

INDISCHE LANDHUIZEN EN HUN GESCHIEDENIS

DOOR V. I. VAN DE WALL

KONINKLIJK BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

INDISCHE LANDHUIZEN
EN HUN GESCHIEDENIS

Het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost.

oudheidkundige dienst in nederlandsch-indië

INDISCHE LANDHUIZEN EN HUN GESCHIEDENIS

Eerste Deel. Met 71 afbeeldingen en 6 kaarten buiten en 4 afbeeldingen in den tekst

DOOR V. I. VAN DE WALL

AMBTENAAR BIJ DEN OUDHEIDKUNDIGEN DIENST

UITGEGEVEN DOOR HET
KONINKLIJK BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN BIJ G. KOLFF & CO., BATAVIA

1932

DRUK EN CLICHÉ'S ALBRECHT & CO. — BATAVIA-CENTRUM.

INHOUD:

EEN WOORD VOORAF	blz. IX
LIJST VAN AFBEELDINGEN	blz. XI
I. HET HUIS GOENOENG SARIE	blz. 1
II. HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST . . .	blz. 15
III. HET HUIS REINIER DE KLERK	blz. 37
IV. HET HUIS TJITRAP	blz. 69
V. PERSONENREGISTER	blz. 105
VI. ZAKENREGISTER	blz. 115
VII. AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN	blz. 121

EEN WOORD VOORAF.

In de laatste jaren viel er meer dan gewone belangstelling waar te nemen voor de oude Indische landhuizen uit de dagen der Oost-Indische Compagnie en uit lateren tijd. Het vermoeden scheen dan ook gewettigd, dat de geschiedenis van deze steenen overblijfselen uit een merkwaardig verleden aan velen, die belangstellen in het Indië der Compagnie, welkom zou zijn.

Aan deze taak heb ik mijne bescheiden krachten beproefd en ik deed een keuze uit de nog bestaande landhuizen, welke door hun historische of architectonische waarde of wel door beide, daarvoor in aanmerking kwamen. Hierbij werd nu eens rekening gehouden met een veranderde bestemming dan weer met een restauratie, welke te veel aan het karakter dier woningen ontnomen had, om ze nog als oude monumenten te kunnen beschouwen. Bouwvallen zijn niet beschreven en slechts van zeer belangrijke landhuizen, welke thans helaas tot puin vervallen of verdwenen zijn, is de geschiedenis verhaald. Het meerendeel der hier behandelde landhuizen is ongeveer anderhalve eeuw geleden gebouwd; bij uitzondering is een eerst in de negentiende eeuw verzezen landhuis in de serie opgenomen.

Het is mij een aangename plicht hier in de eerste plaats mijn warmen dank te betuigen aan allen, die door hun moreelen en stoffelijken steun hebben medegewerkt aan de tot standkoming van het eerste deel van dit boek, te weten: het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, het Algemeen Nederlandsch Verbond, de Commissie voor het onderzoek en het onderhoud der oude Landhuizen in en om Batavia van het Algemeen Nederlandsch Verbond, de Nederlandsch-Indische Architectenkring, de Koninklijke Boekhandel en Drukkerijen G. Kolff & Co. Voorts mag niet onvermeld blijven de welwillendheid, waarmede de eigenaars of bewoners der beschreven landhuizen mij in de gelegenheid stelden al wat noodig bleek fotografisch te doen opnemen en die, waarmede zij mij de beschikking gaven over hunne familiepapieren, waardoor mijn arbeid werd verlicht. Voorts ben ik velen zeer erkentelijk, die zich voor mijne onderzoekingen interesseerden en mij daarbij behulpzaam zijn geweest, terwijl de Heeren E. C. C. Ament, Landheer van Tandjong-Oost en Tjiboeboer, en Prof. Dr. E. C. Godée Molsbergen, Landsarchivaris, mij tal van belangrijke gegevens verschaft hebben. Tenslotte wensch ik met waardeering te getuigen van de zorg en de toewijding, door de N.V. Electrische Drukkerij v.h. Albrecht & Co. aan den druk en de cliché's van mijn werk besteed.

V. I. VAN DE WALL.

Juli 1932.

AFBEELDINGEN

Buiten den tekst:

HET HUIS GOENOENG SARIE,
blz. 1.

Pl.

1. Achtergaanderij	1
2. Voorgaanderij	2
3. Tuinkamer.....	2
4. Trap met kastbetimmering	3
5. Gedeelte van den voorgevel...	3
6. De verzameling Hindoebeelden	4
7. Trapvleugel met Kuwera op het erf	4
8. Groote siervaa van gebakken aarde	5
9. Kleine siervazen van gebakken aarde	5
10. Gevelsteen met het wapen van Coyett.....	6
11. Portret van Gouverneur-Generaal Johannes Thedens	6
12. Het terrein van Sentiong om- streeks 1730	7
13. Plattegrond van het Huis Goe- noeng Sarie.....	8

HET HUIS GROENEVELD
OF TANDJONG-OOST, blz. 16

14. Achterzijde	9
15. Voorzijde.....	10
16. Zijaanzicht.....	10
17. Hoofd deur in de achtergaanderij	11
18. Hoofd deur in de voorgaanderij..	11
19. Deur in de groote zaal.....	12
20. Deur met nevenramen in de ach- tergaanderij.....	12
21. Portret van Daniël Cornelis Ament.....	13
22. Portret van Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk.....	13
23. Portret van Tjalling Ament....	14
24. Portret van Dina Cornelia van Riemsdijk	14
25. De klokkestand.....	15

Pl.

26. De voormalige oprijlaan	15
27. Portret van Carel Marinus Visser.....	16
28. Portret van Sophia Wilhelmina van Riemsdijk	16
29. Gekleurde teekening zeer waar- schijnlijk voorstellende Gouver- neur-Generaal Jeremias van Riemsdijk.....	17
30. Portret van Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk.....	17
31. De tamarindelaan.....	18
32. Het kerkhof.....	18
33. Gezicht op de Tjiliwoeng achter het kerkhof.....	19
34. Plattegrond van de beneden- verdieping.....	20
35. Plattegrond van de bovenver- dieping	21

HET HUIS REINIER DE
KLERK, blz. 37.

36. Voorgevel.....	22
37. Kijkje in de groote zaal	23
38. Rechter-voorkamer	23
39. Dubbele middendeur.....	24
40. Dubbele hoofd deur.....	25
41. Hoekje in het voorhuis met ge- denksteen Van der Chijs.....	25
42. Dubbele paneel deur met be- kroning (linker-achterkamer)..	26
43. Dubbele paneelen met bekro- ning (rechter-achterkamer)....	26
44. Gekleurde prent van Rach 1764 (voorzijde) in het landhuis	27
45. Gekleurde prent van Rach (ach- terzijde) in het landhuis.....	27
46. Trapgat in de bovenverdieping	28
47. Uilenzolder	28
48. Trap met kastbetimmering	29
49. Deur op de bovenverdieping..	29
50. Deur in den zijvleugel.....	30

In den tekst:

EERSTE DEEL.

I. HET HUIS GOENOENG SARIE

HET HUIS GOENOENG SARIE.

BESCHRIJVING.

Als men Gang Tepekong, een zijstraatje van Pintoe Besie dicht bij Pasar Baroe uitloopt, komt men aan den Chineeschen tempel, in de wandeling Klenteng Sentiong genaamd (*Pl. 1*). Een rij van koningspalmen leidt naar het gebouw, dat een vriendelijken, eenvoudigen indruk maakt. Duiven fladderen op het voorpleintje of trippelen op den rand der gemetselde fonteinen en kinderen spelen er hun vroolijk spel.

Bij het betreden van het gebouw valt het aanstonds op, dat deze Chineesche tempel niet anders dan een oud-Hollandsch landhuis is ¹⁾. De groote ruiten der ramen en bovenlichten, de vloer van roode plavuizen, de door lengte- en dwarsbalken gesteunde zoldering zijn daarvan onmiskenbare bewijzen.

Uit de ligging van het bijgebouw blijkt, dat de achtergaanderij de tegenwoordige toegang tot den tempel is en de voorgaanderij (*Pl. 2*) de tegenwoordige uitgang.

Bij deze bijgebouwen doet zich een eigenaardige kwestie voor. Als men een kaartje ²⁾ van het terrein van Sentiong op het Landsarchief raadpleegt, vindt men daarop ook een gedeeltelijk met potlood geteekenden plattegrond van het huis (*Plattegr. 1*). De bijgebouwen staan daarop links van de achtergaanderij en niet rechts, zooals ze nu worden aangetroffen. Daar het lijkt alsof deze plattegrond niet afgemaakt is en eerst later in de kaart geschetst, biedt hij vele mogelijkheden. De kaart is van ouderen datum en kan uit 1730 zijn geweest, toen Coyett het land aankocht. Het meest waarschijnlijke is wel, dat het huis werd ingeschetst, toen de bouwheer het met zichzelf nog niet eens was, hoe hij de bijgebouwen zou plaatsen. Dat zal dan in 1736 zijn geweest, toen hij het huis bouwde. Het heeft blijkbaar niet in de bedoeling gelegen, ter weerszijden van de woning de slavenvertrekken te bouwen zooals gebruikelijk was, want men hield nu eenmaal veel van symmetrie. De plaatsing der bijgebouwen aan één zijde van het landhuis vormt dus een merkwaardige uitzondering op dezen regel. Uit de tegenwoordige situatie blijkt echter dat het bijgebouw om de een af andere reden niet links maar rechts van de achtergaanderij is komen te staan. Dit deed trouwens geen afbreuk aan den ongetwijfeld statigen voorgevel (met bovenverdieping en topversiering). Heel anders dan in dezen tijd, nu men het gebouw van de achterzijde betreedt en de eigenaardige stand van het bijgebouw onmiddellijk in het oog valt. Wat de vertrekken-indeeling betreft, voorzoover na te gaan is uit de zwakke potloodlijnen verschilt deze op de teekening maar weinig van de tegenwoordige en moet hier sprake zijn van een en hetzelfde huis.

¹⁾ Foto's Oudheidkundige Dienst nrs. 9884—9888; 10043—10045; 10331—10333.

²⁾ Kaartenverzameling 's Landsarchief D 51 III. In de omschrijving spreekt Dr. de Haan het vermoeden uit, dat het kaartje van omstreeks 1756 dateert. Het is, op enkele gedeelten van het „huys” na, geheel met inkt geteekend.

Oorspronkelijk had het huis een bovenverdieping, die in de 2e helft der vorige eeuw nog bestond, doch de juiste datum van het afbreken dezer verdieping is niet bekend ¹⁾. Door deze verbouwing en andere veranderingen in den loop der tijden aangebracht, valt het niet gemakkelijk zich een juist denkbeeld van het Huis Goenoeng Sarie te vormen. Met eenige zekerheid valt echter wel te zeggen, dat het een verdiepingshuis was met een open benedenhuis en voor- en achtergaanderijen. Of echter deze gaanderijen hetzelfde beeld vertoonen als vroeger, valt te betwijfelen, aangezien de steenen kolonnades niet oorspronkelijk zijn.

De achtergaanderij is wel het meest opmerkenswaard, omdat de vloer nog uit den oudsten tijd van het huis dateert. Langs de roode plavuizen loopt een rand van smallen Coromandelschen steen, die eenvoudig bewerkt is. Half begraven in den grond, bevinden zich ter weerszijden van deze gaanderij twee kleine Gana-dragers, zooals die, welke de kroonlijsten der Hindoe-Javaansche tempels plachten te schragen.

Een enkele deur en twee van ijzeren bouten voorziene vensters met geruite bovenlichten scheiden die achtergaanderij van de groote zaal. Deze is door bijvoeging van houten pilaren en door de plaatsing van het altaar geheel van karakter veranderd: waar vroeger de bewoners zich met spel en dans vermaakten, wordt thans aan de goden geofferd. Zij kreeg ruimschoots licht niet alleen door de twee vensters der achtergaanderij, maar ook door die van de zijmuren en van de voorgaanderij met hun hooge glazen bovenlichten. In de zaal komen vier enkele deuren uit, twee aan de linkerzijde die toegang geven tot twee kamers en een achterkamer, en twee aan de rechterzijde tot twee kamers (*Plattegr.* II).

In de tuinkamer (*Pl.* 2) aan laatstgenoemde zijde bevindt zich de bekende collectie Hindoebeelden ²⁾, welke op een steenen verhooging zijn geplaatst, recht tegenover de tuindeur, die een stoepje van Coromandelschen steen heeft (*Pl.* 4). Het is niet zeker dat deze beelden hier altijd hebben gestaan. In 1867 wordt reeds vermeld, dat de Hindoebeelden in een der zijvertrekken van den tempel stonden ³⁾. Omstreeks 1901 werd een gedeelte van deze beelden op het erf opgesteld, de kleinere stonden op de stoep van het (vroegere) achterhuis voor de pilaren, en de grootere voor de de tuinkamer buiten op steenen voetstukken voor een bamboezen hekje ⁴⁾. Wanneer zij weder binnen den tempel werden geplaatst, is niet bekend.

De tweede deur links van de zaal geeft toegang tot een lang en smal vertrek, waar de trap naar de afgebroken bovenverdieping staat. Deze eenmaal omgebogen trap (*Pl.* 3) heeft aardig bewerkte balusters en is versierd met fraai houtsnijwerk, voorstellende een decoratie van gestyleerde druivenranken, ananassen en rozen met

¹⁾ De Haan deelt mede, dat Van der Chijs, die van 1892 tot 1905 Landsarchivaris was, deze verdieping nog heeft gezien. (*Priangan I, Personalia*, blz. 37).

²⁾ Zie voor de beschrijving van deze beelden: KNEBEL, *Rapporten Oudheidkundige Commissie* 1901. *Bijl.* 11b.

³⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* 1867, blz. 9, IV.

⁴⁾ Zie foto van de Oudheidkundige Commissie no. 18b. Het kan echter ook zijn, dat zij toen buiten waren opgesteld voor de fotografische opname vanwege deze Commissie.

knoppen, door lijstwerk afgezet. De eerste deur leidt naar een vertrek, dat in verbinding staat met een vrij ruime achterkamer.

Aan die zijde van de woning is buiten een soort keuken ten behoeve van den tempelbewaarder en zijn gezin gebouwd, welke den (vroegeren) voorgevel geheel ontsiert. Deze eindigt ter weerszijden van de woning in een gebogen alleen staanden muurgevel (*Pl. 3*). De typische afwerking van den frontgevel, welke vermoedelijk met dien van de verdwenen bovenverdieping één geheel vormde, herinnert sterk aan den bouwtrant der oude Kaapsche landhuizen.

Het onaanzienlijke bijgebouw wijst erop, dat het Huis Goenoeng Sarie niet berekend was op een groot gezin, noch op een schare aanzienlijke gasten. Ofschoon de bovenverdieping het aanzien aanmerkelijk moet hebben verhoogd, kon het toch nimmer wat men noemt een kapitaal huis geweest zijn. De bedoeling van den bouwheer was zeker hier een rustig landelijk thuis te stichten zonder de toen meer en meer in zwang komende architectonische praal der Bataviasche „thuynen”. Dit komt nog goed uit op eenige foto's ¹⁾ einde 1901 vervaardigd door H. L. Leydie Melville, waarop de rustieke eenvoud van het Huis Goenoeng Sarie is waar te nemen. De bloempotten en fonteinen waren er toen nog niet. Het werd destijds omgeven door uitgestrekte grasvelden, waarop hoge boomen hun schaduwen wierpen. Zoo gezien, moet het Huis Goenoeng Sarie een ideaal rustoord geweest zijn.

Op een der foto's is ook zichtbaar een gedeelte van het bijgebouw, waar op den topgevel een der kleine siervazen prijkt, die nu in de Historische Verzameling van het Genootschap worden aangetroffen. Daarmede in overeenstemming moet de groote barok-siervaa ²⁾ die zich ook in die Verzameling bevindt, op den topgevel van het hoofdgebouw gepronkt hebben (*Pl. 5*). Een vrij groote Coromandelsche steen waarop gebeiteld is een wapen ³⁾ met bovenschrift: „F. J. Coyett” en onderschrift: „A°. 1736” werd indertijd op den zolder van het huis door Dr. F. de Haan gevonden ⁴⁾ en door bemiddeling van Dr. Brandes overgebracht naar het Museum ⁵⁾. Deze steen moet den voorgevel van het huis hebben gesierd (*Pl. 6*).

* * *

GESCHIEDENIS. Aan de hand van dezen steen en zijn vindplaats kan op goede gronden aangenomen worden, dat het landhuis in 1736 werd gebouwd door Frederik Julius Coyett ⁶⁾, Raad-ordinair van India. Andere gegevens

¹⁾ Foto's Oudheidkundige Commissie 18a en 18b.

²⁾ In den *Catalogus van de Historische Tentoonstelling van 30 Mei 1919* ter herdenking van het 300-jarig bestaan van Batavia wordt ten onrechte van deze vaas gezegd, dat zij diende „als dakversiering van het hoofdgebouw van het buitenverblijf Rustenburg van den Gouv. Gen. v. Imhoff (thans Chin. tempel bij Goenoeng Sarie)”.

³⁾ Doorsneden: 1, een klimmende wassenaar; 2, een leeuwenkop.

⁴⁾ *Platenatlas Oud-Batavia*, B. 9.

⁵⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap 1902*, blz. CCXII.

⁶⁾ De biographische bijzonderheden van Coyett en van alle eigenaren en hun families die hier volgen, zijn ontleend aan DE HAAN, *Priangan*, (v. n. l. dl. I, *Personalia*), *Oud-Batavia met Pl. atlas*, VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal en Commissarissen-Generaal van Ned. Indië enz.*, de notariële akten op het Landsarchief (L. A.) en de *Personalia* aldaar (Pers. L. A.).

omtrent den bouw zijn, voor zoover wij weten, niet bekend. Frederik Julius Coyett was de zoon van Balthasar Coyett en Constance Pierraedt en een kleinzoon van Frederik Coyett, den ongelukkigen Gouverneur van Formosa, en Susanna Boudaen.

Toen zijn vader Gouverneur van Ambon geworden was, werd hij daar in 1704 Secretaris van den Landraad, later van den Raad van Justitie. Vader en zoon hebben het te Ambon nog al bont gemaakt en hun gedrag gaf aanleiding tot vele klachten van de zijde der Orangkaja's. In 1706 gingen beiden naar Batavia terug, waar Coyett Senior in 1725 overleed. Als Assistent vertrok Frederik Julius in 1707 voor geruimen tijd naar Nederland, doch keerde later weder naar Indië terug. Als Onderkoopman werd hij benoemd tot provisioneel Eersten Suppoost op het Comptoir-Generaal en het daarop volgende jaar tot Koopman. Daarna werd hij achtereenvolgens bevorderd tot Weesmeester, Schepen, Administrateur der peperpakhuizen op Onrust en Gecommitteerde Tot en Over de Zaken van den Inlander met den rang van Opperkoopman tevens Heemraad, Shahbandar en Licentmeester en President van Boedelmeesteren. Als Gecommitteerde scheen hij er slag van te hebben gehad, met Inlanders om te gaan, althans bij Resolutie van 7 Juli 1732 wordt hij geprezen om zijn „bysondere bequaamheyt" te dien opzichte. De Gouverneur-Generaal Mattheus de Haan, waarmede hij bevriend was, was inmiddels gestorven. Onder zijn opvolger Mr. Diederik Durven, werd hij op verzoek in 1729 ontslagen als Gecommitteerde en het jaar daarop benoemd tot Gezaghebber van Java's Noord-Oostkust. Ook Durven was hem goed gezind en schonk hem in 1731 den titel van Commandeur. Als zoodanig maakte hij in 1733 zijn hofreis naar Kartasoera, om met den Soenan een overeenkomst te sluiten betreffende de betaling van achterstallige schulden en de uitbreiding van de handelsrelaties der Compagnie met het Mataramsche Rijk.

Tot degenen die hem vergezelden, behoorden de Onderkoopman en Secretaris Hendrik Greven en de Onderkoopman en Fiscaal van Semarang, Cornelis Antonie Lons. Deze laatste vroeg en verkreeg toestemming van Coyett en den Soenan, om een reisje door het Mataramsche gebied te ondernemen, welke gelegenheid zich aanbood, nu het gezantschap te Kartasoera vertoefde. Dus verliet Lons op Dinsdag 11 Augustus Kartasoera, vergezeld door de Vaandrighs Jan Meyerhoff en Noach Aubree en begeleid door drie vanwege den Soesochoenan gezonden mantries. Het dagregister ¹⁾ van dit uitstapje vermeldt vrij uitvoerig waarheen de tocht ging, ook naar de bouwvallen van Prambanan. Ofschoon hiervan niet blijkt uit dat dagregister, is het wel zeer waarschijnlijk, dat Lons bij deze gelegenheid de bewuste beelden deed weghalen en aan Coyett ten geschenke gaf. Mogelijk als beleefdheid tegenover zijn chef voor diens vergunning tot het uitstapje en diens voorspraak bij den Soenan, om deze vergunning te verkrijgen. De latere Raad-ordinair Joan Gideon Loten, die van 6—10 November 1740 als Fiscaal van Java's Noord Oostkust van Semarang uit een uitstapje landwaarts deed en toen de tempels op den Oengaran bezocht, in gezelschap van den Vaandrig Johan Andries baron van Hohendorff en

¹⁾ LEEMANS, *Javaansche tempels bij Prambanan, Bijdragen Taal-, Land- en Volkenk. van Ned.-Indië*, 1855, III, blz. 5 e.v.

den Assistent Balthasar Toutlemonde, kan het niet geweest zijn ¹⁾. Mogelijk Van Imhoff, die in 1746 een reis over Java maakte, dan wel Mossel, die acht jaren later een dergelijken tocht ondernam. Als men echter ziet, hoe stevig de kleine reeds genoemde Gana-beeldjes in de muren van het huis zijn gemetseld en daarmee een geheel vormen, komt men tot de gevolgtrekking, dat zij reeds bij den bouw van het huis moeten zijn gebruikt in 1736. In dat verband komt dus alleen maar Lons in aanmerking als degene, die de beelden vóór dien tijd in het bezit van Coyett kan hebben gesteld. Hoewel niets met zekerheid bekend is, wordt laatstgenoemde toch beschouwd als degene, die de Hindoe-beelden naar het Huis Goenoeng Sarie bracht ²⁾.

De Heeren XVII benoemden Coyett in 1731 tot Raad extra-ordinair. Als hij te Batavia teruggekomen is, wordt hij Commissaris van het Hospitaal, Kolonel der Burgerij en President van Heemraden en ten slotte Raad-ordinair. Ofschoon hij niet bekend stond om zijn bijzondere liefde voor kunsten of wetenschappen, scheen hij toch wel prijs gesteld te hebben op het bezit der Hindoe-beelden. Hij heeft ze althans in grooten getale in den tuin van zijn nieuw gebouwd landhuis geplaatst. Wij zagen reeds dat zij zelfs aangebracht werden op plaatsen, waar men ze niet verwacht zou hebben.

Coyett overleed op 5 September 1736, dus in hetzelfde jaar dat hij zijn landhuis bouwde ³⁾. Hij was steeds ongehuwd gebleven, doch had zich op zijn sterfbed in ondertrouw doen opnemen met Geertruida Margaretha Goossens, dochter van Johannes Goossens en Sophia Fauconier, die hij tevens tot universeel erfgename van zijn goederen had benoemd. Zijn testament ⁴⁾ bevat de zinsnede „dat sij met malkanderen solemnele huwelijxe beloften hebben aangegaan en ook heden in ondertrouw opgenomen zijnde althans den Ed: Heer Comp^t: ziek van lighaam en de mevrouwe Comp^t: gezond dog beide haar Edelens verstand wel hebbende". Het werd opgemaakt ten huize van mevrouw Goossens aan de Groote Rivier waar hij vermoedelijk verpleegd werd. Zijn onderteekening is bijna onleesbaar en met zwakke, beverige hand gesteld, zijn bruid teekende met een ongeoeffende schoolmeisjeshand.

Zoo kwam deze dame dus in het bezit van het Huis Goenoeng Sarie. Zij was weduwe van den Directeur-Generaal en Eersten Raad van Nederlandsch-Indië Michiel Westpalm van Husum, van wien een grafschrift op het kerkhof te Tanah-abang getuigt:

*„Door Onrust rust hier onder
In deugd en vlijt een wonder”.*

De nieuwe eigenares, Geertruida Margaretha Goossens, de weduwe van dit „wonder” was zeer gefortuneerd. Haar moeder was n.l. de eenige erfgename

¹⁾ *Kronijk van het Historisch Genootschap*, 4e serie, 1e dl. 1860, blz. 109; KROM, *Inleiding tot de Hindoe-Javaansche kunst*, blz. 3.

²⁾ DE HAAN, *Oud-Batavia*, II, blz. 77, *Priangan II*, blz. 514 (76).

³⁾ Zijn wapenbord werd in de Hollandsche Kerk aan de Westzijde opgehangen (*Navor-scher* 1867, blz. 25).

⁴⁾ Acte Van Visvliet 1 Sept. 1736 No. 13910, L. A. Zie meer bijzonderheden over Coyett: DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 35 e.v.

van den puissant-rijken Frans Castelij, van Colombo. Een harer dochters was Sophia Francina Westpalm die in 1754 huwde met Reinier de Klerk, destijds nog Raad-extra-ordinair en oud-gouverneur, later Gouverneur-Generaal, die de bouwheer was van den bekenden „thuyn” aan den Molenvliet thans 's Landsarchief ¹⁾.

Geertruida Margaretha Goossens moet een druk en bedrijvig leven hebben gehad, want niet alleen had haar echtgenoot uit zijn eerste huwelijk met Clara van der Burg eenige kinderen, maar zij schonk hem ook nog een aantal spruiten. Op 4 Januari 1737 hertrouwde zij met den Raad-ordinair Johannes Thedens, den lateren Gouverneur-Generaal ad-interim, die weduwnaar was (Pl. 6). Ter eere van deze heugelijke gebeurtenis werd een op gebrocheerd satijn gedrukt feestgedicht ²⁾ vervaardigd met den titel „Boezemoffer uytgestort op het doorluchtig huwelijk van den WelEdelen Gestrengen Achtbaaren Heere Johannes Thedens en de Weledele Vrouwe Geertruyda Margaretha Goossens enz. enz.”, waarvan de aanhef luidde:

*„Hoe zal ik best mijn snaaren stellen
Op eenen onbekrompen loon,
Om dus Heer Thedens te verzellen
Van verre, na des Min-Gods Throon”*

„Heer Thedens” was in Friederichstadt geboren en als soldaat met het schip „De Unie” van Texel naar Batavia vertrokken. Kort na zijn aankomst te Batavia trad hij in het huwelijk met Anna Susanna Moerbeek van Batavia, een dochter van den Commandant van Onrust Jeroen Barentsz. Moerbeek ³⁾. Na de lagere rangen te hebben doorlopen werd hij in 1723 benoemd tot Opperkoopman en Opperhoofd op Decima. Daarna werd hij bevorderd tot Raad-extra-ordinair, Commissaris politiek bij den Bataviaschen Kerkeraad en Raad-ordinair. Toen Adriaan Valckenier op 2 December 1740 op verzoek door de Heeren XVII eervol werd ontslagen, werd Thedens bij substitutie tot Gouverneur-Generaal aangewezen. Als Gouverneur-Generaal ad interim heeft hij daarop tijdens de afwezigheid van den benoemden Gouverneur-Generaal Mr. Gustaaf Willem Baron van Imhoff, die in patria vertoefde, van 1741 tot 1743 het bewind gevoerd ⁴⁾.

Als echtgenoot van Geertruida Margaretha Goossens werd het land op hem overgeschreven, dat met de daarop staande gebouwen getaxeerd werd op 2500 Rds. ⁵⁾. Het werd toen overgeschreven als „een stuck thuyn land bebout met een groot steene huys en verscheyde andere gebouwen staende ende gelegen tusschen de fortresse Jacatra en Noordwijk aan de groote Zuyderwegh....”

¹⁾ Zie „Het Huis Reinier de Klerk”.

²⁾ Een afbeelding met beschrijving vindt men in den *Platenatlas* van *Oud-Batavia*, onder No. H. 20.

³⁾ *Platenatlas* H 20.

⁴⁾ VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal, enz.*, blz. 92 e.v.

⁵⁾ Acte van 13 Juni 1738 pag. 742, L. A. Hierin wordt ook vermeld dat Coyett het land had gekregen bij koopbrief van 17 Februari 1730 pag. 400. Deze laatste acte is zoekgeraakt, zoodat zooals Dr. de Haan reeds opmerkte, het niet meer na te gaan is, of dit land vroeger aan Pieter van Hoorn heeft toebehoord (*Priangan*, I, *Personalia* blz. 5 e.v. jø. *Oud-Batavia*, II, blz. 76 noot).

Thedens stierf 19 Maart 1748 ¹⁾. Zijn weduwe overleefde hem nog tien jaren en was in de Bataviasche gezelschapskringen een zeer geziene figuur. Na zijn dood werd het goed overgeschreven op haar naam ²⁾, doch zij verkocht het reeds eenige jaren later, in 1753, aan den Raad-extra-ordinair Henricus Jacobus van Suchtelen ³⁾.

Deze was afkomstig uit Deventer en in 1745 gehuwd met Jacoba Martha Coop à Groen. Hij stierf reeds op 30 October 1753 en werd 1 November van uit het sterfhuis aan de Oostzijde van de Tijgersgracht grafwaarts gedragen ⁴⁾. Zijn wapenbord werd in de Binnen-Portugeesche Kerk aan de Oostzijde opgehangen ⁵⁾. Zijn vrouw, die boedelhoudster en universeel erfgename was, hertrouwde op Mei 19 1754 met Roelof Blok ⁶⁾, die het jaar daarop tot Gouverneur en Directeur van Makasser werd benoemd en weduwnaar was van Elisabeth van der Hart ⁷⁾, na tevoren Commandeur der Indische Zee, Directeur van den Chinasen handel en President van de Huwelijksche en Kleine Gerechtszaken te zijn geweest. Zij was een half-zuster van Clasina Helena Coop à Groen, die gehuwd was met Pieter van den Velde ⁸⁾. Na een verblijf van enkele jaren te Makasser stierf zij aldaar in het fort Rotterdam op 9 Januari 1758. Heden ten dage wijst men nog haar laatste rustplaats aan op het oude kerkhof aan het Koningsplein te Makasser. Een kolossaal wit gepleisterd praalgraf, dat imponeert door zijn afmetingen, dekt haar stoffelijk overschot ⁹⁾, waarop haar familiewapen is afgebeeld met het volgende opschrift

„Hier rust
ter zalige opstanding het
Stervelijk Deel
Van Deugdrijcke Vrouwe
Jacoba Martha Coop à Groen
Zeer Geliefde Huysvrouw van
Den Heer Roelof Blok
Gouverneur en Directeur
Deser Celebes gebooren
Tot Batavia Den 1 July 1750
Overleden Binnen 't Casteel
Rotterdam op Den 9 January 1758

¹⁾ Zijn wapenbord werd in de Hollandsche Kerk aan de Zuidzijde opgehangen, *Navorscher* 1867, blz. 24.

²⁾ Acte van 10 Januari 1749 pag. 289. L. A.

³⁾ Acte van 9 Augustus 1753 pag. 809. Deze acte is zoekgeraakt.

⁴⁾ Pers. L. A.

⁵⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 28.

⁶⁾ Pers. L. A.

⁷⁾ WIJNAENDTS VAN RESANDT, *Huwelijken te Batavia uit den Compagniestijd* (overdr. *De Ned. Leeuw* 1905), blz. 11.

⁸⁾ Zie „*Het Huis Groeneveld of Tandjong Oost*”.

⁹⁾ Afbeelding in *Oudheidkundig Verslag*, 3e en 4e kw. 1928, *Rapport van het voorloopig onderzoek naar de Compagniesoudbeden in Celebes*, plaat 10 en *Nederlandsche oudbeden in Celebes, Nederlandsch-Indië, Oud en Nieuw*, Februari 1931, blz. 305, van schrijver dezes. Foto Oudheidkundige Dienst No. 6335 geeft details, wapen, en grafschrift te zien.

*Nevens het Zoontje waarvan
Haer Ed. Op Den 28 X Ber. 1757
Bevallen was en Het Welk
Daags daarna in den Heere
Ontslapen is".*

Na het overlijden van zijn jonge vrouw verkreeg Blok het landgoed uit haren boedel ¹⁾. Nadat hij in 1759 de Makassaarsche landvoogdij had neergelegd, vestigde hij zich te Batavia en vertrok in 1761 als Admiraal der retourvloot naar Nederland. Tevoren had hij echter het land aan den Gouverneur-Generaal Jacob Mossel verkocht ²⁾. In de betreffende acte komt voor de omschrijving: „ . . . een groot steene woonhuys met verscheyde andere gebouwen als mede bezet met Eenige Chinese graven staande ende gelegen buyten deze staat omtrend een uur gaans tusschen de fortressen Jacatra en Noordwijk aan de Oost en Westzijde van de oude groote rivier tusschen de groote Zuyderweg en de nieuwe geprojecteerde heerenweg”. Blok is vooral bekend als auteur van het werk „Beknopte geschiedenis van het Makassaarsche Celebes en Onderhoorigheden”, dat voortreffelijke kwaliteiten bezit, en waarvan in 1817 een Engelsche vertaling verscheen.

Mossel had niet lang genoeg van het land: hij stierf reeds in den nacht van 14 op 15 Mei van het jaar 1761. Blijkbaar stelden zijn erfgenamen geen prijs op het bezit van het goed, want het werd uit den boedel verkocht aan den Burger Simon Joseph ³⁾. In deze acte wordt voor het eerst melding gemaakt dat het land werd „in de wandeling genaemt Goenoeng Sarie”. Joseph stierf in Maart 1765 en zijn wapenbord werd in de Hollandsche Kerk aan de Westzijde opgehangen ⁴⁾. Joseph was Majoor der Burgerij, te voren Commissaris van de Bank Courant, Ritmeester der Burgercavalerie, Hoofdparticipant van de Amfioen-societeit, Kapitein der Oostzijde en Heemraad. Zijn benoeming tot Majoor was in 1759 afgekomen ⁵⁾. Hem moet het evenals Mossel niet ontgaan zijn, dat het perceel zich zeer goed leende tot uitbreiding van de oude Chineesche begraafplaats aldaar, waarvoor de Chineesche gemeente reeds lang een geschikte plaats zocht. Bovendien had de aanwezigheid der Hindoebeelden een bijzondere beteekenis voor de Chineezers, die om deze reden een begeerig oog moeten geslagen hebben op dit perceel. Hij schijnt het dan ook met speculatieve doeleinden te hebben aangekocht, want hij verkocht het land nog in hetzelfde jaar voor den prijs van 6000 Rds aan Lim Tjipko, Kapitein; Lim Ki Enlo, Lim Theeko, Khouw Hong Liang, Tee Poanko en Khouw Tjangke allen Luitenants; Lauw Nunko,

¹⁾ Acte van 21 Augustus 1758 pag. 841. L. A.

²⁾ Acte van 6 Maart 1761 pag. 460. L. A.

³⁾ Acte van 17 Maart 1762 pag. 1005. Dr. de Haan vergist zich dus waar hij schrijft (*Priangan*, II, blz. 513 e.v.) dat de Chineezers het huis uit den boedel van Mossel hebben gekocht. Ook Bosboom begaat dezelfde vergissing (*Tijdschrift Bataviaasch Genootschap* XLV blz. 208 noot).

⁴⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 26.

⁵⁾ Pers. L. A.

boedelmeester; Si Oako en Tan Kalong, oud-boedelmeesteren; Tung Inko en Tan Soenko, Chineezen ¹⁾. Het perceel wordt beschreven als „een stuk land, in de wandeling genaamt Goenoeng Sarie, met Chinese graven, staande en gelegen buiten dese stad, omtrend een uur gaans tusschen de fortressen Jacatra en Noordwijk, de groote Zuyderweg en soogen^d Drosserspad, in 't oostv^d t 22e deel van 't blok L No. 14, 15, 16 en 17". Ten Westen werd het begrensd „gedeeltelijk met 't drosserspad of nieuw geprojecteerde heereweg en verders met Amat", ten Oosten aan „de groote Zuyderweg", ten Noorden aan „C. W. Mey, de oude grote revier, en de nieuwe Chinese graven" en ten Zuiden aan „A. van Ternaten, den balier Dul Talie Abdul Rahim de oude grote revier en de wed^e van N. Perera" ²⁾.

Merkwaardig is in dit verband de volgende passage in de Chronologische Geschiedenis van Batavia, geschreven door een Chinees ³⁾:

„In het jaar 1760 raadpleegde de Kapitein Chinees met zijne Luitenants over het aankopen van eenen nieuwen doodenakker; zij noodigden alle hunne landgenooten uit om daarvoor in te teekenen, ten einde den Gouverneurstuin te Golong-Sali (Goenoeng Saharie) te verkrijgen, waar een Budhisten-tempel was, met een menigte steenen beelden, vroeger door de chineezen vervaardigd. De chineezen waren zeer verheugd dat zij deze plek gronds in eigendom bekwamen”.

In lateren tijd hebben o. a. Van der Chijs, Brumund en Veth zelfs beweerd, dat Van Imhoff er gewoond heeft, waarvoor geen enkel bewijs te vinden is ⁴⁾. Sedert het jaar 1762 is het Huis Goenoeng Sarie in Chineesche handen gebleven en behoort tot op den huidigen dag nog aan den Chineeschen Raad.

* *

AANTEKENINGEN. Toen het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen het denkbeeld opvatte om ter gelegenheid van Batavia's 300-jarig bestaan in 1919, een gedenkboek te doen verschijnen, viel van zelf weer de aandacht op het oude buitenverblijf. De samensteller Dr. de Haan, deed schetskaarten en plattegronden vervaardigen van vele oud-Hollandsche woningen te Batavia o. a. ook van Sentiong

¹⁾ Acte van 10 November 1762 pag. 332, L. A. Een kanttekening op deze acte vermeldt de overschrijving op den Chineeschen Raad bij acte van 24 December 1888 No. 1117. Een andere bevat de mededeeling dat afschrift werd verleend aan den Directeur van het Bataviaasch Genootschap (1872).

²⁾ Verpondingsnr. van het particuliere land Goenoeng Sarie is 2389. Meetbrief niet meer aanwezig, doch wel extract-eigendomsacte uit 1762 (Bureau van het Kadaster, Plaatselijke Dienst, alhier). De beschrijving is uit het oude Verpondingskohier VIII 2414.

³⁾ Uit het Chineesch vertaald door MEDHURST, *Tijdschrift voor Ned.-Indië*, 3e jrg. 2e dl. 1840. Men zou hieruit opmaken dat de tempel er toen reeds was en dat Mossel het land aan de Chineezen had verkocht, tot welke veronderstelling de benaming „Gouverneurstuin" ook medewerkt. Deze kan echter ook slaan op het bezit van den oud-Gouverneur Blok.

⁴⁾ BOSBOOM, *Nog eens teekeningen van het oude Batavia enz. Tijdschrift Bataviaasch Genootschap* XLV, blz. 208 noot en DE HAAN, *Priangan*, II, blz. 513 e.v.

onder leiding van H. L. Leydie Melville, die in 1918 gereed kwamen ¹⁾. Deze kaarten deden nog dienst bij het onderzoek naar den toestand der Bataviasche landhuizen door den Oudheidkundigen Dienst, waarmede in April 1929 een aanvang werd gemaakt. Een dezer plattegronden vindt men als nr. II hierbij geplaatst, sedert is er weinig veranderd. Wat de Hindoebeelden betreft, het is niet onaardig eens na te gaan, hoeveel moeite het Genootschap zich getroost heeft om deze in bezit te krijgen.

Met den dood van Frederik Julius Coyett in 1736 was het met de belangstelling van Europeesche zijde betoond voor de collectie Hindoebeelden voorloopig gedaan, en het zou nog wel drie kwart eeuw duren, eer wederom melding daarvan werd gemaakt.

Na opgemerkt te hebben dat Engelhard, blijkens de fraaie verzameling Hindoebeelden in de gouverneurswoning te Semarang, de eenige Europeesche collectionneur was van die beelden, zegt Raffles in 1817 ²⁾ van de beelden van Sentiong:

„I shall conclude this very general and imperfect account of sculpture on Java by referring the reader to the plate, containing representations of several subjects in stone collected and arranged in the Chinese temple of worship in the neighbourhood of Batavia. The period at which they were collected is not known, and the subjects in general are not so well executed as those found in the eastern parts of the island: but it is remarkable, that the Chinese, whose form of worship is at present so different from that of the Hindus (however similar it may have been formerly) should in a foreign land thus prize and appreciate the idols of the people whom they affect to hold in contempt”.

Het kan niet anders of de Luitenant-gouverneur moet het voormalige huis van Coyett hebben bezocht, misschien zelfs meermalen, daar hij een groot bewonderaar was van de voortbrengselen der Hindoe-Javaansche kunst. Pogingen om deze collectie voor het Museum van het Bataviaasch Genootschap te verkrijgen, schijnt Raffles niet gedaan te hebben. Deze werden eerst ondernomen in 1862 door twee Directieleden van het Genootschap, n.l. Mr. J. A. van der Chijs en J. F. G. Brumund ³⁾, die daartoe een bezoek brachten aan „den Chineschen tempel, nabij Pintoe Besi, aan den weg van Jakatra, en dat zij bevonden hebben, dat zich aldaar bevinden, binnen dien tempel 19 bijzonder fraaije Hindoebeelden, aan welke door de Chinezen wordt geofferd, in den gevel van den tempel een Boeddha-kop, en daar buiten een gedeelte van eene poort en van eene waterleiding uit den Hindoe-tijd.” Met het laatste werden bedoeld drie trapvleugels, waarvan er nu nog een op het erf van Sentiong is gebleven. Beiden uitten de veronderstelling dat de beelden afkomstig waren van den Gouverneur-Generaal Van Imhoff, die hij bij zijn reis over Java in 1746 kon meegenomen hebben, in de meening dat het landhuis aan dezen landvoogd

¹⁾ Volgens *Oudheidkundig Verslag* 1918, 1e kw., werden vervaardigd: een situatie met pleinen en wegen; plattegrond; vooraanzicht; achteraanzicht tot en met muurbalk; lengtedoorsnede CD t/m muurbalk; dwarsdoorsnede AB tot en met muurbalk; schaal 1:200 en 1:100. Totaal 7 teekeningen.

²⁾ *History of Java*, II, blz. 58 e.v. met plaat waarop 6 beelden t/o blz. 54.

³⁾ *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap* 1862, blz. 563 e.v.

had toebehoord ¹⁾. In zijn „Bijdragen tot de kennis van het Hindoeïsme” ²⁾ schrijft Brumund later over deze beelden en voegt er aan toe, dat men zich daar niet „in een oorspronkelijk gebouwden tempel bevindt”, maar „in een ruim Europeesch vroeger landhuis, later tot Chineschen tempel ingerigt”. Pogingen werden in het werk gesteld om deze oudheden over te brengen naar 's Genootschaps verzamelingen, doch de bestuursleden Mr. T. H. der Kinderen en Mr. D. Levyssohn Norman berichtten reeds korten tijd daarna, dat deze mislukt waren door „de vrees voor krenking der godsdienstige begrippen van hen, welke de beelden vereeren” ³⁾.

De zaak werd toch niet als afgedaan beschouwd, want in 1866 werden de pogingen hernieuwd. De heer Kinder de Camarecq berichtte o.a. toen aan het Genootschap, dat „op het erf der oude Klenteng van de oude Chineesche begraafplaats nabij Pasar Baroe, aan de zijde naar den weg van Goenoeng Sarie gekeerd” aangetroffen werden twee boogvormige deksteen, die hij voor bovenstukken van een poort aanzag ⁴⁾. Hij was blijkbaar onkundig van het bestaan van een derden trapvleugel. Verder stelt hij voor, de „deksteen” aan te wenden tot gevelversiering van het nieuwe Museumgebouw dat stond opgericht te worden. Uit dit schrijven blijkt verder, dat de beide trachietkogels die thans nog voor Sentiong liggen, er toen reeds waren. De Secretaris van het Genootschap deelde naar aanleiding van dit schrijven het daarop volgende jaar mede ⁵⁾, dat hij in de zijvertrekken aantrof een twintigtal steenen beelden en op het erf eenige steenen voorwerpen (vermoedelijk de trapvleugels). Besloten werd, met den Resident van Batavia in overleg te treden, doch ook dit leidde tot niets.

Jaren verliepen alvorens het vraagstuk der collectie Hindoe-beelden in den Chineschen tempel Sentiong weder aan de orde kwam. Het plan had men echter geenszins opgegeven. Integendeel, zelfs het Chineesche strafwetboek moest er aan te pas komen ⁶⁾. Een wetsartikel daarvan luidde, dat elke ambtenaar die publieke offeranden aanbiedt aan goden welke daarop geen recht hebben, gestraft werd met 80 stokslagen. Daar de vereering der Chineezzen voor de Hindoe-beelden echter bestond uit eenvoudige eerbiedsbetuigingen voor deze onwettige goden met uitzondering van de drie Boedha's, kon hier geen sprake zijn van offeranden door ambtenaren gebracht. Ook een ander artikel handelende over tovenaars, verderfelijke leerstellingen, bedriegers e.d. die voorgaven in gemeenschap te staan met bovenaardsche machten of geesten kon in dit geval geen toepassing vinden. Tevoren had het Genootschap zich tot den Griffier van den Raad van Justitie gewend met het verzoek om inlichtingen over het eigendomsrecht van het gebouw, daar de Chineezzen daaromtrent geen inlichtingen konden verschaffen ⁷⁾. Bij Missive van 11 Juni 1872 no. 16 berichtte

¹⁾ Zie o. a. *Notulen Bataviaasch Genootschap* 1895, blz. 59. Hier wordt het Huis Goenoeng Sarie nog ten onrechte aangeduid als „het voormalig buitenverblijf Rustenburg van den Gouverneur-Generaal van Imhoff”. Zie ook *Verhandelingen Bataviaasch Genootschap* XLVI blz. 56.

²⁾ *Verhandelingen Bataviaasch Genootschap* XXXIII, 1868, blz. 9.

³⁾ *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap* 1862 blz. 578.

⁴⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* 1866 blz. 275 e.v.

⁵⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* 1867 blz. 9.

⁶⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* 1872 blz. 83 e.v.

⁷⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* 1872 blz. 54 en 62 e.v.

de Griffier over de verschillende eigenaren van het voormalig huis van Coyett en eindigde met de mededeeling, dat de acte 9 Augustus 1753 in het ongereede was geraakt en het onderzoek derhalve moest worden gestaakt.

De jarenlange pogingen leidden tenslotte niet tot het gewenschte resultaat, althans niet wat betreft de Hindoe-beelden. De Oudheidkundige Commissie constateerde in Juli 1901 en Januari 1902 de aanwezigheid van 19 steenen Hindoe-beelden, 3 trapvleugels en 1 steen „met het familie wapen van F. J. Coyett in hautrelief” (Notulen Bataviaasch Genootschap 1901, blz. 127 en 1902, blz. CCXII).

Het gelukte der Commissie door vriendelijke bemiddeling van den Majoor-Chinees ten slotte van den Chineeschen Raad de beschikking te verkrijgen over twee trapvleugels, welke werden opgenomen in de Archeologische Verzameling van het Genootschap onder nrs. 4386 en 4387. De derde trapvleugel, die omstreeks 1904 was terechtgekomen tusschen de wortels van een boom, is thans in een afzonderlijk klein bedehuis op het erf van den tempel ondergebracht. De daarop afgebeelde figuur van Kuwera wordt als heilig vereerd en aanbeden (*Pl. 4*).

Aangaande de fraai bewerkte vaas van gebakken aarde en de kleinere vazen (*Pl. 5*), welke laatste als versiering der topgevels op de bijgebouwen stonden, bood Mr. J. A. van der Chijs deze namens Mevrouw Gallois-Hester in 1895 het Genootschap aan (Notulen Bataviaasch Genootschap 1895, blz. 59). De in den vorm van bloemruikers bewerkte deksels ontbreken echter.

Thans prijkt op het dak van het bijgebouw nog een dergelijke siervaas met bloemruiker op den eenen topgevel, terwijl een Chineesch leeuwte prijkt op den anderen. Beide, het Hollandsche siervaasje en het Chineesche leeuwte, die eendrachtelijk op hetzelfde dak staan, symboliseeren de vreedzame metamorfose van het oud-Hollandsche landhuis van Coyett in den Chineeschen tempel Sentiong.

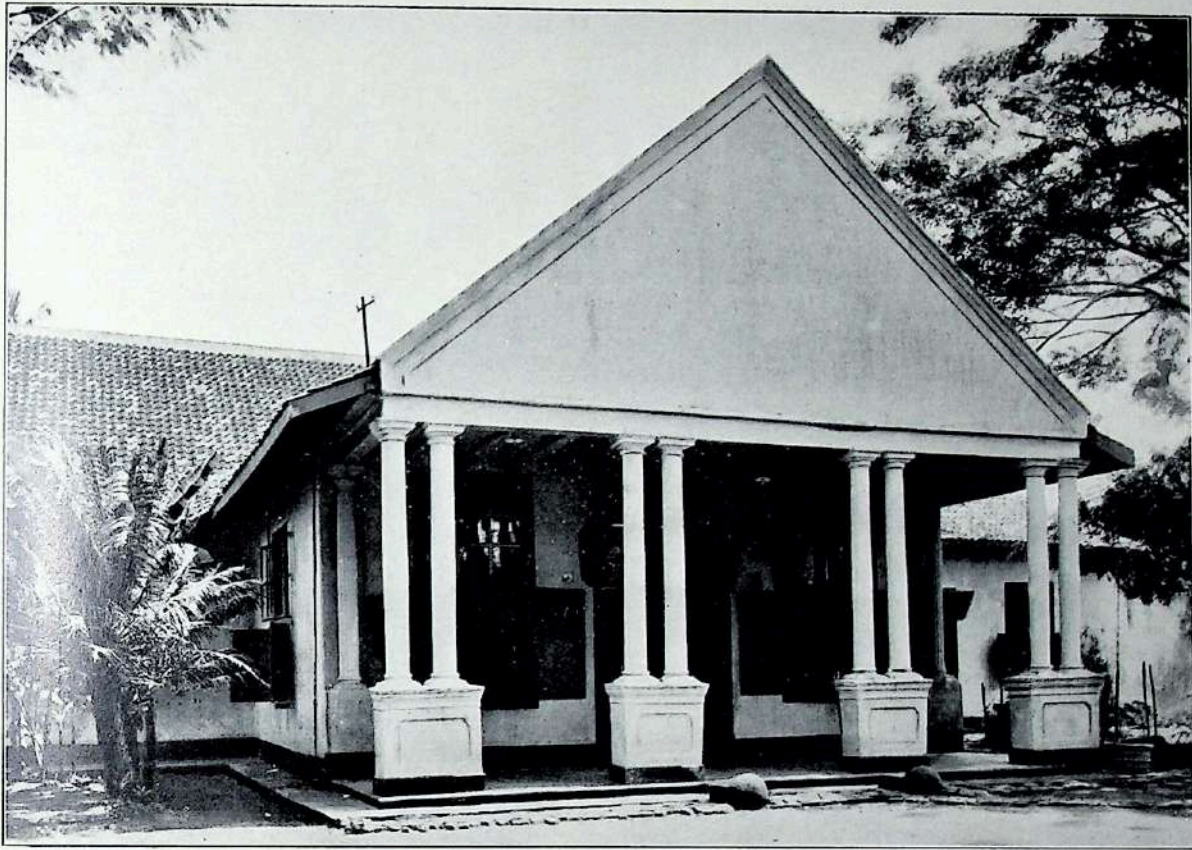

Coyett

AFBEELDINGEN

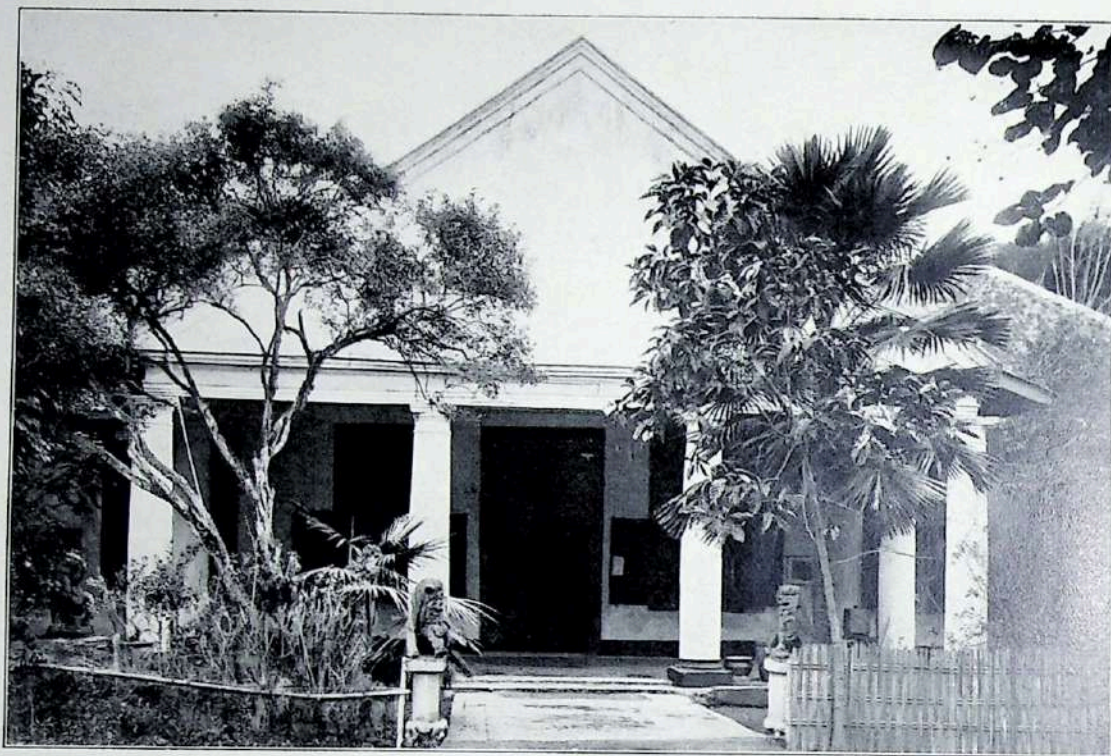
Pl. 1.

HET HUIS GOENOENG SARIE

Achtergaanderij.

HET HUIS GOENOENG SARIE

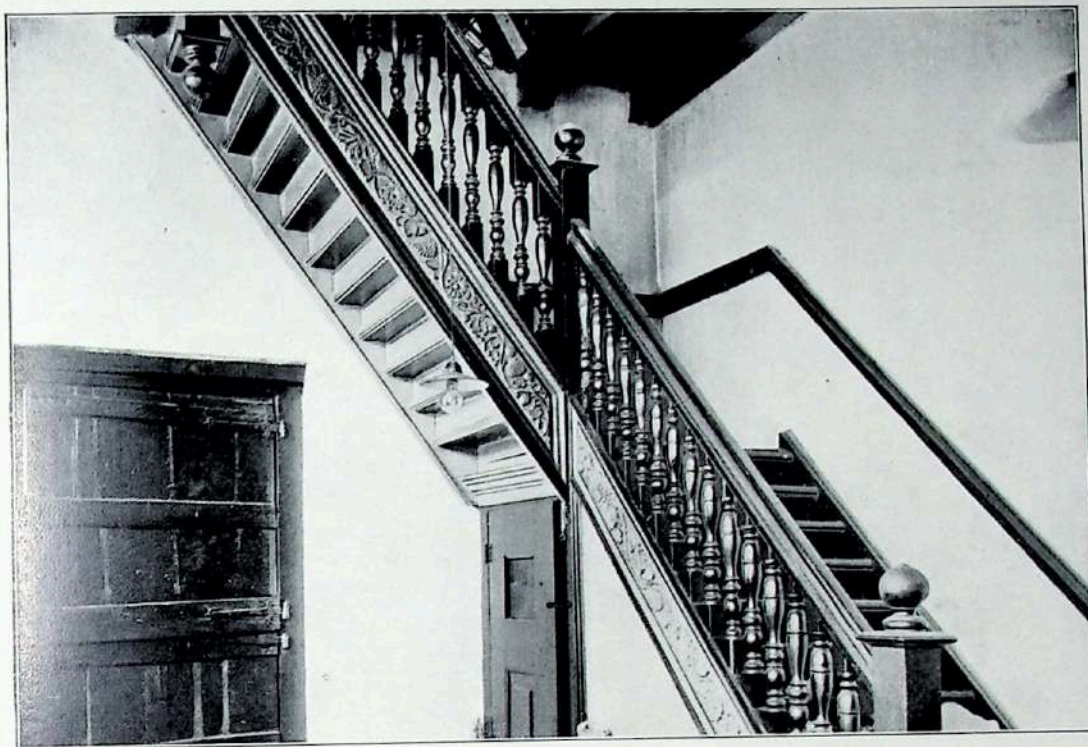

Voorgaanderij.

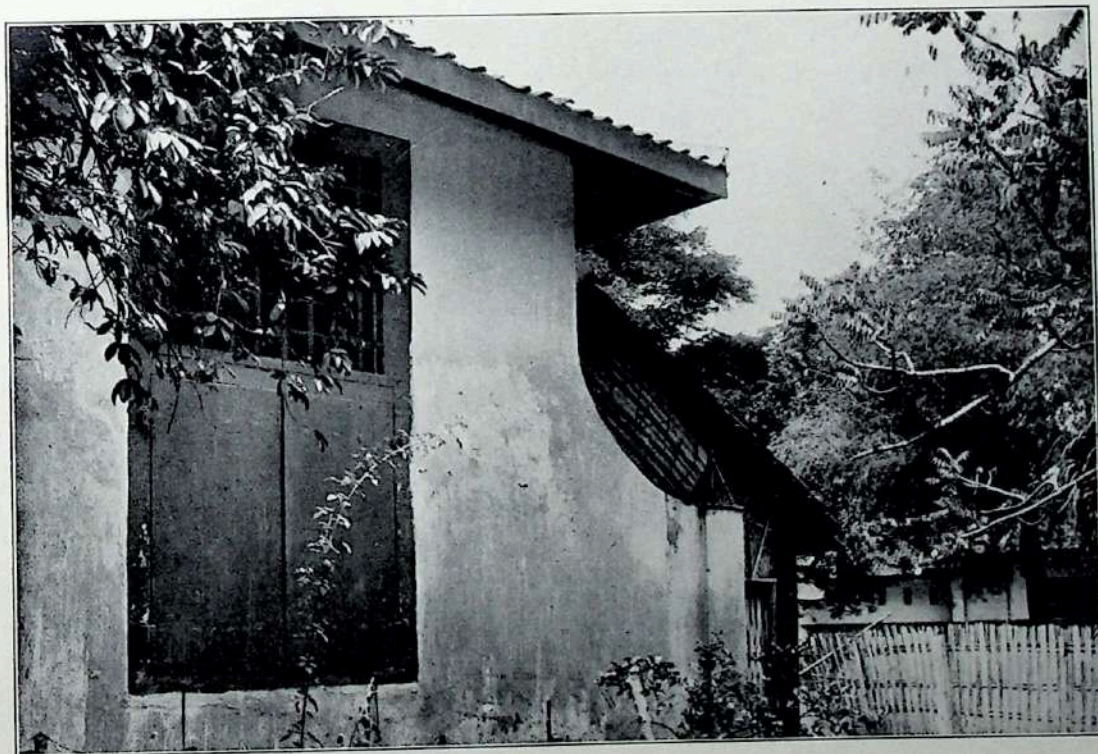

Tuinkamer.

HET HUIS GOENOENG SARIE

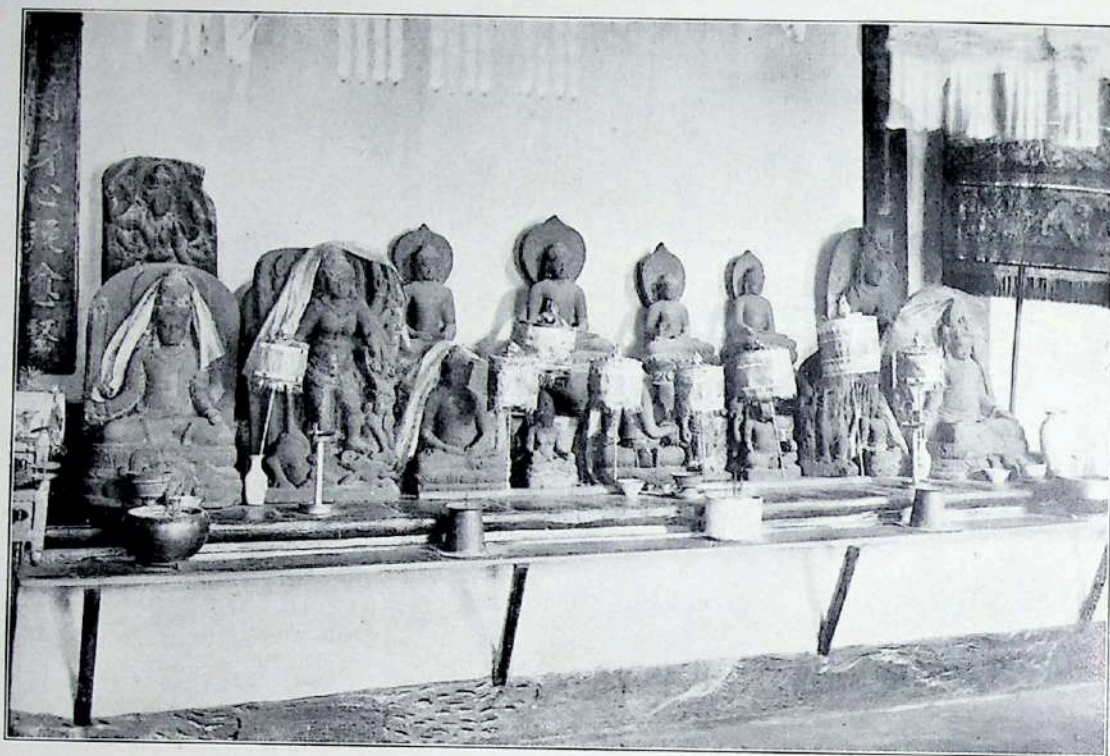

Trap met kastbetimmering.

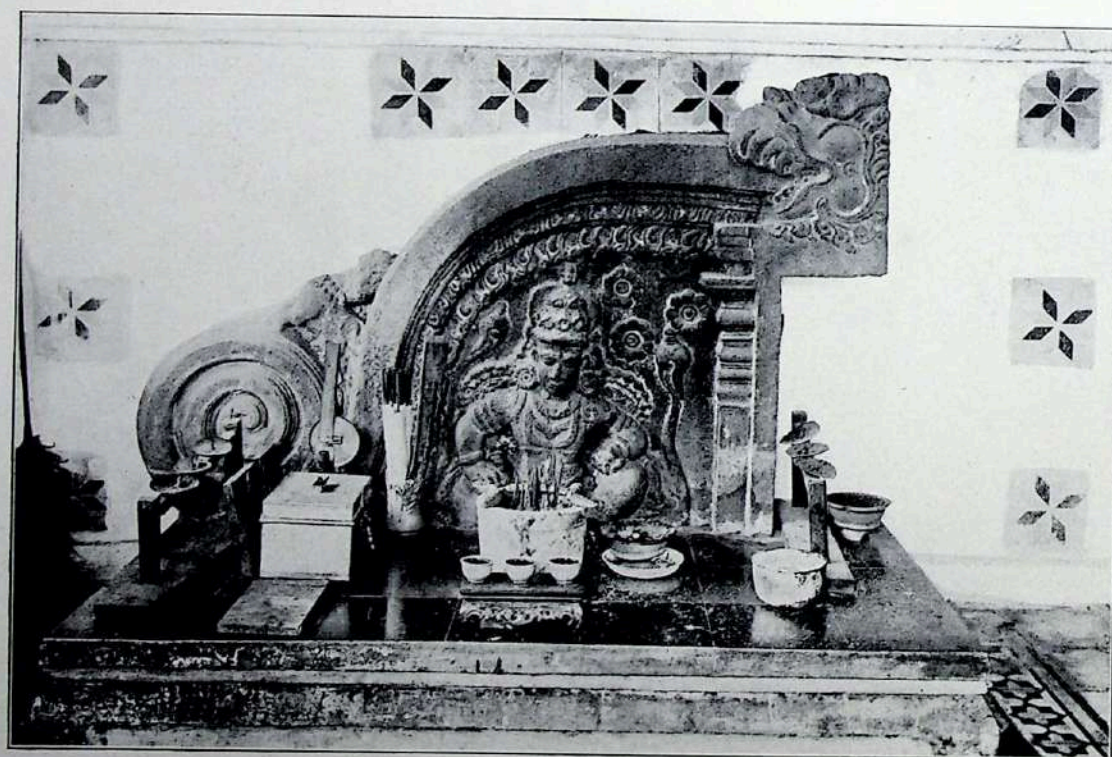

Gedeelte van den voorgevel.

HET HUIS GOENOENG SARIE

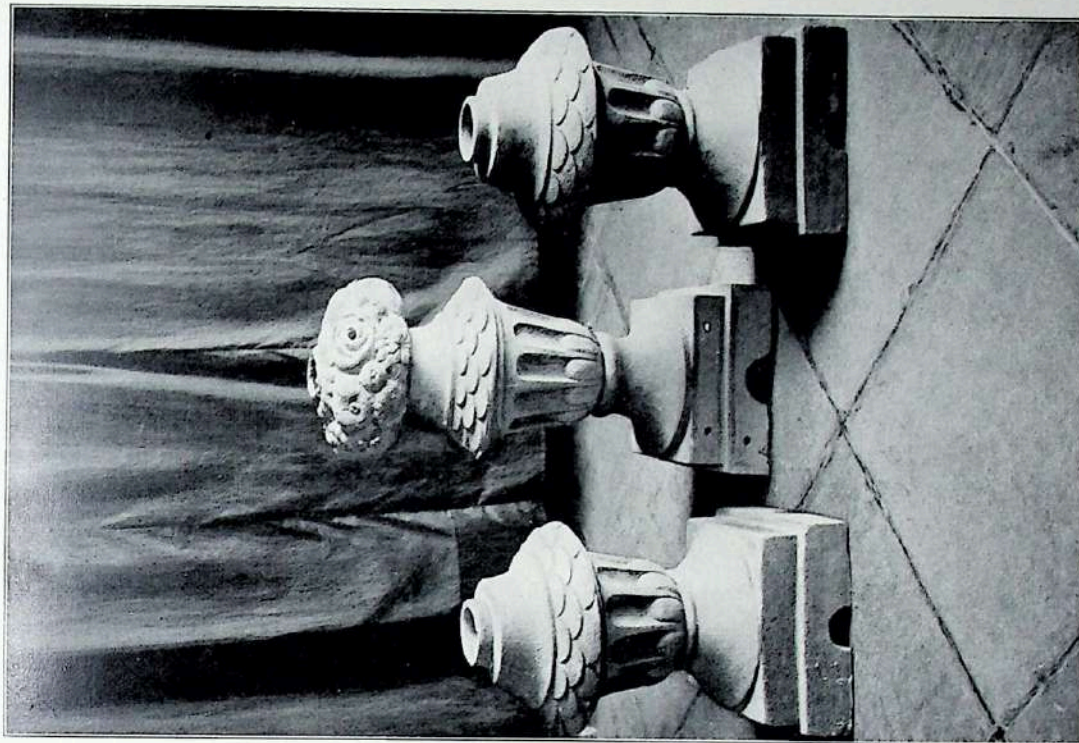

De verzameling Hindoebeelden.

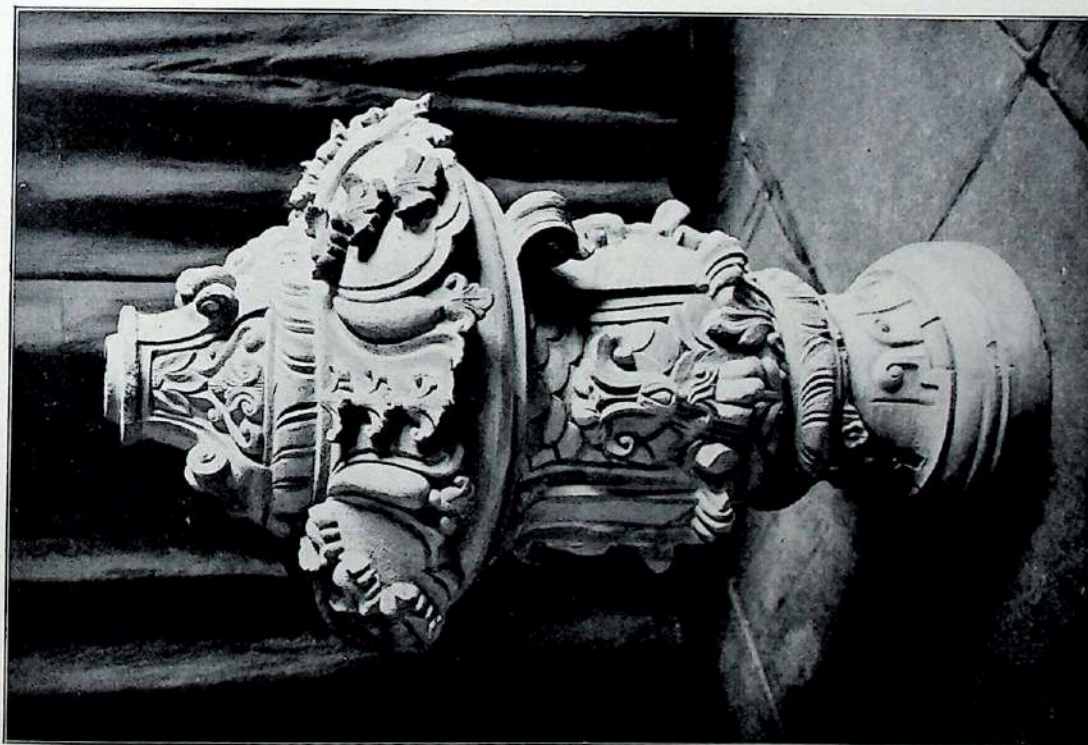

Trapleugel met Kuwera op het erf.

HET HUIS GOENOENG SARIE

*Kleine siervazen van gebakken aarde.
Hist. Verz. Kon. Bat. Gen. Hoog $\pm$ 73 c.M.*

*Groote siervaas van gebakken aarde.
Hist. Verz. Kon. Bat. Gen. Hoog $\pm$ 1 M.*

HET HUIS GOENOENG SARIE

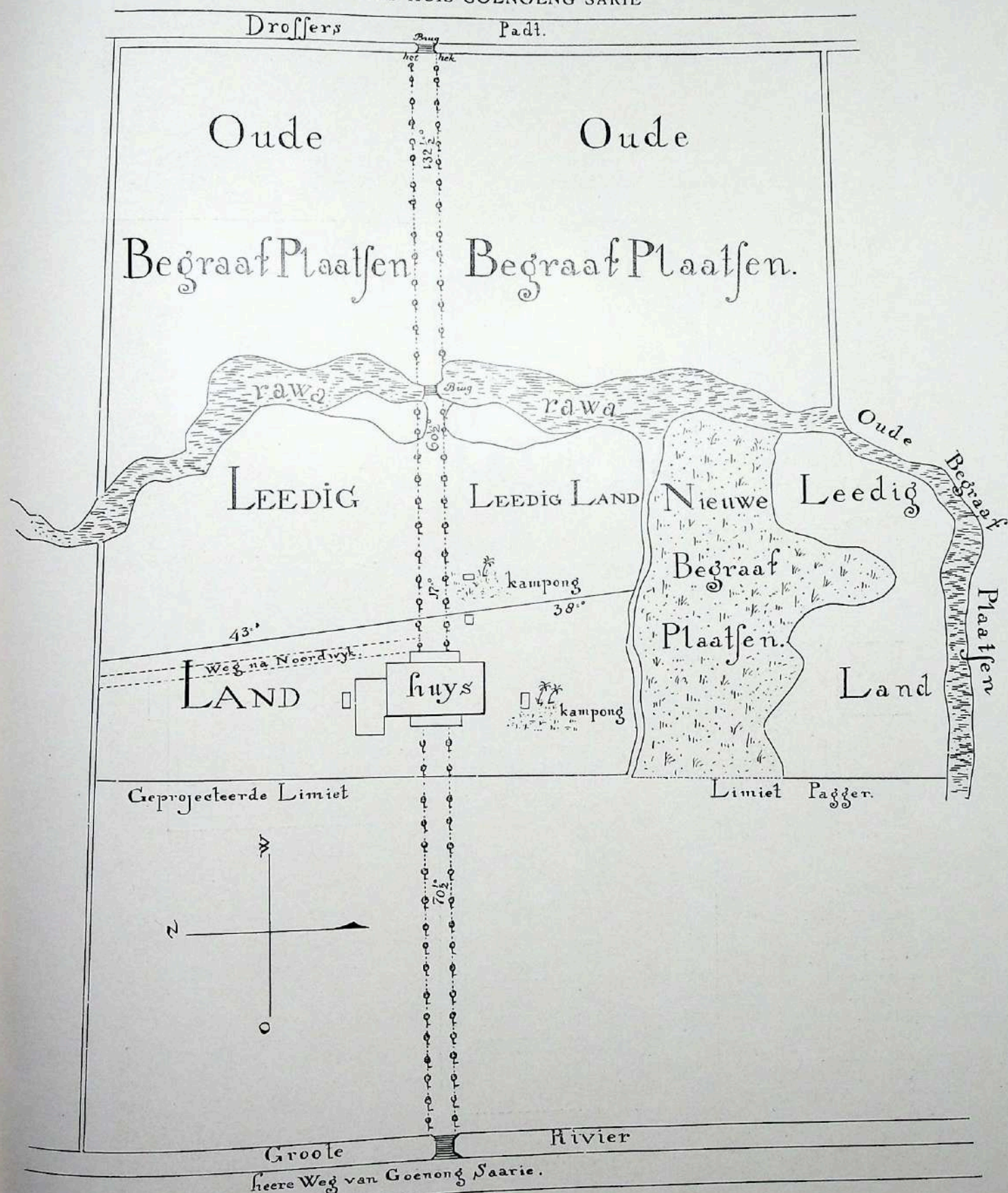

*Johannes Thedens.
Gouverneur-Generaal ad interim (1741—1743).*

*Gewelsteen met het wapen van Coyett.
Lang 60 cM., breed 38 cM., hoog 16 cM.
Hist. Verz. Kon. Bat. Gen.*

HET HUIS GOENOENG SARIE

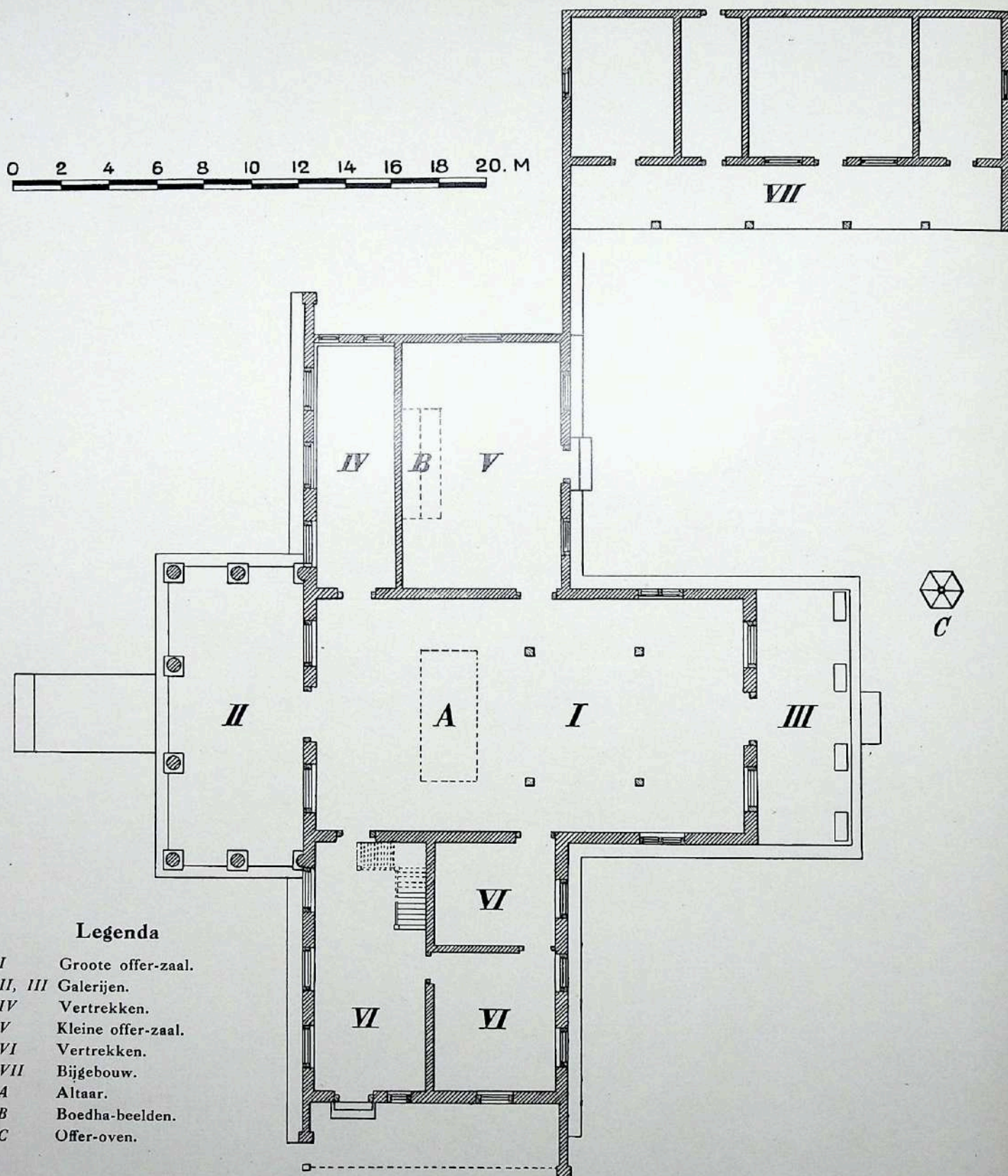

Het terrein van Sentiong omstreeks 1730.

Naar een schetskaartje z. j. (Kaartenverz. Landsarchief D. 51 III).

De aangedikte lijnen van het „huys” Goenoeng Sarie zijn in het origineel getrokken met rooden inkt, de overige met potlood. De situatie is plaatselijk nog vrij goed na te gaan.

HET HUIS GOENOENG SARIE

Tegenwoordige toestand.

TAFEL I

FREDERIK JULIUS COYETT † 1736

Hij bouwt het Huis Goenoeng Sarie in 1736 en
laat zich op zijn sterfbed in den ondertrouw opnemen met
GEERTRUIDA MARGARETHA GOOSSENS † 1758,
universeel erfgename

Zij her × 1737

JOHANNES THEDENS † 1748

Zij verkoopt het land Goenoeng Sarie na zijn dood aan:
HENRICUS JACOBUS VAN SUCHTELEN † 1753

×

1. Elisabeth van der Hart.

2. 1745 JACOB A MARTHA COOP à GROEN 1730-1758

her × 1754

ROELOF BLOK, repatriëert in 1761.

Hij verkoopt voor zijn vertrek het land Goenoeng Sarie in Maart 1761 aan:

JACOB MOSSEL 1704-1761

Uit zijn boedel wordt het land Goenoeng Sarie verkocht in Maart 1762 aan:

SIMON JOSEPH † 1765

Hij verkoopt in November 1762 het land Goenoeng Sarie aan:

LIM TJIPKO; LIM KI ENLO; LIM THEEKO; KOUW HONG LIANG;

TEE POANKO; KHOUW TJANGKE; LAUW NUNKO; SI OAKO;

TAN KALONG; TUNG INKO; TAN SOENKO

In 1888 overgeschreven op den CHINEESCHEN RAAD te Batavia.

II. HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST.

BESCHRIJVING. Groeneveld of Tandjong-Oost, een der oudste en fraaiste landhuizen aan den Buitenzorgschen weg, is van den straatweg niet zichtbaar. Het is gelegen tusschen paal 15 en paal 16 rechts van dezen weg, komende van Batavia. Een ijzeren hek geeft toegang tot de brug, die voert naar een landweg voorbij een marktplaats, welke reeds meer dan anderhalve eeuw tot de privilegiën van den landheer behoort. Bij de kromming van den weg stond vroeger een steenen toren, waaruit men een mooi uitzicht had op zee en aankomende schepen. Eenige jaren geleden waren daarvan nog fundamenteën te zien. Even voorbij deze kromming ligt een kleine woning, waar men op een primitief bamboezen hek stuit. Daarna wordt eerst het landhuis van terzijde bereikt.

Dit bestaat uit een hoofdgebouw en twee zijvleugels, welke gebouwen slechts door de uitstekers ¹⁾ van de daken met elkaar zijn verbonden en een doorlopenden zolder hebben (*Pl. 9*). Dit eenigszins zonderling geheel doet reeds dadelijk vermoeden dat het hier de achterzijde maar niet de voorzijde van het gebouw geldt, hetgeen door de ligging der bijgebouwen van het verdiepingshuis, die zich ter weerszijden der beide zijvleugels uitstrekken, bevestigd wordt. Deze zijde van het huis is niet alleen merkwaardig door de daken met uitstekers of liever door de verbinding van deze daken, maar ook door de schuiframen die nog met oude ruiten bezet zijn en de à stuc bewerkte wanden, zoowel van het hoofdgebouw als van de beide zijvleugels. De daken werden na de uitbarsting van den Krakatau in Augustus 1883 met 1 meter verlaagd, omdat men vreesde voor het instorten bij een herhaling der explosies ²⁾. In de tegenwoordige voorgalerij (dus de vroegere achterzijde) trekt de aandacht de imposante dubbele middendeur met rijk houtsnijwerk omlijst en bekroond door een à jour gesneden bovenlicht, dat van achteren is dichtgespijkerd doch aan beide zijden is bewerkt (*Pl. 11*). Dit is versierd met een door een gravenkroon gedekt schild van zilver, waarop een bruine kraanvogel (en haut relief) is afgebeeld die in den opgeheven linkerpoot een groenen steen draagt. Dit moet het wapen van Craan, een der vroegere eigenaren, voorstellen ³⁾. Het houtsnijwerk stijl Louis XV is een decoratie van gestyleerde bloemen en ranken met een uitgesneden bloemkrans als middenstuk, waarboven een soort baronnenkroon. Dat is vroeger naar den heerschenden smaak verguld geweest. De gekleurde ruiten in deze deur en in de glazen afschutting boven tusschen de pilaren heeft de laatste eigenares laten aanbrengen. De vloer van roode plavuizen is authentiek. Ter weerszijden van

¹⁾ Uitsteker is het gedeelte van het dak, dat bij een gebouw uit den Compagniestijd buiten de muren steekt en van onder horizontaal met hout is afgedekt.

²⁾ Mededeeling van den Heer E. C. C. Ament, Pekajon.

³⁾ De gewone heraldieke vorm van den kraanvogel n.l. met opgeheven linkerpoot en een steen in dien poot (*RIETSTAP, Armorial Général, Grue, Vigilance* en plaat IV, 38).

deze galerij zijn twee dubbele verbindingsdeuren met nevenvensters aangebracht, breede geruite deuren waarboven een driedeelig bovenlicht met rozettensijwerk à jour en stuc-werk (*Pl. 12*). Dit houtwerk is lichtgroen gekleurd en de rozetten zijn verguld geweest.

De bovenverdieping en het parterre van de zijvleugels bevatten elk een kamer, terwijl de trap naar de bovenverdieping zeer eenvoudig bewerkt is en onder het parterre zich ruime kelders bevinden. Tot de bijgebouwen behooren de slavenvertrekken en de enorme, eigenaardig ingerichte keuken.

Het linkerzijgebouw (gezien van deze zijde) heeft een balkon dat het andere zijgebouw mist. Aan dit gedeelte van het huis is in den loop der tijden het meest verbouwd o.a. de logeerkamers buiten, die bestemd waren voor de gehuwde dochters des huizes met haar gezinnen. Hier hangt in een fraaie, doch helaas beschadigde vergulde lijst het portret van Daniël Cornelis Ament, als jonkman van omstreeks 22 jaren, een steen-druk in 1849 te Leiden vervaardigd (*Pl. 13*). De rechter-zijvleugel met de keuken en stallen is steeds onveranderd gebleven.

Het afdak der rondom het hoofdegebouw loopende galerijen dateert uit later tijd (*Pl. 10*). Oorspronkelijk had het huis geen galerijen, behalve die aan de achterzijde (thans de voorzijde). Als men zich het zeer ontsierende afdak met de pilaren op neuten rondom het huis wegdenkt, dan verkrijgt men ongeveer hetzelfde type woning als bv. het gebouw van 's Landsarchief, het gesloten landhuis in Oud-Hollandschen stijl ¹⁾. De galerijen zijn vermoedelijk later bijgetrokken, om de bewoners tegen de invloeden van zon, regen en wind te beschermen. De achtergalerij (thans voorgalerij) moet niet beschouwd worden als een onderdeel van deze galerijen, maar als een afzonderlijke veranda gebouwd voor het aangenaam uitzicht op de tamarindelaan.

Een voor den z.g. Compagniestijl zeer kenschetsend vooraanzicht leveren de gebogen in zeer goeden staat verkeerende uitstekers van het dak (*Pl. 10*), de rijk versierde hoofdingang van het benedenhuis en het gesloten bovenhuis met schuiframen op. Dit komt het best uit, als men aan de voormalige voorzijde van het huis staat. Wat de vensters betreft, deze zijn gedeeltelijk voorzien van rottan schuiframen en dito bovenlichten, gedeeltelijk van glazen schuiframen met rottan bovenlichten en houten blinden. De kanonnen in de zijgalerij, welke versierd zijn met een wapen, dat een schuinbalk in het schild voert, dienden voor het afvuren van saluutschoten, wanneer de Gouverneur-Generaal passeerde langs den grooten weg op reis naar Buitenzorg, in welk geval zij naar buiten werden gesleept, of voor vreugdeschoten bij landelijke feesten. Bij de ongeregelde heden op het naburige landgoed Tandjong West in 1831, waarbij de landheer J. N. van der Palm met vrouw en kind het leven verloor, werden die vuurmonden aan de rivierzijde opgesteld om de opstandelingen te beletten den stroom over te steken.

De steenen trappen in het front van deze voorzijde, die van den nieuweren tijd zijn, leiden naar de voormalige oprijlaan (*Pl. 15*), nog aan den aanplant

¹⁾ Zie „Het Huis Reinier de Klerk”.

der boomen te herkennen. De karossen reden dus voor tot aan deze stoep en vervolgens door tot aan de stallen en koetshuizen in de bijgebouwen. Deze dubbele hoofddeur is in denzelfden stijl versierd als de andere, welke reeds beschreven is. Zij mist alleen het gekroonde bovenstuk, dat waarschijnlijk vroeger om de een of andere reden van de deur is verwijderd (*Pl. 11*). In deze voorgalerij aan den kant van de oude oprijlaan zijn overblijfselen van een cementen vloer. Hier stond eens de kamer, waarin de bevelvoerende officier bij de manoeuvres steeds werd gehuisvest, in de wandeling de „Generaalswoning” genoemd. Bij de meerdaagsche oefeningen, als de militairen op Tandjong-Oost ingekwartierd lagen, werd alles gedaan om hun het verblijf te veraangenomen. In dat verband kreeg de sedert overleden meesteres van het landhuis mevrouw Ament-Burgemeestre den bijnaam van „de Soldatenmoeder” ¹⁾. Wat het inwendige van het landhuis aangaat, het is gedeeltelijk met ouderwetsche, gedeeltelijk met antieke meubelen gestoffeerd. Het kostbaarste meubilair en de meeste familieportretten zijn echter reeds verdwenen en onder de familieleden verspreid.

Het benedenhuis bestaat uit een vrij ruime gezelschapszaal, een trappenhuis, en een drietal kamers (*Plattegr. III*). De deuren in deze zaal zijn rijk bewerkt (zie *Pl. 12*). Het houtsnijwerk vertoont dezelfde motieven als de beide hoofddeuren doch is wit geschilderd. Niet minder sierlijk zijn de bovenlichten met à jour bewerkte rozetten. Tusschen deze twee deuren hangt het levensgroot, geschilderd portret van den Gouverneur-Generaal Petrus Albertus van der Parra. Het stelt deze Hoog Edelheid voor in de gala-kleedij der 18e eeuw, bestaande uit een paars fluweelen rok met een blauw kamizool, rijkelijk met goud geborduurd, kanten jabots, een paars fluweelen kuitbroek, witte kousen en schoenen met gespen. Het hoofd wordt gedekt door een kleine korte poederpruik, terwijl een staatsiedegen aan zijn linkerzijde nog even zichtbaar is. In zijn rechterhand voert de landvoogd den staf van kommando. Deze steunt op een met blauw fluweel en goud passement bekleeden stoel en symboliseert op deze wijze gehanteerd niet alleen den luister maar ook het gewicht der landvoogdij. Een helm met bruine vederen — het helmet van Staat — ligt op dezen stoel.

Ter rechterzijde hangt een blauw fluweelen gordijn met gouden franje, opgehouden door koorden en kwasten. Links een vensternis, dat het uitzicht geeft op de wallen en bastions van een fort aan zee, dat zeer waarschijnlijk het Kasteel van Batavia moet voorstellen. Hier in den hoek is het wapen van Van der Parra aangebracht ²⁾. Op den donkeren achtergrond teekent zich vrij scherp af het karpel met geelbruine patronen, waarop de figuur ten voeten uit staat afgebeeld.

Een vrij smalle doch rijke zwart geverfde lijst, die vroeger verguld was, omsluit dit niet onverdienstelijk geschilderd portret, dat zeer imponeert, al was het slechts door zijn grootte, want het is 2.06 M breed en 2.70 M hoog. De leelijke

¹⁾ Mededeelingen van den Heer E. C. C. Ament, Pekajon.

²⁾ M. A. VAN RHEDE VAN DER KLOOT: *De Gouverneurs-Generaal enz., Wapenafbeeldingen en Bijl. A*, blz. 296.

beeltenis van denzelfden Gouverneur-Generaal in de landvoogdelijke portrettengalerij in het Paleis Rijswijk is van veel minder beteekenis ¹⁾.

Het stuk kan geschilderd zijn tijdens Van der Parra's bestuursperiode (1761—1775), daar het hem met de attributen der landvoogdij voorstelt. Voorzover wij weten ontbreekt de signatuur. Met zekerheid is dit echter niet te zeggen, daar wij op verzoek van de tegenwoordige eigenaren het zwaar beschadigde schilderij niet van den wand namen omdat het reeds zeer veel door den tijd geleden heeft ²⁾. Dit schilderij hoorde oorspronkelijk thuis in het landhuis Tjileboet bij Buitenzorg, doch zou ingeruild zijn met het levensgroot portret van den Gouverneur-Generaal Jeremias van Riemsdijk, dat tevoren op Tandjong-Oost hing. ³⁾ Bekend was ook een gobelin met het wapen der familie Van Riemsdijk. Dit gobelin was ongeveer 15 jaren geleden het eigendom van den heer Hendrik Helvetius van Riemsdijk ten Cate te Tjitjoeroeg, sedert overleden ⁴⁾.

Hier trekt verder nog de aandacht een verbazend groote stolplamp, die in het trappenhuis hangt. Het bovenhuis dat twee zalen en eenige kamers telt (*Plattegr. IV*), bevat eenige antieke meubelen, w.o. Louis XVI fauteuils met rottanzittingen, kandelaarknappen, banken en bijzettafeltjes. Aan den wand hangen o. a. twee olieverfportretten van een heer en een dame, in bewerkte zwart geverfde lijsten, welke vroeger verguld waren. De heer is afgebeeld in een blauwen rok met roode opslagen en galons, met witte kuitbroek en een bandelier over den schouder. De dame zit op een stoel in hemelsblauw gewaad en is getooid met diadeem, halsketting, armbanden en horloge, op den vinger van de uitgestrekte rechterhand houdt zij een vrij dwaas geteekenden vogel. De eigenaren konden ons niet inlichten over de herkomst van deze konterfeitsels.

¹⁾ De *Iconographia Batavia* (II) vermeldt onder No. 5743 één portret van dezen landvoogd ten Paleize Rijswijk en 3 verkleinde copieën (1905). Nog in 1927 werd ten onrechte aan dit konterfeitsel „groote historische waarde” toegekend als „eenig, authentiek portret van dezen Landvoogd”. (Zie het artikel over landvoogdsportretten *Java-Bode* van 17 Januari 1928 door J. DE L.-H., ook in *Het Vaderland* van 14 Februari 1928).

²⁾ Ondanks herhaalde pogingen is het ons niet mogen gelukken een goede foto van dit schilderij te doen maken, omdat het zoo verbleekt is. Het zou, mits op deskundige wijze in Europa gerestaureerd, een mooi representatief stuk zijn voor de portrettengalerij ten Paleize.

³⁾ Mededeeling van den Heer E. C. C. Ament. Nasporingen naar het schilderij van Van Riemsdijk bleven tot dusver vruchteloos. Het oude landhuis Tjileboet werd omstreeks 1925 afgebroken, volgens ooggetuigen bevonden zich destijds geen schilderijen in het gebouw. Het is te hopen dat het nog eens „ontdekt” moge worden en dat het een beter stuk moge blijken te zijn dan het spookachtige beeld van dezen landvoogd in de portrettengalerij van het Paleis te Rijswijk.

⁴⁾ Mededeeling van den Heer B. B. J. Crone te Tjitjoeroeg. Deze deed destijds namens een zijner vrienden Jhr. W. J. E. van Riemsdijk, in leven Majoor der Cavalerie te Padalarang, een bod op het gobelin, doch de eigenaar vroeg een exorbitanten prijs, zoodat de koop niet doorging. Wat daarvan verder geworden is, kon niemand mij zeggen. De Heer V. H. Helvetius van Riemsdijk ten Cate te Bandoeng, zoon van bovengenoemde is wel in het bezit van een — heraldisch-onjuiste — wapenafbeelding van den adellijken tak der Van Riemsdijken (*Ned. Adelsboek*. 1916) met een aan Ovidius ontleend devies.

Door de ramen in het bovenhuis moet men in vroeger tijd een mooi uitzicht gehad hebben op de voorbij stroomende Tjiliwoeng, hetgeen thans door het hoog opgaand struikgewas en het dichte geboomte geheel belemmerd wordt.

De schaduwrijke, breede laan van oude tamarindeboomen, die leidt naar het familiekerkhof is het schoonste sieraad van de tuinen van Tandjong-Oost (*Pl. 18*). De hoge stammen met hun kruivend loover omlijsten een wazig verschiets, waar het blauw van den hemel samenvloeit met het groen der wijkende velden. Van uit het bordes der woning biedt deze indrukwekkende boomenrij, welke eenigszins herinnert aan het prachtige beukenhout der beroemde Middachter-allee een onvergelykelijken aanblik. Toch stond deze laan in vroeger tijd veel voller en was tot aan het kerkhof toe beplant. In den Oostmoesson zette de vijver de oevers wel eens onder water, de boomen werden dan aangetast en stierven bij de wortels af. Niet minder schilderachtig ligt die groote met bloeiende waterplanten bedekte vijver temidden der egale grasvlakten, welke aan Hollandsche weiden herinneren en waaraan het landgoed vermoedelijk zijn eersten naam: „Groeneveld” dankte ¹⁾. Uit een veld van roze waterlelies rijst een klein weelderig begroeid eiland omhoog. Een schuitje aan den oever noodigt tot spelevaren. Nog in deze eeuw werden hier zeil- en roeiwedstrijden gehouden, die vaak het hoogtepunt vormden van landelijke feesten, waarbij de gansche „landadel” uit den omtrek was genoodigd. Ook de z.g. „ridderfeesten”, waarbij de gasten gecostumeerd verschenen en in optocht door de tuinen trokken, hadden steeds veel bekijks. Jachtpartijen waren geen zeldzaamheid en sedert oude tijden in zwang. Zoo werd in 1810 melding gemaakt van een jachtongeluk, waarbij de Luitenant J. Choumat „zijn jagtgenoot, den Bakmeester van Weltevreden Girardin” bij ongeluk had dood geschoten ²⁾. Dicht bij de woning, aan den rand van een schaduwrijken notemuskaat-aanplant, hangt de slavenbel — zonder inscriptie — in zijn steenen stoel, die een nabootsing is van den oorspronkelijke (*Pl. 15*). Deze stond aan de (vroegere) voorzijde van het huis, zooals gebruikelijk was.

Op een hoogte aan de Tjiliwoeng verheft zich het ommuurde familiekerkhof, dat met toewijding onderhouden wordt (*Pl. 18*). Een ijzeren hek geeft toegang tot dezen doodenakker, waarvan de roode pannen daken en de witgepleisterde muren in het felle zonlicht schitteren. In de schaduwen van het breedgetakt geboomte sluimeren hier in ongestoorde rust vroegere bewoners van het oude landhuis. Achter het kerkhof, bij den kaneeltuin, heeft men een mooi uitzicht op de Tjiliwoeng en haar beboschte oevers. Naast enkele leden der familie Ament van het jongere geslacht ligt hier ook begraven Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk, een kleinzoon van den Gouverneur-Generaal Jeremias van Riemsdijk. Merkwaardig zijn de zerken van deze graven (*Bijlage 1*), die van buitengewoon grooten omvang zijn en uitmunten door eenvoudige, smaakvolle bewerking.

* * *

¹⁾ Het kan ook zijn, dat het genoemd is naar de echtgenoot van den bouwheer, die van zich zelf Coop à Groen heette.

²⁾ *Bataviasche Koloniale Courant* van 30sten van Lentemaand 1810, No. 13.

GESCHIEDENIS. De Raad-ordinair Pieter van den Velde ¹⁾ moet als de bouwheer van het landhuis beschouwd worden. Toen hij nog maar den rang van Onderkoopman bezat, was hij successievelijk in het bezit gekomen van verscheidene stukken grond, die hij o.a. uit den boedel van Ni Hoe Kong, den Kapitein der Chineezers tijdens het beruchte oproer van 1740, en van den Depaty Wiratanoe Datan, hoofd van „Cliandjoer” had gekocht. Tot deze stukken land behoorden „Tandjong, Tjie Jantong, Tsie Gon Seeng, Tjie Jantong, Mathijs, Priegie en Tjietiadass” ²⁾. In 1742 maakte hij een aanvang met den aankoop van het eerste stuk land, genaamd Tandjong, dat in den loop der jaren hoe langer hoe meer vergroot werd door aankoop van de reeds genoemde landerijen, welke ten slotte tot een geheel werden gevormd. Het jaar, waarin hij het huis gebouwd heeft, dat voor het eerst in een verkoop-acte van 1760 wordt vermeld, is niet bekend. Dit moet dan omstreeks 1756 zijn geweest, toen het laatste stuk land was aangekocht. Het privilege van den pasar dateert uit vroegere jaren, want reeds in 1746 verzocht Van den Velde eens per week markt te mogen houden niet alleen op het hem toebehoorende Dregterland, maar ook op zijn „Land, genaamd Tanjong gelegen aan de Oostzijde van de groote Rivier, circa twee uren gaans boven de post Mr. Cornelis” ³⁾.

Deze bouwheer van het landhuis was een zoon van den Burgemeester van Amersfoort Bartholomeus van den Velde en Aletta van der Lingen. Hij was gehuwd met Clasina Helena Coop à Groen en geparenteerd aan den Raad-extra-ordinair Henricus Jacobus van Suchtelen, die gehuwd was met een halfzuster van zijn vrouw ⁴⁾. In Compagniesdienst begonnen als klerk, werd hij na verschillende lagere rangen doorloopen te hebben in 1744 Gecommitteerde en Heemraad en het daarop volgende jaar Opperkoopman ⁵⁾. De Heeren XVII bevorderden hem daarna tot Raad-extra-ordinair, terwijl hij tevens benoemd werd tot Directeur der Amfioen-societeit en Eersten Regent der Hospitalen. Als Raad-extra-ordinair overleed hij op 7 Augustus 1759, nadat hij kort te voren zijn testament had gemaakt ⁶⁾. Zijn wapenbord werd in de Hollandsche Kerk opgehangen, aan de Oost-zijde ⁷⁾.

Uit het testament blijkt dat zijn moeder toen nog leefde en dat zijn zoontje Bartholomeus Gerard in Nederland aan hare zorgen was toevertrouwd. Zijn vrouw was reeds gestorven, zoodat hij zijn beide kinderen, zijn zoontje en zijn dochtertje

¹⁾ De biographische bijzonderheden van Van den Velde en van alle eigenaren en hun families, die hier volgen zijn afkomstig van: DE HAAN, *Priangan* (v.n.l. dl. I, *Personalia*), *Oud-Batavia*, VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.*, dagbladen, notariele akten op het Landsarchief, de *Personalia* aldaar en van nog in leven zijnde afstammelingen der eigenaren.

²⁾ Bij koopbrieven van 4 Juli 1742 pag. 505; 4 Sept. 1750 pag. 2; 28 Mei 1755 pag. 463, 464 en 473; 16 Juli 1755 pag. 589; 4 Aug. 1756 pag. 615. L. A.

³⁾ Bijl. Resolutie van G. G. en Raden 19 Aug. 1746. L. A.

⁴⁾ Zie „*Het Huis Goenoeng Sarie*”.

⁵⁾ DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 49 e.v., meer bijzonderheden aldaar.

⁶⁾ Hij testeerde voor notaris Steeven Lieve Garrison do. 7 Aug. 1759 No. 218. L. A.

⁷⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 27.

Sara Jacoba tot universeel erfgenamen had benoemd. Dit meisje, dat in den kost was bij de weduwe Piekenbroek, moest bij „Eerste goede occasie onder opsigt van Eene brave vrouwe (mits bij behoorlijke behandeling, aan dezelve daar voor bij arrive in 't vaderland gevende Een ordentelijke recompens van circa Duyzend guldens) na Nederland gezonden" worden. Onder de legaten behoorden ook een van 1000 guldens aan de Gereformeerde diaconie-armen der stad Amersfoort en een van 200 Rds. aan de diaconie te Batavia. Ten slotte werd door hem bepaald dat „de goederen, lijfeygenen, en beesten, gehoorende bij 't Land genaamt Groeneveld, van ouds tanjong, getaxeerd, en zoo wel als de buffelbeesten van Tjawan, en Tjiekias ijder bij sijn Land verkogt zullen worden".

Volgens zijn wensch werd het land het daarop volgende jaar verkocht en in vollen eigendom overgedragen aan den Opperkoopman Pieter Joan Bangemann en den oud-Weesmeester Adriaan Jubbels ¹⁾, welke laatste behoorde tot de executeuren, redderaars en „soo regeerende als administreerende voogden" over de kinderen Van den Velde. Op denzelfden dag echter liet Bangemann zijn aandeel of „geregte helft" dezer landen, bebouwd met „een zuyker moolen, een bazar, twee olijslagerijen, twee groote beestestallen, op steene pilaren, met pannen gedekt, item groote woonhuys, van steen en houte met pannen gedekt, twee groote steene gebouwen, combuys, dispens, alles van steen en nieuwe aangelegt, met nog de fondamenten van een groote zijdegebouw . . ." op Adriaan Jubbels overschrijven ²⁾. De qualificatie „alles van steen en nieuwe aangelegt", wijst er op dat de gebouwen niet zoo heel lang geleden waren opgezet, zoodat de veronderstelling, dat zij tusschen de jaren 1756 en 1760 zijn verrezen aan waarschijnlijkheid wint.

Jubbels was toen hij in het bezit kwam van het landgoed gewezen Compagnies-dienaar. Hij had zich geheel aan het landelijk bedrijf gewijd, bezat verscheidene landen en suikermolens en schijnt tot degenen behoord te hebben die na den opstand der Chineezen inzake grondbezit „in deze troebele wateren hun net wisten uit te werpen" ³⁾.

Toen Jubbels 24 Mei 1763 overleed — hij liet slechts een natuurlijk zoontje na dat niet lang leefde — kocht de Opperkoopman Jacobus Johannes Craan het bij erfenis uit zijn boedel met het dicht bijgelegen Kalibata voor den prijs van 27000 Rds. ⁴⁾. Zoo kwamen dus deze „zekere tien stukken thuyw-wij-zaay en bosch land in de wandeling genaamt Tandjong Tjie Jantong, Tjie Gon Seeng, Tjie Jantong, Matthys Prigie en Tjia Tiadas, te zaamen getrokken en tot Een stuk gemaakt, genaamt Groeneveld" in diens bezit, tegelijk met de boven reeds omschreven gebouwen en „alle de lijfeygenen, goederen en beesten, die met de dood meer genoemde heer Jubbels zijn gevonden".

¹⁾ Acte van 23 April 1760 pag. 710. L. A. Hierin wordt voor het eerst het landhuis vermeld.

²⁾ Acte van 23 April 1760 pag. 711 (zie ook acte 23 April 1760 pag. 735 en acte 17 Maart 1760 pag. 567). L. A.

³⁾ DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 42 e.v., meer bijzonderheden aldaar.

⁴⁾ Acte van 14 October 1763 pag. 82 L. A. Hier is de qualificatie „alles van steen en nieuwe aangelegt" veranderd in „alle van steen aangelegt".

Craan is dus niet de bouwheer van het landhuis geweest, zooals tot dusver werd aangenomen, daar hij het land met gebouwen en al uit den boedel van Jubbels had gekocht¹⁾. Eerst toen hij in het bezit van het huis was, schijnt hij het vooral uitwendig te hebben verfraaid. Zoo behoort ongetwijfeld het houtsnijwerk der beide hoofddeuren met de daarbij passende wapenschilden tot de versieringen door hem aangebracht. Behalve de kraanvogels boven deze deuren herinneren nog enkele merkpalen van Coromandelschen steen met den naam „Craan” beschreven, waarvan er een nog staat bij de grens Meester Cornelis—Buitenzorg aan den grooten weg, aan dezen landheer van Tandjong-Oost. Jacobus Johannes Craan, was een predikantszoon die te Ambon in 1728 was geboren. Zijn vader was Petrus Craan van St. Maartensdijk in Zeeland. In 1741 in dienst der Compagnie gekomen als „soldaat aan de pen”, werd hij na verschillende bedieningen te hebben bekleed, in 1758 benoemd tot Opperkoopman. Daarna werd hij opgenomen in de Commissie voor de samenstelling der Bataviasche Statuten, welke dank zij den ijver en de toewijding van Craan deze taak tot een goed einde bracht. Een bediening te Makassar werd door hem afgeslagen, waardoor hij buiten dienst gesteld werd met behoud van zijn rang. Zijn benoeming tot Heemraad had plaats in 1766. Uit hoofde van zijn verdiensten verkreeg hij kort daarop den rang naast den oud-Visitateur- of Boekhouder-Generaal met de daaraan verbonden eerbewijzen. Eenige jaren later werd hij bevorderd tot Commissaris Politicus, Eersten Buitenregent der Hospitalen, Directeur der Amfioen-Societeit en Commissaris over de Bataviasche Bovenlanden. Daarop volgde zijn benoeming tot Raad-extra-ordinair van India. Craan overleed 19 October 1780 en werd in de Hollandsche Kerk begraven. Zijn wapenbord werd aan de Noordzijde der kerk opgehangen²⁾. Eenige maanden na den dood van dezen werkzamen en ijverigen man, die boven vele zijner tijdgenooten uitstak door zijn ijver en lust tot studie, kwam zijn benoeming tot Raad-ordinair af³⁾.

Craan was gehuwd met de 15-jarige Johanna Henriëtte Breekpot, van Japara, dochter van Cornelis Breekpot, Commandeur van Malabar en Margaretha Sophia Ongewassen. Mevrouw Craan stierf 3 October 1780, dus eenige weken voordat haar echtgenoot kwam te overlijden. Zij werd in de Hollandsche Kerk begraven, en haar wapenbord hing men aan de Noordzijde van het gebouw op⁴⁾. Behalve drie zoons had hij nog een dochter, Catharina Margaretha⁵⁾, die in 1773 huwde met Willem Vincent Helvetius van Riemsdijk, een zoon van den lateren Gouverneur-Generaal Jeremias van Riemsdijk (*Pl. 17*) en van diens vierde vrouw Adriana Louisa Helvetius⁶⁾.

1) DE HAAN, *Oud-Batavia*, dl. I, blz. 440, waarin Craan als bouwmeester van Tandjong-Oost wordt genoemd.

2) *De Navorscher* 1867, blz. 27.

3) DE HAAN, *Prianjan*, I, *Personalia*, blz. 122 e.v., meer bijzonderheden aldaar.

4) *De Navorscher* 1867, blz. 27.

5) Deze dochter was 15 jaren oud, toen zij huwde. Getuige bij haar doop was o.a. Geertruida Margaretha Goossens (zie „*Het Huis Goenoeng Sarie*”). Zij stierf in 1792 in de kraam. Pers. L. A.

6) VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.*, blz. 104 e. v.

Na Craans dood nam Van Riemsdijk Tandjong-Oost met nog eenige andere landerijen uit den boedel van zijn schoonvader over voor een som van 40000 Rds. ¹⁾ Van Riemsdijk heeft tal van hooge ambten bekleed, dank zij den invloed van zijn vader. Reeds op 9-jarigen leeftijd werd hij Assistent en 7 jaren daarna Tweede Administrateur op Onrust, een veel begeerd baantje. Daarop volgde zijn benoeming tot Onderkoopman en Koopman. In 1774 vinden wij hem vermeld als Opperkoopman, in 1776 als Gecommitteerde Tot en Over de Zaken van den Inlander, Heemraad en Buitenregent der Hospitalen; eenige jaren later als President van Commissarissen van Huwelijksche en Kleine Zaken. Als Gecommitteerde scheen hij schuldig aan de ongeregelde heden op het land Pondok Gedeh, toebehoorende aan Ds. Johannes Hooyman, waaraan zijn ontslag als zoodanig werd toegeschreven. Daar hij ook van zijn andere ambten werd ontheven, bracht hij ongeveer negen jaar in gedwongen retraite op zijn landgoederen door. Zijn benoeming tot Raad-extra-ordinair door Commissarissen-Generaal volgde in 1793. Als Raad-ordinair in ruste overleed hij 15 Februari 1818 op 65-jarigen leeftijd, na twee malen voor het hooge ambt van Directeur-Generaal te zijn gepasseerd. Van Riemsdijk schijnt als mensch zoowel als ambtenaar niet hoog te zijn aangeslagen, doch een zekere mildheid tegenover zijn medemenschen was hem niet vreemd „iemand van weinig karakter en minder verstand” ²⁾. Hij was destijds de grootste landheer van de Bataviasche Ommelanden en o.a. eigenaar van Tanah Abang, Tjibinong, Tjimanggis, Papisangan, Karang Tjongok, Bekasi, Moewaraberes, Kawoengpandak en Nengwer, Tjiampea, Tjiboenboelan en Sadeng. Tijdgenooten waren over zijn beheer van deze uitgestrekte goederen niet al te best te spreken. Niet alleen waren zijn gronden zeer verwaarloosd en het toevluchtsoord van allerlei gespuis, maar ook werden opgezeten en slaven slecht behandeld. Desondanks kocht hij steeds meer gronden op, zonder aandacht te wijden aan hun exploitatie ³⁾.

Zijn dochters — hij had wel tien kinderen, de geadopteerde niet medegerekend — waren Egnatia Cornelia Margaretha, die de echtgenoot werd van Gerhard Carolus van Rijck, van Pasoeroean; Theodora Jacoba ⁴⁾, die huwde met Mr. Willem Adriaan Senn van Basel, later Lid van den Raad van Indië; Catharina Johanna, die achtereenvolgens met Andries Jonker uit Amsterdam, Eersten Administrateur der Westzijdsche Pakhuizen, Pieter Engelhard, Minister plenipotentiaris aan het Jogjasche Hof, Pieter van Heemstede Cappelhof, Vice-president van het Supreme Court en Generaal G. J. Holsman in het huwelijksbootje stapte;

¹⁾ Acte van 17 Januari 1781 pag. 291. L. A.

²⁾ DE HAAN, *Jacobijnen te Batavia, Tijdschrift Bataviaasch Genootschap*, XII, blz. 109.

³⁾ DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalie*, blz. 67 e.v., meer bijzonderheden aldaar.

⁴⁾ Haar dochter Wilhelmina Henriëtte trouwde met Jean Chrétien Baud, later Gouverneur-Generaal ad interim (1833 — 1836). Van Rhede van der Kloot noemt haar Jacoba Dorothea. Hun kinderen en kleinkinderen behoorden tot de erfgenamen van haar zuster Adriana Henriëtte Louise, douairière Jan Michiel van Beusechem, die in 1878 op den hoogen leeftijd van 91 jaren overleed en meer dan twee ton gouds naliet (Familiepapieren van de erven Veenstra-Visser).

Adriana Henriëtte Louise, getrouwd met Jan Michiel van Beusechem uit Schiedam, den bekenden landeigenaar die, ook Tjimanggies bezat ¹⁾).

Toen hij stierf benoemde hij zijn negen overgebleven kinderen, zes zoons en drie dochters, tot eenige en universeel erfgenamen onder voorwaarde echter dat zij de landen Tjiampea, Tji Sadeng Oost en Tjiboenboelang zouden bezitten „met den band van fide commis” ²⁾).

Een van zijn zoons was Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk (Pl. 13 en 17), die gezamenlijk met zijn ouderen broeder Petrus Wilhelmus Helvetius ³⁾ Tandjong-Oost „bij den verdeling des boedels bekoomen hadde” voor een som van 27000 Spaansche matten ⁴⁾. Beide broeders beheerden samen het land tot 1821, toen Petrus Wilhelmus zijn aandeel verkocht aan den jongeren broeder voor de helft van de bovengenoemde som en deze dus eigenaar van het land werd ⁵⁾.

Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk is bijna 40 jaren landheer van Tandjong-Oost geweest en stond bekend als een man met een flink en oprecht karakter, die vele vrienden telde. In latere jaren werd hij verbazend corpulent, zooals ook zijn vader Willem Vincent Helvetius volgens de familietraditie geweest moet zijn ⁶⁾. Een tijdgenoot ⁷⁾, die met hem bevriend werd in de herfst zijns levens schrijft van hem: „ genoemde heer behoort tot eene der oudste Indische familie's, is reeds bejaard en een kleinzoon van den Gouverneur-Generaal van dien naam, die een goede honderd jaren geleden als onderkoopman in den dienst der Edele Compagnie uitkwam; zijn vader was Raad van Indië, en voor hem, die belang stelt in de meer intieme geschiedenis dezer gewesten, die namelijk, welke men niet zoo in de boeken opgenomen vindt, is het een waar genot om den ouden eerbiedwaardigen man over de dagen van weleer te hooren spreken”. Het beheer van zijn uitgestrekte goederen scheen hem op den duur toch een te zware last te zijn en schijnt hij zich alleen tot dat van Tandjong-Oost te hebben bepaald. Zoo biedt hij tezamen met zijn ouderen broeder Jacobus Johannes Helvetius in 1828 de landen Noesa Kembangan, Ketjipit en Tjibinong West te huur, in 1833 de landen Dramaga en Sindang Barang ten verkoop aan, samen met zijn schoonbroeder Van Beusechem ⁸⁾.

¹⁾ DE HAAN, *Priangan, I, Personalia*, blz. 73, meer bijzonderheden aldaar.

²⁾ Testament van 21 Juli 1815 no. 6781 gepass. voor notaris Gerrit Drost, L. A.

³⁾ Hij was gehuwd met Sophia Cornelia Bangemann. Een dochter uit dit huwelijk was Sophia Catharina, die met den Luitenant-Generaal Pieter van Swieten, uit den Atjeh-oorlog bekend, in het huwelijk is getreden. (Vgl. o.a. *De Navorscher* 1879, blz. 588).

⁴⁾ Oud Landmetersregister Oosterveld 21e dl. Blok L, Mr. Cornelis, pag. 101. (Kadaster, Plaatselijke Dienst alhier). Verpondingsnr. van het particuliere land Tandjong Oost is 6364.

⁵⁾ Blijkens een advertentie in de *Javasche Courant* bood Petrus Wilhelmus op 12 Maart 1828 ook de landen Tjibinong en Nengewer ten verkoop aan, benevens een steenen huis op Goenoeng Sarie en „een dito nabij Glodok of waterplaats”.

⁶⁾ *Priangan, I, Personalia*, blz. 68.

⁷⁾ DIGNORI, *Indische schetsen. Van Batavia naar Buitenzorg*, 1875. Schr. noemt hem hier heer van Lederdam.

⁸⁾ Advertenties van 26 Januari 1828 en 25 Juni 1833 in de *Javasche Courant*.

Al zijn zorgen besteedde hij aan Tandjong-Oost, en niet zelden bleef zijn fraaie stadswoning te Parapattan ¹⁾ maandenlang ledig, omdat de bewoner dan op zijn landgoed vertoefde. Het slot was, dat hij het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost zich als woonplaats koos en slechts enkele dagen in het jaar te Batavia bleef. Zijn veestapel — hij moet wel zesduizend runderen hebben bezeten, die Groeneveld's uitgestrekte weiden begraasden — genoten een zekere vermaardheid, niet minder als „de verse boter van Tandjong-Oost”, die in de Javasche Courant uit die dagen herhaaldelijk per advertentie werd verkrijgbaar gesteld. Ook padi leverde het land overvloedig op, welke te Batavia werd verkocht.

Geboren landheeren als de Van Riemsdijken waren — grootvader en vader hadden als Compagniesdienaren den grondslag gelegd van het familiebezit — waren zij gewend als vorsten te resideeren op hun landgoederen, waar zij met alle kracht vasthielden aan hun heerlijke rechten. Meer dan de overige landheeren uit hun tijd bemoeide deze generatie zich intensief met het beheer der aan haar hoede toevertrouwde landen en liet dit niet, zooals regel was, over aan de twijfelachtige zorgen van een of anderen Chineeschen potia ²⁾. Zoover als dit thans nog te beoordeelen valt, gingen zij werkelijk in hun landelijk bedrijf op en ontvluchtten als het maar eenigszins kon, hun stadswoningen en de Bataviasche samenleving, waarin zij uit hoofde van hun geboorte en hun fortuin een voorname rol speelden ³⁾.

Had Daniël Cornelis Helvetius zijn vetweiderij, een jongere broeder Willem Vincent Helvetius junior had op het land Tjiampea een flinke paardenstoeterij van merries, hengstveulens, ploeg- en molenveulens, en trekpaarden, waarvan „twee fraaye springhengsten, groot 4 voet en 8 à 9 duim” de rechtmatige trots van den eigenaar waren ⁴⁾.

Daniël Cornelis Helvetius had bij de vrije „onchristen” vrouw Mea drie dochters, waarvoor hij in 1827 brieven van legitimatie had verzocht en verkregen. Een zoon was jong gestorven. Het was op 60-jarigen leeftijd dat hij deze vrouw die bij den doop den naam van Christina Simans had aangenomen, huwde en zijn dochters erkende en wettigde ⁵⁾. De meisjes Van Riemsdijk sleten haar jeugd op het oude landhuis en in de vrije natuur, slechts zelden vertoonden zij zich in de stad. Zij waren en bleven buitenkinderen, die slechts omgang hadden met hun talrijke familieleden en de families der naburige landgoederen — alles tezamen toch noch een breede kring. De afzondering waarin de meisjes werden opgevoed was dan ook niet zoo groot als men denken zou en spoedig verschenen er kapers op de kust. De jongedochters waren rijke partijen en behoorden tot een invloedrijke familie. Zij waren bekend om haar eenvoud en haar zacht, liefvallig karakter ⁶⁾.

¹⁾ Deze stond op het terrein van het Hoofdkantoor van den Dienst der Volksgezondheid nr. 10.

²⁾ Potia = zetbaas der chinesche pachters.

³⁾ Mededeelingen van den Heer E. C. C. Ament, Pekajon.

⁴⁾ Hij biedt deze stoeterij uit de hand te koop aan, *Javasche Courant* 7 Maart 1883.

⁵⁾ Pers. L. A. en familiepapieren E. C. C. Ament (legitimatie der dochters, doop en huwelijk van Christina Simans, huwelijksche voorwaarden met wettiging der dochters).

⁶⁾ Mededeelingen van Mevr. A. Abell-Veenstra.

De oudste van de drie gratiën van Tandjong-Oost was Dina Cornelia, die op 19-jarigen leeftijd hart en hand schonk aan een Dokkummer jonkman, Tjalling Ament, wien een mooie carrière als ambtenaar in de Oost wachtte. Hij werd de stamvader van het thans nog levend geslacht in Indië. Sophia Wilhelmina, de tweede dochter, 4 jaren jonger dan haar oudste zuster, stapte in 1834 in het huwelijksbootje met Carel Marinus Visser, van Middelburg, Ambtenaar bij de Algemeene Secretarie, daarna Gouverneur der Moluksche Eilanden ¹⁾, die evenals zijn zwager Ament later op een hoogst eervol staat van Indischen dienst kon wijzen.

De jongste, Catharina Petronella, trouwde in de familie en wel met haar neef Willem Martinus Kijdsmeir, die Tandjong-Oost in huur kreeg, aldaar verblijf hield en zijn oom en schoonvader in het beheer terzijde stond. Hij was een geadopteerde zoon van Scipio Ysbrand Helvetius, een ongehuwden broeder van haar vader en van de vrije „Onchristin” genaamd Manies van Bali ²⁾. Wonderlijk is, dat door dit huwelijk haar familienaam en haar mans naam, die daarvan de letterkeer is, in haar persoon werden vereenigd.

Toen haar vader na een werkzaam, nuttig besteed leven op den hoogen leeftijd van 76 jaren in 1860 overleed, had hij in zijn laatste wilsbeschikking ³⁾ zijn drie dochters tot eenige en universeel erfgenamen benoemd van zijn nalatenschap, die ongeveer twee honderdduizend guldens bedroeg. Tot uitvoerders van zijn testament en bezorgers van zijn begrafenis had hij aangewezen zijn schoonzoon Tjalling Ament, Gustave Adolphe en Edouard Corneille Collette Boutmy. Het slavenpersoneel mocht niet worden verkocht, doch moest bij minnelijke schikking onder zijn kinderen en erfgenamen worden verdeeld — voor deze ongelukkigen, die meerendeels geboren en getogen waren op zijn landgoederen een ware uitkomst. Ook legaten „aan Christen-gezindheden” ontbraken niet.

Zijn weduwe — hij was met huwelijksche voorwaarden getrouwd — stelde zich tevreden met hetgeen haar uit de fidei-commissaire landen Tjampea—Sadeng en Tjiboenboelang rechtens toekwam, waardoor zij ruimschoots in haar levensonderhoud kon voorzien. In een met potlood geschreven briefje van zijn hand wordt zijn erfgenamen op het hart gedrukt het huis met erf te Parapattan, Oostzijde, niet te verkoopen en aan te houden ter bewoning voor deze trouwe gade, die zoovele jaren lief en leed met hem gedeeld had. Ook ontving zij een maandelijksche toelage van 300 ropjen zilver. Het huis stond ten gebruike van zijn beide dochters en haar kinderen zoolang zij niet hertrouwden ⁴⁾. De weduwe Christina van Riemsdijk-Simans over-

¹⁾ Pers. L. A.

²⁾ Het testament van Adriana Henriëtte Louise van Riemsdijk, weduwe Jan Michiel van Beusechem spreekt van dezen broeder als van Abraham Scipio Isbrandus. Hij stierf in 1828 te Batavia. Zijn zeven geadopteerde kinderen bij Manies van Bali zijn: Sophia Catharina van Riemsdijk later echtgenoot van Willem Jacob van de Graaff, Willem Martinus (zie boven), Jacoba Mariana, Abraham Pieter, Theodora Mariana Kijdsmeir, echtgenoot van Gideon Mari van de Graaff, Catharina Johanna Kijdsmeir, gehuwd met Dr. Geerlof Wassink, landheer van Pengoemben en een ongedoopt kind (Familiepapieren erven Veenstra-Visser en Pers. L. A.)

³⁾ Verl. voor notaris J. J. Mijnsen ddo. 14 Augustus 1854 No. 57 (familiepapieren E. C. C. Ament, Pekajon).

⁴⁾ Familiepapieren Ament, Pekajon.

leefde haren echtgenoot nog enkele jaren. Zij stierf op Tandjong-Oost in den jare 1863 en werd op het familiekerkhof begraven naast haar echtgenoot, waar haar gebeente gedekt wordt door een reusachtige marmeren zerk.

Wat haar dochters betreft, twee daarvan, Mevrouw Visser en Mevrouw Kijdsmeir, waren inmiddels weduwen geworden. Gouverneur Visser, die reeds lang lijdende was aan een sleepende kwaal, was tengevolge van een noodlottig ongeval overleden. Hij verdrong n.l. met paard en al in het meer van Tondano, aan welks oever een eenvoudig monument te zijner nagedachtenis werd opgericht ¹⁾. Tevoren had hij den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist op diens reis door de Molukken en Manado vergezeld ²⁾. Na den dood van haar echtgenoot keerde zijn weduwe met haar kinderen naar Batavia terug en nam haar intrek bij haar vader op Tandjong-Oost. Sophia Wilhelmina van Riemsdijk of Mijntje, zooals zij door de haren genoemd werd, weduwe Visser, ontsliep op den hoogen leeftijd van 87 jaren. Olieverfportretten van het echtpaar Visser (*Pl. 16*), zijn tijdens hun verblijf te Parijs omstreeks 1840 geschilderd door een zekeren Van de Kastele. Sophia Wilhelmina, die een knappe verschijning geweest moet zijn, is afgebeeld in zwart fluweelen japon met crème kant afgezet, en een wit satijnen gebloemde sjaal ³⁾.

Ook Mevrouw Kijdsmeir is als weduwe lang op Tandjong-Oost blijven wonen ⁴⁾. Beide zusters zijn niet hertrouwd en kwamen met Dina Cornelia elk voor $\frac{1}{3}$ gedeelte in het bezit van het land Groeneveld of Tandjong-Oost. Zij stonden het in erfpacht af aan Tjalling Ament. Omstreeks dezen tijd vinden wij aangeteekend, dat het ten Noorden grensde aan het land Tjondet of Landlust, ten Zuiden aan het land Tjimanggis, ten Oosten aan het land Rombot en „de spruit” Tjipinang, en ten Westen aan de Tjiliwoeng of Groote Rivier ⁵⁾.

In 1860 na den dood van Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk beheerde dus zijn eenig overgebleven schoonzoon, Tjalling Ament, als erfpachter Tandjong-Oost. Hoewel de eerste Ament in Indië toen nog geen eigenaar was van het goed, zoo kan dat jaar toch beschouwd worden als het tijdstip waarop de bemoeienis van deze familie met het land Tandjong-Oost een aanvang nam. Een bemoeienis, welke

¹⁾ Volgens mededeeling van den Assistent-Resident van Manado dd. 2 Juni 1931 luidt het opschrift van de gedenknaald als volgt:

Hier rust
Carel Marinus Visscher
in leven
Gouv. der Mol. Eilanden
geb. te Middelburg
den 10 Februari 1806
overl. den 19 September 1855.

²⁾ Mededeeling van den Heer Ir. C. Visser Czn., Poerwokerto.

³⁾ De halsketting — een geschenk van Daniël Cornelis Helvetius — is nog in het bezit van haar kleindochter Mevrouw A. Abell-Veenstra, aan wie wij bovenstaande bijzonderheden danken, ook die omtrent C. M. Visser 's dood.

⁴⁾ Later, in 1875, woonde zij Defensielyk v. d. Bosch bij Paser Senen (Pers. L. A.).

⁵⁾ Meetbrief no. 48, bundel oude meetbrieven No. 64 (Kadaster, Plaatselijke Dienst alhier).

in den loop der jaren geworden is tot een onverbreekbaren band, die de namen van landheer en landgoed aan elkaar verbond. Tjalling Ament stamde van refugie's, die met de opheffing van het Edict van Nantes naar Nederland gevlucht waren en zich in Friesland gevestigd hadden ¹⁾. Hij was te Dokkum in 1801 geboren en als jongen van zestien jaren als matroos naar de West vertrokken, waar hij op een suikerplantage werk vond. Van huis uit had hij gewoon lager onderwijs genoten, maar door eigen studie wist hij het ontbrekende aan te vullen en legde zich o.a. met veel ijver toe op de vreemde talen. In 1820 kwam hij naar Indië en zocht hier een positie in de cultures. Hoewel hij niet gelukkig was in het landbouw-bedrijf, deed hij toch zooveel ervaring en kennis op van de Indische toestanden op landbouwkundig gebied, dat hij in 1832 benoemd werd tot Adjunct-inspecteur en eenige jaren later tot Inspecteur der Cultures. In 1843 volgde zijn benoeming tot Resident van Cheribon, welke betrekking hij elf jaren met buitengewone toewijding heeft vervuld. In 1850 werd hij dan ook met het ridderkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw onderscheiden. Toen hij benoemd werd tot Directeur der Producten en Civiele Magazijnen, kwam hij naar Batavia, waarop in 1858 zijn aanstelling tot Directeur der Middelen en Domeinen volgde. Deze betrekking legde hij echter spoedig neer en werd ambteloos burger. Eerst toen kon hij zich geheel als landheer geven en kocht o.a. het land Tjiboebroer voor irrigatie-doeleinden aan. Nadat hij nog ongeveer tien jaren zijn beste krachten aan Tandjong-Oost gewijd had, stierf hij als gewezen hoofdamtenaar in 1870 in zijn huis aan het Koningsplein ²⁾. Zijn weduwe Dina Cornelia overleefde hem nog zeven jaren en volgde hem in het graf op 70-jarigen leeftijd. „De Heer Ament”, zoo schreef een Bataviaasch dagblad ³⁾ bij zijn dood, „is in vele opzichten een merkwaardig man geweest, wiens bijna vijftigjarig verblijf in Indië, na als jong mensch hier aangekomen te zijn uit de West, hem in staaft heeft gesteld, veel te zien, te hooren, en in zijn geheugen op te teekenen”

Hun oudste zoon, Daniël Cornelis Ament, nam uit den boedel van zijn moeder het land Tandjong-Oost over en kocht de rechten, die zijn beide tantes Visser en Kijdsmeir met hare kinderen hierop bezaten, af. Zoo kon hij zich tenslotte eigenaar van Tandjong-Oost noemen, dat zijn vader nog maar in erfpacht bezeten had. Hij was gehuwd met Johanna Rosina Carolina Elisabeth Burgemeestre en had uit dit huwelijk negen kinderen.

De tegenwoordige landheer Eduard Corneille Collette Ament, is een zoon uit dit huwelijk. Na zijn studies aan de Hoogere Handelsschool te Antwerpen voltooid te hebben en eenigen tijd op een Londensch kantoor praktische

¹⁾ Oorspronkelijk werd de familienaam ook op zijn Fransch uitgesproken. De Heer E. C. C. Ament is ook nog in het bezit van den lakstempel van Tjalling Ament. Het wapen der familie vertoont een geplante boom, op welks top een haan gezeten is. Het schild wordt gedekt door een gesloten helm met een vlucht; helmteeken: de haan van het schild.

²⁾ Het stond op de plaats waar thans het hoofdkantoor van de Kon. Paketvaart Mv. is. Deze woning was in denzelfden stijl gebouwd als het perceel Koningsplein West No. 9, waarin het Fransche Consulaat-Generaal is gevestigd.

³⁾ *Java-Bode* van 18 en 19 Jan. 1870, waaruit de bovenstaande bijzonderheden zijn geput. In de doods-advertentie wordt hij oud-directeur van Financiën genoemd.

ervaring te hebben opgedaan, keerde hij in 1876 naar Indië terug. Vervolgens op de landen Tjiloea, Soekaradja en Tjiomas werkzaam gesteld, werd hij in 1878 tot Administrateur van Tjiboeboer benoemd. Eenige jaren daarna droeg zijn oudere broeder hem het beheer over van het land Tandjong-Oost en werden dus beide landen in een hand vereenigd. Hij vierde op 1 April 1928 zijn gouden jubileum als Administrateur van Tjiboeboer ¹⁾, bij welke gelegenheid hem het Officierskruis der Oranje-Nassau-orde werd verleend, en zou in 1929 zijn gouden bruiloft hebben gevierd indien zijn echtgenoot, Mary Suermondt, hem niet eenige maanden voor den herdenkingsdag was overleden. De eigenaren van Groeneveld of Tandjong-Oost zijn thans de erven van Mevrouw de Weduwe Johanna Rosina Elisabeth Ament-Burgemeestre.

Eduard Corneille Collette Ament, die verscheidene belangrijke restauraties aan het landhuis liet verrichten, is in het bezit van een klein, doch verdienstelijk geschilderd portret van zijn overgrootvader Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk, dat van het landhuis Tandjong-Oost afkomstig is ²⁾. Dit was vroeger rijk aan olieverfportretten, die echter successievelijk door verschillende familieleden zijn medegenomen. Het schilderij stelt Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk voor op ongeveer 70-jarigen leeftijd. Een deftig heer in de strenge kleedij van zijn tijd met een ietwat laatdunkenden doch energieke trek om den mond. Zoo op het oog een landheer met wien niet te spotten viel. Voorts bezit de tegenwoordige landheer, die met de meest mogelijke welwillenheid ons in alle opzichten ter wille was bij de inventarisatie van Tandjong-Oost, nog twee andere portretten van Tjalling Ament en zijn echtgenoot Dina Cornelia van Riemsdijk. De oud-resident had een prettig open gelaat en was een man van flinke gestalte, die met een innemende verschijning als Dina Cornelia een knap paar moet hebben gevormd (*Pl. 14*) ³⁾.

* *

AANTEKENINGEN. Tandjong-Oost is in den loop der tijden door velen bezocht geworden. Het was in 1749, dat Zijn HoogEdelheid Gouverneur-Generaal Mr. Gustaaf Willem Baron van Imhoff hier eenige dagen doorbracht in gezelschap van Ratoe Sjarifa Fatima, de sultane-regentesse van Banten, en andere genoodigden als gasten van den eersten Europeeschen landheer Pieter van den Velde. Het Dagregister ⁴⁾ van Hemel-

¹⁾ *Sport in Beeld* enz. 31 Maart 1928: *Van een gouden jubileum. E. C. C. Ament 50 jaren administrateur van het land Tjiboeboer*. Met 3 foto's.

²⁾ Mevr. J. R. E. C. Wellenstein — Andrée Wiltens te Batavia is ook in het bezit van een goed geschilderd portret van Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk op ouderen leeftijd, zonder signatuur, in sierlijke ovale lijst. Hoog. 1.10 M, breed 0.9 M. (*Pl. 17*).

³⁾ Groote olieverfportretten van Tjalling Ament in gala-costuum en Dina Cornelia van Riemsdijk in avondtoilet zijn in het bezit van Ir. H. M. Andrée Wiltens te Voorburg. Alle reeds genoemde schilderijen zijn afkomstig van Tandjong-Oost. Mededeeling van Mev. J. R. E. C. Wellenstein-Andrée Wiltens.

⁴⁾ L. A.

vaartsdag 15 Mei meldt dat Zijn HoogEdelheid in den vroegen morgen vertrok „met de aanwezende koninginne van Bantam en een Versogt geselschap na 't land genaamt Tanjong Leggende Circa 4½ Uuren gaans b'oosten deze Stad toebehorende den Oppercoopman en Gecommitteerde tot en over de Saken van den Inlander Pieter van de Velde, ten eynde sig aldaar voor eenige dagen te diverteeren....". De pret duurde tot den 18en Mei, tegen zeven uur 's avonds was Zijn HoogEdelheid met zijn gezelschap van het „Landtogje" te Batavia terug en den 20en vertrok de vorstin uitgeleide gedaan door een aanzienlijk gezelschap en onder het gebulder van het kanon weder naar haar land.

Craan vertoefde meermalen op het goed en bracht dan zijn vriend Frederik Baron von Wurmb mede, den ijverigen en ontwikkelden Eersten Secretaris van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. De dag werd doorgebracht met werken en lezen, biljarten en wandelingen of ritjes in den omtrek. Beide vrienden moeten hier veel afgehandeld hebben. Craan sprak dan over zijn voorstel in den Raad om ventilators in de hospitalen te doen aanbrengen, Von Wurmb over zijn voorname om een plantentuin te Batavia op te richten in navolging van Camphuys' tuin op Edam, en nog zooveel meer.

Radermacher vermeldt in een reisjournaal „Groenevelde ook Tanjong van den Heer Craan bij de 18e paal, waar 's woensdags passer gehouden wordt" ¹⁾.

Andries Teisseire ²⁾ vertelt ons in 1792 van het „uitgestrekt land *Tanjong-oost*, hetwelk eene ruime en kostbare woning heeft, staande op omtrent vier en een half uur gaans van de stad. Eene markt, die alle woensdagen gehouden wordt, eenige rijst- en *kaljang-velden*, en wat huur van vruchtboomen zijn de geringe inkomsten dezer landen, terwijl hun hoofdbestaan is in velden tot weide voor een getal van eenige duizende stuks rundvee, bij welker aanwas hun vermogende eigenaar, de heer Willem Vincent Helvetius van Riemsdijk, van tijd tot tijd door aankoop der naburige landen zijn eigendom tot die uitgestrektheid gebragt heeft, dat niemand alhier in ruimte van landen en aantal van runderen dien bezitter evenaart".

Als Majoor William Thorn, Deputy Quarter-Master-General to the Forces serving in Java tijdens het Engelsch Tusschenbestuur, van de Bataviasche Ommelanden verhaalt ³⁾, verzuimt hij niet onder de talrijke „Dutch farms", die van Mr. Riemsdijk (d.i. Willem Vincent Helvetius van Riemsdijk) te noemen.

Secretaris-Generaal Hendrik Veeckens noemt in 1815 in zijn „Verhandeling over de Bataviasche Ommelanden" de voornaamste landgoederen op en rekent daaronder ook Tandjong-Oost ⁴⁾.

De bekende Quirijn Maurits Rudolph Verhuell (1787—1860), later Kolonel, en Kapitein ter zee, Equipagemeester der Marine in het Hoofddepartement van de

¹⁾ *Journaal van eene reis over Tjitrap naar Buitenzorg in 1776. Tijdschrift voor Ned.-Indië* 1856, blz. 163.

²⁾ *Beschrijving van een gedeelte der omme- en bovenlanden enz. Verhandelingen Bataviaasch Genootschap Deel VI*, blz. (48).

³⁾ *Memoir of the conquest of Java*, enz. 1815, blz. 271 e.v.

⁴⁾ L. A.

Maas en gepensioneerd als Schout-bij-nacht, die omstreeks 1816 in Indië aankwam, bezocht ook „het buitenverblijf Tanjong-Oost van den Heer van Riemsdijk” en was opgetogen over de schilderachtige ligging.

„Terwijl ik in deze verrukkelijke streken met mijn vriend Baud ¹⁾ rondwandelde”, zoo schrijft hij „om een schilderachtig gezigtspunt op te zoeken onder dien zuiveren hemel, en onder dien lagchenden indruk van het geheel, welke in iederen boom, plant en gewas terug gevonden wordt, met al de weelderige frischheid eener steeds jeugdige natuur, kwamen wij aan de hooge oevers van den snelvlietenden Tjilibong ²⁾. Opgetogen, zette ik mij ter neder, en vatte de teekenpen. Aan mijne voeten stroomde de heldere rivier, en kwam, slingerende in eene bogt, om een heuvel, met digt geboomte en palmen overdekt, heenschieten. Hierop lag de buitenplaats Tanjong-Oost; daar tegen over op den hoogen oever der rivier, het fraaye gebouw van Tanjong-West, omringd van een woud van kokosboomen, welker ontelbare menigte van regt opgaande stammen, als eene kolonnade zich uitbreidde, bekroond met de sierlijke bladkruinen dezer palmen. Aan den voet van deze hoogten lag eene liefelijk groene weide, bedekt met talrijke grazende kudden rundvee, hier en daar een groep zware Tamarinde-boomen — op den voorgrond de rijkste Natuur, die men zich verbeelden kan . . .”. Deze minnaar van de natuur, verzamelaar en niet onverdienstelijk teekenaar, verloor echter een groot deel van zijn schetsen bij de schipbreuk van Z^r. M^s. „Admiraal Evertzen”, tegelijk met zijn uitvoerig beschreven dagboek. Of zich daarbij ook teekeningen van Tandjong-Oost bevonden — hij maakte daar „vele schetsen der teekenachtige landschappen in den omtrek” — is niet bekend ³⁾. Het landschap is overigens onveranderd gebleven uitgezonderd de toren en de gebouwen van Tandjong-West, die niet meer bestaan ⁴⁾. Het bekoorlijke landschap, dat de jeugdige zeeman gevoelvol beschrijft ⁵⁾, bevindt zich achter het kerkhof en is ook het lievelingsplekje van den tegenwoordigen landheer (*Pl.* 19).

Johannes Olivier ⁶⁾, die Tandjong-Oost ook bezocht, beleefde daar een onaangenaam avontuur. Hij schrijft althans over „het landgoed van den heer van Riemsdijk, dat wegens deselfs aangenaeme ligging in eene zeer vruchtbare vallei, wegens het fraaye, met metalen kanonstukken, omringde woonhuis, en ook wegens de schoone paardenstoeterij merkwaardig is, werden wij eensklaps door zulk een vreeselijken zwerm van muskieten overvallen, dat ons in een oogenblik daarmede

¹⁾ Jean Chrétien Baud, destijds secretaris van het Gouvernement, later Gouverneur-Generaal ad interim.

²⁾ Bedoeld wordt: Tjiliwoeng.

³⁾ De uitgave van de overgebleven schetsen moest worden gestaakt door den dood van den uitgever en andere moeilijkheden, zoo verhaalt Schr. in het „voorbericht” van zijn *Herinneringen*. Zie over hem o.a. TEN KATE, *Schilder-teekenaars in Nederlandsch Oost- en West-Indië* enz., blz. 451 e.v.

⁴⁾ Het tegenwoordige landhuis is van lateren tijd.

⁵⁾ *Herinneringen van eene reis naar de Oost-Indien*, Tweede Deel, MDCCCXXXVI, blz. 117 e.v.

⁶⁾ *Land en zeetogten in Nederland's Indië* enz., MDCCCXXVII, I.

aangezicht en handen bedekt, en wij, in weer wil onzer tegenstrevingen deerlijk met hunne giftige steken gepijnigd werden. Nimmer heb ik naderhand zulk een dollen uitval van muskieten in Indië opnieuw ondervonden. Gelukkig was dezelve van korten duur, anders zouden wij schrikkelijk geteisterd zijn geworden".

P. P. Roorda van Eysinga ¹⁾, die er dikwijls logeerde, verhaalt hoe „langs de buitenplaatsen Makassar, Lands-hutte, Soeka Hâti, Rustenburg en Ons Genoegen de poststation Tandjong oost bij het landgoed van den Heer D. (aniël) C. (ornelis) Helvetius van Riemsdijk, bereikt" wordt. Hij roemt de gastvrijheid van den landheer, doch vindt het land, hoewel zeer uitgestrekt, dun bevolkt en schaarsch aan water.

Dignori, dien wij reeds elders aanhaalden, vertelt ons nog van een ontmoeting tusschen Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk en Gouverneur-Generaal Daendels, welke de zeden uit dien tijd typeert.

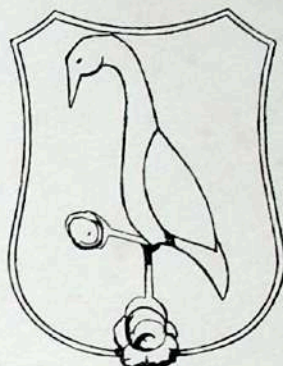
Zoo schrijft hij dat eerstgenoemde „per as een bezoek willende brengen aan een zijner bureu, bijna alle omliggende landen waren toen door de Europeesche eigenaars bewoond en dat wel in de meest comfortable landhuizen, die men bedenken kan, bij het passeren van den grooten weg den Maarschalk Gouverneur-Generaal (door de inlanders Toewan goentoer of donderaar geheeten) voor zijn gebroken reiswagen zag staan, iets wat hem, vooral onder den invloed der lustig schijnende zonnestralen, volstrekt niet scheen te bevallen; de landheer van Lederdam (d. i. D. C. H. van Riemsdijk) gelastte onmiddellijk zijn koetsier om op de plaats van het ongeval op te houden en bood zeer beleefd zijn wagen den Hoog Edelen Heer ten gebruike aan, terwijl hij zelf dan wel te voet naar huis zoude keeren. Gaarne neem ik Uw aanbod aan, antwoordde Daendels, het is zeer beleefd van U, echter nog slimmer dan beleefd, want gij weet zeer goed, dat als ge mij Uwen wagen niet aangeboden hadt, ik de vrijheid zoude genomen hebben dien te requireren doch dat doet er nu niet toe, en, zoo als gezegd is, dank je". Dus wandelde de Heer van Groeneveld of Tandjong Oost in de barre zon huiswaarts, en zette de Grootte Heer van Buitenzorg vermoedelijk na een zeer genadig hoofdknikje in een niet al te best humeur zijn reis voort.

Tot de voorname bezoekers uit den tegenwoordigen tijd behooren de bekende Afrika-reiziger Hertog Adolf Friedrich von Mecklenburg — Schwerin, een broeder van Prins Hendrik der Nederlanden, die Tandjong-Oost in 1923 bezocht. Volgens mededeeling van het Consulaat-Generaal van Duitschland ddo. 7 Juli 1931 had dit bezoek, dat een der leden van het gevolg in zijn dagboek had aangeteekend, plaats op 19 April.

Thans ligt het oude huis verlaten te droomen in de schaduw der tamarinden. De eene generatie van landheeren volgde op de andere, geslachten kwamen op en stierven uit, landgenooten en vreemdelingen verschenen en gingen. Alleen de deftige

¹⁾ *Handboek der Land- en Volkenkunde enz.*, III, 2, 1842, blz. 353.

huizinge bleef onberoerd door de stormen der tijden, en statig rijzen haar verdiepingen hoog boven het geboomte uit, getuigend nog van de oude glorie van het prachtige landgoed.

Craan.

Grafschriften op de familie-begraafplaats van het Huis Groeneveld
of Tandjong-Oost.

1) Rustplaats
van
Daniël Cornelius
Helvetius
van Riemsdijk
Geboren te Batavia
den 22 November
1784
En aldaar overleden
den 21 Januari
1860.

2) Rustplaats
van
onze geliefde Moeder
en Grootmoeder
Weduwe van
D. C. H. van Riemsdijk
Overleden te Tandjong-Oost
Den 7 Juny 1863.

3) Rustplaats
van
Vrouwe
Dina Cornelia
van Riemsdijk,
weduwe van den Heer
Tjalling Ament
Overleden te Batavia
op den 21sten November 1877,
Oud ruim 70 jaren.
Zacht ruste hare assche.

4) Rustplaats
van
Tjalling Ament,
Geboren te Dokkum
op den 3den December 1801
Gestorven te Batavia
op den 16den Januari 1870
—
Hij was een liefderijk echtgenoot
en vader,
trouw en ijverig ambtenaar
der Nederlandsch-Indische
Regeering.

5) Rustplaats
van
onzen geliefden zoon
broeder en zwager
Mr. J. A. Ament
Geboren te Cheribon
op den 22sten October 1859
Overleden te Weltevreden
op den 7den Maart 1912
—
Zacht ruste zijne assche.

6) Rustplaats
van
Onze innig geliefde dochter
Johanna Rosina Carolina Ament
Echtgenoote van den Heer
D. C. Boutmy
Overleden te Soekaboemi
op den 6den Juli 1892
Oud 22 Jaren.
—
Zacht ruste hare assche.

7) Rustplaats
van
Onzen innig geliefden
Echtgenoot en Vader
Daniël Cornelis Ament
Geboren te Batavia
op den 1sten Augustus 1827
Overleden te Weltevreden
op den 15den November 1903
—
Rust zacht Edele Echtgenoot
en Vader!

8) Rustplaats
van onze
innig geliefde Moeder
Vrouwe J. R. C. E. Ament
geboren Burgemeestre
Geboren te Soerabaja
op den 4den Februari 1837
Overleden te Weltevreden
op den 25sten October 1919
—
Hunne dankbare kinderen.

9) Rustplaats
van
Mijne dierbare echtgenoot
Mevrouw M. Ament-Suermondt
Geboren te Kramat
Den 2en Mei 1861
Gestorven Huize Pecajon
Den 1en Januari 1929
Zacht ruste hare assche.

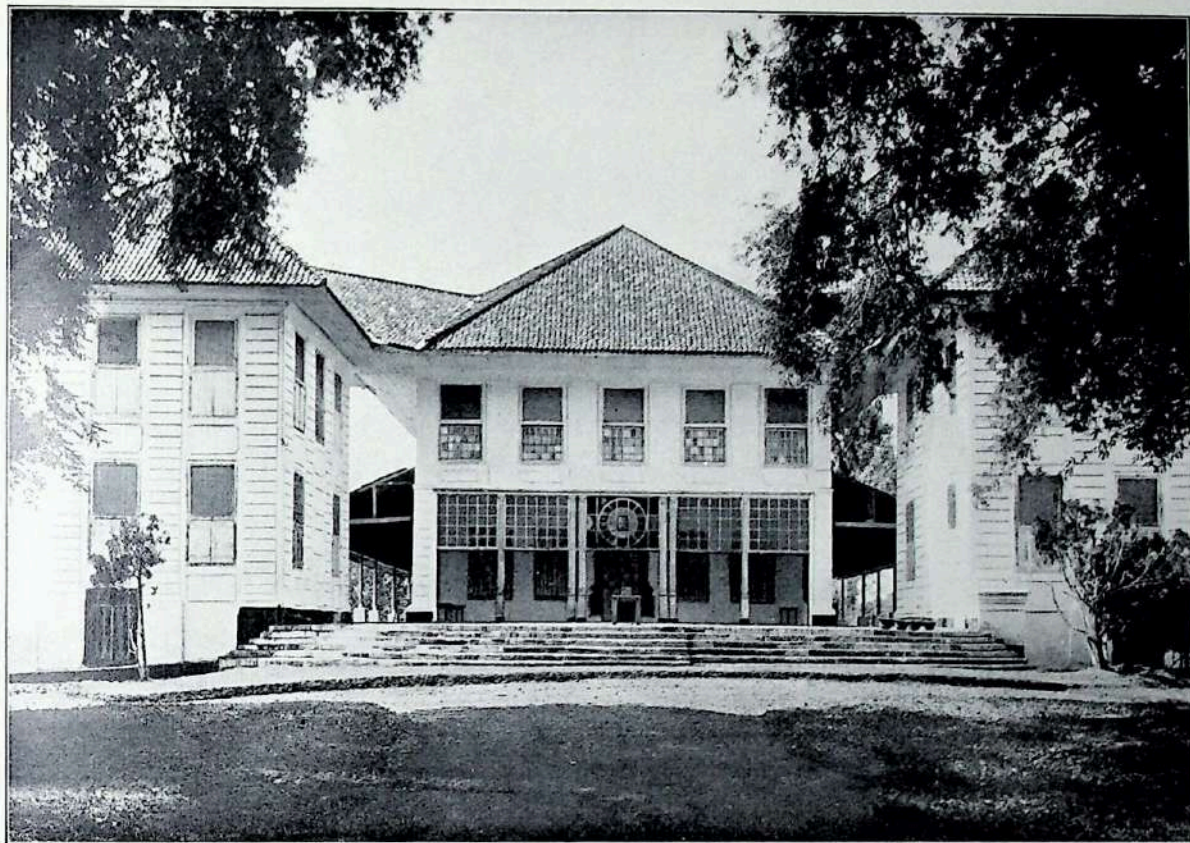
10) Hier rust
mijn geliefde echtgenoot
Johan Carel de Lannoy ¹⁾
Geb. te Batavia
7 Februari 1846
Overl. te Batavia
Zondag 23 Juli 1871.

11) Hier slaapt ons lief Nontje
Geboren 27 November 1870
J. C. de Lannoy
A. S. J. de Lannoy
Ament.
28 Januari 1871.

¹⁾ W. WYNAENDTS VAN RESANDT, *Oude Indische families, Het geslacht de Lannoy*. Overdr.
De Nederlandsche Leeuw, 1905.

AFBEELDINGEN

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

Achterzijde.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

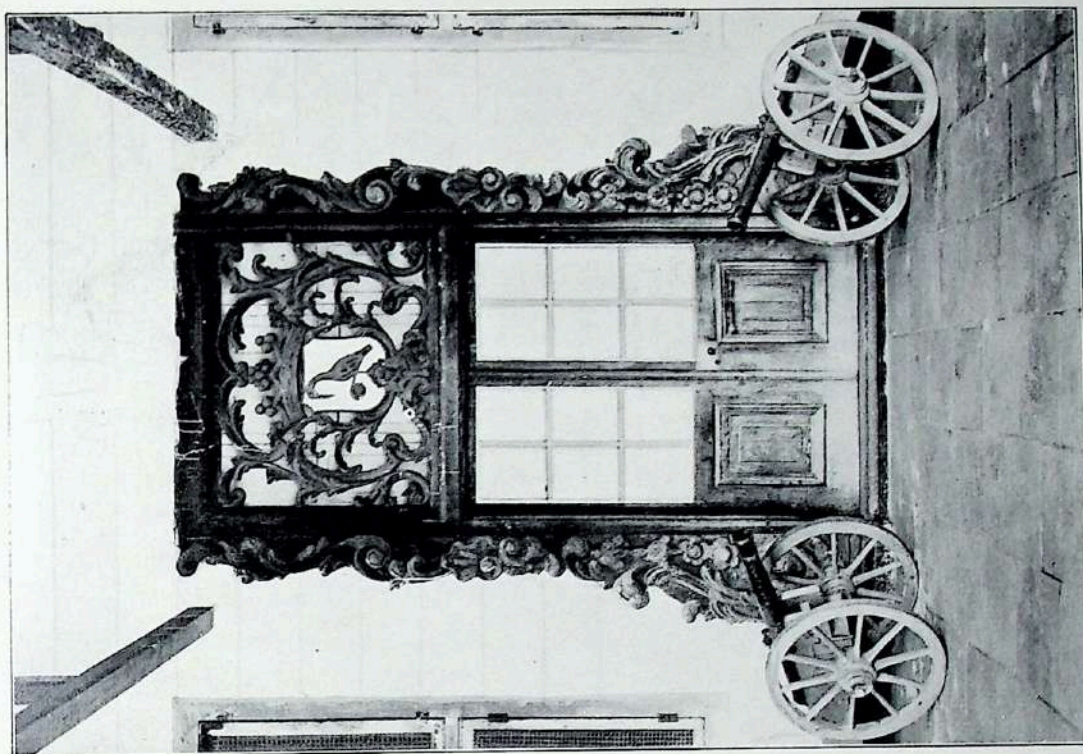

Voorzijde.

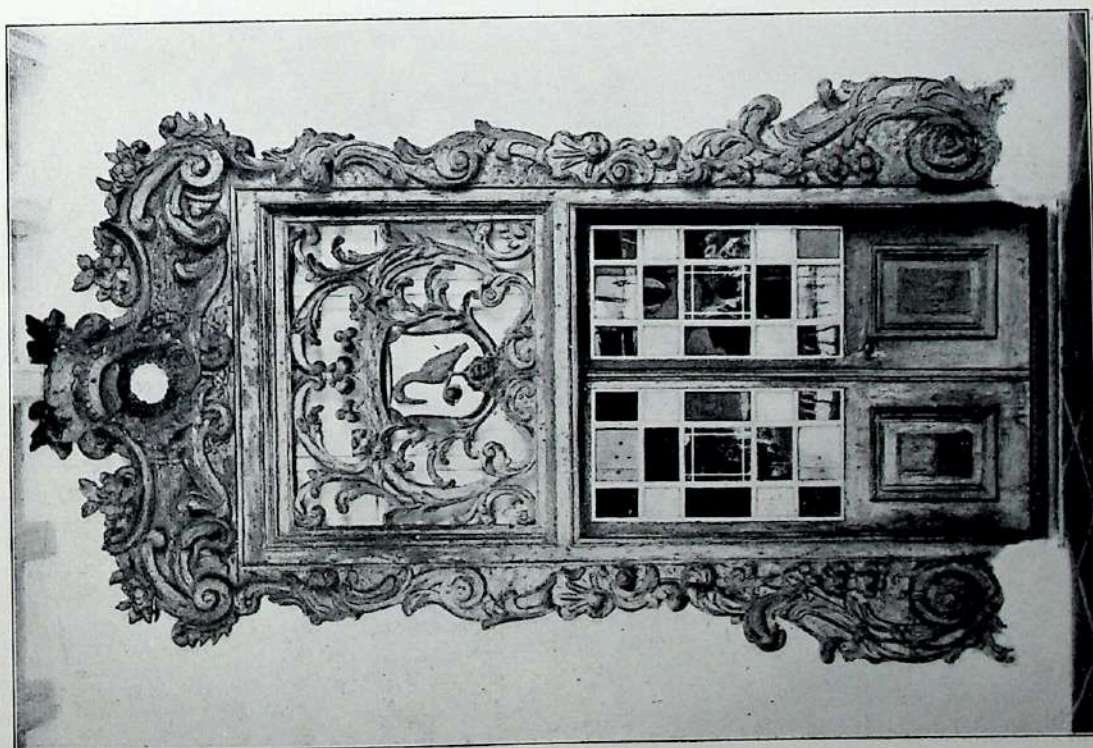

Zij-aanzicht.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

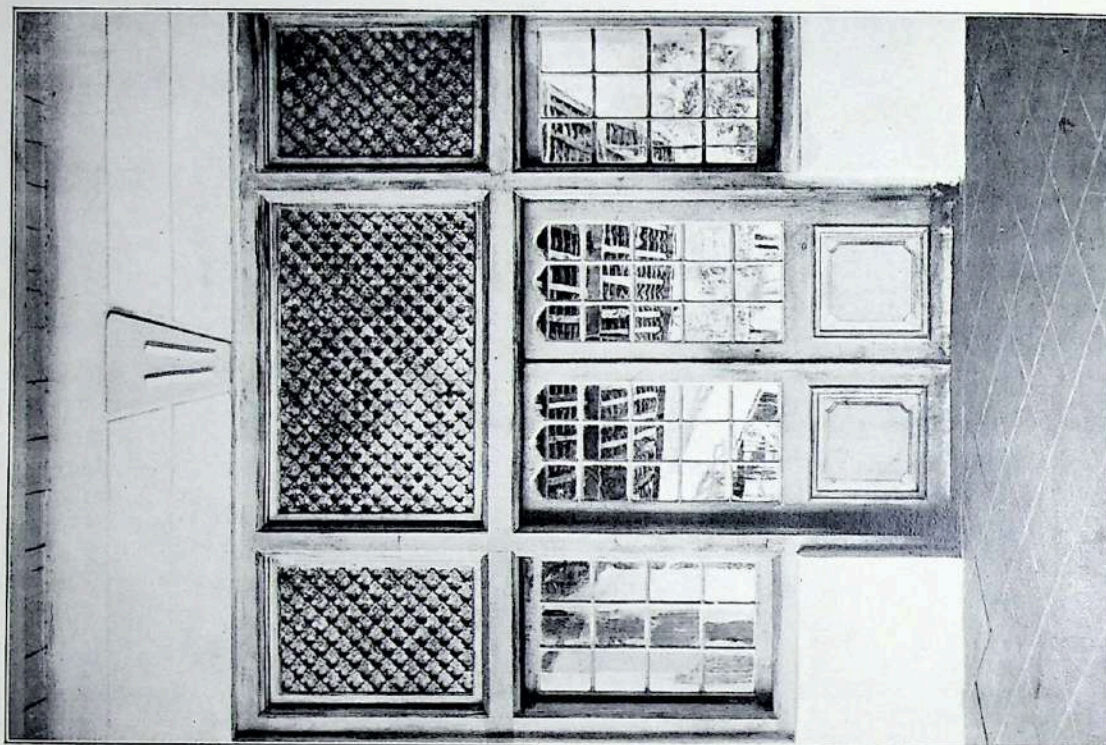

Hoofddeur in de voorgaanderij.

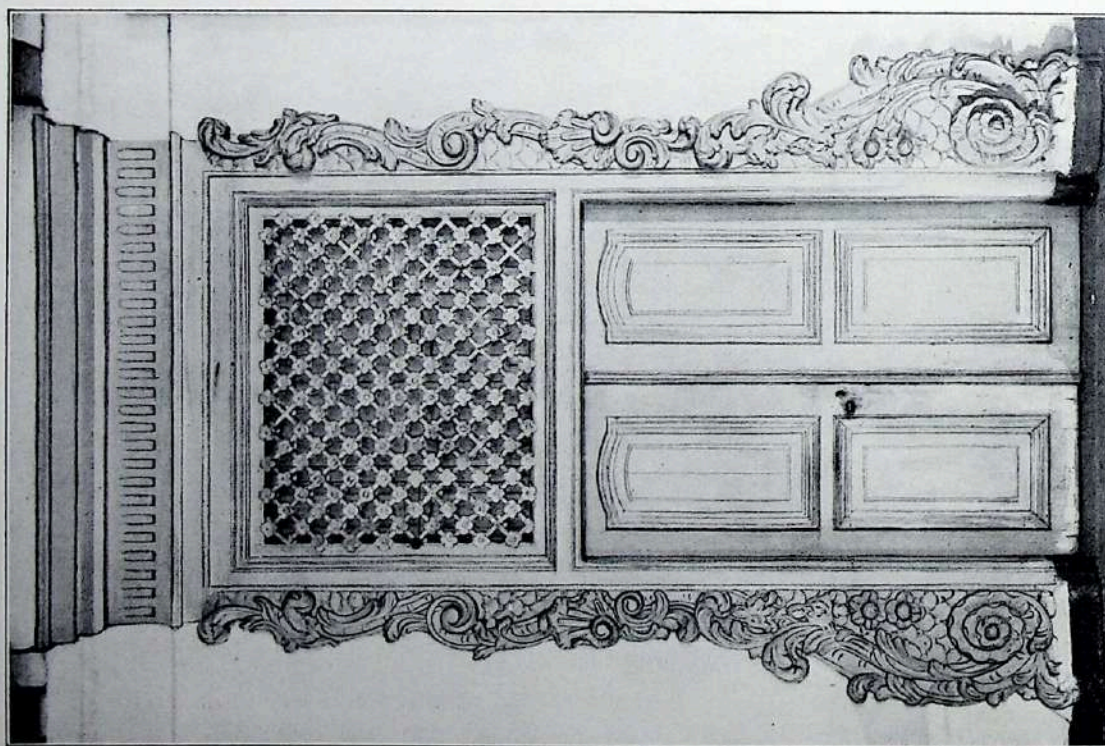

Hoofddeur in de achtergaanderij.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

Deur met nevenramen in de achtergaanderij.

Deur in de groote zaal.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

*Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk.
Naar een schilderij in het bezit van den Heer E. C. G. Ament, Pekajon.
Hoog 41 cM., breed 33 cM.*

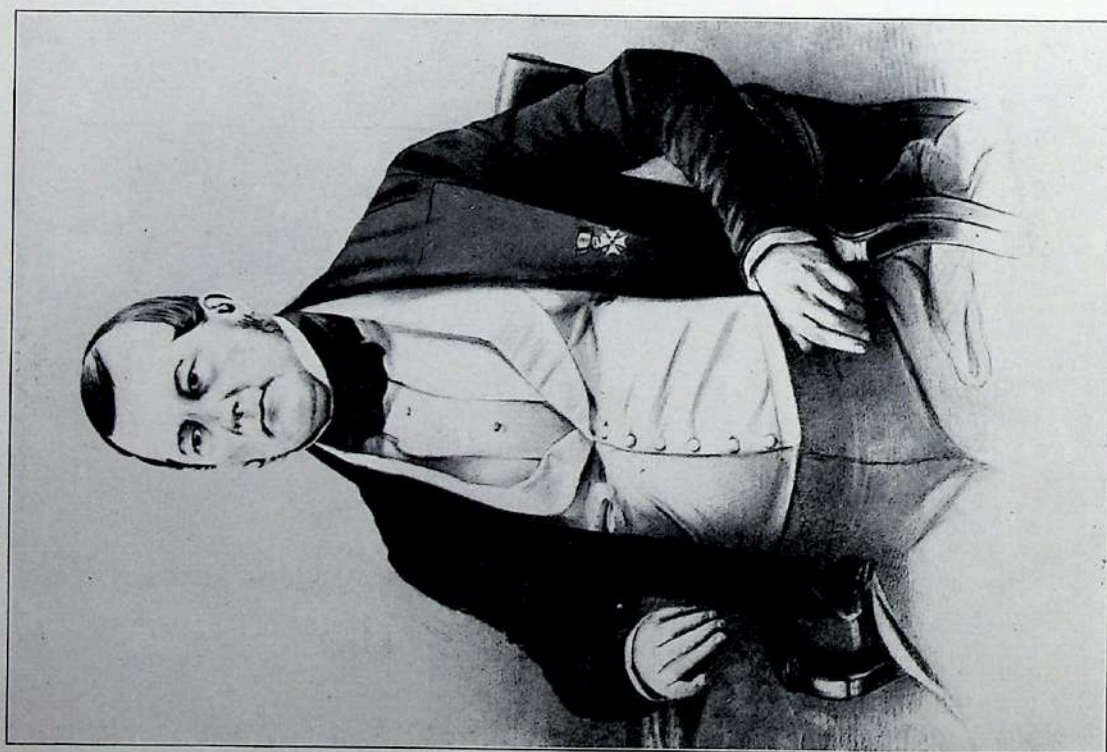

*Daniël Cornelis Ament.
Naar een steendruk in het landhuis.*

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

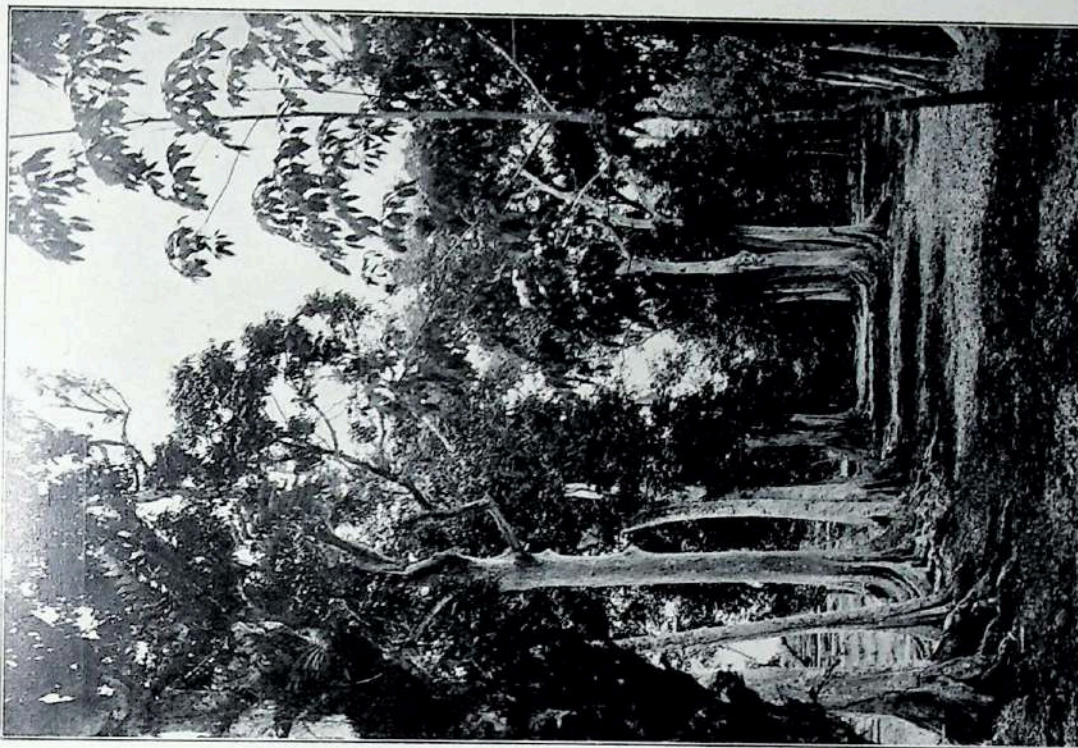

Dina Cornelia van Riemsdijk.
Naar een foto van Woodbury & Page in het bezit van den
heer E. C. C. Ament, Pekajon.

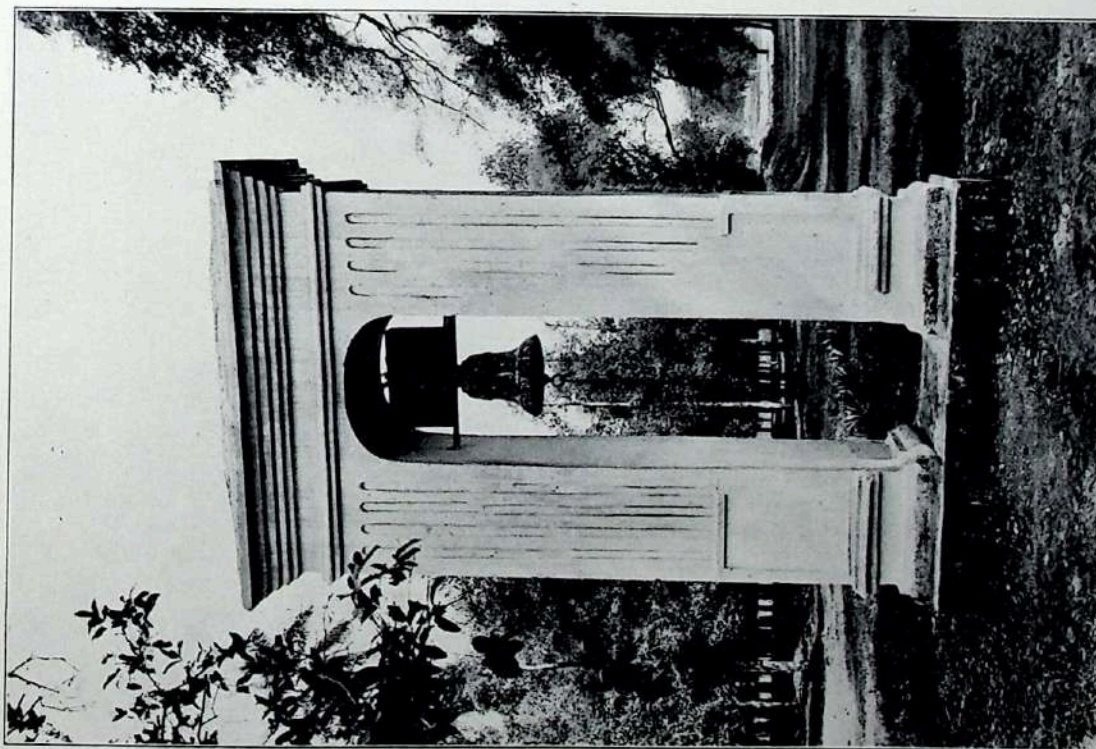

Tjalling Ament.
Naar een steendruk in het bezit van den heer E. C. C. Ament,
Pekajon.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

De voormalige oprijlaan.

De klokkestand.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

Carel Marinus Visser.

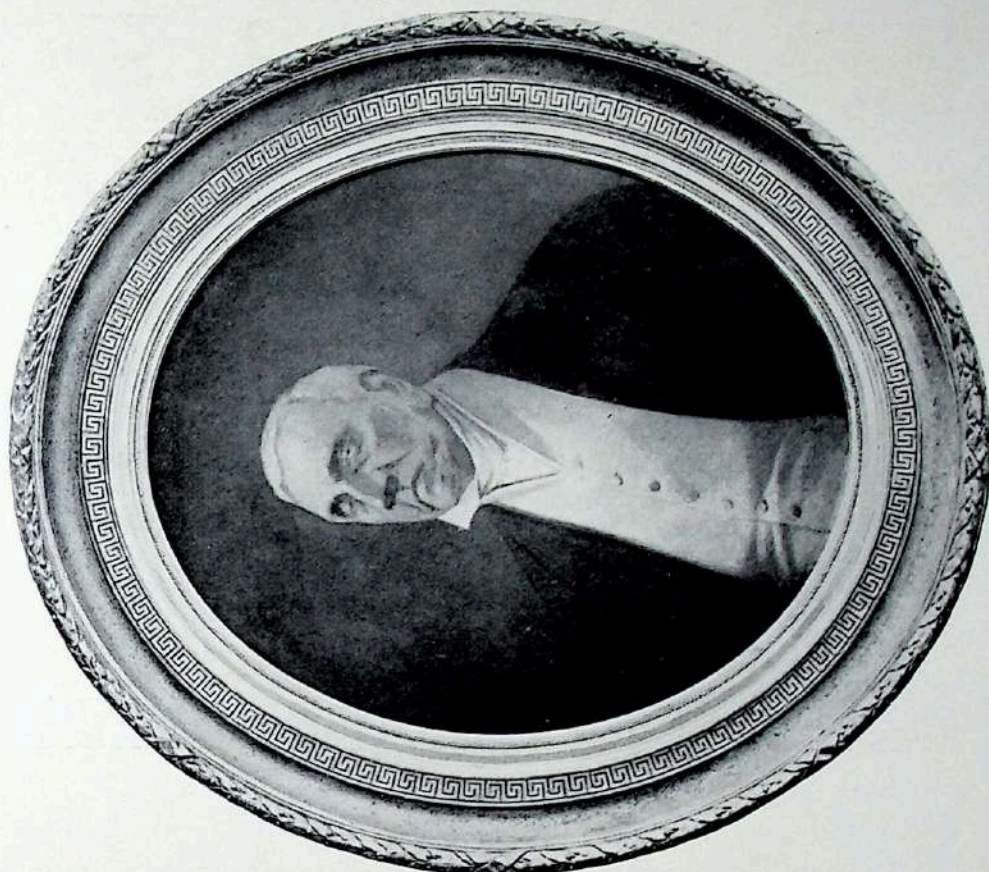
*Naar een schilderij in het bezit van de Erven Veenstra-Visser.
Hoog 1.10 M., breed 92.50 cM.*

Sophia Wilhelmina van Riemsdijk.

*Naar een schilderij in het bezit van de Erven Veenstra-Visser.
Hoog 1.12 M., breed 91 cM.*

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

*Daniël Cornelis Helvetius van Riemsdijk.
Naar een anoniem schilderij in het bezit van Mevrouw
J. R. E. C. Wellenstein-Andrée Wilkens te Batavia.*

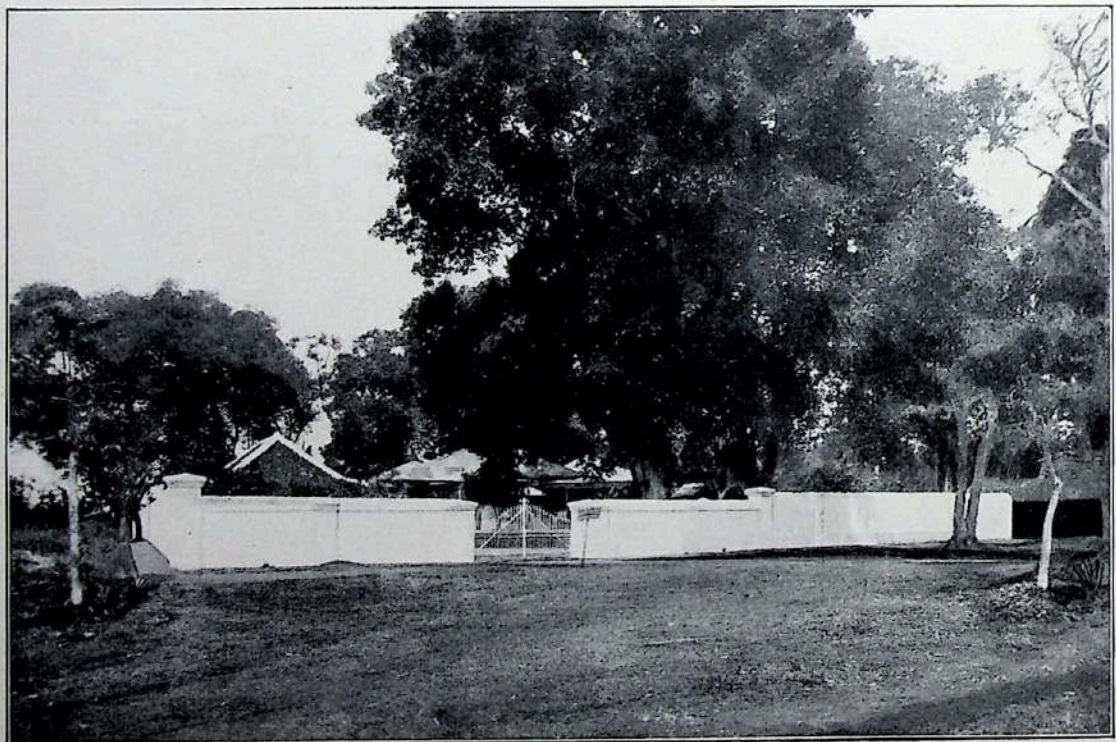

*Gekleurde teekening, zeer waarschijnlijk voorstellende
Gouverneur-Generaal Jeremias van Riemsdijk (1775—
1777). Eigendom van Mevrouw G. W. van Motman-
Van Motman te Bandoeng. Een steendruk naar dit
portret bevindt zich in het landhuis.*

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

De tamarindelaan.

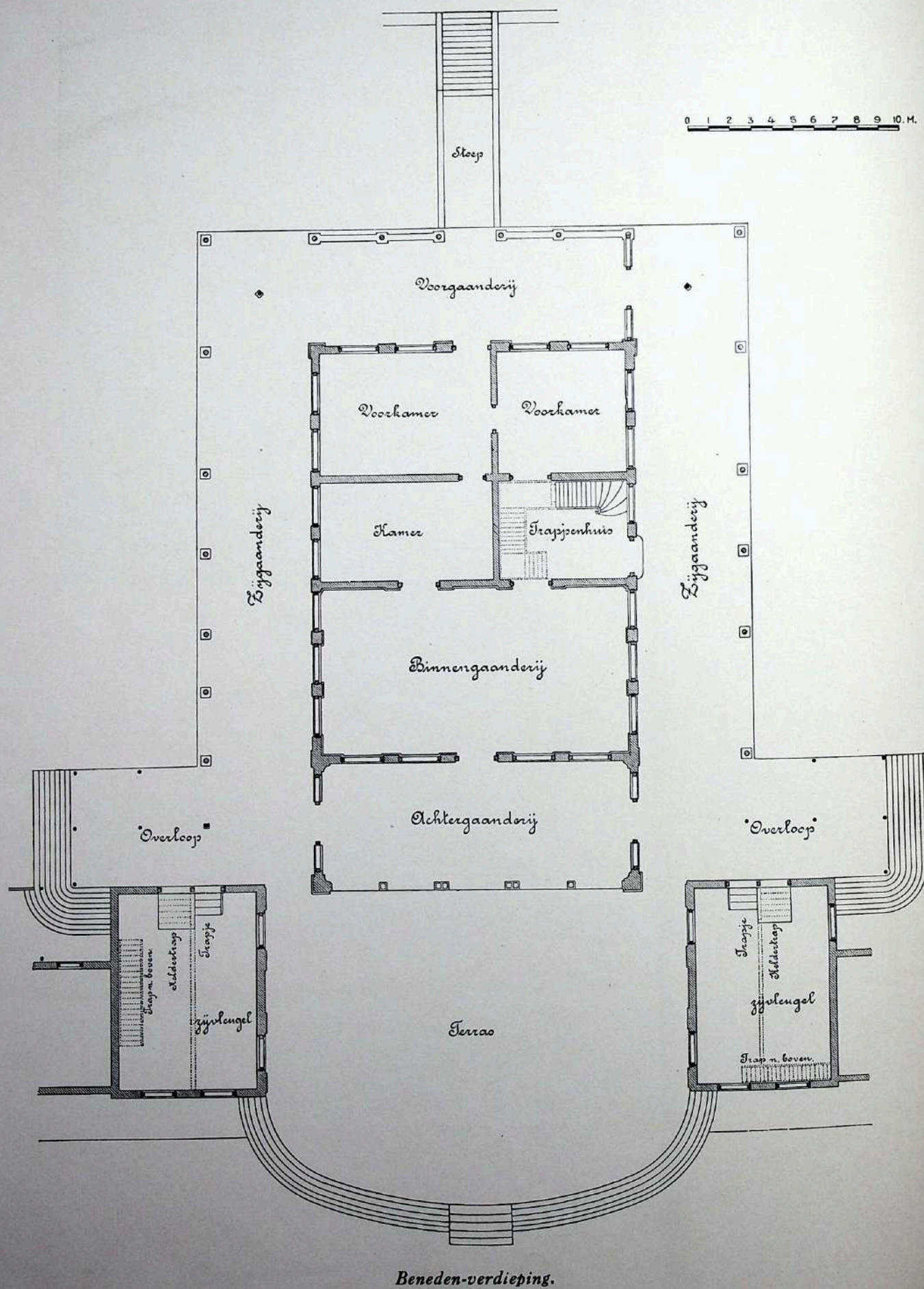
Het kerkhof.

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

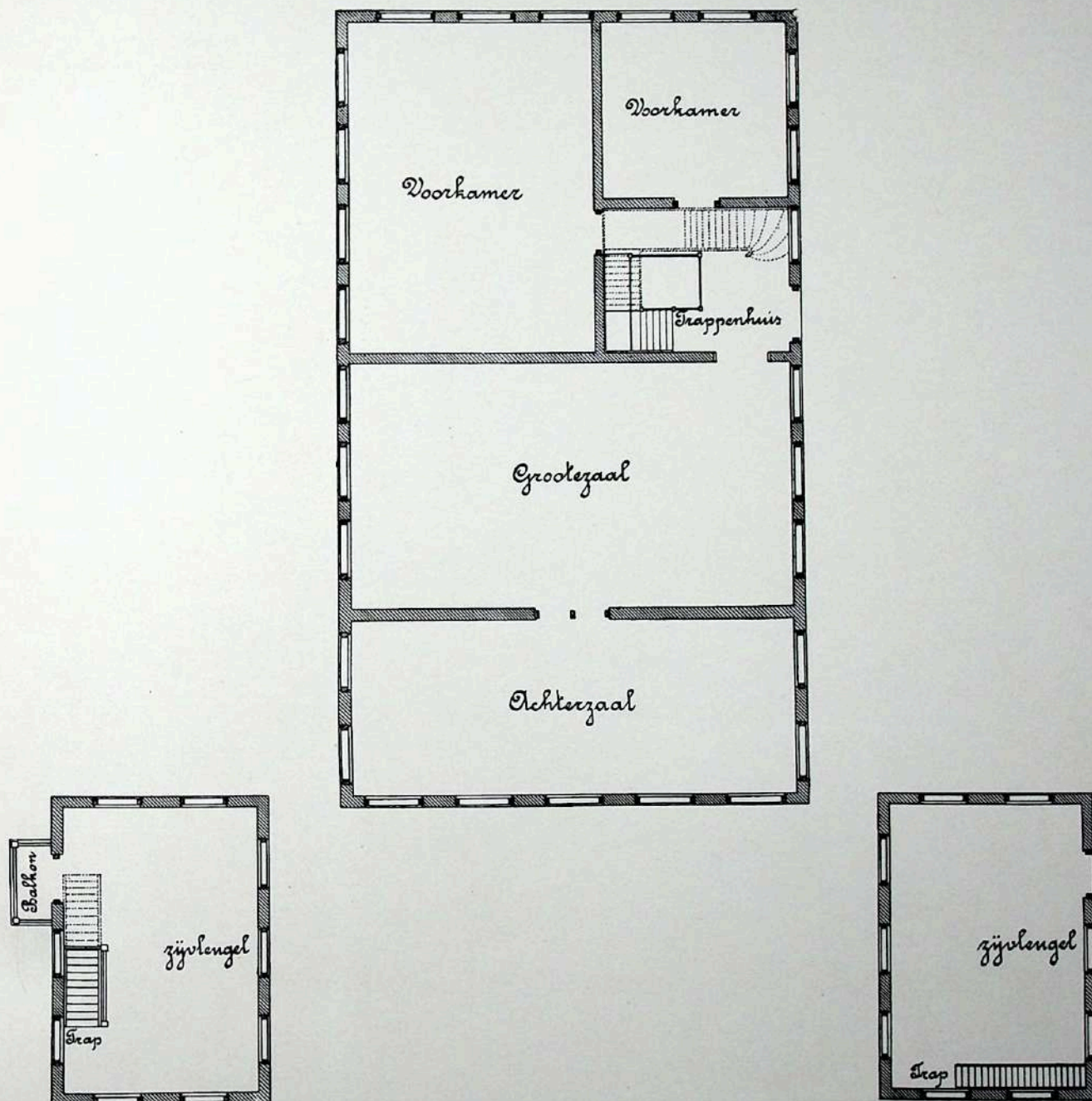
Gezicht op de Tjiliwoeng achter het kerkhof

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

HET HUIS GROENEVELD OF TANDJONG-OOST

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10. M.

Boven-verdieping.

PIETER VAN DEN VELDE † 1759
 Hij bouwt het landhuis tusschen 1756 en 1759
 ×
 Clasina Helena Coop à Groen ged. 1719—1757

BARTHOLOMEUS GERARD VAN DEN VELDE ged. 1744
 Universeel erfgenaam

SARA JACOBA VAN DEN VELDE ged. 1752
 Universeel erfgename

In April 1760 wordt uit den boedel het landgoed verkocht aan:
 PIETER JOAN BANGEMAN 1699—1776 en ADRIAAN JUBBELS † 1763.
 Hij doet zijn aandeel in April 1760 op Jubbels' naam overschrijven

Uit zijn erfenis verkocht in 1763 aan:
 JACOBUS JOHANNES CRAAN 1728—1780
 Hij verfraait het landhuis en vertoeft er meermalen.
 × 1753
 Johanna Henriëtte Breekpot 1738—1780
 o.a.

Catharina Margaretha Craan 1758—1792.

× 1773
 WILLEM VINCENT HELVETIUS VAN RIEMSDIJK 1752—1818
 Hij koopt het land Groeneveld of Tandjong-Oost uit den boedel Craan in 1781
 o.a.

PETRUS WILHELMUS HELVETIUS VAN RIEMSDIJK 1780—1857
 Hij doet afstand van zijn rechten op het land in 1821
 × 1803
 Sophia Cornelia Bangeman 1780—1856

DANIËL CORNELIS HELVETIUS VAN RIEMSDIJK 1784—1860
 Hij verzoekt in Januari 1815 vergunning tot verblijf op het land Groeneveld of Tandjong-Oost.
 × 1844
 Christina Simans ± 1790—1863.
 o.a.

DINA CORNELIA VAN RIEMSDIJK 1807—1877
 Universeel erfgename. Betrekt als weduwe langen tijd het landhuis.
 × 1826
 Tjalling Ament 1801—1870
 Bewoont het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost op lateren leeftijd ongeregeld.
 o.a.

SOPHIA WILHELMINA VAN RIEMSDIJK 1811—1898
 Universeel erfgename. Woont als weduwe langen tijd op het landhuis.
 × 1834
 Carel Marinus Visser 1806—1855

CATHARINA PETRONELLA VAN RIEMSDIJK 1813—1884
 Universeel erfgename. Woont als weduwe langen tijd op het landhuis.
 × 1837
 Willem Martinus Kijdsmeir geb. 1816

DANIËL CORNELIS AMENT 1827—1903
 Bewoont het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost omstreeks 1880 voor lange jaren, nadat hij het landgoed uit den boedel van zijn moeder na schade-loosstelling van hare beide zusters heeft gekocht.
 × 1852
 Johanna Rosina Carolina Elisabeth Burgemeestre 1837—1919
 Betrekt als weduwe het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost meermalen 's jaars.
 o.a.

Hendrikus Michiel Ament 1838—1910.
 Administrateur van Tandjong-Oost en Tjiboeboer gedurende ± 8 jaren, bewoont de administrateurswoning van Tandjong-Oost en Tjiboeboer (Pekajon).

×
 Céline Marguërite Bik 1847—1917

TJALLING DIEDERICK
 SJOORD AUKE AMENT
 1854—

Verkrijgt het beheer over het land in 1878 en bewoont het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost tot ± 1883.
 × 1878

Hermina Alexandrina Meertens
 1861—

Kinderen

EDUARD CORNEILLE
 COLLETTE AMENT
 1856—

Verkrijgt het beheer over het land in Mei 1883, doch woont op het naburige landhuis Pekajon.
 × 1879

Mary Suermondt 1861—1929.

Kinderen

GUSTAAF ADOLF
 AMENT
 1858—

Mr. JOHN ANTON
 AMENT 1859—1912

ELIZE AMENT
 geb. 1863
 × 1881

Mr. Albert John
 Andrée Wiltens.
 1853—1915

Kinderen

ROSA AMENT
 1866—
 × 1885

Pieter Adrianus Hendrik
 van der Haas.
 1858—

Kinderen

JOHANNA ROSINA
 CAROLINA AMENT 1870—1892.

×
 Daniël Cornelis
 Boutmy † 1930

Kind

III. HET HUIS REINIER DE KLERK.

HET HUIS REINIER DE KLERK.

BESCHRIJVING. T emidden van Chineesche woningen aan den drukken Molen-vliet met zijn dagelijksch rumoer van voortrazende auto's en geknars van denderende stoomtrams verheft zich statig een patriciërshuis uit vroeger dagen.

Een deftig huis dat onaangetast lijkt door den tijd en daar staat als een massaal gedenkteeken van de nationale bouwkunst onzer voorvaderen, welke zij ook in de Tropen wisten te behouden en toe te passen. De strenge lijnen van den voor-gevel worden eenigszins gebroken door de vroolijke bloemenpracht van een keurig onderhouden tuin, die zich voor het gebouw uitstrekt. Het door hooge pilaren ingesloten inrijhek bestaat niet meer, waardoor de oostelijke of voormuur van zijn belangrijkste sieraad werd beroofd en de entree van de huizinge wel aan voornaamheid heeft ingeboet.

Het hoofdgebouw met twee verdiepingen (*Pl. 22*) dat op den achtergrond vrijrijst en ter weerszijden door twee paviljoens wordt begrensd, heeft geheel vlakke muren met eenvoudige paneelversiering onder de vensters. Deze vlakke muren worden verbroken door zeven groote kozijnen in de bovenverdieping en zes in de benedenverdieping met kleine sobere bekroningsornamenten en schuiframen, waarin zich kleine ruiten bevinden.

De toegangsdeur of hoofdingang verdient bijzondere aandacht door het kunstige houtsnijwerk (*Pl. 25*). Hieraan is bijzondere zorg besteed, een zorg welke ook uit de kleinste details van het binnenhuis spreekt, de grootste bekoring van het Huis Reinier de Klerk uitmaakt en altijd zal blijven uitmaken. Deze hoofdingang dan is versierd met twee gecanneleerde pilasters met postamenten en renaissance-kapiteelen, die een geheel hoofdstel dragen. De geheele omlijsting, in verguld hout uitgevoerd, is overvloedig van ornamentwerk voorzien. Doordat het deurkozijn hoog is en de deurbladen in verband met de breedte vrij laag zijn te noemen, blijft er genoegzame ruimte over voor een groot vierkant bovenlicht. Dit rijk gesneden à jour bewerkte bovenlicht geeft een allegorische voorstelling van „de Hoop” — een vrouwenfiguur, die in de eene hand een anker omvat en in de hoog opgerichte andere hand een toorts — bekroond door een baldakijn met een decoratie van acanthusblad en barok-ornamenten ¹⁾. De dubbele deur is van paneelen voorzien, die

¹⁾ Uit een keurige penttekening van de hand van B. H. W. Willebrands gedat. 26 April 1900 met het opschrift „Diaconie Armen en Weeshuis te Batavia”, waarop de achterzijde van het huis en verscheidene details zijn afgebeeld blijkt, dat toen boven de hoofddeur „het Geloof” geplaatst was (Bibl. Kon. Bataviaasch Genootschap Varia 523). Vgl. *Het Ned. Indische Huis oud en nieuw*, Juli 1913 No. 2 waarin een artikel „Oude woningen in en na bij de stad Batavia” van de hand van H. D. H. BOSBOOM, met o.a. een foto van de hoofddeur met „de Hoop” daarboven. Dit is het omgewerkte artikel: „Oude woningen in de stad Batavia”, *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap* dl. XL, 1898, (zonder reproducties van foto's en zonder vermelding van het Huis Reinier de Klerk). Hieruit blijkt dat de verwisseling reeds plaats moet hebben gehad in de jaren 1900 — 1913, denkelijk bij de inrichting ten behoeve van het Mijnwezen in 1901. Op de tekening Willebrands worden de koperen sterren en de sleutelplaat van de hoofddeur gemist (zie de fraaie sleutelplaat op deze tekening, *fig. 12*).

eenvoudig doch sierlijk zijn afgewerkt. De bovenste is geschulpt, terwijl de vergulde deurknop met een stervormig ornament en een uitgewerkte koperen sleutelplaat is versierd. Vermoedelijk lag hier een hardsteenbord met trappen en ijzeren balustraden, dat echter bij een latere verbouwing werd afgebroken. De stoep voor dezen hoofdingang zal daarvan nog een overblijfsel zijn. Deze hoofddeur geeft toegang tot een ruim voorhuis van 6.40 M. bij 8.40 M., dat door het à jour bewerkte bovenlicht en twee ramen in den voorgevel voldoende licht ontvangt. Ter weerszijden bevinden zich twee dubbele paneeldeuren met bovenlichten in denzelfden stijl als de hoofddeur, doch minder rijk bewerkt, die toegang verleen tot twee aan den voorgevel gelegen zijvertrekken. Bij de dubbele paneeldeur van de rechtervoorkamer (*Pl. 23*) is in den muur een gedenksteen aangebracht ter herinnering aan den eersten Landsarchivaris Mr. J. A. van der Chijs, den organisator van het archief zooals wij het nu kennen ¹⁾ (*Pl. 25*).

Vier kolommen die niet op gelijken afstand van elkander zijn geplaatst, doch waarvan de middelste opening grooter is dan de beide overige, scheiden deze vestibule van de groote zaal, die een diepte heeft van 6.60 M. en de geheele breedte van het gebouw beslaat. De kolommen dragen een architraafbalk met Dorische fries en een kroonlijst, en verleen een aardigen doorkijk op het achterhuis (*Pl. 23*). Deze ruimte zou slecht zijn verlicht als niet in elk der smalle wanden van de zaal zich een dubbele paneeldeur bevindt met een bovenlicht van glazen ruitjes, waarbij zich ter weerszijden twee groote lichtkozijnen met glazen schuiframen aansluiten. Beide deuren in deze zaal voeren elk naar hardsteen trappen in de zijvleugels met ijzeren trapleuningen die naar den tuin voeren (*Pl. 30*). In den langen wand der zaal tegenover de statige kolommen verheft zich een imposante middendeur met dezelfde weelderige omlijsting als de hoofddeur (zie *Pl. 24*). Het bovenlicht draagt hier echter een andere allegorische voorstelling — een vrouwenfiguur met een kruis in de opgeheven hand — „het Geloof” voorstellende. De twee groote lichtkozijnen ter weerszijden van deze middendeur met glazen schuiframen verhoogden het aanzien van dezen langen wand en vormen een geheel, dat het Compagniesbinnenhuis typeert. Ter weerszijden van de hoofddeur en de lichtkozijnen in dezen langen wand, bevinden zich twee dubbele deurkozijnen. De middendeur leidt tot een tamelijk ruim achtervertrek met twee zijdeuren en een achterdeur met vensters die op den tuin uitzien. Deze deur is op dezelfde wijze omlijst als de hoofddeur aan de buitenzijde van den Oostgevel met pilasters en

¹⁾ De huidige functionaris Dr. E. C. Godée Molsbergen deed hiertoe het voorstel aan Gouverneur-Generaal Mr. D. Fock bij diens bezoek aan het Landsarchief op 1 Augustus 1925. Het opschrift luidt:

„Ter herinnering aan
Mr. J. A. van der Chijs
den organisator van 's Lands Archief
te Batavia
Landsarchivaris
van 1892—1905”.

een geheel hoofdstel, doch is niet in het bezit van een mooi uitgesneden bovenlicht zooals de beide andere hoofddeuren. Men zou veronderstellen dat in plaats van het eenvoudige glazen bovenlicht ook hier eens een allegorische voorstelling prijkte en wel van „de Liefde”, daar bij „het Geloof” en „de Hoop” deze toch niet ontbreken mag, temeer daar deze deur overigens aan de buitenzijde niet veel verschilt van de beide andere deuren. Bekijkt men echter de reeds genoemde teekening van Willebrands uit 1900 (*Pl. 33*) dan blijkt daaruit, dat destijds een galerij aan den achtergevel van het gebouw gelegen was en een bordes met hardsteen en zijtrappen, gescheiden door een reeks van zes kolommen, die aan den wand dubbel geplaatst, drie gelijke doorgangen vormden. De deur geflankeerd door de beide ramen in dit thans gesloten achtervertrek is in 1901 aangebracht in den zelfden stijl als de overige deuren en vensters doch zonder de kunstige bovenlichten. „De Liefde” heeft hier dus nooit gepronkt, althans niet boven die deur. Aan de hand van deze teekening en die van Rach (*Pl. 27*) is het thans mogelijk den oorspronkelijken koepelvormigen uitbouw aan den achtergevel te reconstrueeren. Deze moet een soort serre hebben gevormd met twee blinde zijwanden en een langen middenwand met twee ramen die op den achtertuin uitzagen. Inwendig gaf de kolommenrij toegang tot dien uitbouw. Toen de Diaconie dezen liet afbreken, vermoedelijk om beter uitzicht te hebben op het achtererf, bleven de zes kolommen staan en vormden een open achtergalerij. Een bordes vormde een uitgang naar den tuin.

De dubbele paneeldeuren met groote bovenlichten van glazen ruitjes in deze achterkamer geven toegang tot twee andere achterkamers die blijkbaar als hoofdvertrekken werden beschouwd, omdat zij vrij ruim zijn, elk 6.80 M. bij 6 M. en voorzien van bijzonder fraaie deuren. Vermoedelijk had de heer der huizes hier zijn schrijfkabinet en de vrouw des huizes haar salet. Deze vertrekken aan den achtergevel gelegen, zijn elk van twee groote lichtramen voorzien en hebben elk een dubbele deurkozijn met een tusschenstijl, waarin een paneel in ieder kozijn. Die dubbele kozijnen in den langen wand der middenzaal, waarvan zooeven reeds sprake was, worden bekroond door een sterk geprofileerde hoofdlijst zonder fries, maar met een rijk geornamenteerde en vergulde à jour bewerkte bekroning. In het linkervertrek vertoont de bekroning een allegorie van Azië, zijnde een Aziaat op een leeuw gezeten die met de eene hand een speer omhoog heft en de andere hand laat rusten op den kop van het dier. Hierboven verheft zich een vorstenkroon met uitstaande struisvederen die een draperie vasthouden welke aan beide zijden van de allegorie in plooiën neervalt. De barok-ornamentatie met vischschubmotieven is kunstig uitgesneden en verraadt den geroutineerden beeldsnijder (*Pl. 26*). Het andere vertrek heeft dezelfde bekroning doch met een allegorie van Europa, een vrouwenfiguur op een bekransden stier gezeten, die de eene hand legt op de horens en met de andere een krans omhoog houdt (*Pl. 26*). Deze beide bekroningen zijn mogelijk niet zonder bedoeling hier aangebracht en kunnen herinneren aan de landvoogdelijke waardigheid (de kroon) en aan de zee (het vischschubmotief) waaraan de bouwheer vele jeugdherinneringen had, terwijl Europa en Azië zijn afkomst en zijn toekomst kunnen voorstellen.

De vertrekken in dit benedenhuis verschillen weinig van elkander. Slechts het linkervoorvertrek naast den hoofdingang verschilt in zooverre van de overige dat het een trap naar de bovenverdieping heeft en een eenvoudig trappenhuis vormt (*Pl. 29*). Deze gesloten trap is een combinatie van een steek- met een spiltrap, waarvan de trappalen en de spil voorzien zijn van een paneelversiering en bekroond worden door uit hout gesneden en vergulde bloemvazen met rozen gevuld (*Pl. 30*). De trapleuning is gesloten en op eenvoudige wijze gepaneleerd. Bijzonder fraai is wel de druiper in den vorm van een vergulden druiventros, waarmee de boventrappaal onder den zolder wordt afgesloten. Onder de trap is een kastbetimmering met een glazen deurtje aangebracht.

Langs de plinten van het voorhuis zijn Delftsche tegels gemetseld, voorstellende landschappen en tafereelen uit de Heilige Schrift in sepiatint ¹⁾, terwijl in eenige vertrekken nog een plint van witte tegels te zien is. Een massa van deze gekleurde tegels werden omstreeks 1900 uitgebroken ter opluistering van de Compagnieskamer die toen op initiatief van de heeren Bosboom en Serrurier in de Historische Zaal van het Museum werd ingericht. Een vrij groot aantal overgebleven tegels bevindt zich nog in een der kasten van deze kamer ²⁾.

Wat de zoldering betreft, deze is van hout met zichtbare kinderbinten, die slechts met een kraal zijn versierd. Alle raam- en deurkozijnen zijn binnenshuis geprofileerd, rood gekleurd en met verguldsel bedekt ³⁾. Als wij dan nog weten dat alle kolommen voorzien zijn van zeer eenvoudige laat-Dorische kapiteelen en basementen en de vloeren van het voorhuis en van de vertrekken met roode plavuizen zijn belegd geweest ⁴⁾, dan kan men zich aan de hand der afbeeldingen en plattegronden (V) eenigszins een denkbeeld vormen van dit zeldzaam historisch intérieu, dat zijn weerga in geheel Indië niet heeft.

Het benedenhuis was bijna uitsluitend voor representatie bestemd, getuige de tot in details verzorgde houtwerken van ramen en deuren, en de groote beschikbare ruimte. Stelt U zich deze ontvangstvertrekken voor met glad geboende vloeren, glanzend gewreven meubelen en kostbaar gerei. Een receptieavond in deze vorstelijke huizinge moet een schitterenden indruk gemaakt hebben, de rang en de positie van den bouwheer alleszins waardig. De glorieuse entree in het voorhuis met den doorkijk tusschen de kolommen op de achterzaal en de aangrenzende vertrekken zal elken bezoeker, door alle tijden heen, hebben geïmponeerd. De tallooze kaarsen in de kristallen kronen, die

¹⁾ Een aardige afbeelding van dit soort tegels vindt men op de meer genoemde plaat van Willebrands (fig. 11 en 13).

²⁾ Bij de beschrijving van de Compagnieskamer door M. SERRURIER — TEN KATE (*Bulletin van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond* 1906) wordt aan deze tegels geen aandacht gewijd. Volgens het Rapport Van Es (hierover later) had de midden-achterkamer oorspronkelijk ook een plint van gekleurde tegels.

³⁾ De dubbele vouwblinden der vensters buitenshuis zijn uit lateren tijd. Tevoren werden de opvouwbare houten binnenblinden gebruikt.

⁴⁾ De marmeren en cementen vloersteen, die helaas de plavuizen hebben vervangen, zijn eenige jaren geleden gelegd.

een zacht en aangenaam licht verspreidden, het opglanzen van verguldsel, geslepen glas en porselein, alles duizendvoudig weerkaatst door enorme spiegels, zullen in den gloriëtijd van het oude huis dezen indruk nog hebben verhoogd. Thans is dit benedenhuis met oude meubels uit verschillende stijlperioden gestoffeerd. Deze meubels en andere antiquiteiten zijn o.a. in bruikleen afgestaan door het Museum, het Hooggerechtshof, de Weeskamer en particulieren. Uit den aard der zaak geeft het geheel slechts een flauw denkbeeld van hetgeen vroeger geweest is. Uit de nagelaten boedelbeschrijving van Mevrouw de Klerk blijkt dat deze woning overvloedig was gestoffeerd met lichtkronen, spiegels, schilderijen en kostbaar meubilair.

De bovenverdieping onderscheidt zich door eenvoudiger afwerking. Hier bevinden zich zes kamers, drie aan den Oost- of voorgevel en drie aan den West- of achtergevel. De middelste kamers aan voor- en achterzijde hebben elk drie lichtkozijnen met schuiframes en glasruitjes, terwijl de overige kamers twee lichtkozijnen in den zelfden trant bezitten. Een breede portaalruimte even lang als de zaal beneden, scheidt deze vertrekken drie aan drie van elkander. Ook hier wordt men getroffen door het vaardig snijwerk der bovenlichten, à jour bewerkt en met vazen, bloemkorven, rozetten en rococo-figures versierd (*Pl. 29*). Deze zijn rood geverfd en niet verguld geweest. Een der beide deuren, die uit het portaal naar de grootste vertrekken voert, is een dubbele glasdeur met kleine ruiten.

De houten vloer is bruin geverfd en langs de plinten ook weer met Delftsche tegels. De houten zoldering heeft zichtbare met een kraal geprofileerde zolderbinten. De zoldertrap bevindt zich nabij het gat van de benedentrap (*Pl. 28*), die weinig bijzonders heeft. Hierboven is niets dat aan weelde herinnert, de grootste eenvoud is betracht bij den bouw.

Het was op deze bovenverdieping dat de bewoners eigenlijk huisden. Het portaal was het gemeenschappelijk woonvertrek, waar bezoekers, die niet tot den intiemen kring behoorden, maar zelden toegelaten werden. De kamers waren bestemd voor slaapkamers, linnenkamers, bergplaatsen enz. Zoo zal bijv. het linkervoorvertrek met de trap, waar een aanhoudend komen en gaan was van de leden des gezins en van het slavenpersoneel, een soort bergplaats van huishoudelijke zaken zijn geweest.

Gaat men hier de trap op naar boven dan komt men op den uilenzolder (*Pl. 28*). De overkapping, die van bijzondere constructie is, bestaat uit drie over de breedte van het gebouw op Hollandsche kappen rustende daken, waarvan de buitenste over de zijgevels omloopen, zoodat twee gesloten zakgoten worden gevormd. Het regenwater wordt nu door goten over den zolder onder de bedekking door naar buiten gevoerd. Het ontstaan en de bouw van den uitsteker is hier zeer goed na te gaan. De overkapping steekt n.l. buiten de muren rondom het gebouw uit, zoodat de zolderbalken ook daarbuiten doorloopen, terwijl aan de zijgevels steekbalkjes zijn uitgebracht. De uitsteker nu wordt gevormd door een planken betimmering tegen de onderzijde daarvan buiten het gebouw. Deze houtwerken zijn destijds van een bijzondere houtsoort uitgevoerd, die veel op cederhout gelijkt, terwijl de bedekking uit pannen bestaat.

Overkapte doorgangen met houten stijlen sluiten aan beide zijden van het hoofdgebouw aan en voeren naar de voormalige slavenverblijven en dienstvertrekken met bovenverdiepingen.

Het Zuidelijke bijgebouw (*Pl. 31*) bevat zes kamers. Voor deze kamers — de vierde had een spil- en steektrap, die naar de bovenverdieping voerde — loopt een ruime galerij. De beide trappen in de galerij zijn niet oorspronkelijk.

Wat het Noordelijke bijgebouw betreft, dit bevat zeven vertrekken met een ruime galerij. De trap naar de bovenverdieping aan het einde van de galerij voor deze vertrekken is oud in tegenstelling met de andere die van lateren tijd zijn. Beide bovenverdiepingen, zoowel van het Noordelijke als van het Zuidelijke bijgebouw, met dezelfde ruimte als beneden, hebben steenen vloeren (op houten ondervloeren), terwijl de galerijen belegd zijn met een houten vloer en omsloten door een houten hekwerk met gedraaide balusters.

Het hoofdgebouw en de zijvleugels zien uit op een ruim achtererf, dat begrensd wordt door den Westelijken of achtermuur, waarin zich tusschen zware pilaren een poortopening bevindt, die nu dichtgemetseld is en van een kleine deur voorzien.

In dezen achtertuin (*Pl. 33*) bevinden zich een in 1927 gemetselde waterbassin met fontein en eenige kanonnen op affuiten. Dit bassin à l'instar de Versailles, dat ter opluistering van het z.g. „openluchtmuseum” werd aangelegd, kan als zoodanig slechts matig bekoren. De veel te hoog gemetselde rand staat in geen verhouding tot het waterstraaltje en belet jammer genoeg elk gezicht op het water en de daarin rondzwemmende goudvisschen. De beschreven steenen, die gemetseld zijn in den achtermuur w.o. van geringe historische waarde, het halfbegraven kanon op het groote grasveld, eenige nietszeggende poortbogen van oude steenen zijn bijvoegsels uit dezen tijd en doen schade aan het historisch karakter van deze woning. Hoewel het hier niet de plaats is, om daarop verder in te gaan, lijkt het ons niet ondienstig toe in herinnering te brengen, dat deze wijze van conserveeren van monumenten algemeen veroordeeld is. Dergelijke openluchtexposities met opgestelde gevels die alléén staan, poorten, die nergens toegang verleenen enz., mochten in het laatste kwart der vorige eeuw in zwang zijn, thans nu men doordrongen is van het feit, dat de oudheidkundige waarde van een monument voor een goed deel ook bepaald wordt door plaats en omgeving, waarmede het een historische eenheid vormt, hebben zij reeds lang afgedaan.

Voorts ontspringt hier ook een warmwaterbron, indertijd aangeboord door het Mijnwezen, waarvan het water in een bassin wordt opgevangen. Een andere bron ontspringt op het voorerf.

Tenslotte zijn wij beland bij de paviljoengebouwen, die het gezicht op de schilderachtige topgevels der bijgebouwen eenigszins in den weg staan.

Het Zuidelijke paviljoen springt een weinig uit den voorgevel terug en ligt binnen het houten hekwerk. Het bevat een zeer ruim vertrek van 11.10 M. bij 5.25 M. De buitenmuren zijn met pilasters bezet en versierd met lijst- en paneelwerk. Deuren en vensters zijn eenvoudig afgewerkt en het intérieur is daarmede in overeenstemming. Ook hier is een uitsteker van het dak aanwezig, die ver buiten de muren doorloopt. Noordelijk van het hoofdgebouw en gelijk aan het Zuidelijke ligt een ander paviljoen (*Pl. 31*). Hier zijn de muurafscheidingsen, die het inwendige in eenige vertrekken verdeelen, van lateren tijd.

* *

GESCHIEDENIS. Het huis werd omstreeks 1760 gebouwd door den Raad-extraordinair Reinier de Klerk ¹⁾, die later Gouverneur-Generaal geworden is. Hij had daartoe reeds in 1755 en volgende jaren drie stukken land gekocht te zamen voor 4500 Rds, en die tot een geheel gevoegd. ²⁾ Toen hij zijn zetel aan de Hooze Tafel kwam innemen, was deze verdienstelijke man in de kracht van zijn leven. Als Opperkoopman en Secunde van Java's Noord-Oostkust en vooral als Gouverneur en Directeur van Banda had hij voortreffelijk werk verricht. Als hij de bedoeling heeft gehad om zich een woning voor het leven te bouwen, dan is hij hierin volkomen geslaagd. Reinier de Klerk heeft er twintig lange jaren tot aan zijn dood gewoond, en zoo hecht en stevig was dit verblijf opgetrokken, dat na hem achtereenvolgens nog menig welgesteld man daar zijn penaten heeft opgeslagen.

Er bestaan nog eenige teekeningen van dit huis, gekleurde en ongekleurde, die de voorzijde en de achterzijde weergeven. De gekleurde teekeningen stellen het gebouw en de tuinen voor, omgeven door een rocaillerand met het familie-wapen van De Klerk ³⁾. De signatuur „Johs. Rach pinxit 1764" op de prent, die de voorzijde van het huis voorstelt, laat zien, dat deze teekeningen zijn vervaardigd toen de bouwheer de Opperlandvoogdij nog niet bekleedde (*Pl. 27*). Het opschrift van de eerste tekening luidt: „Gezigt van de Thuyn van den WelEdel Gestrengen Heer Reynier de Klerk, gelegen $\frac{1}{4}$ Uur gaans bezuyden Batavia aan de Westzijde van de Molenvlietsche Dijk aan de Front". Dat van de tweede tekening (*Pl. 27*) is als volgt: „Gezigt van de Thuyn van den WelEd. Gestr. Heer Reynier de Klerk, gelegen $\frac{1}{4}$ Uur gaans bezuyden Batavia aan de Westzijde van de Molenvlietsche Dijk aan de agterzijde". Deze is het meest beschadigd, zoodat niet meer na te gaan is of de signatuur hier ook gestaan heeft. Merkwaardig is dat als versieringsmotief van den rand beneden bij het wapenschild de drietand van Neptunus en de staf van Mercurius zijn aangewend, en dat de nevengebouwen geheel verschillen van de tegenwoordige. Vooral dit laatste is opmerkelijk, omdat de teekenaar blijkbaar zijn fantasie heeft laten werken toen de nevengebouwen er nog niet waren, en ze geteekend heeft zooals hij ze gedacht had. Beide prenten in authentieke lijsten werden in 1899 door de diakenen der Evangelische Gemeente het Genootschap ten geschenke aangeboden. Tot de ontruiming waren zij in het huis bewaard

¹⁾ De biographische bijzonderheden van De Klerk en van de andere eigenaren en hun families, die hier volgen, zijn bijna alle afkomstig van DE HAAN, *Priangan en Oud Batavia*; VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.*; werken van tijdgenooten; couranten; notarieele acten; Pers. L.A. en *Nederland's Adelsboek*.

²⁾ Bij koopbrieven van 10 September 1755 pag. 20; 4 Juni 1756, pag. 535 en 5 Juli 1758 pag. 766. L.A.

³⁾ Zijn portret in de galerij ten Paleize Rijswijk vertoont hetzelfde wapen (vgl. VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz., Wapenafbeeldingen*). Een z.g. „sprekend" wapen, daar de duif als symbool van de reinheid kan gelden en met het hart te zamen den naam Reinhard vormt welke aan Reinier herinnert en de schrijfveder het attriboot van „de Klerk" is.

gebleven ¹⁾. Deze prenten zijn vermoedelijk ouder dan de ongekleurde ²⁾. Wat de laatste betreft, deze zijn ook van de hand van Johannes Rach; een prent, de achterzijde van het huis voorstellende, is zooals op de teekening staat in 1778 geteekend, voordat De Klerk in het Generaalat bevestigd werd.

De Klerk behoorde tot de werkgevers van dezen kunstenaar en het is begrijpelijk, dat hij hem opdroeg zijn prachtige woning uit te teekenen, zooals onder de Bataviasche groote heeren destijds gewoonte was. Rach, die reeds zooveel teekeningen en schetsen van Batavia en andere plaatsen had vervaardigd, voldeed aan de opdracht van zijn beschermmer en heeft ons, voor zoover bekend, dit viertal prenten van het oude huis nagelaten, waarvan twee met een aardig straattooneeltje op den voorgrond aan den Molenvliet gestoffeerd zijn, dat in vele kleine détails van elkander verschilt. Uit deze prenten blijkt, dat het hek aan de straatzijde en de toegangspoort inderdaad een rijker aanzien hadden dan tegenwoordig. Het is zelfs imposant te noemen. De bloemvazen op de hooge met lijst- en paneelwerk versierde balusters, afgewisseld door ijzeren traliwerk — de teekenaar heeft voor de duidelijkheid den doorkijk tusschen de tralies op den tuin weggelaten om een rustiger achtergrond te hebben voor zijn straatfiguurtjes — de geplaveide oprit, de schamppalen, de beide schilderhuisjes, de aparte dienstingang ook met schamppalen ter rechterzijde, dat alles te zamen moet een monumentalen indruk gemaakt hebben. Het is wel waarschijnlijk dat de voorstelling der voorzijde van het huis ook van omstreeks 1778 dateert. Het gebouw rechts dat de geheele lengte van den voortuin beslaat is hier verdwenen, de hoofddeur heeft nog een bovenlicht van glasruitjes bekroond door houten ornamentwerk, dat dus toen nog niet vervangen was door „het Geloof”, terwijl de achterzijde van de woning een koepelvormigen uitbouw bezat. Op deze prent ziet men in den achtertuin een vrij lange dame, gevolgd door een slaaf, die een pajong boven haar hoofd houdt, welke figuur Mevrouw De Klerk kan voorstellen. Hier dichtbij staat een heer met een kind, vermoedelijk De Klerk in eigen persoon, met een zijner voor kinderen, laten wij zeggen Wilhelmina Cornelia ³⁾. Op den achtergrond komt een gezelschap vrienden aangewandeld en een slaaf, die met een dicht geslagen pajong op een afstand volgt. De nevengebouwen zijn aan deze zijde zelfs niet eens geteekend, blijkbaar om den alleenstaanden achtergevel beter te doen uitkomen. Aan de voorzijde ontbreken zij niet, doch zijn weer anders dan die op de gekleurde teekening, al lijken zij daarop meer op de tegenwoordige.

¹⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* dl. XXXVIII blz. 84.

²⁾ De ongekleurde prent van de voorzijde is opgenomen in 's Genootschaps-jubileum-uitgave: *Johannes Rach en zijn werk* door J. DE LOOS-HAAXMAN enz. De ongekleurde prent van de achterzijde is, naar wij meenen, nog niet gepubliceerd (Coll. Van Leeuwen No. 5, Bibl. Bat. Gen.). Deze is gaaf en daarom duidelijker dan de gekleurde. De uitbouw is met stuc-werk versierd en heeft een zonderling uitspringend dak. Karakteristiek zijn overigens de lantaarns met windvaantjes (een soortgelijke lantaarn bevindt zich thans nog op het achtererf), de tuinaanleg met parterres-de-broderie en de aankleeding der figuurtjes.

³⁾ Zijn petekind Reinier de Klerk Dibbetz kan het niet zijn, want dat vertoefde in Nederland voor zijn opvoeding. Het andere voorkind Willem Cornelis was in 1776 „in Holland op school”.

Toen Reinier de Klerk zijn nieuwen „thuyn” aan den Molenvlietschen dijk betrok, was hij sinds 1 Mei 1754 gehuwd met Sophia Francina Westpalm, een der dochters van den Eersten Raad en Directeur-Generaal Michiel Westpalm van Huzum en Geertruida Margaretha Goossens ¹⁾. Zijn vrouw was twee malen getrouwd geweest; haar tweede echtgenoot was de Raad-ordinair Hugo Verijssel, een van de vrienden van De Klerk ²⁾. Uit de tweede verbintenis had zij drie kinderen, waarvan een dochter Margaretha Sophia, die omstreeks den tijd dat het huis gebouwd werd, bruiloft had gevierd met den Koopman Mr. Jacobus Cornelis Mattheus Radermacher, den lateren Raad-ordinair ³⁾. Het echtpaar De Klerk heeft geen kinderen gehad, maar wel heeft het bijzondere belangstelling getoond voor het op 16 Januari 1764 geboren zoontje van het Lid in den Raad van Justitie Mr. Dirk Jan Dibbetz en Baukje Maria Lyclama à Nijeholt. Bij diens doop in de Hollandsche Kerk, waarbij De Klerk en echtgenoot als getuigen fungeerden, kreeg dit kind de namen van Reinier de Klerk Dibbetz ⁴⁾.

Als wij zijn biograaf Ary Huysers ⁵⁾ en Ds Hooyman ⁶⁾ mogen gelooven, was er zelden in de Compagniesmaatschappij een gelukkiger echtvereniging gesloten dan tusschen Reinier de Klerk en de weduwe van zijn besten vriend. Zoo heeft De Klerk ook groote genegenheid opgevat voor zijn stiefdochter, Margaretha Sophia Verijssel, mevrouw Radermacher.

Het echtpaar De Klerk, dat ons door bovengenoemde tijdgenooten wordt afgeschilderd als achtenswaardige, geloovige menschen, bewoonde voor het grootste gedeelte van het jaar het huis aan den Molenvlietschen dijk. Zij toefden ook meermalen op bepaalde tijden in hun stadswoning aan de West-zijde van de Groote Rivier, bekend als het dubbelhuis Roemah Merah, of betrokken voor korten tijd ook wel hun landhuis Grogol ⁷⁾ in het Kebajoransche. Zooals nu eenmaal gebruikelijk was, hadden zij het landgoed Buitenzorg uit den boedel van hun voorganger den overleden landvoogd Jeremias van Riemsdijk overgenomen. Het valt echter te betwijfelen of De Klerk gedurende zijn kortstondig bestuur wel dikwijls te Buitenzorg vertoefd heeft. De reis daarheen was niet aanlokkelijk voor den ziekelijken grijsaard en ook Mevrouw De Klerk voelde als de meeste Indische dames van haar tijd

¹⁾ Zie „*Het Huis Goenoeng Sarie*”.

²⁾ De Secretaris der Hooge Regeering Barthold Borchers was haar eerste man, met wien zij op 15-jarigen leeftijd huwde.

³⁾ DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 124 e. v.

⁴⁾ VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.* blz. 108 en Pers. L. A.

⁵⁾ *Beknopte Beschrijving der Oostindische Etablissemerten enz.* met een levensbeschrijving van De Klerk, Tw. Dr. 1792.

⁶⁾ *De Rechtvaardige op zijn sterfbedde, afgemaald in eene Treurrede, enz.* 1780. Deze rede was opgedragen aan de weduwe, haar dochter en haar schoonzoon.

⁷⁾ Een landhuis van dien naam bestaat nog, maar heeft met het oorspronkelijke zeer weinig gemeen, omdat het geheel verbouwd is. De inventaris van dit landhuis komt voor in de nagelaten boedelbeschrijving van Mevrouw De Klerk (L. A.).

maar weinig voor het echte buitenleven. Bij voorkeur verbleven zij in hun Molen-vlietschen „thuyn” dicht bij de stad gelegen.

Toen De Klerk drie en twintig jaren in den Raad van Indië had gezeten en Jacob Mossel, Petrus Albertus van der Parra en Jeremias van Riemsdijk als landvoogden had zien komen en gaan, brak eindelijk ook voor hem de tijd aan, om de hoogste waardigheid in den lande te bekleeden. Nadat zijn eens zoo krachtig gestel geheel ondermijnd was door het tropische klimaat en hij oud en ziekelijk was geworden, werd hij 4 October 1777 met algemeene stemmen tot Gouverneur-Generaal gekozen en door de Heeren XVII later als zoodanig bevestigd. Volgens Ary Huysers moet hij bij het aanvaarden van het hooge ambt op bitteren toon gezegd hebben dat het „Mosterd na de Maaltijd” was. Hij was toen 67 jaren oud, een leeftijd die destijds in Indië maar zelden werd bereikt. Er was maar één vrouw te Batavia, die hem in levensjaren overtrof en in 1699 geboren was. In vijftien jaren tijds was er zelfs geen voorbeeld geweest van een zoo hoogen ouderdom ¹⁾. Hoe het ook zij, het Generaalat was tenslotte toch de bekroning van een schitterende carrière, al kwam het ook heel laat. Als men in de kwaliteit van derdewaak naar Indië was gevaren en na een 46-jarig verblijf hier te lande tot Opperlandvoogd wordt verheven, geeft dit niet alleen blijk van een taai gestel maar ook van een taaie volharding. Reinier de Klerk heeft tot „de blijvers” in Indië behoord en Indië als een tweede vaderland liefgekegen. Zijn vrouw, die hier geboren en getogen was, en andere sterke banden bonden hem aan dit land, dat hij niet meer heeft willen verlaten.

Zoo werd de „thuyn” aan den Molenvliet landvoogdelijk buitenverblijf, voor welke bestemming het eigenlijk te klein moet geweest zijn. Van dezen tijd dateeren o.a. de schilderhuisjes bij het toegangshek en het verblijf van de gardes-du-corps. Als men tenminste Rach's teekeningen van het landhuis Weltevreden van Van der Parra bekijkt, leest over het landhuis Kampong Melajoe van Alting ²⁾ of het landhuis Struiswijk van Wiese uit eigen ervaring nog heeft gezien ³⁾, dan moet erkend worden dat het Huis De Klerk over minder ruimte beschikte. Maar de nieuwe Gouverneur-Generaal had een klein gezin en leidde met het oog op zijn hoogen leeftijd en zijn zwakken gezondheidstoestand een kalm en rustig leven. Uiteraard voerde hij een grooten staat, maar het moet betwijfeld worden of er sindsdien meer feesten en recepties in den huize de Klerk zijn gegeven dan gewoonlijk. Zijn representatieplichten zullen zich bepaald hebben tot wekelijksche ontvangavonden en wat Mevrouw Generaals betreft, tot de morgenbezoeken voor alle juffers van fatsoen, zooals een oude term luidde, op een vasten dag in de week. Volgens gewoonte heeft een groot slavenorkest voor de noodige afleiding in het stille, deftige huis gezorgd.

¹⁾ JAN HOOYMAN, *Treurrede*, 1780, blz. 22 noot (9).

²⁾ BOSBOOM, *Een buitenverblijf of „thuijn” nabij Batavia in de 18e eeuw* (m. 2 pl.) *Aanteekeningen* II, blz. 66 e.v., *Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenk. van Ned.-Indië* dl. XLVII, 1904.

³⁾ Dit huis werd afgebroken in 1921 ten behoeve van de uitbreiding der Opiumfabriek, nadat zeer laat de Oudheidkundige Dienst daarvan kennis had gekregen. De afbraak kon niet verhinderd worden, maar wel konden nog foto's van het gebouw genomen worden (*Oudheidkundig Verslag* 4e kw. 1921, blz. 156 e.v.).

Het bestond uit zestien muzikanten, die pauken, fluiten, contrabas, klarinetten, violen en waldhoorns bespeelden, terwijl trompetten en castagnetten eveneens tot hun muzikale uitrusting behoorden ¹⁾. Men hield nu eenmaal van muziek en in zekeren zin dreef zelfs het geheele muziek-leven op de slaven, behoudens enkele Europeesche amateurs. Een kleine vriendenkring behoorde verder tot de vaste bezoekers van den Molenvlietschen „thuyn“, die volgens Ds. Hooyman, op bepaalde dagen bijeenkwam, ter bespreking van theologische en andere ernstige onderwerpen. Zijn verheffing tot de landvoogdij op 10 Juli 1779 werd met den gebruikelijken luister gevierd. Reeds vroeger was in zijn geboortestad Middelburg, een lofgedicht verschenen op zijn verkiezing ²⁾. Ter eere van zijn verheffing hield de predikant Jacob Caspar Metzlar een leerrede in de Hollandsche Kerk over 2 chronijken XV: 1 en 2.

Voor hem, den godvruchtigen, eenvoudigen zeeman moet de herdenking van zijn 25-jarige huwelijksvereniging een nog grooter feest geweest zijn. Een zilveren bruiloft was een zeldzaam feit in de koloniale maatschappij destijds, maar voorzooover wij weten werd dit huwelijksfeest slechts in intiem kring gevierd. Gedenkpenningen die, zooals gebruikelijk was, bij dergelijke gelegenheden door den Bataviaschen ambtenaarsadel werden geslagen, zijn ons althans niet bekend.

Eenige maanden later, in Augustus van het jaar der zilveren bruiloft, werd hij aangetast door een zware ziekte, waarvan hij niet meer herstellen zou. De deuren van het gastvrije Huis De Klerk hebben zich nadien slechts geopend voor belangstellende bezoekers, die kwamen informeerden naar den gezondheidstoestand van Zijn HoogEdelheid. In Maart 1780 verzocht hij den Heeren XVII om ontslag, daar zijn sleepende ziekte, die hem reeds zeven maanden aan het ziekbed kluisterde, ongeneeselijk scheen. In afwachting van de beslissing uit Nederland had hij aan den Directeur-Generaal Mr. Willem Arnold Alting tijdelijk zijn verantwoordelijk ambt overgedragen. Nog een half jaar bleef deze toestand voortduren, totdat eindelijk de dood verlossing bracht.

„Onze oude en afgesloofde Opperlandvoogd de Klerk“ ontsliep op zeventig-jarigen leeftijd in den avond van Vrijdag den eersten September — zijn vrouws verjaardag ³⁾ — van het jaar 1780 te 7 ure. Na veel te hebben geleden, legde hij eindelijk „memorieloos“ het moede hoofd neder en scheidde uit dit leven, dat door het klimmen der jaren en het gewicht der landvoogdij hem een last moet geweest zijn. Uit zijn testament ⁴⁾ blijkt, dat hij twee geadopteerde kinderen had n.l. Willem Cornelis, die bij zijn sterven „in Holland op school“ was en Wilhelmina Cornelia. Hij legateerde verder nog aan zijn zuster Catharina, weduwe Job Cole,

¹⁾ Men vindt in de boedelbeschrijving van Mevrouw De Klerk (L. A.) een opgave van dit slavenorkest.

²⁾ *Eerezangen van Reinier de Klerk, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, verkoozen 4 October te Batavia 1777 enz.* Het ontwerp van zijn voorstelling bij HUYSERS, *Bijl. L. A. C.*

³⁾ *Treurrede*, blz. 25. Zij werd 3 September 1722 in de Hollandsche Kerk gedoopt. Pers. L. A.

⁴⁾ Testament van 1 Sept. 1780 no. 23793 verl. voor notaris Leendert Rolff. Hij legateerde Ary Huysers kleederen en 500 Rds. L. A.

zijn neven Johannes op den Dijk, beiden te Middelburg en aan zijn neef Reinier Houque, Onderkoopman te Ambon.

Den Maandag volgende op zijn sterfdag — 4 September 1780 — werd hij met groote plechtigheid uit het Kasteel grafwaarts gedragen naar de Hollandsche Kerk, waar hij werd bijgezet in den grafkelder van zijn vriend Verijssel. Het ceremonieel van de begrafenisplechtigheden kan men in het Dagregister van het Kasteel Batavia aantreffen ¹⁾. Het wapenbord van den overleden landvoogd werd in het kerkgebouw aan de Noordzijde opgehangen ²⁾.

Algemeen was de rouw in den lande, en de weduwe en haar familie ontvingen talrijke bewijzen van deelneming. Woensdag 6 September, dus een paar dagen na de prachtige begrafenis, hield de predikant Jan Nupoort een lijkrede in de Hollandsche Kerk over I Samuel: XXV: 1, welke in druk is verschenen. Behalve Radermacher en Boeses volgden als familieleden de baar Hendrik van Stockum, Mr. Jan Westpalm, Hendrik Pieter Bangemann en Jan Reinier Coortzen.

Een andere lijkdienst werd te zijner nagedachtenis op den 17den d.a.v. in de Luthersche Kerk door Ds. Johannes Hooyman gehouden en had tot tekst Numeri 23, Vers 10, 2e gedeelte. Een acrostichon van Ds. Hooyman bedoeld als grafschrift op de overleden HoogEdelheid laten wij hier uit zijn „Treurrede” volgen:

„Rust hier in 't Somber graf, het oud en koud gebeent'
Eens braaven Generaals? bij elk helaas beweent!
Y Wandlaar staa dan stil bij deese doodsvalleiën.
Nu moogt gij hier met recht 's Mans overschot beschreiën.
In vroege en prille jeugd, beploegde Hij de Zee;
En bragt Hem andermaal op deezen Ooster-Rhee;
Roemruchtig wierdt Zijn Naam vermeldt op veeler tongen;
De Grijsheid en de Jeugd heeft van Zijn lof gezongen;
Ervarendheid en Zorg, Menschlievendheid en Raad;
Koekmoedigheid ³⁾ en Deugd, blonk uit Zijn fier gelaat ⁴⁾;
Langs 't waare Heldenspoor wierdt hij ten Throon verheven
En leeft, nadat Hij stierf, in 't zalig Heemelleeven.
Rust, rust dan, heilige Asch! hier onder deze zerk:
Kroondt d'eeuwigheid 's Mans Lof, Hij blijft Reynier de Klerk”.

Ofschoon in de gelegenheidspoëzie der predikanten zoowel als in hun lijkreden betreffende de landvoogden der Compagnie meermalen overdreven lof schuilt, moet

¹⁾ Zie ook *Nwe. Nederlandsche Jaarboeken* XIII, 1778, 2, blz. 761 en het project der begrafenis *Bijl. La. G.* in HUYSER's biographie, welke als *bijl. K.* werd opgenomen in VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.* blz. 322.

²⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 27.

³⁾ Een drukfout, lees: kloekmoedigheid.

⁴⁾ Zijn leelijke beeltenis in de landvoogdelijke Portretten-galerij te Rijswijk heeft maar weinig fiers. Hij lijkt daarop een nijdas en men zoekt den stempel van al zijn goede eigenschappen op dit gelaat te vergeefs.

Ds. Hooyman in dit geval naar waarheid gesproken hebben. Als jongen van 16 jaren was hij reeds twee malen naar Indië gevaren en had in 1730 voor de derde en laatste maal de groote zeereis aanvaard. Wat zijn menschlievendheid betreft, Huysers en Ds. Hooyman herinneren slechts aan de zaak van Elso Sterrenberg ¹⁾ waarin hij een edele rol speelde en aan zijn werkzaamheden als Voorzitter der beide Hospitalen te Batavia. Hij was een bekwaam krijgsoverste, zoowel te water als te lande; daarom was het zoo jammer, dat „'t waare Heldenspoor", dat hem „ten Throon verheven" had, zoo lang duurde, dat hij eerst aan het bewind kwam, toen hij oud en der dagen zat was.

Meer belezen en ontwikkeld dan de meeste zijner tijdgenooten, droeg hij der wetenschap een warm hart toe. Niet alleen was hij de eerste Opperdirecteur van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen maar ook Directeur van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem en Correspondierend Lid van het Zeeuwsch Genootschap. Uit het feit der oprichting van het Bataviaasch Genootschap blijkt reeds voldoende hoe krachtig hij zijn schoon-zoon Radermacher bij zijn lofwaardig streven heeft gesteund, want er was toen in Indië niets mogelijk zonder medewerking van den Gouverneur-Generaal. Voorts maakte hij zich ook zeer verdienstelijk door de beschrijving van het eiland Ceilon, welke taak hem als Raad-extra-ordinair was opgedragen, welke hij twintig jaren heeft bijgehouden. Van veel belang voor kennis van land en volk was ook zijn „Radical Beschrijving van Banda enz.". Dit belangwekkend geschrift, dat een gunstig onthaal vond zoowel bij de Hooge Regeering als bij de Heeren Zeventien, is nog in onze dagen een vraagbaak voor allen, die de Bandasche toestanden in de eerste helft der 18e eeuw willen leeren kennen. In tegenstelling met vele zijner voorgangers had hij naast zijn bestuurstaak nog tijd en lust tot wetenschappelijke studies. Daarom gelooven wij dat de volgende woorden van Ds. Jan Hooyman uit de reeds genoemde lijkrede dezen keer nu eens niet opgevat mogen worden als de vleierijen van een hofpoët:

„Betracht ik Hem als Burger, de vrede was Zijn stempel. Betracht ik Hem als Vriend, getrouwheid was Zijn zegel. Betracht ik Hem als Lidt der gezellige te zaamenleving, oprechtheid en genoegen het kenmerk zijner verkeerling. Gij aan wien 't met mij mogt gebeuren, Zijn huis veele jaaren achter-één gemeenzaam te bezoeken, U is bewust hoe wars Zijn ziel van vleierij en uiterlijke praal der grootheid was. Een nuttig onderhoud over Weetenschappen en Konsten was het lofwaardige vergenoe-gen Zijner vrije uren en wie is er die niet weet dat de school der wijsheid ²⁾, voor ruim twee jaar onder Zijn bestier, in deeze Stadt gesticht, aan zijne leerzame gezelligheid haare voornaamste opkomst is verschuldigd? Op deze bijeenkomsten waarover wij reeds elders met een enkel woord schreven, werden de onderwerpen van den dag besproken en nog zooveel meer zonder aanzien des persoons, een democratische gewoonte, die de op rangen en titels beluste Compagniesmaatschappij

¹⁾ *Het Leeven van Reynier de Klerk*, blz. 29 e.v.; *Treurrede*, blz. 19, noot (6).

²⁾ Bedoeld wordt het Bataviaasch Genootschap blz. 27, noot (14).

met afgrijzen vervulde. De Klerk heeft zich echter daaraan weinig gestoord en is voortgegaan met zijn „avond gezelschappen, die hier een bijzonder vergenoegen uitmaaken”. Ds. Hooyman schrijft althans: „De verstandigste en oordeelkundigste Ingezetenen deezer Stadt hadden aldaar eenen vrijen toegang en bragten hunne rustuuren in zijn bijzijn door, in een nuttig onderhoud, over de nieuwste en beste schriften, gelijk veele voornaame beampten gewoon neffens mij aldaar te verkeerren, noch in een aangenaam geheugen is” ¹⁾).

Uit alles blijkt wel dat De Klerk een ernstig man was, wiens kleine bibliotheek — volgens de nagelaten inventaris van zijn weduwe bestond deze uit 138 deelen, meest boekwerken op theologisch, historisch en krijgskundig gebied — hem een welkome afleiding was na de beslommeringen van zijn bestuurstaak. Ook was hij een groot vriend der Hervormde Kerk, waarvan hij dikwijls blijk heeft gegeven. Vele predikanten konden op zijn steun rekenen en vaak werden zij ruim bedacht. Uit het voorgaande mag blijken dat de bouwheer en de eerste bewoner van den „thuyn” aan den Molenvlietschen dijk geen alledaagsche figuur was, maar een persoonlijkheid die vele voortreffelijke eigenschappen in zich vereenigde, welke in de decadente Compagniesmaatschappij van zijn tijd zeldzaam waren. Een figuur, te weinig gewaardeerd, die door zijn korte ambtsperiode in de rij der Indische landvoogden feitelijk geheel zou vergeten zijn, als de Koopman Ary Huysers ons niet een levensbeschrijving van deze HoogEdelheid in druk heeft nagelaten.

* *

De „thuyn” aan den Molenvliet werd na den dood van den Gouverneur-Generaal op naam van zijn universeel erfgename Mevrouw Sophia Francina de Klerk overgeschreven ²⁾). De dood van haar echtgenoot had haar zeer aangegrepen en voelde zij zich dikwijls eenzaam ondanks het gezelschap van haar dochter en haar grooten vriendenkring. Neven en nichten hebben haar, de rijke erftante, steeds met hun goede zorgen omringd en zijn daarvoor later ook beloond geworden. Uit haar testament ³⁾ krijgt men den indruk, dat haar trouwste vriendin was een zekere weduwe Berth, die in den huize De Klerk een belangrijke rol zal hebben vervuld. ⁴⁾ Deze was van haarzelf een juffrouw de Ravallet, die na den dood van haar man in een huisje woonde, dat aan De Klerk toebehoorde. Zij schijnt lange jaren het vertrouwen van het landvoogdelijk gezin te hebben genoten, waarvan zij

¹⁾ *Treurede*, blz. 27, noot (13).

²⁾ Acte van 27 October 1780 pag. 147 gepass. voor notaris Johannes Nicolaas Bestbier, L. A.

³⁾ Acte van 2 Aug. 1784 No. 2786 verl. voor notaris Johannes Nicolaas Bestbier, L. A.

⁴⁾ Hoe de erflaatster aan haar gehecht was, blijkt wel uit een der codicillen van het testament, waarin haar verzocht werd om „haar doode lighaam te reinigen”, een gunstbewijs, dat destijds als een eer gold. Zij werd hierin bijgestaan door Njonja Trijn, Nji Soenting, Nji Safira en de slavinnen Aletta, Constantia en Saartje.

alle wederwaardigheden had meegeleefd. Een figuur, die blijkbaar nimmer op den voorgrond is getreden en bescheiden haar werkzaamheden achter de schermen heeft verricht. In een huishouden aan den Molenvlietschen dijk, dat uit honderden personen bestond en waarin meer omging dan in een dorp in Nederland, was zij de trouwe steun van de meesteres des huizes geweest. Een soortgelijke steun was juffrouw Bestbier, de notarisvrouw, die Wilhelmina van Rijswijck heette. Deze was thuis echter niet alleen en had ook nog een gezin om voor te zorgen zoodat zij, hoe hulpvaardig overigens ook, nimmer voor Mevrouw De Klerk heeft kunnen zijn wat de weduwe Berth was. Wij vermoeden dat beide vrouwen alles voor haar geweest zijn in de moeilijke tijden die achter haar lagen.

Een jaar later trof de weduwe De Klerk wederom een zware slag: haar eenige dochter Margaretha Sophia werd in den bloei harer jaren uit het leven weggerukt. Het was Kerstdag, toen de jonge Mevrouw Radermacher, de moeder van den kleinen Frans Reinier, stierf.

Eenige jaren heeft zij nog echtgenoot, dochter en schoonzoon ¹⁾ overleefd en zich gewijd aan haar godsdienstplichten, haar huishoudelijke beslommingen en het beheer harer goederen. Dat zij even als haar overleden man veel van muziek hield, blijkt wel uit het feit, dat zij het huisorkest heeft aangehouden, waarvan de slaven eerst na haar dood werden verkocht. Tot hare liefhebberijen behoorden ook kantklossen en borduren, getuige het groot getal harer slavinnen, dat in deze werkjes bedreven was en bij haar boedelbeschrijving werd genoemd. Overigens ging zij zelden meer uit en had zij zich geheel uit het openbare leven teruggetrokken.

Eindelijk was ook haar tijd gekomen.

De weduwe van Reinier de Klerk stierf op den laatsten dag des jaars 1785. In plechtigen stoet, met al het eerbetoon verschuldigd aan haar hoogen rang, werd zij uit haar stadswoning aan de Westzijde van de Groote Rivier grafwaarts gedragen op Nieuwjaarsdag 1786 en bijgezet in denzelfden grafkelder, waar haar echtgenooten de beide vrienden Verijssel en De Klerk sedert jaren rustten ²⁾. Toen haar rol op het schouwtooneel der Compagnie was afgespeeld, kwamen de uitvoerders van haar laatsten wil bijeen. De oude dame had reeds geruimen tijd voor haar sterven den Eersten Raad en Directeur-Generaal Adriaan Moens, die evenals De Klerk uit Middelburg afkomstig was en daarom als familielid werd beschouwd, den Raad-extra-ordinair en President van het College van Schepenen, David Joan Smith, wiens stiefdochter Anna Jacoba Bosch met Radermacher was hertrouwd, den Raad-ordinair Adriaan Boesses, Heer van Leeuwen en Puytlyck, die met een nicht van haar was gehuwd geweest ³⁾ en den Opperkoopman, Sabandhaar en Licentmeester Hendrik Nicolaas Lacté benoemd tot executeurs-testamentairs. De universeel erfgenaam was haar kleinzoon Frans Reinier Radermacher te Vlissingen, het kind van de vroeggestorven

¹⁾ Hij werd op zijn thuisreis in 1783 aan boord van het admiraalsschip „Java” door Chineesche schepelingen vermoord.

²⁾ Een uitvoerig relaas van haar begrafenis in *Nwe Nederlandsche Jaarboeken* XXI, 1786, 2, 1655. In Februari 1887 werd haar wapen in de Hollandsche kerk opgehangen.

³⁾ Geertruida Margaretha Westpalm, die in 1781 overleed. Pers. L. A.

Margaretha Sophia en Mr. J. C. M. Radermacher. De andere kinderen van haar dochter waren reeds overleden, zoodat het jongemensch erfgenaam was geworden van hare roerende zoowel als onroerende goederen, effecten en vorderingen zoowel hier te lande als in Europa. Talrijk waren de legaten en schenkingen aan verwanten en vrienden, waarbij ook het slavenpersoneel niet vergeten werd. Tot de eerstgenoemden behoorden haar zuster Geertruida Catharina, weduwe Mr. Joan Hendrik van Panhuys, en kinderen, haar nicht Johanna Maria Coortzen-Bangemann en dochters, haar neven Jan Reinier Coortzen (en dochtertje), Adriaan Boesses (en zoontje), Mr. Jan Westpalm, Johannes Op den Dijk (en dochter), Hugo en Cornelis Batelaan. Als Frans Reinier vóór haar was overleden, zouden deze allen, de juffrouwen Berth en Bestbier inclus, gezamenlijk universeel erfgenamen zijn geweest volgens de bepalingen van het testament.

Onder de vaste goederen die de weduwe naliet ¹⁾, wordt het huis met erf ook vermeld en beschreven als „zeker stuk thuinland bebouwt met een steene woonhuis, 2 zijvleugels was en pakhuis, slaavevertrekken combuis twee paardestallen en waagenhuizen, een koetsierswooning, benevens nog een gebouw met diverse agterkaamers, wel eerst door Zijn Hoog Edelheids lijfwagt g'occupeerd, alles van steen, item een speelhuis, twee veehokken en twee duyvehokken. Een loots, twee lombongs alles van hout, en agter langs de rivier Crocot nog een oud steene huis, alle met pannen gedekt staande en gelegen Een quart uur gaans Zuidwaarts buiten deze stads nieuwpoot bewesten de moolenvlietsen dijk in het westervelt het vierde deel van het blok M. sub no. 302 en 303. Belend ten Oosten met de molenlietsen dijk, ten Westen met de rivier Crocot en Niey Claasie, ten Zuiden met de baliese campong en Arnolda Schulp en ten Noorden met een gemeene weg en sloot en differente perzoonen”.

Het is niet onbelangrijk te vermelden, dat tot haar preciosa behoorden vijf portretten van Prins Willem IV, waarvan vier in een zilveren en een in een gouden lijst gevat waren. Voorts een medaille van den Koning van Pruisen ²⁾, een zilveren dito van „den welEdele heer van Citters” ³⁾, een gouden doos met het portret van

¹⁾ *Inventaris des boedels en der nalatenschap van wijlen Douairière van Zijn HoogEdelheid de Klerk sub. in de maand October a. 1786 no. 5613, L. A.*

²⁾ Vermoedelijk Frederik de Groote (1740—1786).

³⁾ Dit kan geweest zijn van Mr. Willem van Citters (1685 — 1758) of van Mr. Willem Aarnout van Citters (1741 — 1811), beiden Bewindh. O. I. C. (*Nederland's Adelsboek* 1906). De Klerk's voorganger Van der Parra correspondeerde volgens zijn briefwisseling uit 1762 (L. A.) met „Mr. Willem van Citters” te Middelburg, vermoedelijk laatstgenoemde. Uit deze briefwisseling blijkt wel hoeven uit patria werden aanbevolen, waardoor het geheim van menige Indische carrière wordt opgelost. Zoo werden door „Jonker Jan van Borssele”, den Eersten Edele van Zeeland (*Nederland's Adelsboek* 1909) o. a. aanbevolen Adriaan Boesses en notaris Berth.

„de Edele heer Castelein” ¹⁾, een andere doos met het portret van Frans Reinier Radermacher, twee smaragden druiventrossen ²⁾ en een ruwe blauwe saffier. De juweelenschat, was zooals gebruikelijk bij de Bataviasche grandes dames, waarlijk overweldigend; de opsomming daarvan beslaat ettelijke bladzijden.

Merkwaardig is ook het groot aantal schenkpirings n.l. veertien zilveren en vijf gouden; gouden lampetkannen, kwispedoors, presenteerbladen, koffiekannen en trekpotten zijn geen zeldzaamheid. Meer dan zestig schilderijen, w.o. „verbeeldende Amsterdamse gezigt” en „vrucht en bloemstukjes”, familie-portretten en -wapens alsmede het portret van Reinier de Klerk Dibbetz hadden tot den rijken inboedel behoord ³⁾.

Kleinzoon Frans Reinier was te 's Gravenhage geboren op 1 Maart 1765, toen Radermacher voor den eersten keer was gerepatriëerd en aanvaardde als tweejarig kind met zijn ouders de reis naar Indië. Het grootste gedeelte van zijn jeugd bracht hij te Batavia door en werd na een tienjarig verblijf hier te lande naar Nederland gezonden ter voltooiing van zijn opvoeding. Frans of François zooals hij genoemd werd in dien tijd toen men dweept met alles wat Fransch was, studeerde in de rechten, vermoedelijk te Harderwijk, waar indertijd zijn vader ook gepromoveerd was, haalde den meesterstitel, werd Schepen en Raad te Vlissingen en Heer van 's Gravenpolder in Zuid-Beveland.

In 1785, omstreeks een jaar nadat de weduwe De Klerk in Indië voor notaris Bestbier haar laatsten wil had opgemaakt, huwde hij met Johanna Margaretha van Hoorn ⁴⁾.

Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren, drie zonen en vijf dochters, waarvan de zoons allen op jeugdigen leeftijd en ongehuwd zijn overleden ⁵⁾. De achterkleindochters van de weduwe De Klerk huwden achter-eenvolgens met Hendrik Abraham Boursse Wils, Gualtherus Vosmaer, Charles van Olden, Mr. Marinus Constantijn Baron van Alderwerelt Houtuyn en H. A. van Broyel Spiering. Zij heeft het niet meer mogen beleven, dat haar kleinzoon met al zijn wettige afstammelingen door Koning Willem I in den Nederlandschen adelstand werd verheven. De kleinzoon van den man, die als matroos en derdewaak naar Indië was gekomen en daar overleed als Gouverneur-Generaal, behoorde dus voortaan tot de bloem der ridderschap, die den troon van den eersten Willem omringde.

De naam Boursse Wils is in Indië bekend door de verzamelingen van teekeningen, die sedert tal van jaren in deze familie waren en afkomstig zouden zijn van den Gouverneur-Generaal De Klerk en zijn schoonzoon Radermacher. Het waren teekeningen in het bezit van den zoon van H. A. Boursse Wils te Leiden, kostelijke

¹⁾ De grootmoeder van Mevrouw De Klerk was Sophia Fauconier, de eenige erfgename van Frans Castelij van Colombo, hier bedoeld. Deze was in 1715 Directeur-Generaal, van wien verhaald werd, dat hij „wel een legger (een vat van ruym 400 kannen à 10 mutsjens ieder) met goude ducaaten” bezat.

²⁾ Vermoedelijk een corsage-sieraad.

³⁾ Volgens hare beschikking moest dit portret naar Nederland opgezonden worden.

⁴⁾ *Nederland's Adelsboek* 1916, *Radermacher*.

⁵⁾ Levensschets van Mr. J. C. M. Radermacher in *Handelingen en Geschriften van het Indisch Genootschap*, II, 1855. Hier wordt gesproken van Johanna Margaretha van Hoorn van Burgh. *Nederland's Adelsboek* 1916, *Radermacher*, vermeldt slechts vijf dochters.

bijdragen tot de kennis van het leven van onze vaders in de Oost, welke omstreeks 1901 aangekocht werden door het Bataviaasch Genootschap. De twee colleties bevatten vele echte teekeningen van Johannes Rach en waren samen 123 nummers groot.

De verheffing van haar kleinzoon beleefde Mevrouw De Klerk niet meer. Sedert lang rustte zij immers in het familiegraf der Hollandsche Kerk in het oude Batavia bij al de haren, die hier een eerste rol hadden gespeeld, gelijk de Zeeuwsche patriciërs in Nederland, afstammelingen van de Njonja Besar, die eens in het verre Oost-Indië als een vorstin gezeteld had.

* * *

Na den dood van Mevrouw De Klerk werd de „thuyn” aan den Molenvliet in publieke veiling gebracht. Kooper was Johannes Siberg, die voor den prijs van 19800 Rds in het bezit kwam van het heerenhuis. ¹⁾

De nieuwe eigenaar (zie Pl. 32) was een schoonzoon van den regeerenden Gouverneur-Generaal Mr. Willem Arnold Alting, wiens tweede dochter Pieterella Gerhardina, weduwe van den Onderkoopman Samuel Jan Abeleven, hij op 10 Juli 1776 gehuwd had. Een geheel andere persoonlijkheid dan de HoogEdelheid De Klerk, deze tweede bewoner van het heerenhuis. Hij was indertijd als konstabelsmaat naar Indië vertrokken en had het, dank zij den steun van zijn invloedrijken schoonvader, reeds ver in de Compagniesmaatschappij gebracht. Ofschoon hij niet afstamde van een aanzienlijk vaderlandsch geslacht, niet rijk en ook niet knap van uiterlijk te noemen was, zoo had zijn goed gesternte hem toch den weg naar den huize Alting gebaad, toen hij op 36-jarigen leeftijd naar Pieterella Gerhardina vrijde.

Dit wordt begrijpelijk, als men weet, dat „sedert lange jaren de beste bedieningen aan de kinderen en verwanten van den Heere Alting zijn toebedeeld”. Bovendien leefde Siberg in een tijd, dat „met de onbepaalde heerschzucht welke hier plaats heeft bij degenen die in het hoofdbestuur gesteld zijn, een niet te betoomen drift gepaard gaat om hun considerabel uitgestrekte familiën in alle eerste bedieningen te dringen, en immer schatten in deselve uit te storten” ²⁾.

In den aanvang onderscheidde zich zijn loopbaan door weinig bijzonders. Het heeft zelfs wel twaalf jaren geduurd, eer hij den laagsten rang der hoogere bedieningen verkreeg, maar na zijn huwelijk scheen het alsof hij met woeker den verloren tijd inhaalde en steeds hoger steeg hij dan ook op de maatschappelijke ladder.

Als hij het heerenhuis betreft, is hij Raad-extra-ordinair van Indië, gewezen Commandeur van Sumatra's Westkust en Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust en rijst zijn ster hoger dan ooit. De eene voorname bediening na de andere wordt hem opgedragen en achtereenvolgens zien wij hem benoemd tot President van het College van Schepenen, Kolonel der Bataviasche burgerij, Commissaris van het Klein Zegel en Raad-ordinair. Geen der schoonzons van

¹⁾ Acte van 28 Juni 1786 pag. 710 L. A. Vgl. H. D. H. BOSBOOM, *Nog eens de teekeningen enz.* blz. 203, waarin gesproken wordt van 19500 Rds, *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap* 1902.

²⁾ DE JONGE, *De Opkomst van het Ned. gezag in Oost-Indië*, dl. XII, blz. XLV, noot 1. Zie voor de mentaliteit van Siberg o. a. blz. LXIV, noot 1.

Gouverneur-Generaal Alting is het in betrekkelijk korten tijd zoo naar den vleeze gegaan en algemeen werd verwacht dat het hierbij niet zou blijven. Toch zou het nog langen tijd duren eer hij de volle macht in handen kreeg.

Het is hier niet de plaats om in den breede uit te weiden over de loopbaan van dezen bewoner van het heerenhuis aan den Molenvliet, die als bekend mag verondersteld worden ¹⁾. Als hij in 1793 Directeur-Generaal is geworden in het dertiende jaar van zijn schoonvaders bewind en dus nog maar één stap hem scheidt van den landvoogdszetel, wordt hij reeds algemeen gedoodverfd als diens opvolger. Siberg heeft echter nog acht lange jaren moeten wachten, die den eierzuchtige zeker even zoovele eeuwen moeten hebben toegeschenen, eer hij den landvoogdszetel beklom. Alting had weten te bewerken dat hij tot Commissaris-Generaal werd gekozen in plaats van Hendrik van Stockum, die spoedig na zijn benoeming overleden was. Beiden, schoonvader en schoonzoon, bleven lange jaren Commissaris-Generaal tezamen met Nederburgh, Frykenius en Van Overstraten, om de misbruiken hier te lande uit te roeien en deugdelijke hervormingen in te voeren. In deze moeilijke dagen een bijna bovenmenselijke taak en met adviseurs als Alting en Siberg, die hun uitstekende kennis van Indische zaken helaas slechts zelden aanwendden in het belang van den lande, ook een hopelooze taak. Een herhaling van de „erfopvolging” Van Outhoorn — Van Hoorn — Van Riebeeck uit vroeger dagen scheen op handen. Doch dit waarschuwend voorbeeld scheen nog maar weinig van zijn kracht verloren te hebben. De voortreffelijke Mr. Pieter Gerhardus van Overstraten werd door Commissarissen-Generaal tusschen schoonvader en schoonzoon geschoven, doch stierf helaas reeds na enkele jaren tot groot nadeel van de aan zijn zorgen toevertrouwde gewesten.

In 1801, na Van Overstraten's dood, moest onvermijdelijk Siberg's waarneming van het Generaalat volgen. Toen was eindelijk zijn tijd gekomen en werd de kroon gezet op een jarenlangen stillen strijd om het hoogste ambt. De 61-jarige werd dan eindelijk met de landvoogdelijke waardigheid bekleed en heeft nog vier jaren daarna den staf van kommando gevoerd, toen zijn schoonvader reeds lang zijn dagen in kalme rust te Kampong Melajoe had gesleten. Die rust was overigens maar betrekkelijk, want de oud-landvoogd had achter de schermen nog heel wat in te brengen. De late vervulling van zijn wenschen is ongetwijfeld een groote teleurstelling voor Siberg geweest. Eenmaal tot het Generaalat geroepen, scheen dit in verband met zijn hoogen leeftijd, alle aantrekkelijkheid voor hem verloren te hebben. Reeds eenige maanden na zijn aanstelling verzoekt hij om ontslag, nog voor de bevestiging door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek. Het volgende jaar herhaalt hij zijn verzoek en wordt hem vergund zijn waardigheid over te dragen aan den Directeur-Generaal Albertus Henricus Wiese, door wien hij in 1805 definitief wordt opgevolgd.

¹⁾ VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.*, blz. 117 e. v.

Zoo heeft het heerenhuis ten tweeden male het gezin van een Gouverneur-Generaal, dit maal echter een vanwege de Bataafsche Republiek, tot verblijf gestrekt. Ook nu was het een klein gezin dat binnen zijn muren woonde. Op dit tijdstip waren de zonen Siberg, zooals nu eenmaal gebruikelijk was onder voorname Indische families, ter voltooiing van hun opvoeding naar Nederland gezonden ¹⁾. Zijn vrouw, Alting's tweede dochter, zal op het toppunt van Indische glorie gekomen, zich dikwijls eenzaam hebben gevoeld. Het verging haar als de meeste Indische dames uit haar tijd, die meestal te weinig ontwikkeld waren om afleiding te zoeken in eenvoudige genoegens en huiselijke plichten, leeg vrouwenlevens, die zich kleurloos oplosten in den tragen stroom des tijds. Het is mogelijk dat deze châtelaine van den Molenvlietschen „thuyn" een uitzondering maakte op den algemeenen regel, maar zekerheid bestaat daaromtrent niet. In elk geval ontbrak haar de kunstzinnige, wetenschappelijke omgeving, de streng-godsdiensstige levensregels, de voor dien tijd democratische eenvoud, die de sfeer in den huize De Klerk stempelden tot een uitzonderlijke. Harde slagen die haar voorgangster Mevrouw De Klerk hebben getroffen, zijn haar bespaard gebleven.

Niet alleen zijn benoeming tot Commissaris-Generaal en Gouverneur-Generaal beleefde Siberg in dit huis, maar ook zijn zilveren bruiloft.

Op 14 Juli 1816 had hij zelfs op plechtige en luisterrijke wijze zijn 40-jarig huwelijksfeest herdacht ²⁾. Hier werden de zittingen van den Raad gehouden, daar Siberg de eerste Gouverneur-Generaal was, die niet meer in het Kasteel vergaderde. Het echtpaar heeft nog vele jaren na Sibergs aftreden in het huis gesleten. De oud-Gouverneur-Generaal heeft nog vele landvoogden zien komen en gaan, de verschillende veranderingen in het Staatsbestuur, de Fransche, de Engelsche overheersching, en de teruggave der koloniën, het Koninklijk bewind, dat alles ging aan den ouden man voorbij, die na een bijna 60-jarig Tropenleven op 18 Juni 1817 voor altijd de oogen sloot. Vanuit het sterfhuys aan den Molenvliet werd hij plechtig begraven, zeventien jaren later dan zijn schoonvader, aan wien hij zooveel te danken had.

Zijn weduwe overleefde hem niet lang.

Pieterella Gerhardina Siberg stierf een half jaar later, 20 Januari 1818. Altings dochter had den hoogen leeftijd van bijna 61 jaren bereikt toen zij met indrukwekkend rouwbetoon grafwaarts werd gedragen, met al de praal verbonden aan den staat van haar, die de dochter en de gemalin van een Gouverneur-Generaal geweest was. Zij had tot haar eenige en universeel erfgenamen benoemd de kinderen van haar overleden oudsten zoon Willem Arnold Alting Siberg en haar beide

¹⁾ Volgens testament van het echtpaar Siberg ddo. 27 Mei 1801 No. 24892 verl. voor notaris Ketelaar (L. A.) bevonden de drie zonen zich toen in Nederland.

²⁾ *Kronijk van Nederlandseh-Indië, enz. Tijdschrift voor Ned.-Indië*, 1840, blz. 394 e.v.

andere zonen ¹⁾. Voorts werden o.a. bedacht juffrouw Grebel, Mevrouw Ekenholm, Mevrouw Nicolaus Engelhard en Mevrouw Kruithof geboren Keizer.

Van haar drie zonen, was de jongste Mr. Pieter Gerhard Siberg naar Indië teruggekeerd en had zich te Batavia als koopman gevestigd waar hij getrouwd was met Maria Anna Reynst, dochter van den Vicepresident van de Algemeene Rekenkamer en Susanna Ignatia Radermacher. Hij was het, die tezamen met Mr. Pieter Simon Maurisse en Johannes Ekenholm, voor de regeling van haar uitvaart zorg had gedragen. Deze zoon werd later bij Kon. Besluit van 15 Augustus 1821 no. 57 in den Nederlandschen Adel verheven en huwde ten tweede male te 's Gravenhage met Gravin Johanna Sara van Limburg Stirum.

* *

Wederom werd de Molenvlietsche „thuyn” behoorende tot den boedel van Zijn HoogEdelheid Siberg in het openbaar geveild. Kooper was dit maal Lambert Zeegers Veeckens, die het huis kocht voor den prijs van f 44500.— op den 12den September 1818. Hij was toen President van den Raad van Financiën en had een groot gezin. Zijn vrouw was Catharina Charlotte Holle, een dochter van den Raad-Ordinair van dien naam ²⁾. Om de eene of andere reden schijnt hij berouw gehad te hebben van zijn koop en wenschte dezen zoo spoedig mogelijk, zij het ook met verlies, ongedaan te maken. Dit gelukte boven verwachting, want reeds eenige dagen daarna kon hij het aan den vrijburger Leendert Miero verkoopen voor de som van f 43000.— dus iets lager dan hetgeen hij er zelf voor betaald had ³⁾.

Het huis, waarin twee Gouverneurs-Generaal geleefd hadden en gestorven waren, kwam nu in handen van een Poolschen Jood, die zich de weelde kon veroorloven zijn tenten op te slaan in dit deftige huis, waar eens de allerhoogsten van de Bataviasche samenleving elkander „rendez-vous” plachten te geven. Maar het was in een tijd toen de luister van Batavia's „thuynen” aanmerkelijk was getaand en het maatschappelijk leven zich van lieverlede naar Weltevreden had verplaatst, waardoor groote fraaie huizen in de oude stad kwamen leeg te staan. Molenvliet was toen niet langer meer de deftige buurt van vroeger, en wat eens onbereikbaar was voor zekere klasse van lieden, was het nu niet meer.

Leendert Miero, ten rechte genaamd Jehoede Leip Jegiel Igel ⁴⁾, was in Polen geboren en als jongeling van 22 jaren met het schip „t Huys de Kruyswijk” van

¹⁾ Testament van 19 Jan. 1818 no. 448 verl. voor notaris Jan Burger (Raad v. Justitie). Deze kleinkinderen waren Johannes, Martha Maria Johanna Adriana, Pieter Gerhardus, Paul Adriaan, Mars Quintus en Françoise Catharina Emilia. Volgens *Nederland's Adelsboek* 1906, dat twee kinderen noemt, stamt de niet-adellijke tak af van eerstgenoemden oudsten kleinzoon. Wat den tweeden betreft, ook Pierre Gerhard genoemd, deze werd bij Kon. Besluit van 11 Dec. 1840 no. 46 verheven in den Nederlandschen Adel. Zie voor meer bijzonderheden *Nederland's Adelsboek* 1904, 1909 en 1917 en VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal*, enz. blz. 118.

²⁾ DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia* blz. 115 e. v., waarin meer bijzonderheden over Veeckens.

³⁾ Acte van 24 September 1818 pag. 571 Raad v. Justitie, afgekort R. v. J.

⁴⁾ Lees: Juda Leo Ezechiël Igel.

Rotterdam in 1775 in Indië aangekomen, waar hij als soldaat dienst nam ¹⁾. Toen zijn dienstverband was afgelopen, werd hij vrijburger en vestigde zich als goudsmid en geldschietster te Batavia. Hij scheen de kunst van goudmaken in letterlijken en figuurlijken zin zeer goed te hebben verstaan, want toen hij den „thuyn” van Reinier de Klerk aankocht, was hij een man in bonis en sinds 1800 eigenaar van het landgoed Pondok-Gedeh, in welke hoedanigheid wij hem later bij de beschrijving van dit landhuis nog eens zullen ontmoeten. Hij was wat men noemt een gewiekste kerel, die maar weinig van lezen en schrijven wist, doch van aanpakken hield en uit alles munt vermocht te slaan. Wij weten niet beter te doen dan van een tijdgenoot, die Leendert Miero beschrijft, de volgende dichtregels aan te halen, waarmede niet alleen de persoon, maar ook het karakter van zijn tijd niet onverdienstelijk wordt weergegeven ²⁾:

„Ginds treedt een heer in 't ruime voorportaal
Van 't prachtig huis van Liro, eenen Jood,
Uit d'Amsterdam afkomstig; hier voor lang
In d' ouden goeden tijd gearriveerd,
En 't hoofd der rijkaards van *Batavia*.
Deez' ligt nog op de zachte kanapé.
Waar hij na 't middagmaal een uiltje knapt.
Een Sarong uit *Japan* omsingelt hem
De heupen en daalt golvend naar beneên,
De schoonste der Kajaba's dekt het lijf,
Dat acht'loos op de regterzij gestrekt,
Na 't ruim diner, behoorlijk rust geniet.
De linker hand rust op de kromme knie,
Terwijl de regter perpendiculair
Op een bevallig slavenmeisje daalt,
Dat, op de hurken bij de kanapé
Gezeten, de onbeschaamde Musquito's
Van neus en kin des slapenden verjaagt; —
Doch, naar het schijnt, heeft haar de zoete slaap
Des Nabobs met den zelfden lust bezielde;
Half sluiten zich de gitzwarte oogen reeds,
En trager — trager doet de hand haar pligt,
Een mug maakt zich die buitenkans te nut
En snelt van 't voeteneinde der kanapé
Waar zij voorzigtig was geretireerd,
Al snorrende naar Liro's rooden neus,
En steekt en zuigt, en Liro is ontwaakt.”

¹⁾ Testament van 25 April 1832 no. 133 gepass. voor notaris Klaas Heynis, L. A. De Haan noemt hem Jehoeve Leip Benjegichiel Snijder en schrijft dat hij afkomstig is van Grodka bij Lemberg (*Oud-Batavia*, II, blz. 73). Volgens zijn grafsteen te Pondok-Gedeh werd hij geboren op 22 April 1755, kwam in Indië aan in April 1775 en werd 3 Januari 1800 landheer aldaar. De Oudheidkundige Dienst nam maatregelen voor een eenvoudige restauratie van zijn graf.

²⁾ G. H. NAGEL, *Schetsen uit mijn Javaansche Portefeuille*, blz. 108 waar het gedicht „De oudgast” Miero karakteriseert, die daarin Liro wordt genoemd. Zie DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 70.

Toen Leendert Miero, zooals hij zich als vrijburger noemde, met zijn gezin — hij was voor de tweede maal weduwnaar — zijn nieuwe woning betrok, moet hem toch een eigenaardig gevoel hebben bekropen. Want lange jaren geleden had hij tot de lijfwacht behoord van Zijn HoogEdelheid De Klerk en had in dit zelfde huis menigmaal op wacht gestaan. Eens was hem zelfs wegens plichtsverzuim een flinke dracht slagen toegediend, hetgeen hem thans op zijn ouden dag nog heugde:

„ . . . en voor dit zelfde huis,
Nu sedert lang mijn wettig eigendom,
Stond ik op schildwacht bij een Generaal,
Die, in dien tijd, hier zijne woning had;
Ja, denk eens, beste vriend, geloofsgenoot!
Dáár op de plaats — dunkt mij, ik voel het nog, —
Kreeg ik er vijftig op mijn baatje, wijl
Men slapend mij op post gevonden had” ¹⁾.

Deze derde bewoner was reeds in de zestig toen hij zich in het heerenhuis installeerde, maar zijn verblijf duurde hier gewoonlijk niet lang, want meestal toefde hij op zijn geliefde buitenplaats en als landheer van Pondok Gedeh is hij dan ook wel het meest bekend. Door zijn rijkdom, waarmede hij gaarne en dikwijls pronkte, want hij liet lustig het geld rollen, had deze nieuw-rijke zich een zekeren invloed en een zekeren aanhang weten te verschaffen. Hij schijnt ook venduhouder te zijn geweest, want wij treffen in de Javasche Courant verscheidene bekendmakingen aan van venduties gehouden voor het huis van Leendert Miero op Molenvliet ²⁾.

Leendert Miero is twee malen gehuwd geweest. Als weduwnaar van Clara Samuel van Geldere had hij in September 1796 huwelijksche inschrijving gevraagd met Annatje Joseph Rubens, van Amsterdam, die 16 Mei 1814 uit het sterfhuis aan de Groote Rivier werd begraven. Uit beide huwelijken waren geen kinderen.

Zijn geadopteerde kinderen waren Joseph Michiel, Sewa Diena ³⁾, Anthony en Johanna Susanna. De eerste, die gehuwd was met Maria Elisabeth Tulleken, was jong gestorven, de tweede was gehuwd met den notaris Johan Cornelis Meyer. Wat den beiden laatsten betreft, deze waren bij hun vaders dood ongeveer twintig jaren oud. Wat den oudsten geadopteerden zoon Joseph aangaat, hij scheen van verkwistenden aard te zijn, want herhaaldelijk waarschuwt Vader Miero per advertentie geen crediet meer te verleen aan zoonlief ⁴⁾.

Het beviel hem blijkbaar best in dit huis, want hij is er tot zijn dood, telkens afgewisseld met een verblijf te Pondok-Gedeh Ketjil, blijven wonen. In dien tijd

¹⁾ NAGEL, *De oudgast* a. b. Ook PFIJFFER VON NEUECK, *Schetsen van het eiland Java*, 1838 deelt op blz. 234 (noot) grappige bijzonderheden mede over Miero, dien hij „den over geheel Java wegens zijne rijkdommen bekenden Jood Miero” noemt.

²⁾ o. a. *Bijv. Javasche Courant* 15 Maart 1828.

³⁾ Sewa Diena was dus geen kind van Miero en Annatje Joseph Rubens zooals De Haan schrijft (*Oud-Batavia*, II, blz. 73, noot). Zij werd ook wel Siwidina genoemd en was het geadopteerde kind van Miero en de slavin Saartje van Batavia. Joseph Michiel was een kind van Miero bij de slavin Saira, Anthony een kind van Miero bij de slavin Bese van Boegis en Johanna Susanna een kind van Miero bij de slavin Tiedja van Makassar (Pers. L. A.).

⁴⁾ o. a. *Bijv. Bataviasche Courant* 20 Juli 1822.

heeft hij menig groot feest gegeven, waar het vaak luidruchtig toeging. Bij het jaarlijksche groote festijn, ter herinnering aan het pakslaag, zaten eenige honderden gasten aan zijn disch.

In de ruime, statige vertrekken waar eens hooggeplaatste gastvrouwen als de dames De Klerk en Siberg haar aanzienlijke gasten ontvingen, waar eens HoogEdelheid De Klerk zijn geleerden kring om zich heen verzamelde, waar eens HoogEdelheid Siberg met zijn getrouwen zijn strikken spande, daar joelde en woelde keer op keer een opgewonden menigte van diverse pluimage

Deze vroolijkheid heeft jaren lang geduurd tot 1834 toen op den 10en Mei de oude heer Miero het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Hij vertoefde te Pondok-Gedeh, toen hij na een kortstondige ziekte vrij plotseling overleed op den hoogen leeftijd van 79 jaren ¹⁾. Hij werd daar volgens zijn wensch begraven bij den ingang van het landhuis, waar zijn zwaar beschadigde grafsteen met inscriptie nog te zien is ²⁾. Miero had „bij ontstentenis van ad en wettige Descendenten tot algeheele en universeele erfgenamen” benoemd Anthony en Johanna Susanna, die o.a. tot voogd kregen hun zwager Meyer. Zijn broeders Awrom (Aron) Igel Igel, Smoel (Samuel) Igel Igel en zijn zuster Gietel Igel Igel evenals de broeder en zusters van zijn tweede vrouw, de nagelaten zoon van Joseph Michiel genaamd Adolphus Gustavus ³⁾, de kinderen of eventueele kinderen van Sewa Diena werden met legaten bedacht. Sewa Diena en haar man hadden tijdens zijn leven reeds aanzienlijke sommen gelds ontvangen. Het verdient vermelding dat hij *alle* Christelijke gezindheden te Batavia sommen gelds legateerde. Kort voor zijn dood schijnt de miniatuur op ivoor vervaardigd te zijn, dat thans in het bezit is van een zijner afstammelingen J. C. Miero Meyer (*Pl.* 32). Het vertoont den ouden heer met lange grijzende haren en ingevallen mond. Hij draagt een blauwe jas met vergulde, mogelijk wel gouden knopen, en een witten halsdoek.

Wederom zou het heerenhuis van eigenaar veranderen, want reeds enkele weken na Miero's dood werd de verkoop in de courant aangekondigd. Ditmaal bleef het huis in een-en-dezelfde familie. Miero's schoonzoon, de notaris J o a n Cornelis Meyer, die met M. Rudolph en Vinju tot de testamentaire executeurs behoorde, kocht het huis in October 1834 ⁴⁾.

Notaris Joan Cornelis Meyer, wiens nazaten tot op heden den naam Miero Meyer dragen, is bijna tien jaren in het bezit van het heerenhuis gebleven. Toen verkocht hij het in 1844 voor een som van 32000 guldens aan het College van Diakenen der Hervormde Gemeente ⁵⁾. Hij stierf in 1858 nadat hij

¹⁾ Advertentie *Javasche Courant* van 14 Mei 1834.

²⁾ Vgl. DE HAAN (*Oud-Batavia*, II, blz. 73), waar hij schrijft, dat Miero's graf „naar het schijnt” nog heden te vinden is te Pondok-Gedeh.

³⁾ Deze Joseph was op 20 Sept. 1828 op 23-jarigen leeftijd overleden, toen zijn zoontje 3 jaar oud was. Bij donatie int. viv. 22 Mrt. 1832 kwam het land Pondok Gedeh aan dit zoontje en Sewa Diena. Joseph Michiel werd op Pondok Gedeh begraven, waar zijn grafsteen nog te zien is. De Oudheidkundige Dienst trof maatregelen voor een eenvoudige restauratie van dit graf.

⁴⁾ Acte van 26 November 1834 pag. 261, zie ook pag. 263, R. v. J.

⁵⁾ Acte van 27 Juni 1844 pag. 142, R. v. J. Verpondingsnr. is 743.

van Sewa Diena Miero gescheiden was. Deze vrouw stierf op 75-jarigen leeftijd te Meester-Cornelis. Een dochter, Lambertine Jeanette Elisabeth Adriana, trouwde met Wijnand Willem van Berckel Bik ¹⁾).

De Diaconie nam het gebouw als weeshuis in gebruik. Uit dien tijd dateeren enkele ontsierende verbouwingen. Zoo werd voor den gevel een soort van uitbouw aangebracht met een front in neo-Griekschen stijl, welke te Batavia zeer in zwang was en bij voorkeur voor openbare gebouwen gebezigd werd. Het dak van dezen voorbouw rustte op 6 kolommen, die aan den wand dubbel geplaatst drie gelijke doorgangen vormden, vermoedelijk in navolging van de kolommenreeks aan de achtergalerij van het huis, vrij gekomen door de afbraak van den achterbouw. Een trap van 3 treden leidde naar dit voorportaal ²⁾. In deze ruimte werd kerk gehouden en fröbelschool, die ook door kinderen van buiten werd bezocht. In de kerk werd in het Hollandsch en in het Maleisch gepreekt en werden ook buitenlieden toegelaten. De groote zaal achter de kerk was gemeenschappelijke eetkamer. De bovenverdieping diende voor de slaapgelegenheid der meisjesweezen. De jongensweezen sliepen op de bovenverdieping van het linker-bijgebouw, terwijl die van het rechtergebouw diende tot verblijfplaats van Inlandsche Christenvrouwen. Het achtererf was speelplaats en waar het waterbassin nu is, bevond zich toen een pisang-aanplant.

Wat de voorzijde van het huis in dien tijd betreft, het hek had een andere gedaante en bestond uit twee dikke pilaren en gemetselde granietsteen. Voor het huis lag een groot rond perk met vele sierplanten terwijl in het midden daarvan een ronde zuil stond, waarop mogelijk vroeger een beeld prijkte. Ter rechter-zijde bevond zich een vrij hooge muur, die een (vermoedelijk) gegraven leiding met water uit de Tjiliwoeng, aan het oog onttrok. Hier kon men zich ongezien baden en wasschen ³⁾.

Meer dan een halve eeuw bleef deze toestand bestendig, in welken tijd uiteraard het gebouw als gevolg van zijn nieuwe bestemming veel te lijden had en veranderingen onderging, die het ontsierden. Wegens bouwvalligheid van het gebouw zag de Diaconie zich tenslotte genoodzaakt om naar een andere meer geschikte gelegenheid om te zien. Daarbij kwam nog dat Molenvliet hoe langer hoe meer de woonplaats werd van Chineezen en Arabieren, en van de vroegere deftigheid niet veel meer was over gebleven. De omgeving werd niet langer oirbaar geacht en zoo werd het huis, dat toen een boekwaarde had van 15000 gld. ten verkoop aangeboden voor den prijs van 17000 gld. contant ⁴⁾. Toen de publieke

¹⁾ Pers. L. A.

²⁾ Zie de plattegrond ged. April 1901, Blad I in den Bundel Hoofdbureau van het Mijnwezen (Archief Departement Burgerlijke Openbare Werken), afgekort Arch. B. O. W.

³⁾ Mededeelingen van den heer C. Rant, die in het gebouw geboren werd, in een brief aan den Landsarchivaris ddo. 17 Maart 1931, waarvan mij welwillend inzage werd verleend.

⁴⁾ Nadat de Diaconie nog eerst tijdelijk een huis gehuurd had in Gang Ketapang, kocht zij voor de som van 50000 gld. de fraaie woning te Koningsplein-Oost waar thans de Carpentier-Altijntichting gevestigd is. Deze was in 1817 voor een belangrijk deel gebouwd uit materialen afkomstig van het Kasteel van Batavia en een van de eerste huizen aan het Koningsplein. Hier werd in 1837 aan Prins Willem Frederik Hendrik der Nederlanden en de état-major van zijn schip een groot feestmaal aangeboden door den eigenaar G.C. van Rijk, wiens vader het huis gebouwd had. Zie voor meer bijzonderheden *Bataviaasch Nieuwsblad* van Donderdag 1 Nov. 1900, *Tweede Blad*, waar de plechtige opening van het nieuwe Diaconie Weezen en Armen-huis beschreven wordt.

verkoop ing ophanden en algeheele slooping in het uitzicht gesteld was, werden te elfder ure door het Gouvernement van Nederlandsch-Indië onderhandelingen aangeknoopt met de Diaconie op voorstel van Mr. L. Serrurier, een zeer verdienstelijk en kunstzinnig man, die als Conservator van het Bataviaasch Genootschap het verval van het huis reeds lang met leede oogen had aangezien ¹⁾, evenals zijn echtgenoot Mevrouw M. Serrurier-ten Kate, die den eersten stoot gegeven heeft tot herleeftde waardeering van de monumenten uit den Compagniestijd. Door de bemoeiingen van het kunstzinnige echtpaar kwam het Indische Gouvernement ertoe het huis aan te koopen, voor een som van f 185000, — dus meer dan de Diaconie gevraagd had ²⁾.

De Directie van het Bataviaasch Genootschap richtte een schrijven aan den Gouverneur-Generaal, waarin zij haar groote waardeering uitsprak over dit feit en tevens den wensch uitte dat aan het inwendige zoo min mogelijk veranderd werd en de voorgevel in zijn oorspronkelijk aanzien zou worden hersteld ³⁾. De Regeering antwoordde daarop dat bij verbouwing zooveel mogelijk met het verlangen der Directie ook inzake het afbreken van den voorbouw, zou worden rekening gehouden ⁴⁾.

Toen het Gouvernement de beschikking kreeg over het oude huis van Reinier de Klerk bestond aanvankelijk het voornemen daarin de Landraad en de Rechtbank van Ommegang ⁵⁾ te vestigen. Maar het Mijnwezen was naast de Harmonie ook slecht behuisd en de nieuwe H. B. S. met 3-jarigen cursus was ook nog niet onderdak gebracht, zoodat er een heftige strijd op papier ontstond onder de diverse autoriteiten, welke inrichting nu het best ondergebracht kon worden in den nieuwen aankoop van het Gouvernement. Tenslotte kwam de toenmalige Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid Mr. J. H. Abendanon zegevierend hieruit te voorschijn, die het perceel ongeschikt achtte voor de H. B. S. en op wiens voorstel de Regeering het gebouw bestemde voor de bureaux van het Mijnwezen en van het Grondpeilwezen en dat nog wel tegen het advies van den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken in.

Verschillende redenen hadden hiervoor gepleit o.a. dat het perceel aan de Kali Krokot was gelegen, hetgeen van veel nut was voor het Grondpeilwezen in verband met te ontvangen en te verzenden goederen. Het is niet onbelangrijk in dit verband op te merken, dat Abendanon de eerste is geweest, die de aandacht op het Huis Reinier de Klerk vestigde als archief-bewaarplaats. In zijn voorstel van 16

¹⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* dl. 38, pag. 40.

²⁾ Acte van 18 Juni 1900 pag. 454, R. v. J. Bij Gvtsbesluit van 19 Mei 1900 no. 37 werd tot den aankoop besloten.

³⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* 38 blz. 83 en 84. Een beschrijving van het huis ddo. 4 Mei 1900 door den B. O. W. ingenieur L. J. C. van Es, bevat vele waardevolle gegevens waarvan hier boven gebruik werd gemaakt. De opzichter B. H. W. Willebrands, vervaardigde de teekeningen en calques naar photo's genomen door 's Genootschaps Directie-lid Dr. Ph. S. van Ronkel.

⁴⁾ *Notulen Bataviaasch Genootschap* 38, blz. 122.

⁵⁾ Met een lokaal voor tot provoost veroordeelde schutters.

Januari 1901 ¹⁾ waarin sprake is van het onderbrengen van den Landraad schrijft hij, dat boven zou kunnen gehuisvest worden „het thans in de oude Secretarielocalen gevestigde oud-archief”.

Hoe weinig er in waarheid gelet werd op het historisch karakter van het oude huis moge blijken uit het feit, dat de Regeering een som van 23319 gld. beschikbaar stelde voor de inrichting tot bureaux van het Mijnwezen en het Grondpeilwezen ²⁾. Zij, die verwacht hadden dat een betere tijd voor de voormalige woning van Reinier de Klerk zou aanbreken, zagen zich helaas in hun verwachtingen deerlijk teleurgesteld. Het is waar dat de voorbouw werd verwijderd bij de restauratie die het gebouw onderging, maar daarna werd ook niets meer gedaan om het historisch karakter te bewaren ³⁾. Het gebouw werd voor verder verval behoed, maar daarmee was dan ook alles gezegd ⁴⁾. Uit een rapport van den toenmaligen Eerst Aanwez. Waterstaatsambtenaar in de Residentie Batavia W. B. van Goor ⁵⁾, den lateren Directeur der Burgerlijke Openbare Werken, blijkt dat de vloeren der benedenvertrekken toen bestonden uit „inlandsche gebakken tegels” behalve in de middenvertrekken aan de Noord- en aan de Zuidzijde, die cementen vloeren hadden. Bij onderzoek van den bodem onder deze vloeren bleek, dat geen zand aanwezig was; van de schuiframen waren de beweegbare onderramen niet meer op gang te brengen. De balklagen daarentegen verkeerden nog in goeden staat evenals de kaphoutwerken.

Toen het Mijnwezen en het Grondpeilwezen het oude huis betrokken, werden beneden geplaatst de Hoofden van het Mijnwezen en van het Grondpeilwezen, de teekenkamer, het personeel, de ingenieurs. Boven de leeskamer, het kabinet der mineralogie, het microscopieer- en studeerlokaal, het kabinet der petrografie, de bibliotheek e.d. Het is begrijpelijk dat het intérieur van het huis veel te lijden heeft gehad bij een dergelijke inrichting. Zoo werd de groote zaal beneden door twee

¹⁾ Arch. B. O. W.

²⁾ Gvtsbesluit van 10 Sept. 1901 no. 48. Hierbij behooren twee blauwdrukken, waaruit de toestand van het huis in 1901 is na te gaan. De open achtergaanderij met kolommen is hier duidelijk te zien alsmede de voorgestelde en te wijzigen toestand met ramen en deur. De situatie der trappen in de bijgebouwen was voor 1901 anders. Oorspronkelijk was in het linkerbijgebouw in het vierde vertrek een trap naar boven en in het rechterbijgebouw een aan het einde der galerij tegen den muur. In 1901 na de restauratie hadden beide gebouwen aan het einde der galerijen een trap naar boven.

³⁾ Men mocht reeds blijde wezen dat de deur en de twee ramen aan den achtergevel in denzelfden stijl van het huis waren aangebracht.

⁴⁾ De ontruiming van het achtererf der voormalige Diaconie had nog veel voeten in de aarde omdat de kamponglieden dit niet verlaten wilden, op grond dat zij steeds grondhuur aan den huurder van deze gronden hadden betaald, waarvoor thans het Gouvernement in de plaats was getreden. Tot overmaat van ramp waren de gronden nooit geregistreerd geweest en daar het perceel vrij van alle lasten aan den Lande was overgegaan, is de Landsadvocaat er nog aan te pas moeten komen.

⁵⁾ Arch. B. O. W.

scheidingsmuren in drie ruimten verdeeld en dezelfde ruimte boven ook in drie gedeelten, die gescheiden waren door niet tot den zolder doorlopende met paneelen bewerkte schotten, waarin verbindingsdeuren waren aangebracht. In de zijvleugels werden beschotten en stellages gebouwd, in den achtertuin bergplaatsen en loodsen opgericht. Behoudens kleine reparaties dienen te worden gememoreerd de groote herstellingen aan de bijgebouwen in 1911, waarbij het linkerbijgebouw o.a. een trap aan het begin der galerij kreeg „voor de bedienden” en dit voor bureaulokalen werd ingericht.

In 1913 werd uitbreiding van Mijnwezen en Grondpeilwezen noodig geacht en werd het ontwerp daartoe goedgekeurd, waarbij de kosten werden geraamd op 73000 gld. ¹⁾ Hoewel de materialen reeds gedeeltelijk waren aangekocht en men ook reeds begonnen was met de uitbreiding — hetgeen vermoedelijk het doodvonnis van het oude huis zou zijn geweest — werd gelukkig alles stopgezet. Er waren n.l. proeven genomen voor de vaststelling van de meest gewenschte wijze van fundeering, die sinds lang niet voldeed. De resultaten waren echter zoo weinig hoopvol ²⁾, dat afgezien werd van een permanent verblijf in het gebouw, in verband waarmee de zeer kostbare uitbreiding werd afgelast en men naar een ander gelegenheid begon om te zien. Deze toestand heeft nog 12 jaren geduurd.

Eindelijk, in 1925, besloot het Gouvernement het huis te doen ontruimen ten behoeve van het Landsarchief en kwam er een einde aan de lijdensgeschiedenis van het huis ³⁾. Met de verhuizing van 's Landsarchief van Koningsplein Noord naar het heerenhuis in Juni van dat jaar ging noodwendig een grondige restauratie daarvan gepaard, waarbij gebleken is dat zoowel de Diaconie als het Mijnwezen gelukkig niet zooveel aan het huis bedorven hadden als aanvankelijk gedacht werd. Toen alle beschotten enz. verwijderd waren, is gebleken, dat de veranderingen uit vroeger dagen niet van blijvenden aard waren en met weinig moeite alles tot den ouden staat kon worden teruggebracht, uitgezonderd de achtergevel. De tuinen werden op smaakvolle wijze aangelegd. De voortuin, meer in het bijzonder naar Rach's prenten, waarvan de heer C. M. De Geer Boers, tuinarchitect in Gemeentelijken Dienst bij den aanleg gebruik maakte. Het monumentale hek ontbreekt helaas en zal wel voorloopig blijven ontbreken bij gebrek aan fondsen. De „thuyn” van Reinier de Klerk prijkt thans nagenoeg in zijn vroegere glorie en hiermede is te Batavia op het gebied van monumentenzorg een daad verricht. In het kort laat zich tenslotte de geschiedenis

¹⁾ Gvtsbesluit van 5 Mei 1913 no. 34.

²⁾ Van een plaatfundeering werd afgezien vanwege de hooge kosten. De ondergrond bleek in hooge mate onbetrouwbaar te zijn, de bovenlaag was naar verhouding beter, maar toch ook slecht. De weeke sliblaag kwam, naar het Westen gaande, steeds dichterbij de oppervlakte. Het eenige wat gedaan zou kunnen worden, een versterkte betonplaat over de geheele oppervlakte ongeveer ter hoogte van het geheele gebouw, was ook te duur (kosten ± 25000 gld.).

³⁾ Gvtsbesluit van 20 October 1924 No. 32919/A. Voor de inrichting tot 's Landsarchief werd beschikbaar gesteld een som van 8500 gld. en voor het aanleggen van den tuin 800 gld.

van het Huis Reinier de Klerk in de navolgende vier perioden samenvatten:

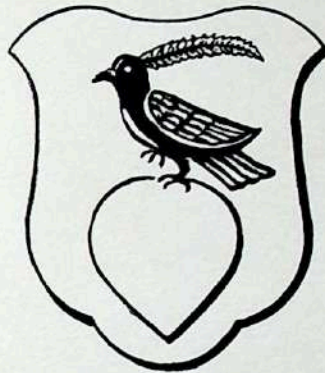
Eerste periode $\pm$ 1760—1818. Bloeitijd.

Tweede periode 1818—1844. Kentering.

Derde periode 1844—1925. Verval.

Vierde periode 1925—heden. Herstel.

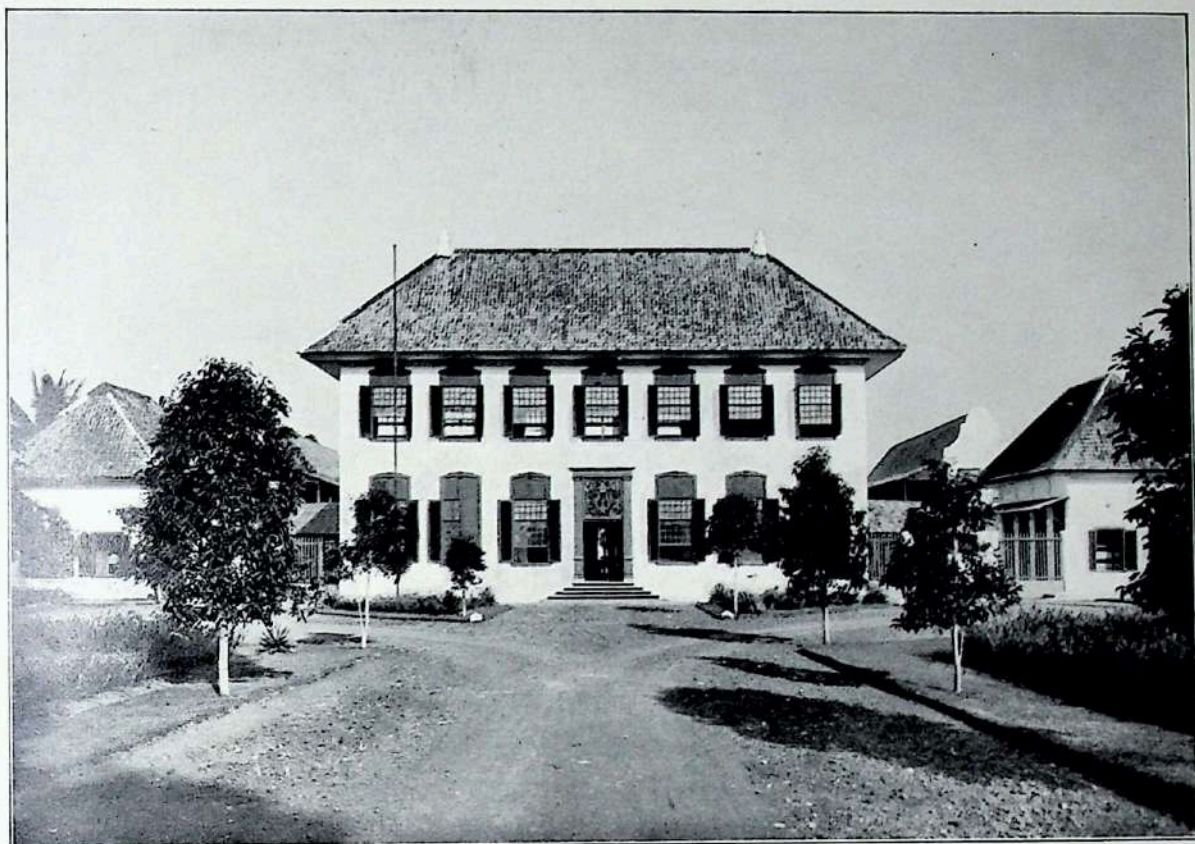
Moge dit voortreffelijke monument van Nederlandsche bouwkunst uit de 2e helft der 18e eeuw nog lange jaren de hoofdstad van Nederlandsch-Indië tot sieraad strekken!

De Klerk.

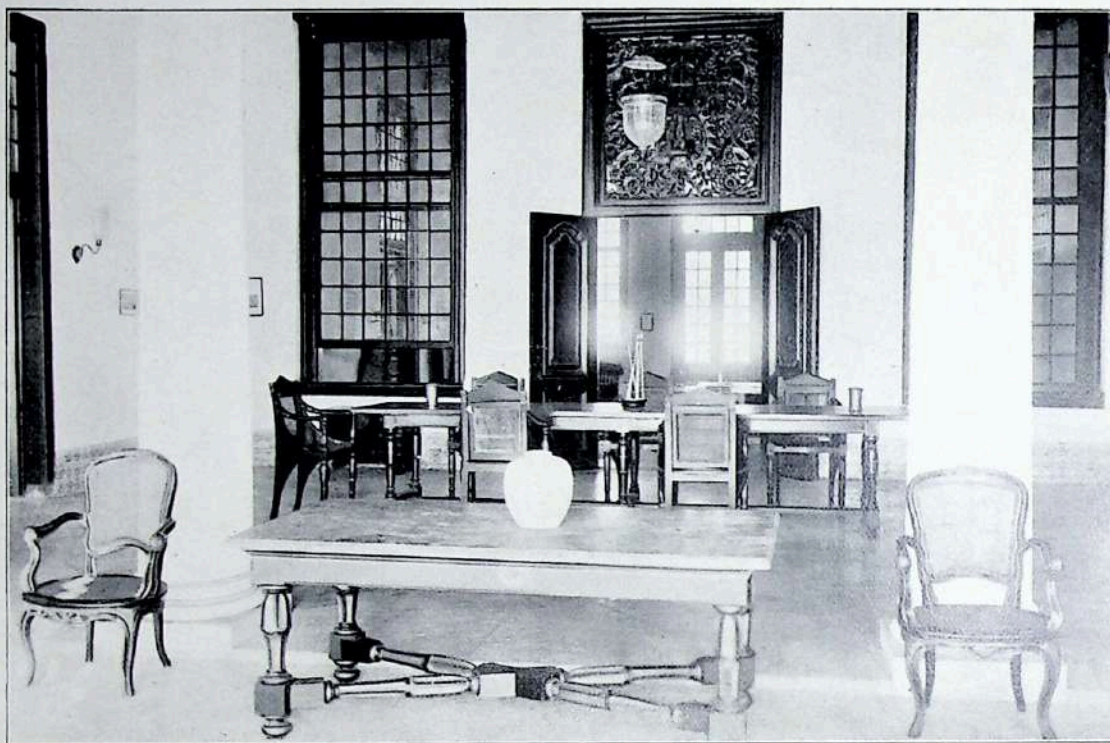
AFBEELDINGEN

HET HUIS REINIER DE KLERK

Voorgevel.

HET HUIS REINIER DE KLERK

Kijkje in de groote zaal.

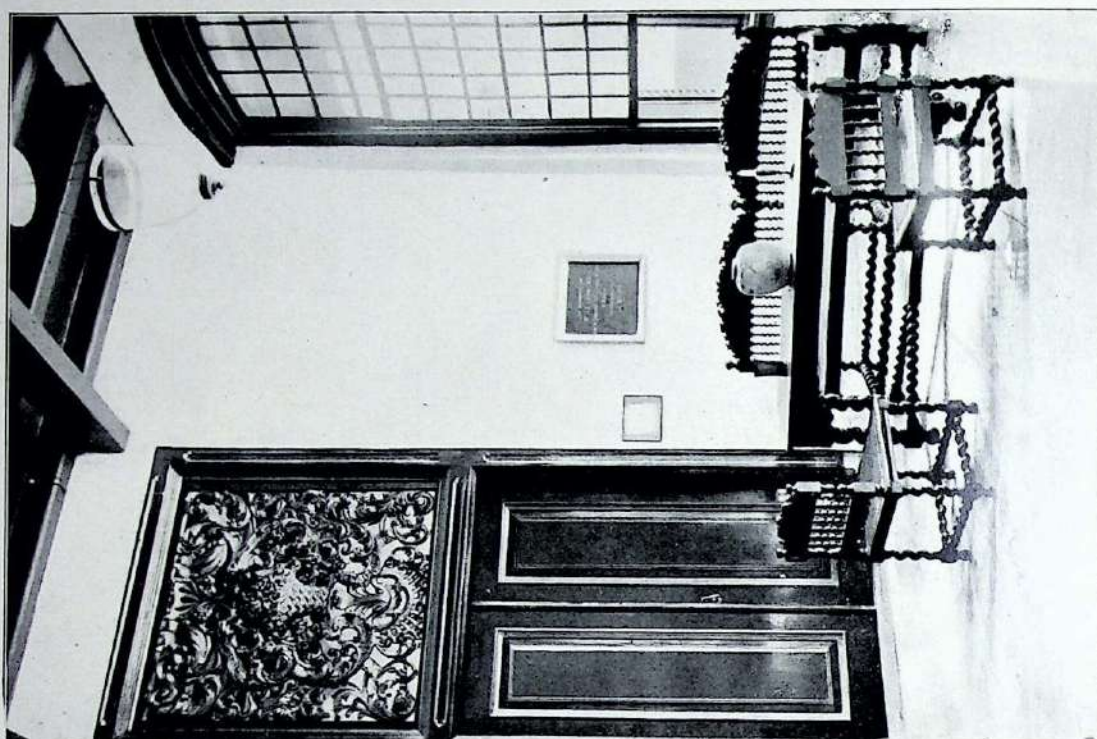

Rechter-voorkamer.

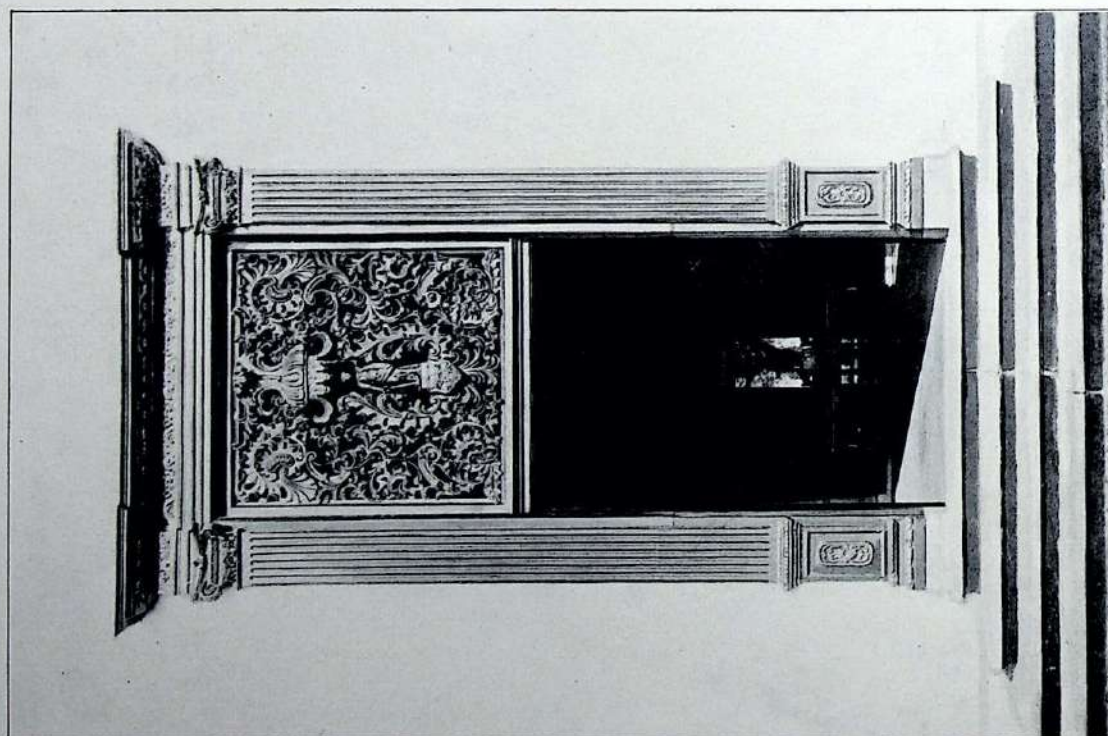

Dubbele middendeur.

HET HUIS REINIER DE KLERK

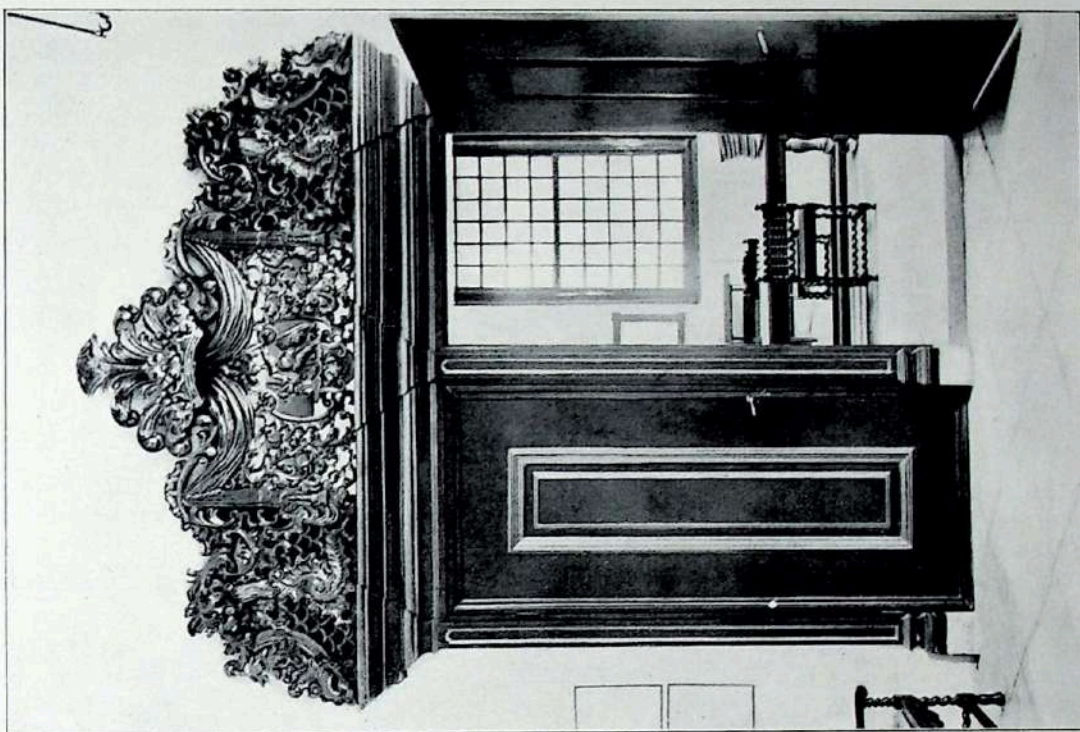

Hoekje in het voorhuis met gedenksteen Van der Chijs.

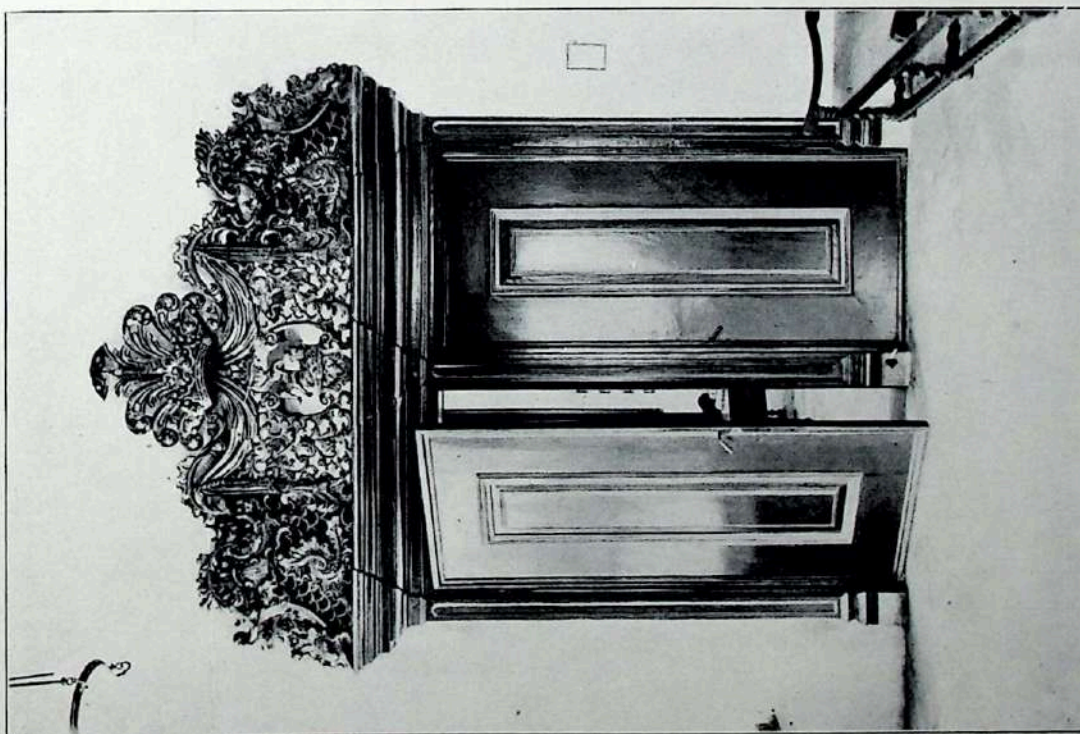

Dubbele hoofddeur.

HET HUIS REINIER DE KLERK

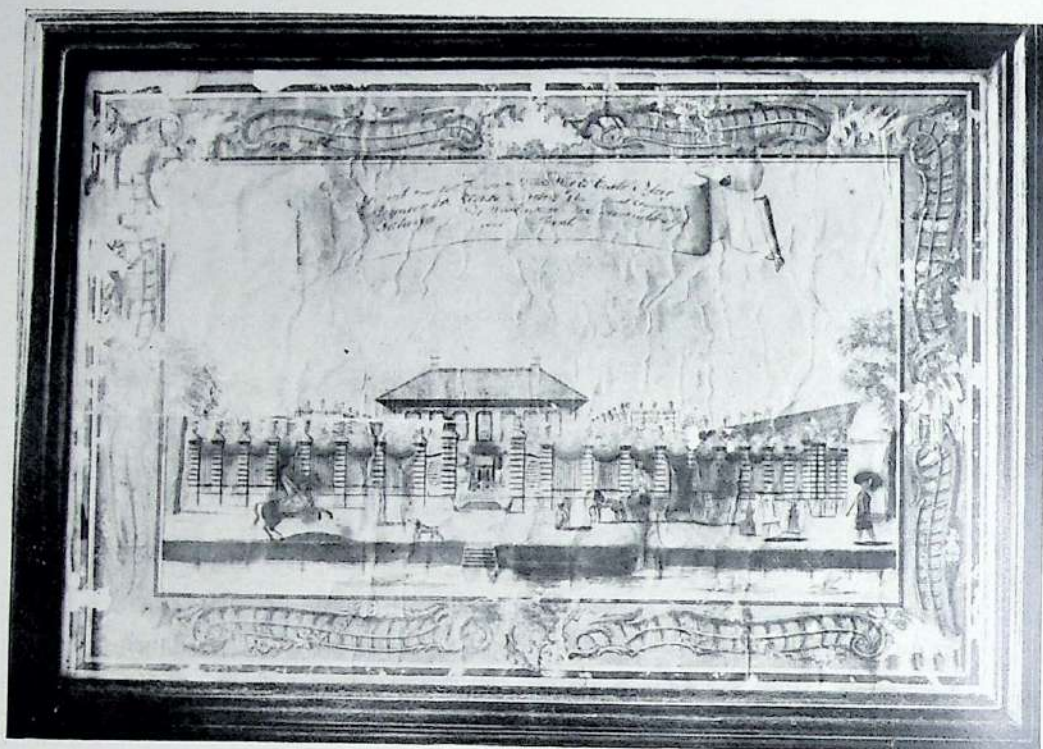

Dubbele paneeldeur met bekroning (rechter-achterkamer).

Dubbele paneeldeur met bekroning (linker-achterkamer).

HET HUIS REINIER DE KLERK

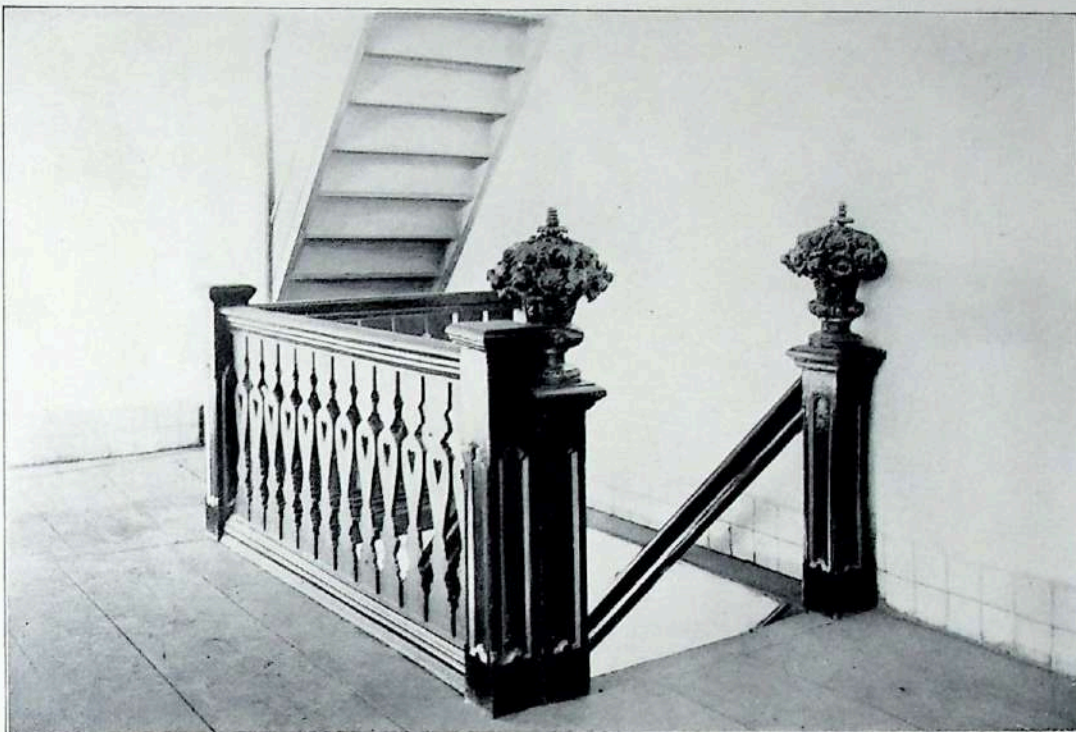

Gekleurde prent van Rach 1764 (voorzijde) in het landhuis.

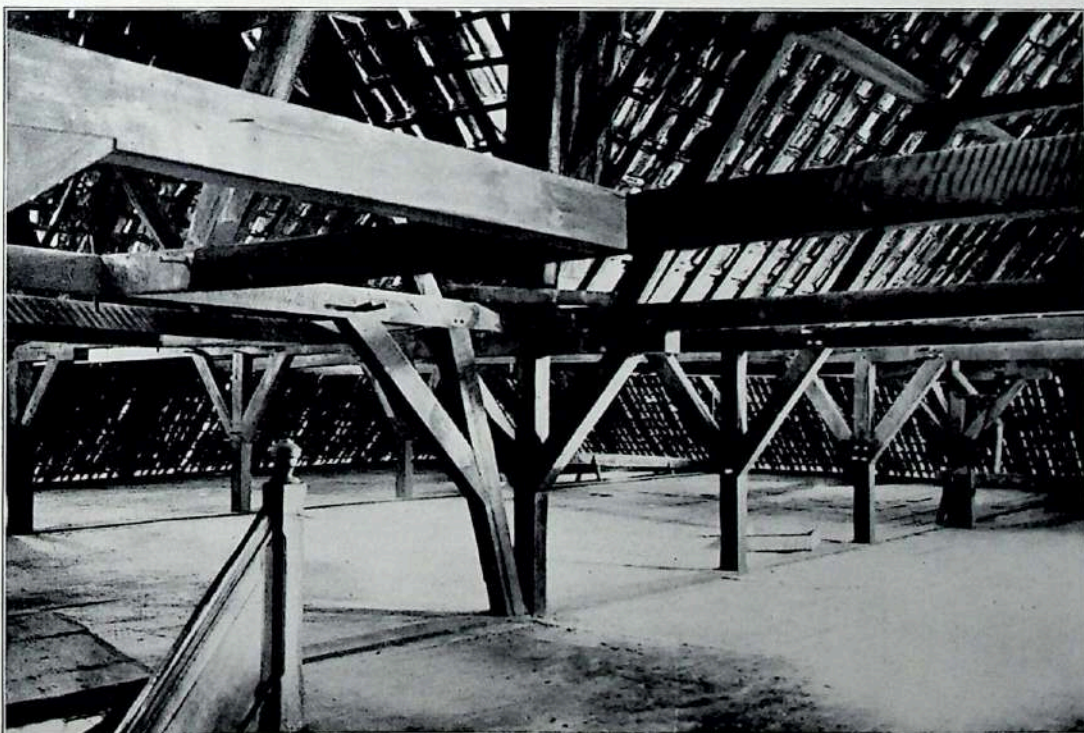

Gekleurde prent van Rach (achterzijde) in het landhuis.

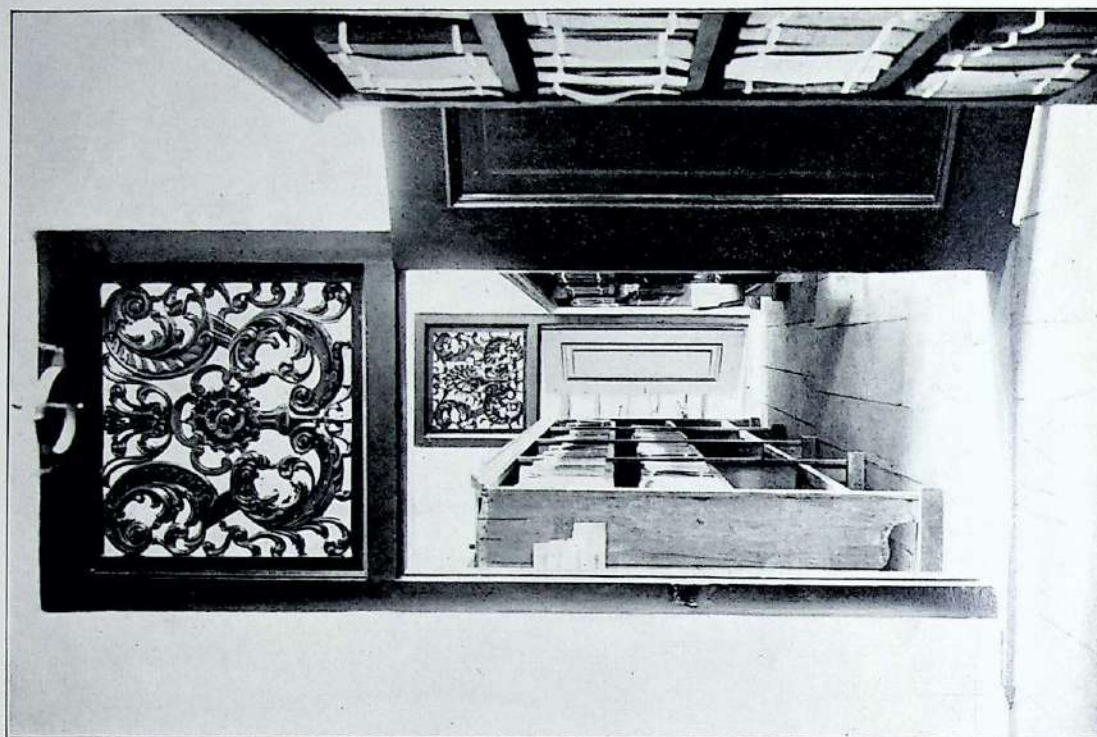
HET HUIS REINIER DE KLERK

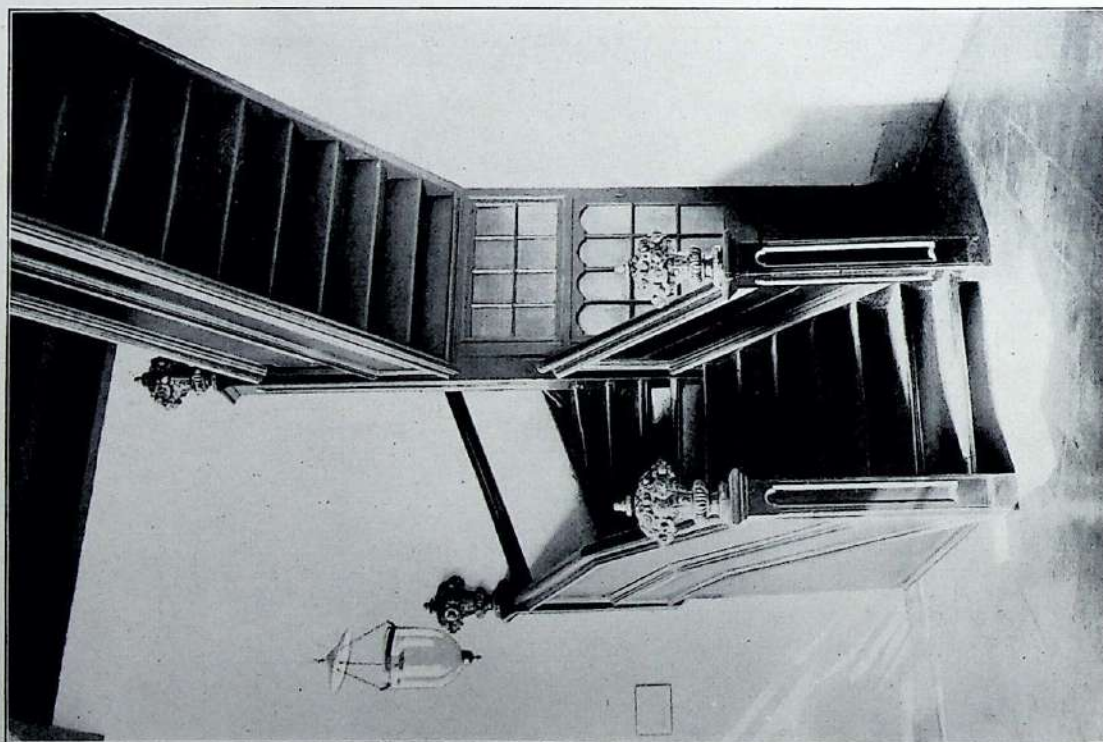
Trapgat in de bovenverdieping.

Uilenzolder.

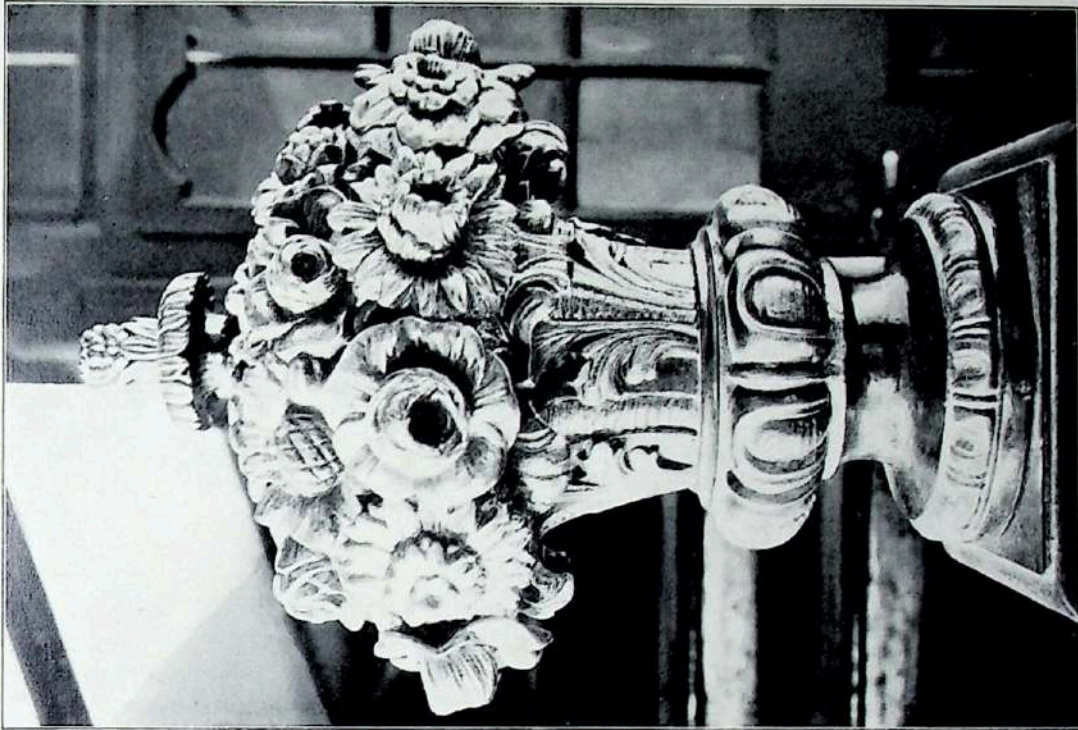

Deur op de bovenverdieping.

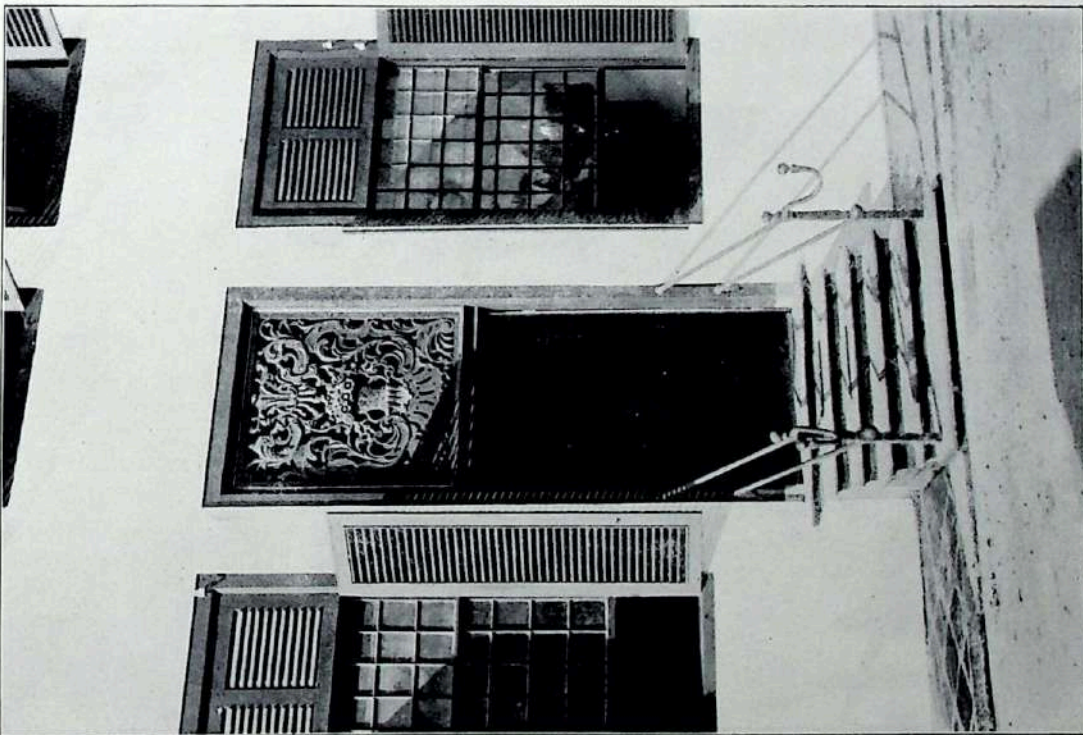

Trap met kastbetimmering.

HET HUIS REINIER DE KLERK

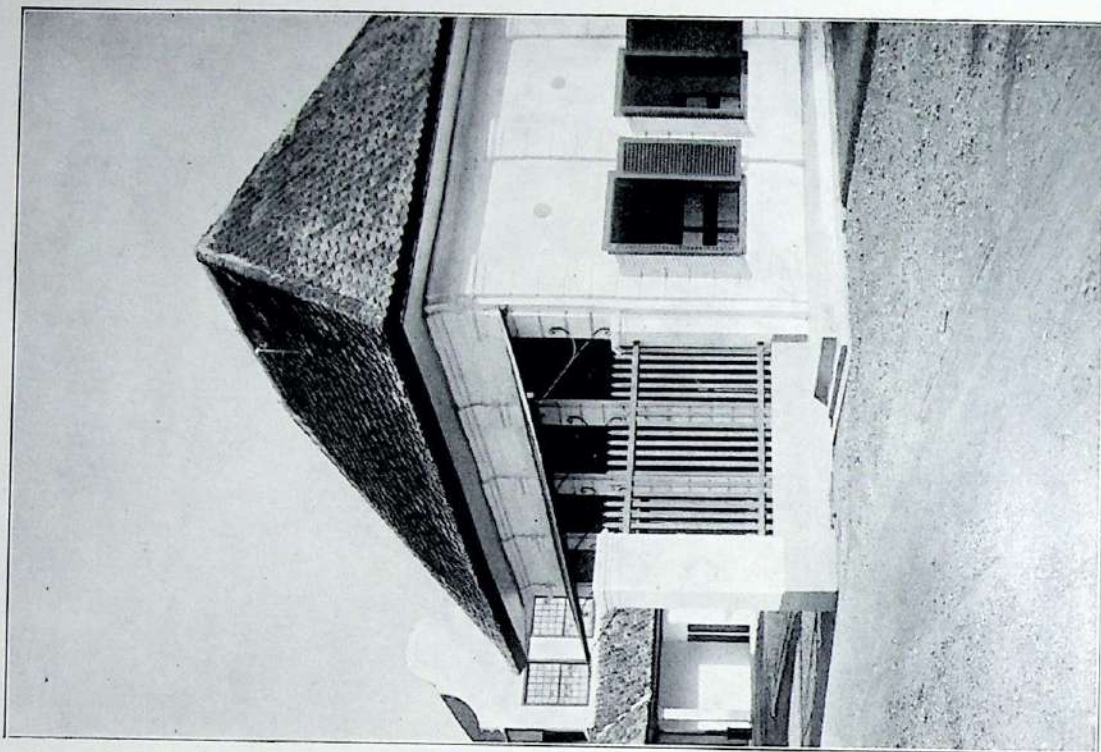

Trapornament, houtsnijwerk.

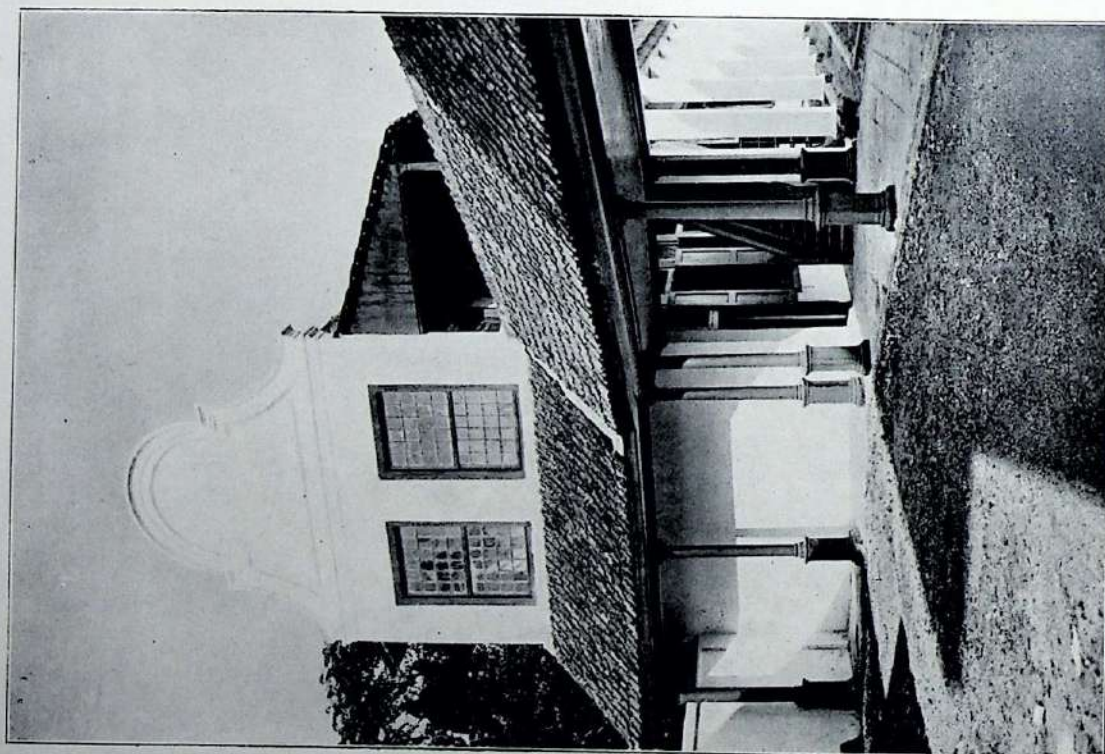

Deur in den zijleugel.

HET HUIS REINIER DE KLERK

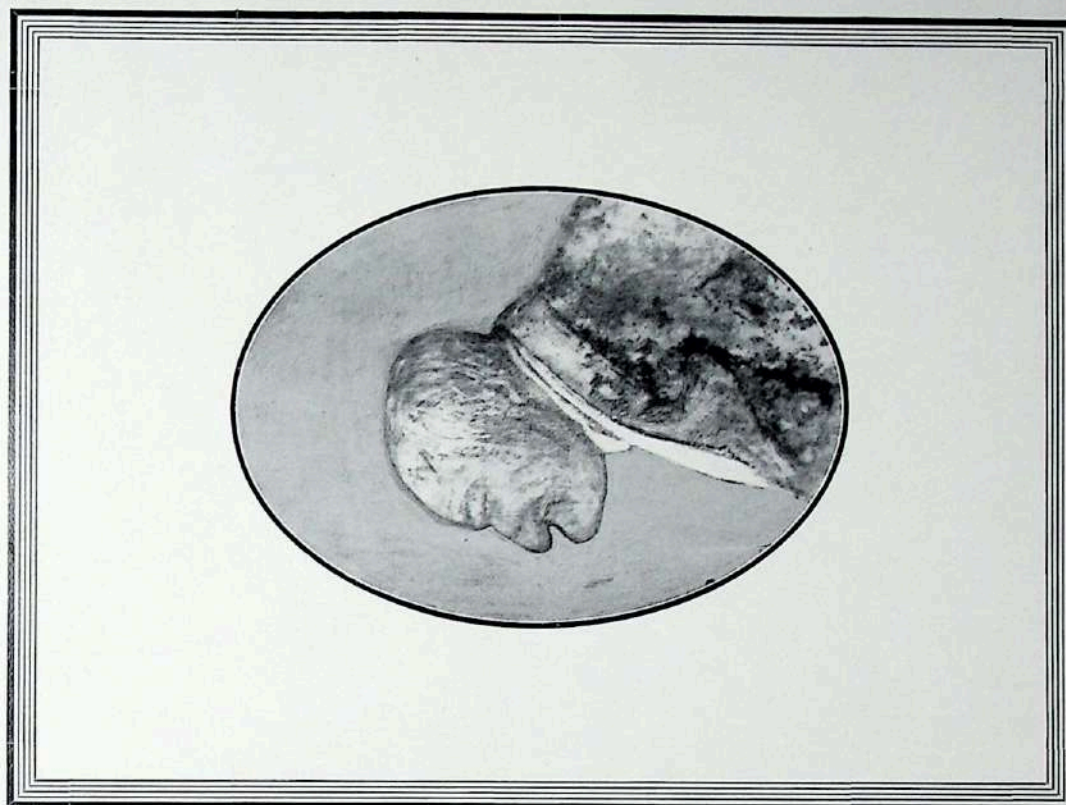

Voorgevel van het Noordelijk paviljoen.

Voorgevel van het Zuidelijk bijgebouw.

HET HUIS REINIER DE KLERK

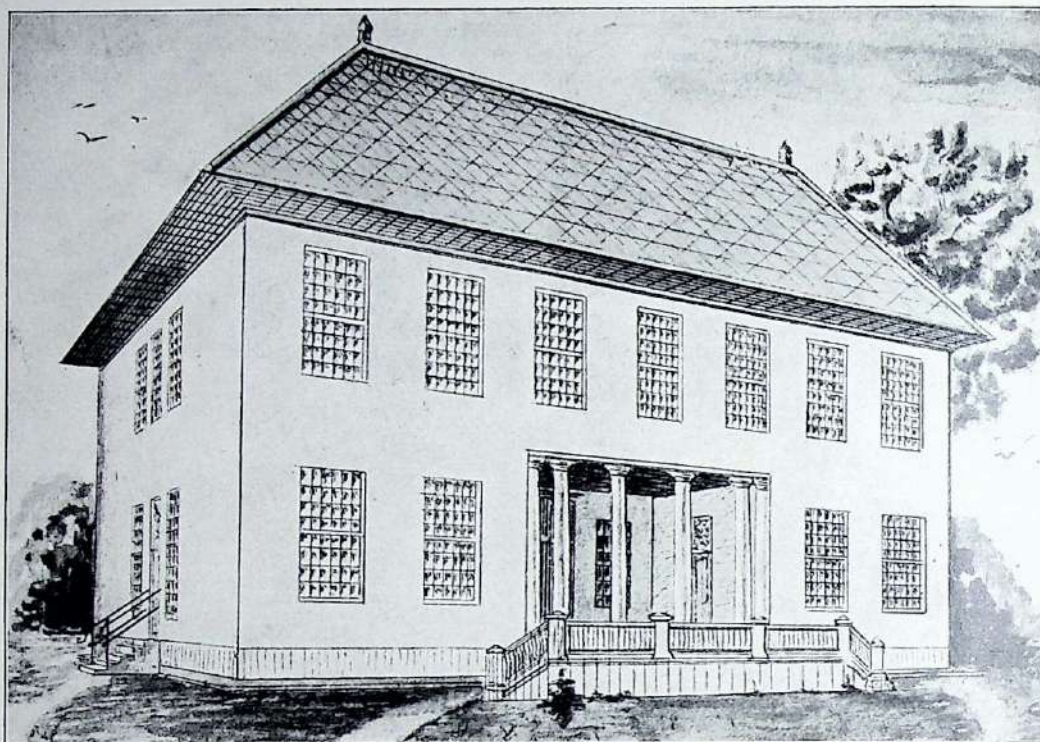

*Leendert Miero.
Naar een miniatuur op ivoor in het bezit van
J. C. Miero Meyer, Batavia.
Ware grootte 3.5 bij 4.5 c.M.*

*Joannes Siberg.
Gouverneur-Generaal (1801—1805).*

HET HUIS REINIER DE KLERK

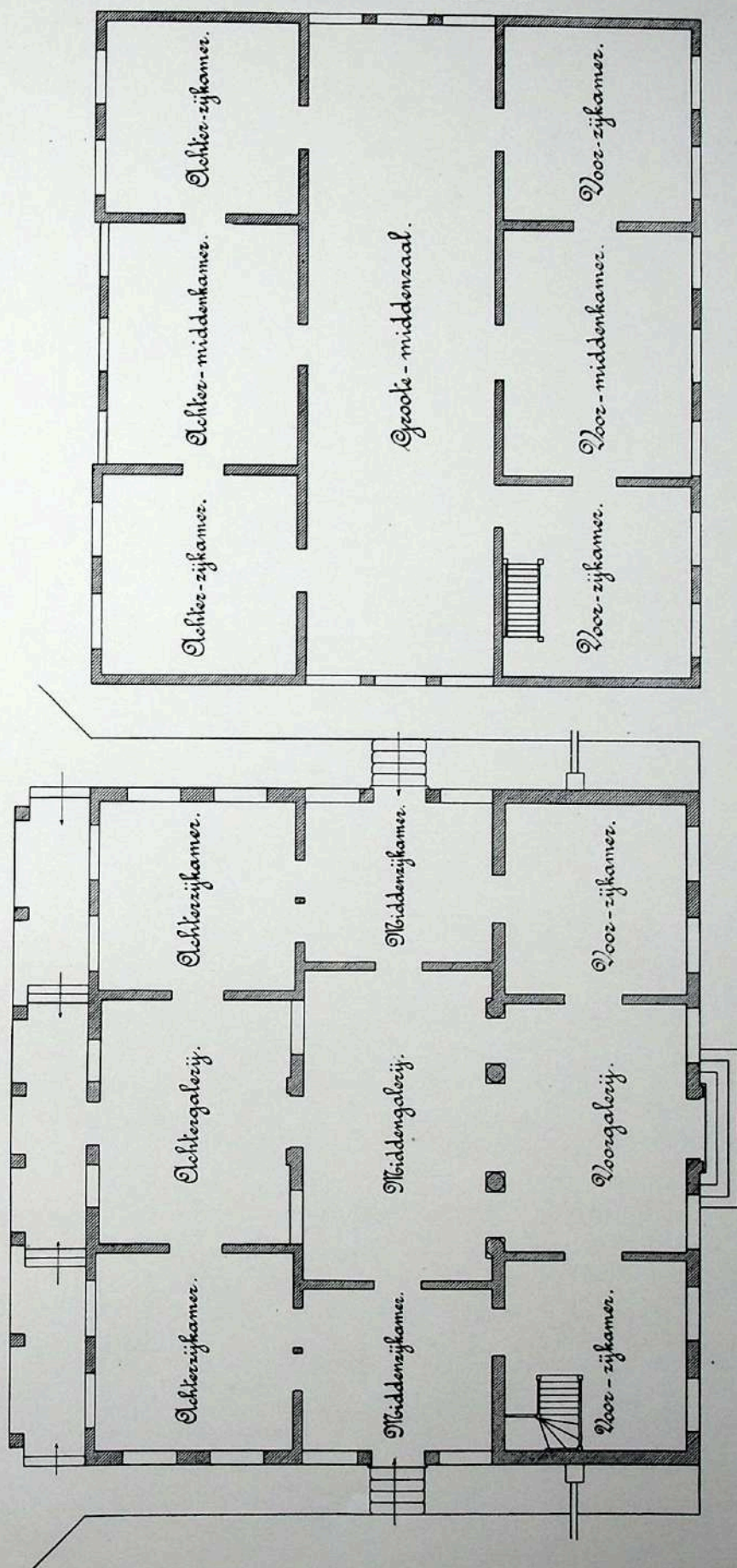
*De achtergevel in 1900.
Détail van een tekening door B. H. W. Willebrands, 1900. Bibl. Kon. Bat. Genootschap.*

De tegenwoordige achtergevel.

HET HUIS REINIER DE KLERK

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 M.

Beneden- en bovenverdieping.

REINIER DE KLERK ged. 1710-1780

Bouwt ± 1760 het landhuis en woont er tot aan zijn dood.

× 1754

SOPHIA FRANCINA WESTPALM 1722-1785, weduwe van 1. 1737 Barthold Borchers
2. Hugo Verijssel † 1750

Haar universeel erfgenaam is MR. FRANS

REINIER RADERMACHER. Het landhuis

wordt uit haar boedel in 1786 verkocht aan:

JOHANNES SIBERG 1740-1817

Hij bewoont het landhuis tot aan zijn dood.

× 1776

Pieterella Gerhardina Alting 1757-1818

ex 2. Margaretha Sophia Verijssel † 1781
× 1761

Mr. Jacobus Cornelis Mattheus Radermacher 1741-1783

MR. FRANS REINIER RADERMACHER
1765-1816

Willem Arnold Alting Siberg 1778-1808

× 1799

Margaretha Jacoba van
der Hoeven 1780-1816

JOHANNES HENDRIK SIBERG geb. 1779

Universeel erfgenaam

×

Cathérine Marie du Pui

JONKHEER Mr. PIETER

GERHARD SIBERG 1785-1851

Universeel erfgenaam

×

1. Maria Anna Reijnt 1793-1828

2. 1832 Gravin Johanna Sara van Limburg Stirum 1786-1849

JOHANNES, MARTHA MARIA

ADRIANA, PIETER GERHARDUS,

PAUL ADRIAAN, MARS QUINTUS,

FRANÇOISE CATHARINA ALTING SIBERG

Universeel erfgenamen

Het landhuis wordt in 1818 uit den boedel van de weduwe P. G. Siberg-Alting verkocht aan:

LAMBERTUS ZEEGERS VEECKENS 1781-1857

Hij verkoopt in 1819 het landhuis aan:

LEENDERT MIERO 1755-1834, weduw. van 1. Clara Samuel van Geldere † 1793

2. Annatje Joseph Rubens † 1814

Hij betreft het landhuis, afgewisseld met een jaarlijksch verblijf te Pondok Gedeh.

Geadopteerde kinderen o.a.

ANTHONY

universeel erfgenaam

JOHANNA SUSANNA

universeel erfgename

Het landhuis wordt uit den boedel van Leendert Miero in 1834 verkocht aan:

JOAN CORNELIS MEYER 1802-1858

× 1821

Sewa Diena Miero † 1881

Hij verkoopt het landhuis in 1844 aan:

HET COLLEGE VAN DIAKENEN DER HERVORMDE GEMEENTE

Dit College doet het landhuis verbouwen bij de inrichting tot weeshuis en verkoopt het in 1900 aan:

HET GOUVERNEMENT VAN NEDERLANDSCH-INDIE.

Het landhuis wordt in 1901 bestemd voor Hoofdbureau van het Mijnezeen en het Grondpeilwezen,
in 1925 hersteld in den ouden stijl en ingericht tot 's Landsarchief.

IV. HET HUIS TJITRAP.

HET HUIS TJITRAP.

BESCHRIJVING. Het Huis Tjitrap is gelegen in het district Tjibinong bij de desa Tjiteureup, 11 $\frac{1}{2}$ paal Noord-Oost van Buitenzorg.

Komt men van Batavia den Buitenzorgschen weg af en slaat men bij Tjibinong den linkerzijweg in, dan wordt spoedig Tjitrap bereikt, dat ligt bij de kromming van den weg naar Klapanoenggal.

Een breede oprijlaan leidt naar het landhuis, dat met het front staat naar den Megamendoeng. Aan de linkerzijde van deze laan hangt in een eenvoudigen steenen stoel, die ter vervanging van den ouden werd gebouwd een bronzen scheepsklok, waarop in randschrift staat: „Steen & Borchardt Fudunt Enchusae 1763”. Daar van de straatzijde slechts de bijgebouwen en stallen te zien zijn, wekt deze aanblik uiteraard weinig verwachting. De verrassing is des te aangenamer als men de oprijlaan afloopt en zich ter rechterzijde plotseling bevindt tegenover het groote witte huis en de nevengebouwen, welke door een mooi park zijn omgeven. Een andere oprijlaan van hoogstammige kanari-boomen loopt parallel met deze, doch is thans van den straatweg afgesloten. Behalve beide lanen met steenen hekposten zijn er nog twee andere toegangen tot het huis. De eene is een poort aan den weg naar de onderneming Hambalang en de andere leidt naar de rivier Tjiteureup. In den bloeitijd van het huis bleven alle vier toegangspoorten gastvrij geopend.

Het landhuis staat op den hoogen linkeroever van de Tjiteureup, die terrasgewijs afloopt naar de schilderachtige vallei, welke deze rivier daar vormt en waarop men vanuit de voorgaanderij een zeer mooi uitzicht heeft. Het moet een groot liefhebber van de natuur zijn geweest, die deze plek voor het huis heeft uitgekozen want een liefelijker panorama van het Indische landschap is bijna niet denkbaar. Het huis, zooals gezegd met het front naar het gebergte gekeerd, maakt een ongemeen sierlijken indruk, waartoe de slanke kolommen der galerijen niet weinig bijdragen. Op de witgepleisterde muren rust het met pannen gedekte vierdeelige dak. Middels kleine, eenvoudig bewerkte consoles rust dit op een groot aantal zuilen met basementen, onderling verbonden door steenen balustraden. Hierdoor worden galerijen gevormd ter weerszijden van het huis (*Pl. 36*) alsmede een peristyle aan de voorzijde van de woning en een aan de achterzijde, met lager geplaatste balustraden. In tegenstelling met de achterzijde, waar een drietal vensters uitzien op de tuinen (*Pl. 37*), is de voorgaanderij van de woning voorzien van boogvormige openingen door balustraden afgesloten — drie aan de voorzijde en twee aan weerskanten — welke evenwijdig loopen aan de zuilenreeks van galerijen en peristyle (*Pl. 36*). Steenen trappen, twee aan de voorzijde en twee aan de achterzijde, geven toegang tot het huis, waarvan de vloeren helaas niet meer bestaan uit de oorspronkelijke roode plavuizen.

Het inwendige bestaat uit twee ineenlopende zalen en vier vertrekken, die onderling met de zalen en galerijen in verbinding staan (*Plattegr. VI*). De dubbele deuren met boogvormige glazen bovenlichten maken een onderwetschen indruk. Ter linkerzijde van het huis leidt een moderne galerij naar de bijgebouwen. De ruime ouderwetsche badkamer bevindt zich niet ver van het huis, dichtbij de rivier. Hier

daalt men ook af naar de rivierpoort, die naar de ruïne van een steenen brug leidt, welke eertijds over de rivier was geslagen. Thans behelpt men zich met een primitieven bamboezen vonder op dezelfde plek.

Het huis, in 1928—1929 gerestaureerd, dat omstreeks 1850 gebouwd moet zijn op de puinhoopen van een andere ingestorte woning, werd door den laatsten landheer G. Ch. Verstege in het begin dezer eeuw geheel verbouwd. Uitwendig onderging het een radicale verandering, inwendig bleef alles bij het oude. Van een oud-Indische woning in den bekenden pendopo-stijl ¹⁾ werd het veranderd in een villa, waarvan enkele bouwversieringen doen denken aan de Fransche architectuur uit den tijd der Lodewijken, b.v. de kolonnades.

Hoewel het te betreuren is dat de karakteristiek Indische stijl geheel is verloren gegaan, zoo kan niet ontkend worden dat het gemoderniseerde landhuis een mooi geheel vormt met de aangrenzende tuinen en terrassen. Er bestaat een schilderij van Abraham Salm, een zeer verdienstelijk amateurschilder (1801—1876), dat het gezicht op den Megamendoeng voorstelt met het landhuis Tjitrap ²⁾ omstreeks 1840 (Pl. 42).

„Schilderachtig ligt op de plaat van den heer Salm”, zoo schrijft Veth ³⁾ „op een kleine hoogte, het landhuis, waarvan het roode pannendak in het zonlicht flikkert, omgeven door bloemperken en boschjes waaruit eenige palmen omhoog rijzen, terwijl men op den voorgrond gemakkelijk het breed gebladerte eener groep van pisangs onderkent. Links van het landhuis (van het standpunt des teekenaars namelijk) breidt zich eene uitgestrekte vlakte uit, bedekt met sawah's, door beken en slokaus ⁴⁾ rijk bewaterd, en naar den achtergrond zachtken omhoog rijzende, totdat ook hier weder de blik op het hooge gebergte stuit. Bijzonder indrukwekkend is de aanblik dier kolossale gevaarten. De hoogste spits met die van den Mandelawangi zijn, een steilen, met dicht woud begroeiden kegel, die zich, als nieuwe vulkaan, uit den krater van den Panggerango tot eene hoogte van 9300 voet heeft opgeheven, maar aan wien reeds sedert eeuwen zich geen spoor meer van vulcanische werking heeft geopenbaard. De afgeknotte kegel van den eigenlijken Gedé (want ook de Panggerango behoort tot het Gedé-gebergte in ruimen zin) ligt schier geheel achter die hooge spits verborgen, maar is te herkennen aan de rookkolom die zonder verpoosing uit zijne ingewanden opstijgt”.

Niet veraf ligt het z.g. logeergebouw, een woning in den oud-Indischen stijl van ruime afmetingen (Pl. 38). Het hooge met pannen gedekte dak loopt schuin af en rust zoowel aan de voor- als aan de achterzijde op een reeks van eenvoudige

¹⁾ Een foto in het landhuis brengt de oude woning in beeld. Deze vertoont veel overeenkomst met het landhuis Klapanoenggal, dat aan de familie Arnold behoorde.

²⁾ Een chromolithographie naar deze schilderij is in het bezit van Mr. Dr. G. G. van Buttingha Wichers. Het huis is hier weer van eenigszins andere bouworde dan op bedoelde foto.

³⁾ VETH, *Javasche Landschappen. Java, naar schilderijen en teekeningen van A. Salm op steen gebracht door J. C. Greive Jr. De Gids*, I, 1872. Zie over Salm ook TEN KATE, *Schilder-teekenaars enz. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenk. van Ned. Indië* Dl. 67, blz. 475 e.v. en GABRIËL, *Hollandsche schilderkunst in Indië, Weekblad voor Indië* 1913, III, blz. 345.

⁴⁾ Lees: slokans.

gepleisterde pilaren. De vloer bestaat uit roode plavuizen, terwijl de bovenlichten der dubbele deuren een rosetten-motief vertoonen. De indeeling is eenvoudig en bestaat uit een vrij smalle voorgalerij van beduidende lengte, waarop vier ruime vertrekken met hun ramen en deuren uitkomen. Deze staan op hun beurt in verbinding met vier kleinere kamers, die toegang verleen tot de smalle achtergaanderij (*Pl. 38*). Het achtererf wordt gedeeltelijk besloten door de ruime bijgebouwen ter rechterzijde. Eigenaardig is in dit echt-Indische huis dat de groote zaal ontbreekt, waarin men familie-bijeenkomsten en feesten placht te houden. Door het gemis van deze zaal of van meerdere zalen maakt het gebouw een ongezelligen indruk en heeft veel van een logement, waartoe de rijen van ineenlopende kamers met afzonderlijken toegang in hooge mate bijdragen. Om bovengenoemde redenen kan het gebouw, dat vroeger in de wandeling „Gedong Pandjang” werd genoemd, geen landhuis geweest zijn, daar het alle kenmerken daarvan mist. Dit moet een afzonderlijk deel uitgemaakt hebben van een groot landhuis, dat in den loop der tijden is afgebroken. Het kan niet anders of het is een logeergebouw geweest van het verdwenen huis van Majoor Jantje, bestemd voor gehuwde gasten waarvoor het zich bij uitstek leende. Het is veel ouder dan het tegenwoordige landhuis Tjitrap, en werd bij voorkeur betrokken door den voorlaatsten eigenaar, die er tot zijn dood toe gewoond heeft.

Het gebouw, dat met het front naar het landhuis is gekeerd, werd gebruikt als kantoor voor de administratie der landerijen. Vroeger, in de dagen van Kolonel Menu, werd hier school gehouden voor de kinderen van de opgezetenen, die in grooten getale opkwamen en les kregen van een goeroe. Dit heeft dezelfde bouworde als het logeergebouw, doch is van geringe afmetingen doordat het inwendige slechts bestaat uit een rij van drie kamers en de achtergaanderij ontbreekt. Er was vroeger een bovenverdieping — deze werd afgebroken — waaraan het zijn naam „Gedong Loehoer” dankte. Een trap of overblijfselen daarvan zoekt men echter vergeefs. Het dak prijkte met een uurwerk en de bovenverdieping werd als pakhuis gebruikt. Hiernaast, op de plek waar nu de tennisbaan is, stond vroeger nog een woning, met het front naar het landhuis gekeerd. Voor deze woning lag een vijver, welke met de andere vijvers in verbinding stond, en terzijde verhief zich een hooge mast, waarvan alle dagen de vlag wapperde. Dit gebouw was eenigen tijd het verblijf van de familie Menu en haar gasten, waarin ook Raden Saleh met zijn eerste echtgenoot heeft gelogeerd ¹⁾. Toen het later bouwvallig begon te worden, werd het afgebroken. Dit afgebroken huis stond in een reuk van heiligheid — het heette in de wandeling „Gedong Kramat” — omdat zich in de onmiddellijke nabijheid het graf van Raden Sakee, den eersten landheer van Tjitrap, bevindt.

De beide eerstgenoemde woningen zijn in oud-Indischen stijl gemeubeld. Onder het huisraad van het landhuis bevinden zich enkele zeldzame en fraaie stukken uit

¹⁾ Raden Saleh was een groot vriend der familie Menu. De Heer E. Verstege, een broeder van de tegenwoordige eigenaresse Mevr. H. L. Velberg-Verstege, erfde o. a. verscheiden schilderstukken van den meester in fraai versierde lijsten gevat, die zich in Nederland bevinden. Deze worden thans naar Indië opgezonden.

den Compagniestijd. Een paar met koper beslagen kisten, waarvan een op rollen (Pl. 39), een bank met half diep snijwerk, bergères Louis XVI en een kunstig gesneden tafeltje gedragen door drie adelaars, zijn waardevol. In een der vertrekken staat een verguld staatsie-ledikant met pluimen op den hemel en een zeer rijk bewerkt hoofd- en voeteneinde (Pl. 41). Meubels style-Empire (zie Pl. 39) zijn in verscheidenheid aanwezig. Een kleine doch bezienswaardige collectie oud blauw en gekleurd Chineesch en Japansch porselein, een kristallen kroon uit het begin der vorige eeuw, twee fraaie pendules van James Scott en Leroy, eenige kleine kanonnen op affuiten en een telescoop zijn vermeldenswaard. Al dit huisraad moet afkomstig zijn geweest van het gedeelte van den inboedel van Augustijn Michiels, dat bestemd was voor zijn minderjarigen zoon Andries en na zijn dood onverkocht bleef. Hier hangt een afbeelding van het wapen der familie Verstege ¹⁾ in een mooi versierde oorspronkelijke lijst (Pl. 41). Een schilderij van Theo van Lelyveld stelt het landhuis voor, van de zijde van het graf met het beeld van Pan, op den rug gezien. Hoewel niet tot zijn beste stukken behorende, is het toch merkwaardig omdat tot dusver onze oude Indische landhuizen niet dikwijls een onderwerp van studie hebben uitgemaakt voor Nederlandsche schilders. Het moet omstreeks 1912—1916 zijn vervaardigd, toen Van Lelyveld hier te lande vertoefde ²⁾.

In het logeergebouw bevindt zich ook eenig antiek huisraad, dat echter niet noemenswaard is. De in Moorschen stijl gehouden studeerkamer van den overleden landheer bevatte een fraaie wapenverzameling en een partij gedeeltelijk reeds vergane vlaggen en vaandels. Een mooie collectie oud kristal en glaswerk wordt in een der kasten bewaard. In een vertrek ligt vergeten een prachtig en volledig gamelanstel met toebehooren. Het spel zwijgt sinds lang, geen zangerige tonen houden de bewoners meer den langen dag in aandacht gevangen, geen dans en muziek boeien meer oog en oor. Slechts ééns in het jaar, op 1 Januari, weerklinkt deze gamelan nu nog der traditie getrouw ter gelegenheid van de groote slamatan op het landhuis, welk gebruik de tegenwoordige eigenares heeft gehandhaafd.

In de eetkamer hing het olie-verfschilderij van Raden Saleh voorstellende Kolonel Petrus Henricus Menu, een der vroegere landheeren (Pl. 40). Het merkwaardige stuk, dat gevat is in een zwaar vergulde en gedecoreerde lijst, werd door de tegenwoordige eigenares van Tjitrap in bruikleen afgestaan aan het Koninklijk Bataviaasch Genootschap en hangt nu in de Historische Zaal van het Museum. De toon van het schilderstuk is donker en somber gehouden, waartoe noch het persoonlijk noch het historisch karakter aanleiding heeft gegeven. De overheerschende kleur is diepbruin, en in tegenstelling met de meeste portretten uit dien neo-romantischen tijd is de achtergrond niet gestoffeerd met zware gordijnen of idyllische landschapsperspectieven. De lichtval is geconcentreerd op gelaat en borst, een werkwijze, die doet vermoeden, dat de schilder het clair-obscur van Rembrandt

¹⁾ Schild van goud, waarin 3 driehoekige eggen van sabel, verkeerd gerangschikt. Vgl. RIETSTAP, *Armorial Général, Verstege*, blz. 1081.

²⁾ NOTO SOEROETO: *De schilder Th. van Lelyveld. Nederlandsch-Indië, Oud en Nieuw* 1916/17.

heeft gekend en bestudeerd. Over het geheel herkent men in dit werk van Raden Saleh, afgescheiden van de weinige oorspronkelijkheid in den opzet en in de technische uitvoering, niettemin „la griffe du lion” in de wedergave der physionomische expressie.

Deze drie huizen nu, het eigenlijke landhuis Tjitrap, het logeergebouw van het verdwenen landhuis en het kantoorgebouw uit lateren tijd zijn gelegen in fraai aangelegde en goed onderhouden tuinen. De grootste bekoring van Tjitrap werd en wordt immers nog gevormd door de tuinen, welke een afzonderlijke vermelding ten volle verdienen. De aanleg is op Europeesche wijze geschied en munt uit door een rijke verscheidenheid van boomen, heesters en planten, die hun schaduwen werpen op de goed onderhouden gazons, welke terrasgewijs naar de rivier aan den voet van het landgoed, dat 9 $\frac{1}{2}$ bouws beslaat, afloopen.

De aanplant is met zorg gedaan. Onder de krachtige en slanke ficussoorten, waarvan de *Ficus Benjamina* het meest opvalt, ligt het witte paleisje te droomen. Het frissche loof van de notemuskaatboomen waartusschen goud-gele vruchten gloeien, wordt afgewisseld met de wijnroode bloemen en de teer-groene bladeren van de blimbings, die de gazons voor het huis sieren. Breede borders van vroolijke *Mary-golds* wedijveren in kleurenpracht met de helroode flamboyants, die zich als reusachtige bonte ruikers aan den helderblauwen hemel afteekenen en met de gele bloemen van de fraaie *Thevetia nerifolia* een bont geheel vormen. Daarbij voegen zich de paars en rose bloeiende boengoers in al hun zachte pastel-tinten van lila en violet, rose en steen-rood, die hun sierlijke pluimen verheffen niet ver van de trotsche koningspalmen, welke voor het logeergebouw zijn geplant.

De hooge zuil met de op den top geplaatste bloemvaas in rijken groei van rose-omrankte *Congea* vormt een meer typische dan mooie tuinversiering. Een andere prijkt aan den ingang bij de oprijlaan. Hier ligt de kleine vijver en in het klare nat weerspiegelt zich een zware *Ficus*, die beschermend zijn takken uitspreidt over deze arcadische waterpartij (*Pl. 37*). Een reuzenruiker van de gevlinderde, fijngetakte sierbamboe en de sombere arènpalmen aan de oevers vormen koele schaduwrijke plekjes, die tot rusten nooden. In het zacht rimpelend water staan hoog opgericht tal van bloeiende *Nelumbium*soorten met haar diep-rose bloemenpracht, bewonderd door een grooten steenen kikker die in het gras verscholen ligt. Niet veraf ligt de marmeren graftombe van den laatsten Hoofdadmirateur van het land Tjitrap, dat steeds rijkelijk met bloemen uit de tuinen overdekt is. Een eenvoudig opschrift verkondigt den wandelaar dat hier ligt begraven:

„Gustave Charles Verstege
Geb. te Batavia 31 Mei 1866
Overl. te Tjiteureup 7 Oct. 1928
Was mede-eigenaar en laatste
Hoofdadmirateur v/h Land Tjitrap
Hij ruste in vrede”.

Van uit het groote terras (*Pl. 44*), met zijn steenen balustrade, door den overledene gebouwd, heeft men een mooi gezicht op het berglandschap. In de verte

in wazig verschiet de Megamendoeng, de berg der nevelen. In zilverglans stroomt de Tjiteureup tusschen de spiegelende sawah's, waar de malsch-groene jonge halmpjes in dichte rijen zijn geplant (*Pl. 44*). Op hare zandige oevers liggen lui uitgestrekt de loome karbouwen tusschen wasschende vrouwen en spelende kinderen.

Bij de groote ijzeren boogbrug verdwijnt de rivier uit het gezicht en kruist daar den weg naar de onderneming Hambalang. Dit gedeelte van het park, met breede terrassen, met weelderig begroeide vazen op voetstuk en parterres-debroderie doet veel aan Fransche kasteel-tuinen denken.

Aan het terras grenst de cementen tennisbaan. De pergola met zijn terracotta-gekleurde zuilen gaat schuil onder den dichten groei van de *Thunbergia grandiflora* met zijn sierlijke ranken en paars-blauwe kelken vol met zoemende hommels. Deze hoek van het park is overvloedig versierd met borders van de *Vinca rosea*, de maagdepalm met hare pluimen van roode en witte bloempjes, die bloeien in de schaduwen van breedgetakte woudreuzen.

Een somber plekje vormt echter de vijver in den achtertuin waarin een dichtbegroeid eilandje ligt. Door den zwaren plantengroei kan hier geen zonnestraaltje doordringen. In vroeger dagen werd deze vijver door allerhande soort van watervogels bevolkt, in het bijzonder door de sierlijke meliwies. In de nabijheid lag de houten padi-loemboeng op steenen neuten en een trap met rococo-voluten, die helaas in 1929 werd afgebroken.

De tuinen zijn kwistig versierd met oude beelden (*Pl. 45*), wier verweerde marmergrijze kleuren scherp afsteken tegen het rijkgetinte loover. Op een open plek tusschen het geboomte speelt Pan op zijn herdersfluit en daar tegenover aan den rand van den vijver tokkelt Apollo op de lier in stillen eeuwigdurenden wedstrijd. De verbeelding tooverst Midas, den koninklijken scheidsrechter, met de ezelsooren tot straf, tusschen de beide rivalen. In het helle zonlicht prijkt Ceres met haar korenschoof en Flora met haar bloemengarve Allen staan nog op hun voetstukken, onbewogen door den storm der tijden.

Kiezelpaden leiden naar het badhuis aan de rivier, naar de terrassen, naar den vijver in den achtertuin, naar het marmeren graf, waarin de laatste bewoner van het Huis Tjitrap voor altijd is ter ruste gelegd. De wind ruischt door de hoge boomen, waarbij zich mengt het murmelen van de bergstroomen, die deze idyllische tuinen bespoelen, zooals er ver in den omtrek niet gevonden worden. Op de brug van den weg naar de onderneming Hambalang beneden in de diepte is het gezicht op het Huis Tjitrap niet minder mooi. In de hoogte ligt het witte paleisje met donkere bosschages tot achtergrond, omzoomd door een veelkleurige bloemenpracht, zich weerspiegelend in de snel vlietende Tjiteureup (*Pl. 35*).

De zorg waarmede de tegenwoordige eigenaresse gebouwen met park onderhoudt, stemt niet alleen tot dankbare verheugenis, maar is ook een waarborg voor de instandhouding van dit historisch bezit.

GESCHIEDENIS. Nadat de Compagnie het land Tjitrap achtereenvolgens afgestaan had aan Pangeran Aria Poerbaja, den uit zijn land verdreven broeder van sultan Hadji van Banten, Aria Soerawinata, een Bantenschen groote en Raden Sakee, een ouderen broeder van genoemden vorst, verkocht zij het in 1756 aan Johan Andries, baron van Hohendorff ¹⁾.

Deze eerste Europeesche eigenaar van het land Tjitrap ²⁾, was gehuwd met Philippina Theodora Mossel, de oudste dochter van den regeerenden Gouverneur-Generaal en Adriana Appels. Hij was geboortig uit Goerlitz in Silezië — zijn moeder Elisabeth Anthoinetta van Groben woonde aldaar — en komt in 1738 als sergeant voor in de Compagniesboeken. Na de militaire rangen vrij snel doorloopen te hebben, werd hij in 1746 Resident bij het Kartasoerasche Hof en Secunde van Java's Noord-Oostkust, om vervolgens als Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust gedurende 6 jaren te Semarang het bewind te voeren in een zeer hachelijken tijd. Het rijk Mataram was immers geteisterd door een jarenlangen strijd tusschen Pakoe Boewono III, prins Mangkoeboemi en Raden Mas Said, die der Compagnie en den Soenan handen vol werk gaven. De Compagnie plaatste tenslotte haren dienaar, door langdurige tweedracht en eindelooze intrigues geheel overspannen, over naar Batavia om aan de Hooge Tafel zitting te nemen, waar hij spoedig President van Heemraden werd.

Het is niet bekend of beiden dikwijls Tjitrap hebben bezocht en of zij daar een huis dan wel een optrekje hebben gebouwd. Daar de Indische dames het liefst te Batavia bleven — althans in den Compagniestijd — en maar heel weinig op hadden met de stilte en de eenzaamheid der Bataviasche Ommelanden, zal Mossel's dochter er wel niet vaak zijn geweest. Anders was het gesteld met de landheeren, die gaarne hun landhuizen bezochten als hun bezigheden in de stad dit toelieten. „Van de Landgoederen”, zoo schrijft Radermacher ³⁾ „kan weinig gebruik gemaakt worden, omdat de zaken der maatschappij weinig rust verschaffen; en het is veel, wanneer men, in de maand Augustus, een uitspanning van veertien dagen heeft; echter zijn er eenige Burgers, die de Oost-mousson op hunne landgoederen doorbrengen”.

Van Hohendorff is niet lang landheer van Tjitrap geweest.

Hij stierf als Raad-ordinair en Directeur der Amfioen-societeit op den nog betrekkelijk jongen leeftijd van 43 jaren en werd met veel pracht en praal in den namiddag van 2 December 1760 te 5½ ure uit het landhuis Dregterland, dat zijn schoon-

¹⁾ Res. van 24 Februari 1756. Het eigendomsbewijs werd niet ingeschreven, doch schijnt wel te zijn uitgereikt, omdat Van Hohendorff toch een titel van aankomst moest hebben. Bij Res. van 21 Augustus 1756 schatte Heemraden Tjitrap op 2050 Rds. en werden nieuwe bepalingen gemaakt voor den verkoop van Compagniesland (dus ook voor Tjitrap), welke als verontschuldiging konden dienen voor den lagen taxatieprijs. Goedgekeurd bij Res. van 27 Augustus 1756.

²⁾ De biographische bijzonderheden van Van Hohendorff en van alle eigenaren en hun families zijn ontleend aan DE HAAN, *De laatste der Mardijkers en Priangan I*; VAN RHEDE VAN DER KLOOT, *De Gouverneurs-Generaal enz.*; notariele akten; Pers. L. A.; familiepapieren op Tjitrap; courantenberichten; werken van tijdgenooten en *Nederland's Adelsboek*.

³⁾ *Korte Schets van de Bezittingen enz., Verbandelingen Bataviaasch Genootschap I.*

vader toebehoorde, grafwaarts gedragen en begraven op het Hollandsche Kerkhof. Zijn wapenbord werd in de Hollandsche kerk aan de Oostzijde opgehangen¹⁾.

Twee jaren daarna trad Douairière Philippina Theodora van Hohendorff, op wier naam het landgoed inmiddels was overgeschreven²⁾, andermaal in het huwelijk. De bruidegom was de schatrijke Nicolaas Hartingh, Raad-extra-ordinair die als Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust en opvolger van Van Hohendorff het sultanaat Jogjakarta had gecreëerd, met veel diplomatiek talent den Soesoehoenan had weten te bewegen tot afstand aan de Compagnie van een gedeelte zijner landen en tenslotte Mas Said tot onderwerping gebracht had. Het huwelijk van „de WelEdel-Geboore en Groot achtbaare Vrouwe Mevrouw Philippina Dorothea Mossel” werd den 24sten van Lentemaand 1762 te Batavia gesloten en met schitterende feesten gevierd. Bij deze gelegenheid vervaardigde Joannes Fredericus Fortmeyer een feestgedicht, dat als „Echtzang” later in druk verschenen is.

Nicolaas Hartingh, de nieuwe Heer van Tjitrap — Philippina Theodora bracht behalve Tjitrap nog vele andere landgoederen mede ten huwelijk o.a. Weltevreden van haar overleden vader — was een zeer verdienstelijk Compagniesdienaar en had een succesvolle carrière achter den rug, toen hij zich voorgoed te Batavia kwam vestigen. Hij was geboortig uit Amsterdam en ook voor die Kamer naar Indië uitgevaren. Bij aankomst werd hij aangewezen voor de bestudeering der Javaansche taal en naar Kartasoeira gezonden, om daar voor translateur opgeleid te worden. Spoedig bleek, dat hij een bijzondere vaardigheid had in den omgang met de Javaansche grooten en een zekere wijze van optreden en vlotheid van spreken, die deze hoofden zeer voor zijn persoon innamen. De Gouverneur-Generaal Baron Van Imhoff stelde zijn diensten op prijs en benoemde hem, nadat hij goed werk verricht had als tolk te Semarang, Soerabaja en als Secretaris, tot Resident van Grissé, een nieuw gecreëerde residentie, met den rang van Onderkoopman.

Eenmaal in het zadel gezeten, ging hij snel vooruit.

In een paar jaren tijds bracht hij het tot Koopman, Opperkoopman, en Gecommitteerde tot en over de Zaken van den Inlander, Heemraad en Buitenregent der Hospitalen. Als Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust, waartoe hij 7 Maart 1754 werd benoemd, is hij echter wel het meest vermaard geworden in de Compagniesgeschiedenis. Hij kreeg toen gelegenheid zich buitengewoon te onderscheiden niet alleen als bestuurder, maar ook als diplomaat. De resultaten van dezen voortreffelijken arbeid, waarvan wij boven reeds gewaagden, kunnen als bekend worden verondersteld³⁾.

¹⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 28.

²⁾ Acte van 6 Juli 1761, pag. 1076 (L. A.), waarin Tjitrap Van Hohendorff's eigendom genoemd wordt op grond van een eigendomsbewijs van 20 September 1756, hetwelk niet in het Erfboek is ingeschreven vermoedelijk omdat de lage taxatie was geschied om Van Hohendorff ter wille te zijn. Zie ook *De Haan, De laatste der Marđjkers, Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenk. van Ned. Indië*, dl. 73, blz. 244, noot 1 en 2.

³⁾ DE HAAN, *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 50 e.v., waaraan bovenstaande is ontleend.

De Heeren Zeventien benoemden hem bij Missive van 22 October 1755 tot Raad-extra-ordinair, doch het werd hem nog niet vergund zich blijvend te Batavia te vestigen. Het duurde nog eenige jaren eer hij Java's Noord-Oostkust kon verlaten en eerst op zijn herhaald verzoek werd hem eindelijk in 1761 toegestaan om zijn zetel in den Raad van Indië in te nemen, onder dankbetuiging voor de diensten der Compagnie bewezen.

Zoo zien wij hem dan te Batavia terug, waar hij kort daarop benoemd werd tot President van Heemraden. Toen Hartingh zijn Raadszetel innam, was hij weduwnaar van Giliana Wilhelmina Hilgers, die in 1754 te Semarang was overleden en hem twee dochters en een zoon had nagelaten. Zijn derde echtgenoot Philippina Theodora Mossel — hij was voor den eersten keer gehuwd met Dorothea Weber waarbij hij nog een zoon had — schonk hem ook eenige kinderen, die echter op jeugdigen leeftijd stierven. Lang heeft Philippina Theodora het huwelijksgeluk aan de zijde van Hartingh niet mogen smaken, want deze oudste dochter van Mossel stierf reeds den 1en April 1765 op nog jeugdigen leeftijd, en werd den dag daarop in het graf gevolgd door haar zoontje, dat slechts 43 dagen had geleefd. Met de gebruikelijke staatsie werd zij in de Hollandsche Kerk begraven en haar wapenbord aan de Westzijde van de Hollandsche Kerk opgehangen ¹⁾. Door den dood van dit zoontje werd Hartingh universeel erfgenaam van de verschillende landen, die aan zijn derde vrouw hadden toebehoord en dus ook van Tjitrap ²⁾.

Het is niet waarschijnlijk, dat het echtpaar Hartingh dikwijls op Tjitrap heeft vertoefd, vermoedelijk meer op Vredestein, dat hun ook toebehoorde en een der voornaamste landgoederen der Bataviasche Ommelanden was. In de „Rouwklacht” bij Hartingh's dood verschenen, wordt althans de wensch geuit, dat hij op Vredestein van zijn rust mocht genieten na zijn vertrek uit Semarang, wel een bewijs, dat hij op dit landgoed dikwijls en gaarne verbleef ³⁾. Lang is hij niet in het bezit van Tjitrap gebleven, want reeds een half jaar later verkocht hij het land aan den Vaandrig van „de Oostzijdse burgerije”, Gerrit Wildeland, voor den prijs van 8000 Rds. tegelijk met het land Tjikias voor 3980 Rds. ⁴⁾. Hartingh overleefde zijn echtgenoot slechts kort en stierf op den eersten Kerstdag 1766, nadat hij een jaar tevoren door de Heeren Zeventien tot Raad-ordinair was benoemd. Uit zijn woning aan den Jacatraschen weg werd hij in plechtigen stoet naar de Hollandsch Kerk grafwaarts gedragen, waar hij in den familiekerder der Mossel's werd bijgezet. Zijn wapenbord werd aan de Westzijde van het gebouw opgehangen ⁵⁾. Een van zijn vereerders, Adriaan van der Geugten liet bij zijn dood een „Rouwklacht, op het smertelijk afsterven van den WelEdGestr. Heere den Heere Nicolaas Hartingh” in druk verschijnen, waarin zijn groote verdiensten werden gememoreerd.

* *

¹⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 26.

²⁾ Overgeschreven bij acte van 29 Januari 1766 pag. 393, L. A.

³⁾ Zie over deze „rust” *Priangan*, I, *Personalia*, blz. 53.

⁴⁾ Acten van 14 Mei 1766 pag. 865 en 864. L.A.

⁵⁾ *De Navorscher* 1867, blz. 26.

Gerrit Wildeland, de nieuwe eigenaar van het land Tjitrap, werd kort na den aankoop in Mei 1766 als Adjudant der Westzijdsche Burgerij ontslagen met den Luitnantsrang. Hij was gehuwd met Adriana Elisabeth Radder en had vier kinderen. Wildeland woonde buiten Batavia en schijnt een wagenverhuurderij gehad te hebben, die hij met zijn huis en zijn slaven van de hand had gedaan. Zes jaren later ¹⁾ verkocht hij „de geregte helft van 't geheel stuk land in de wandeling genaamd Tjitrap” voor den prijs van 5000 Rds. aan George Bertram Timmerman, Boekhouder en gezworen Klerk van de Bank Courant en de Bank van Leening, zoodat beiden dus eigenaren van Tjitrap werden. Deze Timmerman was uit Hamburg afkomstig en als Assistent in dienst gekomen. Hij was weduwnaar van Elisabeth Cornelia Pauwlttzen ²⁾ en hertrouwde daarna met de weduwe Hendrik Kelman, geboren Rachel Stoop.

Reeds het daaropvolgende jaar verkocht Wildeland het hem nog toebehoorende gedeelte van Tjitrap aan Timmerman voor den prijs van 5000 Rds ³⁾ zoodat dit land Timmerman geheel toebehoorde, toen hij op het punt stond naar Nederland terug te keeren met behoud van kwaliteit en gage als secretaris der retourvloot. Daar hij van het land blijkbaar af wilde, verkocht hij het aan den Ordinair-klerk ter Generale Secretarie Jan Hendrik Duijveld ⁴⁾ van Semarang voor de som van 9000 Rds ⁵⁾. Toen deze tenslotte eenige jaren later het land Tjitrap, te zamen met Tjikias, dat hij ook van Timmerman gekocht had ⁶⁾, verkocht aan den Waterfiscaal Mr. Pieter Poelman ⁷⁾, kwam het landgoed na een gedurige wisseling van eigenaren in een familie van blijvers, die gedurende een kwart eeuw hun heerlijke rechten daarop hebben uitgeoefend.

De Poelmans hebben zich aan Tjitrap gehecht, zooals geen hunner voorgangers, die dikwijls maar korten tijd, sommigen zelfs voor enkele maanden, eigenaar van het land zijn geweest. Van geen hunner is bekend dat zij op Tjitrap woonden, uitgezonderd Raden Sakee ⁸⁾, of dat zij er bij afwisseling verbleven, en in dit verband wordt ook niet van een huis gesproken. Mogelijk is er in al die jaren slechts een optrekje van hout of bamboe geweest voor den landheer, als hij eens bij uitzondering zelf op zijn land kwam, maar dit was ook al geen noodzaak want hij kon in dat geval bij een van zijn potia's overnachten.

¹⁾ Acte van 11 November 1772 pag. 160 en acte van 11 November 1772 pag. 161. L.A. Bij acte van 11 November 1772 pag. 158 had Wildeland reeds de helft van het land Tjikias aan Timmerman verkocht, zoodat beiden daarvan eigenaren werden (acte van 11 November 1772 pag. 169). Zoowel op Tjikias, als op Tjitrap rustten eenige hypothecken.

²⁾ Pers. L. A. Zie WIJNAENDTS VAN RESANDT, *Huwelijken te Batavia in den Compagniestijd* blz. 46. Zij wordt hier Cornelia Pauwltzen genoemd.

³⁾ Acte van 2 Juni 1773 pag. 801, ook Tjikias acte 2 Juni 1773 pag. 800. (L.A.).

⁴⁾ Later werd hij Adjudant der Oostzijdsche Compagnie en Vice-president van Huwelijksche Zaken. Hij was gehuwd met Anna Anthonia Swart en had kinderen. Pers. L. A.

⁵⁾ Acte van 25 Augustus 1773 pag. 1026. L. A.

⁶⁾ Acte van 25 Augustus 1773 pag. 1025. L. A.

⁷⁾ Voor den prijs van 20000 Rds. Acte van 7 Juni 1775 pag. 729, L. A.

⁸⁾ De Haan schrijft, dat hij zich op Tjitrap vestigde (*De laatste der Marôijkers*, blz. 244).

Het eerste bericht van een landhuis Tjitrap vinden wij tot dusver in een journaal van een reis over Tjitrap naar Buitenzorg in 1776 ¹⁾. Onder de reizigers is ook Radermacher en hij schrijft het volgende:

„Van Tjibinong vertrokken wij ten 8 ure en 30 minuten oost op, passeerden de rivieren Tjikias en Tibur en kwamen, na zes palen gereden te hebben, op Tjitrap van den heer Poelman. Het huis ligt zuid en noord; aan den Noordkant is eene groote kampong en achteruit ziet men regt op de rivier Tjitrap, waarin somtijds kaaimans gevangen worden. Het gansche land Tjitrap heeft 52 en Tjikias 40 kampongs, zamen 3000 getrouwdens....”.

Dit huis kan gestaan hebben aan het einde van de oprijlaan op de plaats waar de tennisbaan en het kantoor zich thans bevinden. Dit verklaart eenigszins het zonderlinge entrée van tegenwoordig, want het huis stortte omstreeks het begin der 19e eeuw in en de oprijlaan bleef gespaard, maar miste sindsdien haar bestemming. Van voren zag het dus op deze laan uit en op den in onze dagen nog grooten kampong en van achteren had het een schitterend uitzicht op de rivier Tjiteureup, waarvan men, op het terras staande, heden nog genieten kan. Het moet eenvoudig zijn opgetrokken, want Teisseire verhaalt ons, dat de landhuizen van de naburige gronden, ook van Tjitrap, waren „van hout en bamboezen, of van steen, doch alle op de eenvoudigste en min kostbaarste wijs aangelegd”. „Wijlen de Heer Oud-Water Fiskaal Mr. Pierre Poelman”, zoo vervolgt hij „heeft aan het land Tjitrap, wiens eigendom hetzelfde was, de schoone gezigten, die de Natuur daar oplevert, zeer veel door de kunst verfraaid”.

Hieruit kan blijken, dat de aanleg van de tuinen van Tjitrap dateert uit Poelman's tijd.

Mr. Pieter Poelman van Heer Arentskerke was toen hij Tjitrap in 1775 aankocht Waterfiscaal, doch werd nog in hetzelfde jaar als zoodanig ontslagen met behoud van rang. Tevoren was hij extra-ordinair Lid in den Raad van Justitie geweest, President van Zee-commerciale zaken, Waterfiscaal en Scholarch. Zijn vrouw was een Engelsche uit Londen, Ann Roberts, de weduwe van den Bataviaschen notaris Andries Jan Zall  . Uit dit huwelijk was een dochter, Anna Maria, geboren, terwijl Poelman uit zijn eersten echt met Maria Cornelia Pettenius nog andere kinderen had, waarvan een zoon, Steven, bekend door zijn huwelijk met een van Alting's dochters, als Raad-extra-ordinair gestorven is.

Toen Poelman in 1784 overleed, had hij zijn vrouw tot boedelhoudster en mede universeel erfgename benoemd. Het landgoed werd dan ook op haar naam overgeschreven ²⁾. Zestien jaren later volgde zijn weduwe hem in het graf, nadat zij eenige maanden voor haar dood Tjitrap verkocht had aan Johan Samuel Heinrich Wüstenberg, Assistent en later Vaandrig der Burgerij en Leendert Miero.

¹⁾ *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* 1856, I, blz. 162, e.v.

²⁾ Acte van 25 Augustus 1784 pag. 938. L. A.

De nieuwe eigenaren waren dus Wüstenburg en Miero, die nu in het bezit gekomen waren van het land Tjitrap te zamen gevoegd met een klein gedeelte van het land Soekaradja ¹⁾. Toen de eerste in zijn stadswoning aan de Groote Roëa Malakka in 1802 stierf, werd zijn weduwe en erfgename Anjelina (ook Angelina) Catharina Valentijn eigenaresse van het landgoed ²⁾. Zij was voor haar huwelijk de slavin Anjelina van Batavia en op ongeveer drie-jarigen leeftijd op verzoek van Margaretha Catharina Wargaren gedoopt. Daar de weduwe Wüstenberg het jaar daarop wederom in den echt trad en wel in gemeenschap van goederen met Johannes Loetzrich, Vice-president van Heeren Schepenen, werd deze laatste landheer van Tjitrap, dat in het jaar 1808 op zijn naam werd overgeschreven ³⁾. Anjelina Catharina Valentijn overleefde ook dezen echtgenoot, die eenige maanden later stierf en trad voor de derde maal in het huwelijk met Adriaan Maarschalk, geboortig uit Zoutelande, oud-Kapitein titulair in 's Lands Koloniale Zeedienst, mitsgaders Assessor bij den Landdrost der Bataviasche Ommelanden. Uit zijn eerste huwelijk met Elisabeth Magdalena Buys van Negapatnam had hij een zoontje. Het echtpaar Maarschalk was Gereformeerd en woonde op de Voorrij buiten de voormalige stadspoort Rotterdam. Ook Maarschalk, de voormalige cadet van de Marine, verhuurde wagens, hetgeen een winstgevend bedrijf moet zijn geweest. Dit is de laatste keer dat het goed in het openbaar geveild wordt, want van nu af zal het in een en dezelfde hand blijven en een en hetzelfde geslacht tot verblijf strekken.

Als in 1817 het landgoed Tjitrap uit den boedel van Anjelina Catharina Valentijn gekocht wordt door den gewezen Majoor der Papangers Augustijn Michiels voor den prijs van f 91000.— ⁴⁾ breekt voor het landhuis een periode van oud-Indische royale gastvrijheid en vlotte levenskunst aan. Tevens kocht de nieuwe landheer van den toenmaligen eigenaar van Tjibinong, Willem Vincent Helvetius van Riemsdijk, een strook gronds voor den verbindingsweg tusschen Tjitrap en den grooten weg van Batavia naar Buitenzorg, welke heden nog bestaat en ongeveer 3 paal lang is. De koopprijs bedroeg 4000 Rds, terwijl een blijvend servituut werd gevestigd op Tjibinong, op grond waarvan de opgezetenen van genoemd land verplicht waren dezen verbindingsweg steeds goed te onderhouden ⁵⁾.

¹⁾ Dit blijkt uit Res. van 17 Maart 1800. De betreffende acte is verloren geraakt, R. v. J.

²⁾ Eerst bij acte van 27 Januari 1808 pag. 298 ingeschreven. Hierin wordt melding gemaakt van een andere verloren geraakte acte, n.l. die van 20 Aug. 1800 pag. 878, waarbij Wüstenberg in het bezit van het geheele land kwam. Miero schijnt toen van zijn rechten afstand te hebben gedaan.

³⁾ Acte van 27 Januari 1808 pag. 299, R. v. J.

⁴⁾ Acte van 6 Nov. 1817 no. 538. De overschrijving is van 12 Maart 1818 pag. 115, R. v. J.

⁵⁾ Acte van Koop en Verkoop van 6 Nov. 1817 no. 538, verl. voor notaris Abraham Bussing, R. v. J.

Augustijn Michiels ¹⁾ was immers de schatrijke Mardijker landheer, de eigenaar van Tjileungsir en Klapanoenggal, Tjipamingkis en Tjimapag, Tanahbaroe, Tjibaroesa en Nenggwer, die in alle hoogheid zetelde in zijn paleisachtige woning, Huize Semper Idem, aan de Meyegracht te Jacatra in het oude Batavia.

Majoor Jantje, zooals hij in de wandeling genoemd werd, schijnt bijzonder veel van Tjitrap te hebben gehouden en zijn naam is dan ook onafscheidelijk verbonden aan dit landgoed. Op het landhuis was alles voortdurend in gereedheid om den landheer met of zonder gasten onverwacht te ontvangen. Meermalen in het jaar stond Semper Idem ledig en de ingewijden wisten dan, dat de nabob zich met zijn ganschen hofstoet naar Tjitrap had begeven. Aan de grens van het land Tjitrap en Tjibinong — de Tjikeasrivier — werd de groote heer dan opgewacht door een cavalcade van de 52 mandoers of kamponghoofden van Tjitrap met de tjamats en djoeragans, gezeten op kleine inlandsche paardjes, getooid met een soort van groote kolbakken en voorzien van bewimpelde lanssen. Aldus geëscorteerd deed de landheer van Tjitrap met zijn talrijke gasten onder de liefelijke tonen van de prachtige gamelan en onder luide welkomstkreten der samengestroomde menigte, welke aan het bakkeleien sloeg om de koperen duiten die met volle handen werden rondgestrooid, zijn joyeuse entrée op zijn landgoed. Er was dan den geheelen dag feest en de gamelan speelde tot diep in den nacht, terwijl vier ronggengs en drie topengs, die op kosten van het land onderhouden werden, de vreugde ten top deden stijgen ²⁾. De gastvrijheid van Majoor Jantje grensde aan het ongeloofelijke en is thans bijna legendarisch geworden. Van heinde en ver stroomden de gasten toe en Tjitrap was dan ook de verzamelaarsplaats van alle lekkerbekken en drinkebroers, ver in den omtrek. Geheele gezinnen werden onderdak gebracht, vrijgezellen hadden daar een leventje als een prins en daar de Groote Heer van Tjitrap zijn gasten volkomen vrijliet, was Tjitrap voor jong en oud een paradijs.

De huizinge stond niet alleen open voor verwanten, vrienden en kennissen van Majoor Jantje, maar ook voor alle vreemdelingen, die te Batavia voet aan wal zetten en de lange reis naar Tjitrap ondernamen om bij Majoor Jantje hun

¹⁾ Bijzonderheden over hem en zijn familie vindt men in „*De laatste der Mardijkers*”. Naar de Heer E. Verstege, de broeder van de tegenwoordige eigenares van Tjitrap, mij mededeelde, maakte Dr. de Haan indertijd een voorstudie, welke hij ten geschenke gaf aan den laatsten Hoofdadministrateur G. Ch. Verstege, die in 1928 stierf. Een afschrift van deze voorstudie nu, voorzien van „*Aanteekeningen en Commentaren*”, zeer waarschijnlijk van de hand van genoemden G. Ch. Verstege, bevindt zich in het Landsarchief onder den titel: „*Aanteekeningen betreffende de familie Michiels, op grond van gegevens verstrekt door 's Lands Archivaris Dr. F. de Haan en die, gevonden in het Archief van het Landhuis Tjitrap, Februari 1916*”. (in den vervolge afgekort tot: „*Aanteekeningen*”). Bedoelde familiepapieren werden mij, door tusschenkomst van den Heer E. Verstege, welwillend ter beschikking gesteld.

²⁾ Het was voor eenige jaren de gewoonte, dat eens per week, denkelijk op pasardag, n.l. Vrijdags, de gamelan op Tjitrap door daartoe aangewezen personen werd bespeeld. Ook verdient vermelding dat in deze streken steeds „Hoezee” werd geroepen en niet „Hoera” zooals toen gebruikelijk was. De feestelijke intochten bleven in zwang tot 1892, in welk jaar de toenmalige eigenares Mevrouw de Weduwe Verstege-Menu, kleindochter van Kolonel Augustijn Michiels, uit Nederland op Tjitrap aankwam. *Aanteekeningen*.

opwachting te maken. Een invitatie om te blijven logeeren bleef dan in den regel niet uit. Soms kon het natuurlijk wel eens te druk wezen zoodat zelfs de jolige gastheer het te veel van het goede vond. Zoo liet op zekeren dag een Fransch eskader het anker ter reede van Batavia vallen en Majoor Jantje was zoo goed niet of hij moest aan de officieren van de oorlogsbodems de volgelnestjes van Klapanoenggal toonen. Het verhaal ging, dat toen dit verzoek te dikwijls naar zijn zin werd herhaald, de Heer van Tjitrap een paar officieren een zeer vermoeienden tocht naar een dal in den omtrek liet maken, waar vele vleermuizen aan de boomen hingen, die hij den weetgierigen Franzosen uit de verte als vogelnestjes aanwees ¹⁾.

Het is echter aan een der vele bezoekers te danken, dat wij ons een denkbeeld kunnen vormen van het landhuis Tjitrap ²⁾.

J. B. J. van Doren, een Belg, die in het leger van Napoleon gediend had en den slag van Waterloo had meegemaakt, kwam 1822 als 2e luitenant der Cavallerie naar Indië en bezocht natuurlijk ook Tjitrap. Hij was iemand, die zijn oogen goed den kost gaf, hetgeen blijken kan uit zijn uitvoerige beschrijving der Bataviasche Ommelanden en die Majoor Jantje en zijn omgeving met steeds stijgende verbazing en verwondering heeft opgenomen. Voor een baar althans moet de satrapen-levenwijze op Tjitrap eenvoudig verbijsterend zijn geweest. Van Doren beschrijft de buiten-residentie van den Majoor toen deze het reeds vijf jaren achtereen geregeld had betrokken als „een kolossaal heerenhuis, met ruime zalen en galerijen, van steen gebouwd, onder den bijnaam van den „zoeten inval” toenmaals bekend stond. Voor de logeergasten, waarvan het getal soms overgroot, ja dikwerf veertig en meer familiën bedroeg, waren kamers in de bijgebouwen, nabij het hoofdgebouw, terwijl voor gehuwden afzonderlijke gebouwen met vrije bediening disponibel stonden”. Vermoedelijk is dit huis hetzelfde geweest als dat, waarin Poelman en later zijn weduwe lange jaren achtereen eenigen tijd hebben doorgebracht en waarvan Rademacher getuigde. Volgens Teisseire waren de landhuizen van Tjitrap, Tjileungsir en Klapanoenggal, Tjipaminkis en Tjimapag echter op de eenvoudigste wijs aangelegd. Later kende Van Doren Tjitrap als een kolossale woning en daarom is het niet onmogelijk dat de Majoor Poelmans woning heeft vergroot en verfraaid of misschien wel tegen den grond geworpen en doen vervangen door een huis naar zijn smaak, waarbij een apart logeergebouw behoorde. Dit laatste was dan de nog bestaande woning in oud-Indischen bouwtrant, welke tot de nevenbouwen van het landhuis behoorde en voor de gasten bestemd was. De bouworde wijst daarop en uit de grootte en omvang van het overgebleven „bijgebouw” zou men dan de uitgestrektheid van het oude landhuis kunnen afleiden. Ook P. P. Roorda van Eysinga ³⁾ noemt dit landhuis immers „een paleis,

¹⁾ J. B. J. VAN DOREN, *Fragmenten uit de reizen in den Indischen Archipel*, enz., I, blz. 279.

²⁾ J. B. J. VAN DOREN, *Fragmenten uit de reizen in den Indischen Archipel*, enz., I, 1854, blz. 230.

³⁾ *Handboek der Land- en Volkenkunde*, enz. IIIe boek, IIe dl., 1842, blz. 354.

waarnevens bijgebouwen met groote kamers voor gasten stonden". Tot zoover de mededeelingen van tijdgenooten over het landhuis, welke hun waarde hebben, omdat over het algemeen wel veel van de landgoederen, maar weinig van de landhuizen is bekend geworden. In de betrekkelijke acten wordt uiteraard maar weinig aandacht geschonken aan de landhuizen, de beschrijving daarvan is kort en onvolledig, ontbreekt zelfs dikwijls. Plattegronden van landhuizen, b.v. op de kadastrale kaarten, zijn zeldzaam.

Zooals gezegd, droeg het landhuis van den Majoor zijn bijnaam, *De Zoete Inval* met eere. Aan Van Doren danken wij ook vele bijzonderheden over de levenswijze op Tjitrap. Een van de attracties was een corps van een dertigtal muzikanten — volgens Van Doren het muziekcorps der Papangers — dat gestoken in fantasie-uniformen en getooid met tulbanden, het oor van gastheer en gasten, door orkestmuziek placht te streelen. Wij kunnen ons bijna geen begrip meer vormen van de muzikale geneugten op Tjitrap. Daar was dan eerst het huisorkest met Europeesche muziek, dan het Papanger-orkest met militaire (!) muziek, vervolgens het Chineesche orkest met gegil van fluiten en gedreun van bekkens en ten slotte de gamelan met toebehooren. Het tingelen en klingelen van een vijftigtal slaande en spelende huisklokken, die overal in het groote huis verspreid hingen of stonden, vormde een gelijkwaardige begeleiding van deze dagelijksche concerten. Het feest — er was elken dag feest — vond steeds een pakkend slot in een tandak-partij, welke des avonds in een helverlichte pondok bij het huis plaats vond. Majoor Jantje, in Javaansch costuum, opende dan den dans met een zijner slavinnen, weldra door zijn gasten in bonte rij met een keur van danseressen gevolgd. Omdat daaronder de schoonste onder de schoonen van des Majoor's slavinnen behoorden, mochten slechts ongehuwde gasten aan dezen dans deelnemen. Van Doren, die natuurlijk de noodige aandacht aan dit choreographisch vermaak wijdde, verhaalt ons o. a. dat de danseressen nu en dan snel rond draaiden „waardoor zich de losse plooiën van hare sarong openen en voor een oogenblik kan de schoonheid harer vormen aan het wakende oog niet ontsnappen". Onze zegsman noemt zijn gastheer zelfs een ouden snoeper als hij tot de ontdekking komt dat aan tafel en petit comité damesbediening is geoorloofd. Een vijf-entwintigtal hupsche slavinetjes bediende de gasten op bevallige wijze, wien het aan appetijt dan ook niet ontbroken zal hebben. Met groote diners werd een oogverblindende pracht tentoongespreid. Een overdaad van spijzen sierde de tafels, die onder het gewicht van gouden vazen, zilveren kandelaars met vier en vijf branches, flonkerend kristal en allerlei ander moois dreigden te bezwijken. Bij elke conditie, die de WelEdele Manhafte Heer Majoor en zijn gasten instelde en het waren er zeer vele, hielden de muzikanten, die gedurende het diner al spelende om de tafel marcheerden, halt. Daarna werd de marsch voortgezet. De gasten zaten van hun kant ook niet stil en huppelden onder de tonen van een vroolijk lied met stoel en al door de zaal. Het is begrijpelijk dat de Tjitrap'sche tafelgewoonten „waarop die heer (d.i. majoor Jantje) zeer gesteld was", een bron van vroolijkheid waren en niet zelden eindigden in een dollen galop van gastheer, gasten, muzikanten

en slaven. P. P. Roorda van Eysinga ¹⁾ die bij hem gelogeed heeft, schrijft dat de nabob J. Michiels op zijn land had „Chinese en Inlandsche muziek, benevens een rijk gekleed korps slaven met tulbanden, dat de Europesche muziek zeer goed uitvoerde". Van het Chineesche muziekkorps maakten ongetwijfeld deel uit de slaven „Roenoeng of Leytjoen van Tjitta, Chineesche fluitspeelder en Layan van Baly, chineesche muzikant en staljongen", die later na des Majoor's dood publiek werden verkocht. Zoo werd de tijd te Tjitrap doorgebracht met eten, drinken, wandelen en rijden, kaartspelen en dansen, want des avonds na de thee werd meestal gedanst. Het is niet te verwonderen, dat deze levenswijze „à grand spectacle" Majoor Jantje verbazend veel geld kostte.

Het personeel op Tjitrap ²⁾ bestond in 1833 uit:

- 1 majordomus, genaamd Corner,
- 1 stalmeester, genaamd Hensy,
- 2 hofmeesters, genaamd Michil en Filips,
- 1 tuinier, genaamd De Puy,
- 1 grassr. De Puy ³⁾,
- 1 slokanopziener, Wahatima,
- 1 „ Rominken,
- 1 „ Lindenberg,
- 1 „ Julius,
- 1 djoeragan,
- 1 wakil djoeragan,
- 1 zekere Djans,
- 1 zekere Radin Salie,
- 1 Moor Alihohamat,
- 1 „ Seyd Alie,
- 1 „ Goepa,
- 1 „ Sapiero,
- 1 „ Tjan,
- 1 „ Mahoka,
- 1 „ Naysan,
- 1 opziener der vogelnesten,
- 1 djoeragan,
- 11 marinho's ⁴⁾,
- 2 pedatie-voerders,

¹⁾ *Handboek der Land- en Volkenkunde*, enz., 1842, IIIe boek, IIe dl, blz. 354.

²⁾ Dit blijkt uit: „Nota op het Landgoed Tjitrap zoo aan verstrekkingen in rijst, als uitgaven in contanten, aan onderscheidene geëmployeerden, Lijfeigenen als andersints, die door den Potia van dat Land naar gewoonte werden gedaan, enz." (Familiepapieren op Tjitrap).

³⁾ Vermoedelijk voluit: grassier, van grasseeren = gaan, rondwaren (DE HAAN, *Priangan*, II, *Excurs XX, Portugeesch*). Het beteekent dan opzichter of iets dergelijks.

⁴⁾ Hier ook genoemd: marisoo, marinjoors = een soort opzichter of opziener (DE HAAN, *Priangan*, II, *Excurs XX, Portugeesch*).

5 man voor den melatti-tuin,
 2 man voor den ananas-tuin,
 1 man voor den klapper-tuin,
 9 man voor den groenten-tuin,
 3 man te Tjipanas, het badhuis bij de warme bron in het gebergte,
 2 grassnijders voor de koebeestenstal,
 6 man met maandgeld,
 1 mandoer voor het brandhout,
 3 man onder den djoeragan,
 4 „Rongiën-spelers”,
 2 „Gambalangspelers”,
 2 „Toppingspelers”,
 1 „Scheerchinees”,
 1 zadelmaker,
 24 man in den stal voor 362 paarden,
 1 mandoer op stal,
 1 hoefsmid,
 1 man voor het groote paard van den Majoor, genaamd „Kalm”,
 2 man voor „de Meiriestal”,
 20 man voor de koekraal,
 28 grassnijders voor de paardenstal,
 48 man „vrijvolk” in huis,
 117 slaven in huis,
 In het geheel 320 man.

Dit volkje kostte den Majoor aan rijst alleen reeds 3280 gantangs. De honden op Tjitrap verbruikten 28 gantangs rijst per maand. Daarbij kwamen nog de geregelde verplichte leveringen der verschillende landen van gevogelte, eieren, boter, groenten, wild enz.

De maandelijksche leveringen van rijst voor het personeel van den Huize Semper Idem, van Soekaradja, Tjipamingkis, Tjileungsir, met inbegrip van Tjitrap bedroegen 6874 gantangs tegen f 50.— per 100 gantang, hetgeen een bedrag uitmaakte van f 3437.— 's maands. De totale jaarlijksche uitgaven voor de huishoudingen van den Majoor, waaronder begrepen waren enkele geldelijke subsidies en de kosten van het onderhoud en den pluk der vogelnestklippen bedroegen bijna honderdduizend guldens. De ondergeschikten werden niet alleen gevoed maar ook gekleed. Bovendien ontvingen deze dagelijks of wekelijks zakgeld, ook wel blandja of sirihgeld genoemd, waarvan zij versnaperingen e. d. konden koopen. Naar gelang van hun prestaties kregen zij vaste maandelijksche toelagen, welke varieerden tusschen f 2.50 en f 37.50. Ook de landhuizen Tjileungsir en Soekaradja — het eerste is een fraai stijlvol gebouw — waren dag en nacht gereed om gasten te ontvangen, hoewel de Majoor er slechts zelden vertoefde. Dit gebeurde alleen maar op inspecties en hij maakte het dan gewoonlijk heel kort.

Een goed financier was hij niet en als landheer kon men hem niet roemen. Al zijn landerijen waren aan Chineezzen verhuurd, uitgezonderd Klapanoenggal dat

's jaars ongeveer f 140.000 opbracht. Deze goudmijn bestuurde hij met zorg, naar de overige bezittingen keek hij niet om, als de huur maar geregeld binnenkwam. Klapanoenggal was immers de bron van het fortuin der Michiels en er liepen dan ook over de opbrengsten van dezen veelgeliefden en veelbegeerden „vogelberg” de meest fantastische verhalen ¹⁾. De vader van Majoor Jantje had het voor een spotprijs van de Compagnie gekocht en sedert was zijn bedje gespreid. Vandaar dat in 's mans wapen heel behoorlijk deze fortuinlijke berg prijkt, waarboven een nieuwsgierige zwaluw een takje in zijn bek houdt en veelbeteekend kijkt naar de rijzende ster der Michiels. Eenige andere zwaluwen koesteren zich in de schaduw van een boom boven op het schild geplaatst, welke vermoedelijk als helmteken moet dienst doen ²⁾. Het land Tjitrap, met uitzondering van de aangrenzende gronden om het landhuis, placht 's jaars f 22000.— op te brengen, behalve de gebruikelijke geschenken in natura. Van zijn overige landen trok de Majoor gewoonlijk aan huur een som van ongeveer f 68000.— 's jaars. Als groot-grondbezitter, volgens Van Hogendorp ³⁾ „de rijkste grondeigenaar van Java”, gold Majoor Jantje voor zeer invloedrijk en er waren velen, die naar zijn gunst dongen. Toen de Commissarissen-Generaal in 1826 een „Hoofd-kommissie voor landbouw” benoemden, waarin het Lid van den Raad van Indië Baron Chassé voorzitter werd, zag Majoor Jantje zich hierin als lid opgenomen tegelijk met J. M. van Beusechem en J. C. Reynst, T. W. H. van Riemsdijk en V. L. van Riemsdijk ⁴⁾. Het dient echter tot zijn eer gezegd, dat hijzelf de eenvoud in persoon gebleven was. In de pronkzalen van zijn paleisachtige woning zat hij meestal op een matje, de lendenen omgord met een sarong en het bovenlijf gehuld in een luchtige kabaja.

Op een goeden dag, zoo verhaalt Van Doren ⁵⁾ — voor de breede vriendschaar van den Majoor een kwaden — verscheen daar plotseling en onverwacht Zijne Excellentie de Commissaris-Generaal Leonard Joseph Vicomte du Bus de Gisignies (Pl. 40) in het Huis van den Zoeten Inval.

De verbazing was algemeen toen het burggrafelijke gezelschap de tuinen binnenreed en stilhield voor de gastvrije woning. Majoor Jantje, zeer onthutst doch innerlijk zeer gestreeld, sprong ijlings van zijn matje, ontdeed zich haastiglijk van sarong en kabaja, stak zich in plechtgewaad en leidde buigend en knippend den hoogen gast rond. Deze plichtpleging was hem des te aangener, omdat hij sedert

¹⁾ o. a. DIGNORI, *Indische Schetsen* 1875, blz. 50 e. v.

²⁾ Zie dit wapen aan het slot, geteekend naar dat op de grafzerk van Jonathan Michielsz. op de begraafplaats Tanah-abang, *Platen-Atlas Oud-Batavia* E. 13. Bijzonderheden over den vogelberg in „*De laatste der Marđijkers*”.

³⁾ C. S. W. GRAVE VAN HOGENDORP, *Beschouwing der Nederlandsche Bezittingen in Oost-Indië*, 1833, pag. 281, noot over Klapanoenggal.

⁴⁾ *Tijdschrift voor Ned. Indië*, 1851, I, blz. 15. Vermoedelijk zijn hier bedoeld P. W. H. van Riemsdijk en W. V. H. van Riemsdijk.

⁵⁾ Ook DIGNORI doelt hierop, als hij schrijft dat te Tjitrap „zelfs de gouverneurs-generaal wel gelogeed” hebben, *Indische Schetsen*, blz. 51.

lang een begeerig oog had geslagen op den kolonelspost van het corps Papangers en het bezoek van Zijne Excellentie hem een schoone gelegenheid schonk om de aandacht van Zijne Excellentie op hem, Majoor Jantje, en zijn corps te vestigen. Zijne Excellentie bleek dan ook zeer voldaan over het genotene en liet zich daarna in zijn vriendenkring minzaam ontvallen dat hij Tjitrap zelfs meer frequenteeren zou als er wat minder toeloop was. Zijne Excellentie was namelijk zeer vroom en zag zich het liefst slechts door zijn getrouwen omringd.

Dit kwam Majoor Jantje ter oore en hij besloot om aan het burggrafelijk verlangen te voldoen, ja, hij ging zelfs een stap verder en maakte, kort na het hooge bezoek, een aanvang met den bouw van een lustverblijf, dat uitsluitend voor Zijne Excellentie en zijn gevolg bestemd was. Toen het gereed gekomen was — bij den bouw werd om begrijpelijke redenen veel spoed betracht — liet de Majoor het op weelderige wijze meubileeren en bood het toen Zijne Excellentie met de vereischte deferentie ten gebruike aan.

De Burggraaf aanvaardde het heusche aanbod met minzame welwillendheid. Zoo gebeurde het, dat Tjitrap de eer genoot meermalen in het jaar den Commissaris-Generaal te herbergen. Hoe vereerend deze bezoeken voor Majoor Jantje ook waren, zij brachten toch een ganschen ommekeer in zijn bestaan teweeg. Het verblijf van den hoogste in den lande in zijn onmiddellijke nabijheid bracht talrijke verplichtingen met zich mede. Er was veel dat hij moest laten en maar weinig dat op den ouden voet kon blijven. Dat was maar goed ook voor Majoor Jantje.

Zoetjes aan waren immers de tijden veranderd en met de tijden ook de zeden. Een luxueuse train-de-vie uit den Compagniestijd, het air van Oosterschen grand seigneur, geraakte uit de mode. Het bestaan werd in andere, betere banen geleid.

Waar eertijds opgewekt leven was, daar heerschte nu deftig en statig vertoon, want Tjitrap straalde hoflucht uit. Zijne Excellentie de Commissaris-Generaal werd niet gaarne in zijn rust gestoord en de idyllische natuur bracht hem tot vrome overpeinzingen.

De toeloop werd minder.

Langzamerhand bleven de pretmakers weg en sloegen elders hun tenten op, omdat de Majoor steeds belet gaf. Als voorwendsel diende meestal de aanwezigheid van Zijne Excellentie, maar in werkelijkheid verlangde hij zelf dikwijls naar rust. De Majoor werd een dagje ouder en wilde ook wel eens met zijn gedachten alleen zijn in den huiselijken kring.

De woning van den Majoor droeg haar naam niet langer met eere.

Het vroolijke oord werd herschapen in een stil verblijf, meer in overeenstemming met de hooge waardigheid van den aanzienlijken gast, waar Madame Etiquette met straffe hand het bewind voerde. Niet lang daarna mocht Majoor Jantje reeds de vruchten plukken van zijn genereus aanbod, want hij werd bevorderd tot Luitenant-Kolonel en kort voor het vertrek van zijn doorluchtigen gast en beschermer volgde de zoo vurig begeerde benoeming tot Kolonel-titulair, hetgeen den landheer van Tjitrap de gelegenheid schonk te pronken met zijn „Lakensche montering Rok met negentien gouden knopen”, zijn „broek blaauw met goud gallon”, zijn

„dolmantel”, zijn „Lakensche pet met gouden gallon”, handschoenen en slobkousen¹⁾. Aan zijn ijdelheid was nu voldaan: als Kolonel-titulair voerde hij het bevel, zij het dan ook meer in naam dan in werkelijkheid, over een duizental Papangers, dat met het oog op het uitbreken van den Java-oorlog in der haast was gerequireerd.

De laatste jaren van zijn leven waren droevig en eenzaam. Zijn tweede echtgenoot, Davida²⁾ Elisabeth Augustijn stierf 3 October 1827, zijn beschermer Du Bus de Gisignies vertrok in 1830 naar Europa, zijn vrienden en kennissen bezochten hem sinds lang niet meer. De dood van zijn trouwe gade was voor hem de zwaarste slag. Deze Vrouwe van Tjitrap, die door tijdgenooten niet schijnt opgemerkt te zijn, was een stille, bescheiden vrouw, die niet op den voorgrond trad. Zij was een vrije Christin, vermoedelijk uit den slavenstand, die bij den doop den familienaam Augustijn had ontvangen. Nog tijdens het leven van zijn eerste vrouw Maria Wilhelmina de Bruijn met wie hij ondanks den tegenstand van zijn ouders was gehuwd, had hij liefdesbetrekkingen aangeknoopt met deze Davida Elisabeth Augustijn waaruit eenige kinderen werden geboren. Toen zijn eerste vrouw in 1803 stierf — zij had Tjitrap niet gekend — woonde Davida bij hem in en bestuurde het omvangrijke huishouden. Eerst in 1819, toen Majoor Jantje haar huwde, kwam zij een weinig naar voren en trad geheel in de rechten van de vrouw des huizes. Deze trouwe levensgezellin van den Majoor werd ter ruste gelegd in de nabijheid van Semper Idem bij Kampong Tangki, waar haar graftombe nog bestaat.

Dit monument was merkwaardig uit een architectonisch oogpunt, zijnde een vermenging van Javaansche en Chineesche stijlen met herinneringen aan barok. Onder een miniatuur pendopo op 18e eeuwse kolommen rustte de gemetselde tombe op Javaansche wijze gemodelleerd en versierd met Chineesche motieven³⁾.

Eindelijk brak ook voor Augustijn Michiels, Kolonel-titulair der Papangers, het uur van scheiden aan. Op den 27en Januari van het jaar 1833 overleed deze markante figuur, de grootste Bataviasche landheer, dien de Indische geschiedenis heeft gekend. Het is niet bekend waaraan hij overleden is. Hij moet vrij ernstig ziek zijn geweest, want hij was onder behandeling van „den Med. Dokter Fritze”, terwijl de medicijnen geleverd waren door den apotheker Diemont. Titus Michiels, een geadopteerde broeder van den overledene, W. L. van Putten, H. Boekhoff en W. Julius legden hem af en kregen daarvoor alle kleederen van den Kolonel

¹⁾ De „*Nota van door den overledenen nagelaten kleederstukken*” (Familiepapieren op Tjitrap) gunt ons een blik op des Majoor's zeer uitgebreide garderobe w.o. 38 rokken van verschillende soort, 535 spanbroeken, lange broeken, nangking broeken en korte broeken, 88 hemden, 88 kabaja's, 134 halsdoeken, 44 vesten, 138 paar witte katoenen kousen, 22 paar zijden kousen, 60 zakdoeken, 140 paar handschoenen en „vijfen Dertig linnen Baskasten en Ottos en twintig flanelen Baskasten” (vermoedelijk: borstrokken). Het schoeisel was hiermede evenredig: 16 paar halve laarzen, 32 paar schoenen, 16 paar slobkousen en 72 paar muilen. Otto=oto, Jav. borstlap voor kleine kinderen, reikende tot de schaamdeelen, meest van gekleurd katoen (KLINKERT, *Nw. Mal-Nederl. zakwoordenboek*).

²⁾ Zij wordt ook Dakda genoemd (Familiepapieren op Tjitrap).

³⁾ Zie een tekening van het graf bij HUGO V. PEDERSEN, *Door den Oost-Indischen Archipel enz.* 1902, tegenover blz. 188. Een reproductie van een foto bij DE HAAN, *De laatste der Mardijkers*.

ten geschenke, welke getaxeerd waren op 1310 gld ¹⁾. Vanuit het sterfhuis Semper Idem — niet op zijn geliefd Tjitrap — werd hij grafwaarts gedragen, terwijl voor het laatst het muziekcorps der Papangers voor hem speelde. De tamboermajoor kreeg „in compensatie voor de militaire teekenen” een som van 50 gld, de aanspreker I. F. Willems, de weduwe Dekker, de Firma Van de Nijs Brouwer leverden „diversen” en gebak in het sterfhuis en rouwgoederen. De doodsadvertentie in de Javasche Courant ²⁾ meldt dat overleden was „de weledel gestrenge heer A. Michiels, Kolonel titulair, in den ouderdom van 65 jaren, diep betreurd door zijne kinderen en talrijke betrekkingen”. Deze sympathieke mensch, goedgehartig en gul, was een weldoener voor zijn verwanten en vrienden. Een landheer in grooten stijl van leven en laten leven was heengegaan ³⁾.

Met hem stierf de laatste wettige telg van een bekend Mardijker geslacht in de mannelijke lijn uit. Een geslacht, dat zich uit duistere diepten had weten op te heffen tot het eerste der Mardijkergemeente te Batavia.

Met hem stierf tevens een van de laatste vertegenwoordigers van een samenleving, welke door verblindende schittering en lucullische pracht, allen en alles aan haar voeten gelegd en sinds eeuwen geïmponeerd had.

Met hem daalde de ster van Tjitrap.

Alles wat hem eens toebehoorde werd verkocht en verkwanseld. In betrekkelijk korten tijd herinnerde niets meer aan den man, die honderden aan zich had verplicht en op wiens beurs nogmaals honderden hadden geteerd

Treffend is de wijze, waarop hij ingeval van zijn overlijden voor de zijnen, wettige en onwettige kinderen, verwanten en slaven had zorg gedragen ⁴⁾. De koopman Jonkheer Abraham Gevers, wonende te Rijswijk buiten de stad, had hij benoemd tot eenigen executeur-testamentair. Diens gemachtigden waren J. J. van Braam en A. Vinju.

Universeel erfgename was de eenige overgebleven wettige dochter Agraphina Augustina, wier moeder Maria Wilhelmina de Bruijn was. Deze dochter was

¹⁾ Dit blijkt uit: „Begravenis Ongelden” (Familiepapieren op Tjitrap). De begrafenis-kosten bedroegen f 2834, 16.

²⁾ *Javasche Courant* van 31 Januari en 2 Februari 1833.

³⁾ De Majoor werd vermoedelijk begraven in het door hem aangekochte familiegraf (Afd. XVII no. 13 oude kelder) op de destijds nieuwe begraafplaats te Tanah-abang, hoewel zijn naam niet wordt vermeld in de registers daarvan. Hierin rusten ook zijn geadopteerde broeder Titus Michiels, Jhr. George van Braam, zijn geadopteerde zoon Michiel Augustijn Michiels en diens echtgenoot Johanna Henriëtte Sophia Nasson en Augustina Agraphina Michiels, weduwe Menu.

⁴⁾ Testament van 29 Maart 1831 no. 177 verl. voor notaris Klaas Heijnis benevens 3 codicillen van 4 Juni en 12 Juli 1832 (R.v.J.). Een uittreksel van dit testament met codicillen is te vinden in een „Lijst van de verschillende stukken bij het opmaken der Aantooning van den staat der Boedel van wijlen den Wel Edel Gestrengen Heer Augustijn Michiels geformeerd en in dezen voorkomende”, w.o. ook de reeds genoemde „Nota van door den overledenen nagelaten kleederstukken en Begravenis Ongelden” benevens de „Nota op het Landgoed Tjitrap zoo aan verstrekkingen in rijst enz.” (Familiepapieren op Tjitrap). Er zijn nog andere testamenten geweest o.a. van 25 Mei 1812 no. 771 verl. voor notaris Pieper.

22 October 1809 getrouwd met den veel ouderen Jacobus Anthony Beijvanck, Adjunct-Secretaris der Rekenkamer. Hij was een zoon van Jacobus Anthonius Beijvanck, gewezen Fabrick, Hoofd van het Ambachtskwartier en Anna Elisabeth Houtman en de eerste die in het oude Mardijker geslacht Europeesch bloed bracht. Als prelefaat vermaakte de Majoor aan Mevrouw Beijvanck Klapanoenggal, de bron van allen rijkdom, met de bepalingen, dat eerst na het uitsterven van hare wettige afstammelingen de geadopteerde kinderen rechten op dit land konden doen gelden, benevens het groote huis door haar bewoond in Kampong Melajoe te Meester-Cornelis. De overige landgoederen werden onder zijn geadopteerde kinderen verdeeld:

Zijn geadopteerde zoon Michiel Augustijn kreeg de landen Tjipamingkis, Tjimapag en Denambo;

Zijn geadopteerde dochter Augustina, geboren uit de slavin Thalia, kreeg de landen Tjileungsir en Tjibaroesa;

Zijn geadopteerde zoon Andries kreeg de landen Tjitrap en Nengewer die bij onstentenis van wettige erfgenamen, d. w. z. wettige kinderen, aan Mevrouw Beijvanck zouden vervallen, dan wel aan haar wettige kinderen, eventueele erfgenamen;

Zijn geadopteerde dochter Wilhelmina kreeg het land Soekaradja;

Zijn geadopteerde broeder Titus kreeg het vruchtgebruik van de landen Sonthar en Kliphof;

Zijn wettige zuster de weduwe Elisabeth Baron-Michiels kreeg het vruchtgebruik van een hem toebehoorend huis, dat zij kosteloos bewoonde;

De vrije Onchristenvrouw Tan Hok Nio kreeg het vruchtgebruik van het land Tandjong Priok;

De vrije Balische vrouw Thalia kreeg de rente van een som groot 2000 gld, die na haar dood aan den boedel verviel;

De landen Sonthar, Kliphof en Tandjong Priok mochten niet worden verkocht en vervielen na den dood van de gebruikers aan de erfgenamen van Majoor Jantje.

Voorts schonk hij aan de Gereformeerde Portugeesche Gemeente een som van 500 gld en verder jaarlijks een som van 400 gld, steeds uit te betalen medio Augustus van elk jaar, ten laste van Klapanoenggal. Tenslotte ware er nog talrijke legaten en codicillaire dispositiën. Helaas kwam hiervan maar weinig terecht, omdat de erfgenamen zich niet aan de bepalingen gehouden hebben.

De landen Tjipamingkis, Tjimapag en Denambo, Tjileungsir, Tjibaroesa en Soekaradja zouden bij erfenis komen aan de langstlevende wettige nakomelingen der onwettige geadopteerde kinderen ¹⁾. Bij ontstentenis daarvan zouden deze landen vervallen aan de wettige nakomelingen van Mevrouw Beijvanck. Ofschoon uitdrukkelijk bepaald was, dat geen der landen mocht worden vervreemd en na aflossing der raadschuld-kennissen onbezwaard moesten blijven, is daaraan in de praktijk niet de hand gehouden.

¹⁾ Augustina, Michiel Augustijn en kinderen, daar Wilhelmina en Andries vroeg zijn gestorven.

Sonthar, Kliphof en Tandjong Priok werden vervreemd, Soekaradja werd verkocht aan de Boutmij's, Klapanoenggal kwam aan den onwettigen tak der familie in stede van aan den wettigen. De Huize Semper Idem werd neergehaald evenals het huis van de weduwe Baron, welke panden na den dood der bewoners hadden moeten vervallen aan de erfgenamen, gelijk door den erflater met nadruk was beschikt.

Slechts Tjitrap bleef in het bezit van de wettige achter-kleinkinderen van den Majoor, terwijl Tjileungsir, Tjipamingkis en Tjibaroesa in het bezit der onwettige afstammelingen zijn gebleven.

Nog een bewijs hoe weinig de erfgenamen de laatste wenschen van den overledene hebben geërbiedigd is het volgende: Bij codicillaire dispositie ddo. 12 Juli 1832 werd bepaald het „Aanhouden van Begraafplaats van wijlen Mevrouw Michiels geb. Augustijn (d. i. Davida Elisabeth) tot de laatste der descendenten toe" met verplichting tot onderhoud in behoorlijken staat ten laste van Klapanoenggal. Geen der erfgenamen nu heeft zich om het graf van deze Vrouwe van Tjitrap sinds des Majoor's dood bekommerd. Zijn schoonzoon Arnold moet het stuk grond met graf aan een gewezen oppasser van zijn firma, een zekeren Hadji Saidi, die in 1916 nog in leven was, ten geschenke hebben gegeven, zonder eenig schriftelijk bewijs ¹⁾.

Als men dan nog in aanmerking neemt de voortdurende oneenigheid, welke er heerschte tusschen de erfgenamen onderling, de wettige dochter en hare familie en de geadopteerde kinderen, dan is het begrijpelijk dat na den dood van hun aller vader kwade dagen voor de familie der Michielsens waren aangebroken.

Ook zou de oude heer hartzeer hebben gehad over de wijze waarop met zijn goederen werd gehandeld, hetgeen eveneens van weinig pieteit getuigde. Met spoed werd allereerst begonnen den inboedel van het Huis Semper Idem op de veiling te brengen.

Daarop volgde Tjitrap op 23 Februari 1833 ²⁾ met alles wat overgebleven was aan roerende zaken na aftrek van Andries' inboedel ter waarde van f 8000.— Dat waren o. m. „bastard europesche koebeesten en kalven, opgezette ossen, gewone koebeesten, gesnede beesten, groote en kleine gambelang spelen, koperen kanonnetjes of affuiten, geweren, Engelsche zadels en toebehooren, sonket kleedjes, goud en zilvermoor, lakens en fluwelen, goud en zilverwerken, inlandsche vercierselen en ook een nieuwe rijstmolen". Tot den veestapel behoorden ook nog Makassaarsche, Timoreesche en Bimaneesche paarden en verder „hetgeen zal worden ten voorschijn gebracht".

Talrijke venduties zijn daarna nog op Semper Idem en Tjitrap gehouden en wel het geheele jaar door. Het maakt den indruk alsof er geen einde kwam aan het meubilair van den Majoor. De eerste vendutie had plaats op 12 Februari 1833 ³⁾

¹⁾ *Aanteekeningen*. De pogingen van de afd. Taal-, Land- en Volkenkunde van het Kon. Bat. Genootschap in 1928 om het graf voor verder verval te behoeden, hebben tot geen resultaat geleid. Op het terrein van dit graf is thans door Chineezers een voetbalveld aangelegd en het van dak en pilaren beroofde monument dient als tribune.

²⁾ Advertentie *Javasche Courant* 19 Februari 1833.

³⁾ Advertentie *Javasche Courant* 9 Februari 1833.

ten Huize Semper Idem en de laatste op 24 October van dat jaar ¹⁾ telkens met grootere of kleinere tusschenpoozen. In het geheel werd een 18-tal venduties gehouden van den inboedel des Majoors ²⁾.

Uiteraard worden de meest uiteenlopende dingen op deze publieke veilingen aangetroffen. Toch staan wij verbaasd over het geweldig aantal „spelende en slaande uurwerken”, goud en zilverwerken, schilderijen en spiegels, orgels, verrekijkers en telescopen, tafel- en theeserviezen „waaronder met vergulden bloemranden en naam-cijfers”, „zakhorlogiën” en slaapsteden „waaronder een inlandsche sterk verguld”. Voorts „een acolodicum”, ³⁾ „schalen en gewigten voor goud stof en gouden munten” en „kleederen voor danskinderen”.

Een groot gedeelte der slaven werd bij partijen verkocht. Ook het huisorkest werd in twee gedeelten geveild. Tot de „onderscheidene bekwame muzikanten” van de eerste partij behoorden: Mentor, Seneen, Pluto, Orpheus of Alpheus, Kitjiel of Redjap, Kommies of Ame, allen van Batavia, respectievelijk klarinetblazer, violist, aankomende fluitspeler, klarinetblazer, aankomende fluitspeler en violist; Salasa van Makassar, Victor van Boegis, Tonking of Colenetta van Semarang respectievelijk klarinetblazer, fluitspeler en harpspeelster. Geluk of Bietjoe en Tollas van Mangarij, respectievelijk trompet-, klep- en klarinetblazer en walthoornblazer; Kodja, Kornelis of Japaan, Seneen, Kayman, Daoed, Matty, Boesock of Reibien, Siedien of Oedien, allen van Batavia, violist, klarinetblazer, bassonblazer, violist, walthoornblazer, basspeler, fluitspeler, basspeler en violist; Papoe of Basier en Pluto, beiden van Ceram, walthoornblazer en trompetblazer; Redjap en Damon beiden van Makassar, violisten; Sina of Tjina en Solo, beiden van Ende, schuiftrompetblazer en violist; Kasim van Mandhaar, violist en turksche trommelspeler; July of Adonis van Doesoeng, basspeler; Poeasa, fluitspeler en Bietjoe van Pekalongan, violist; Basta van Maros, klarinetblazer.

Dat de muzikanten goed in hun benooidigheden zaten zoowel wat betreft hun instrumenten als hun kleedij en dat de Majoor met zijn tijd meeinging, althans wat aangaat muzikale aangelegenheden, kan blijken uit het feit dat op dezelfde vendutie verkocht werden „een aanzienlijke hoeveelheid muziek en muzijkinstrumenten van onderscheidene soort en stellen kleederagien voor muzikanten, waaronder met gouden en zilveren passementen, en eindelijk nog een compleet stel, nu eerst onlangs voor den overledenen uit Europa aangebragte nieuwere groot Turksch muzijkinstrumenten en muziek van de laatste uitgaven”. Dit sloeg op een partij instrumenten en muziekboeken, aangeduid als „het groote Turksche Muziek”, ter waarde van f 2151,17 welke kort na des Majoors dood met de brik „Heinrich”, kapitein Fleming, te Batavia was aangekomen ⁴⁾. Alles wat het corps der muzikanten betreft

¹⁾ Advertentie *Javasche Courant* 5 October 1833.

²⁾ De venduties ten Huize Semper Idem, Tjitrap en ten Huize Buitenzorg, later Hotel du Chemin de Fer, brachten respectievelijk op f 188,929, 36 aan zilver, f 33,050,70 id en f 4,317,43 id. Totaal f 226,297,49 aan zilver. Familiepapieren op Tjitrap.

³⁾ Een huisapothek. Een fraai exemplaar is nog aanwezig in het logeergebouw.

⁴⁾ „Nota van nog onverkochte Effecten der Boedel” (Familiepapieren op Tjitrap).

schijnt verkocht te zijn. De erfgenamen hadden blijkbaar al meer dan genoeg van de Semper Idemsche en Tjitrap'sche concerten en wenschten liever andere muziek te hooren, n.l. klinkende munt.

Op de volgende veiling werd ook al weer voor rekening van des Majoor's boedel de verpachting van den tol bij de brug van Kedoeng Badak ter hand genomen.

Daarna kwamen de vermaarde vogelnestjes van Klapanoenggal aan de beurt ¹⁾. Deze konden „gesorteerd en ten verkoop gereed zijnde door de gegadigden bezichtigd worden ten huize van wijlen den heer A. Michiels op Jakkerta op Woensdag en Donderdag den 26 en 27 sten dezer, des voormiddags van negen tot twaalf uren”.

Een 34-tal stukken bebouwde en onbebouwde grond, werd in den loop van Augustus verkocht.

Een van de laatste venduties op Semper Idem n.l. die van 5 September 1833 gunt ons een kijkje in de Papanger-uitrusting van den Majoor, want de ten verkoop aangeboden „diverse monteringsstukken van hoeden, epauletten, dragons, sabels, degens, pieken en andere inlandsche wapenen, van krissen, klewangs als anderzins geweeren, pistolen, waarvan een paar ingelegd” herinneren sterk aan dit krijgshaf-tige corps. Als tenslotte de landen Tjitrap, Tjipamingkis, Tjibaroesa, Tjileungsir met den passer ten kantore van notaris Heynis door den gevolmachtigde Gevers te huur worden aangeboden en hun huurders gevonden hebben, keert de rust onder de erfgenamen van Majoor Jantje terug ²⁾.

Ook in een ander opzicht was het verscheiden van den Majoor een geluk te noemen. Het betrof hier ingrijpende veranderingen, die een jaar na zijn dood op zijn geliefd Tjitrap plaats grepen.

Op 10 October 1834 had n.l. een hevige aardbeving van de Megamendoeng plaats, waarbij ook het Paleis te Buitenzorg instortte. Een krantenbericht ³⁾ meldt het volgende: „Op het landgoed Tjitrap behoorende aan wijlen den heer Michiels, is een groot steenen woonhuis ingestort en een jong Inlander daarbij verpletterd geworden. Een nader bericht ⁴⁾ zegt dat de steenen landhuizen van Pondok Gedeh, Kedong Alang, Tjitrap, Tjilangkap, Krangan, Tjimanggis en Pondok Tjina grootelijks beschadigd en ten deele ingestort” waren. De meer Westwaarts liggende landhuizen van Tjileboet, Pondok Terong, Sawangan, Tjineri, Koripan, hadden weinig schade geleden. Van Doren schrijft: „In October 1834 is door de plaats gehad hebbende aardbeving dit paleis en al de overige gebouwen ingestort, zoodat thans niets anders, dan de landerijen in wezen zijn”.

Met het „steenen woonhuis” is dus bedoeld het paleis Du Bus de Gisignies, de schepping van Majoor Jantje, en is deze ramp hem bespaard gebleven.

¹⁾ In het sterfjaar van Majoor Jantje brachten deze vogelnesten op schoon f 273,897.097 aan zilver („Nota van de zuivere Rendementen der openbare vendutiën, dewelke uit den Boedel en Nalatenschappen van wijlen den Heer Augustijn Michiels hebben plaatsgevonden”). Familiepapieren op Tjitrap.

²⁾ Advertentie *Javasche Courant* 25 Juni 1833.

³⁾ *Javasche Courant* van 15 October 1834.

⁴⁾ *Javasche Courant* 22 November 1834.

De mededeeling van Van Doren dat al de overige gebouwen zijn ingestort moet met zekere reserve worden aanvaard daar de Javasche Courant niets daaromtrent vermeldt. Het logeergebouw is in elk geval blijven staan.

* *

Het sterfjaar met schier eindeloze financieele verwickelingen, rumoerige veilingen en enerveerende familietwisten was voorbij.

Alle kinderen en kleinkinderen van Majoor Jantje zonder uitzondering, de wettige en de geadopteerde spruiten, herademden. De erfenis, rijk aan schulden en onroerende goederen, doch arm aan contanten was aanvaard en de noodige schikkingen waren getroffen ¹⁾.

Tjitrap kwam tengevolge van de beschikkingen van het testament aan het geadopteerd ongeveer 10-jarig zoontje Andries ²⁾ van den Majoor. Volgens een bepaling van het testament werd daarbij nog een inventaris van meubelen gevoegd, twee rijtuigen en acht paarden, gereedschappen, buffels, koebeesten en schapen, die denkelijk tot het landhuis en omgeving behoorden en de som van f 8000.— niet te boven mochten gaan. De overige goederen moesten naar de stad, naar Semper Idem, worden vervoerd om aldaar publiek te worden verkocht. Ook mocht de som te besteden aan de loonen van opzichters en aan slaven niet meer bedragen dan f 5000.— maar wel minder. Gedurende zijn minderjarigheid kreeg Andries uit de inkomsten der landen een som van f 3000.— 's jaars voor de kosten zijner opvoeding, evenals zijn minderjarige broeder Michiel Augustijn. Voor hun zusters werd een som van f 1800.— 's jaars voor elk voldoende geacht, hetgeen wel teekent hoe over de opvoeding van meisjes in dien tijd gedacht werd. De voogd van den jeugdigen landheer van Tjitrap en Nengewer was Gevers, die toen hij naar Nederland vertrok tot speciale gevolmachtigden had benoemd het Lid van den Raad van Indië Mr. Pieter Merkus, en de kooplieden Adrianus Anthony Vinju en Jan Jacob van Braam. Als Andries kwam te overlijden zonder wettige descendente na te laten, zouden Tjitrap en Nengewer vervallen aan de eenige wettige dochter van den Majoor, Mevrouw Beijvanck, en hare wettige nakomelingen.

Deze jongste geadopteerde zoon van Majoor Jantje werd ter voltooiing van zijn opvoeding naar Nederland gezonden, en daar bepaald was dat de landen gedurende de minderjarigheid der geadopteerde kinderen zouden verhuurd worden, gingen Tjitrap en Nengewer tijdelijk in vreemde handen over.

Zoo braken dus ook voor het Huis Tjitrap andere tijden aan, toen de jeugdige landheer in patria vertoefde en vreemden, huurders als administrateurs, zetelden in huis en hof. De oude woning van den Majoor, welke door de aardbeving reeds zwaar beschadigd was, viel onder sloopershanden ³⁾. Het logeergebouw bleef staan, want dit was ruim genoeg om de huurders te herbergen. Het landgoed wachtte op zijn jongen meester.

¹⁾ Acte van 21 October 1834 no. 53 verl. voor notaris Isaäc Anthony Buyn. R. v. J.

²⁾ Acte van 21 April 1835 nr. 199. R. v. J.

³⁾ VAN DOREN, *Fragmenten enz.* I, blz. 231, noot. Zie ook blz. 233, noot.

Tot plotseling de tijding komt dat Andries Michiels op 4 April 1841 te Wijk-bij-Duurstede is gestorven in den ouderdom van ruim 16 jaren. Daar hij ongehuwd en minderjarig overleden was, kwam het landgoed Tjitrap aan zijn stiefzuster Mevrouw Agraphina Augustina Beijvanck, die meestal te Soekaradja verblijf hield. Zoo kwam Tjitrap in haar bezit ¹⁾, terwijl Klapanoenggal dat haar in 1844 rechteus toekwam, in handen geraakte van haar stiefzuster Augustina Michiels, die met Johan Willem Arnold trouwde ²⁾.

In verband met de zware schuldenlast die op alle landen rustte, was n. l. in 1834 bepaald, dat Mevrouw Beijvanck het land Klapanoenggal eerst op 1 October 1844 in handen zou krijgen, dat dan eerst geheel onbezwaard zou zijn. Voorloopig had zij zich tevreden moeten stellen met f 100.000 in contanten en een som van f 2500,— 's maands. Haar was verder vergund het heerenhuis van het land Soekaradja kosteloos te betrekken in verband met de opvoeding van haar stiefzusje Wilhelmina, de jeugdige eigenaresse van Soekaradja, dat bij haar zou inwonen. De Beijvancks ³⁾ woonden in Meester-Cornelis, waar zij een groententuin hadden en een slachterij in Kampong Noordwijk te Weltevreden. Haar stiefbroeder Michiel Augustijn, die de landen Tjipamingkis, Tjimapag en Denambo gekregen had, woonde later te Buitenzorg ⁴⁾.

Een advertentie in de Javasche Courant ⁵⁾ doet den volke kond, dat er bij J. A. Beijvanck te koop waren „Soerabajasche en Buitenzorgsche aardappelen, versche boter, melk, rolpens en smeerkaazen, en in zijne slagterij in kampong Noordwijk, dagelijks

¹⁾ Daaronder was ook begrepen de toegangsweg, welke indertijd ten behoeve van Tjitrap en Klapanoenggal door Majoor Jantje was aangelegd.

²⁾ Deze was als „minderjarige cathegesante" met J. W. Arnold gehuwd, die chef van de firma Arnold en zonen te Batavia was en van Israëlitische afkomst moet zijn geweest. Augustina Michiels werd moeder van heel mooie meisjes, die allen goede huwelijken hebben gesloten. De Balineesche bloedmenging — Augustina's moeder was immers de Balineesche slavin Thalia — met de Israëlitische schijnt van grooten invloed te zijn geweest op de schoonheid der dochters Arnold. *Aanteekeningen* (overige mededeelingen hierin over de Arnolds zijn niet juist) Meer biographische bijzonderheden bij DE HAAN, *De laatste der Marđjkers*, blz. 252 noot. Nog in 1850 procedeerden de Arnolds tegen de Weeskamer als sequester van den tijdelijk insolventen boedel van Michiel Augustijn Michiels over een grensscheiding van Tjipamingkis, Denambo en Tjibaroesa. (*Het Regt in Nederlandsch Indië*, II jrg, 3e dl, blz. 213). In zekeren zin hadden dus de kwesties over de erfenis van Majoor Jantje zelfs toen nog geen einde genomen.

³⁾ Meer biographische bijzonderheden over deze familie bij DE HAAN, *De laatste der Marđjkers*, blz. 251, noot 1.

⁴⁾ Van dezen geadopteerden zoon van den Majoor wordt verhaald, dat hij in de wandeling Sinjo Jantje werd genoemd. Van hem was bekend, dat hij bij diners en feesten, die hij in zijn kwaliteit van landheer meermalen bijwoonde, steeds zich zelf getrouw bleef en rijst-met-een-vischje gewikkeld in een pisangblad at. Hij woonde aan den Bantammerweg en had een onwettigen zoon, die als jongen langs Buitenzorg's straten liep in een fantasie-uniform, gevolg door een stoet van slaven en slavinnen, beladen met kwispeldoors, sirihdoozen enz. Deze onwettige kleinzoon van den Majoor werd later koetsier bij den Luitenant-Chinees te Tjiandjoer. Mededeeling van den heer B. B. J. Crone te Tjitjoeroeg.

⁵⁾ 3 Juli 1828.

van des morgens zes tot acht ure runder en kalfvlees, des woendags en zondags lamsvleesch, voor een verminderden prijs, als: vijf guldens een achterbout en drie guldens een voorbout, ook een rolpens voor een gulden het stuk". Een ongewone werkzaamheid en ijver in die dagen, want Beijvanck was van huis uit en door zijn huwelijk zeer gefortuneerd. Dit valt ook Van Doren ¹⁾ op, want na zijn bezoek aan den schoonzoon van den Majoor vertelt hij van „zekeren heer Bijvanck, die, om zijn tijd niet ledig door te brengen, de aanneming van vleesch en groenten voor het garnisoen en het hospitaal te Weltevreden had. Deze man was rijk van zich zelve en onthaalde zijne vrienden en die, welke hem bezochten, met een gulle gastvrijheid".

Hun dochter Anna Elisabeth Augustina, dus de wettige kleindochter van den Majoor, was in 1834 op 19-jarigen leeftijd gehuwd met den gewezen luitenant ter zee Jonkheer George van Braam, die uit Delft geboortig was ²⁾. Hij was de jongste zoon van den Vice-Admiraal Jonkheer Aegidius van Braam en Sophia Henriëtte Thierens van Padang. Deze schoonzoon van Mevrouw Beijvanck was niet zeer fortuinlijk, daar zijn jonge vrouw, de erfdochter der Beijvancks, reeds het jaar daarop overleed. Daar zij niet in gemeenschap van goederen gehuwd was, is haar echtgenoot Van Braam dus niet in het bezit van eenig land der Michielsens gekomen ³⁾. Toen Beijvanck omstreeks 1840 stierf, stond zijn weduwe, de eenige dochter van Majoor Jantje, alleen in het leven als de laatste van haar geslacht. Daar zij toen reeds bij de vijftig was, zou naar alle waarschijnlijkheid het land Tjitrap volgens de bepalingen van het testament van Majoor Jantje in handen komen van den illégitimen tak der familie en hare wettige nakomelingen.

Het lot had echter anders beschikt.

Het kolossaal vermogen van de universeel erfgename van den Majoor zou niet aan de illégitimen komen, maar in vreemde handen vallen.

De weduwe Agraphina Augustina Beijvanck geboren Michiels voelde zich n.l. nog in het geheel niet oud en wenschte haar verder bestaan ook niet in eenzaamheid te slijten. De dochter van Majoor Jantje bezat, naar het scheen, evenals haar vader een onverwoestbare levenskracht en een optimistischen kijk op het leven. Zij dacht nog in het geheel niet aan den dood, vooral niet toen Kolonel Petrus Henricus Menu haar levenspad kruiste. Zijn krijgshaftige verschijning en de indrukwekkende kolonelsuniform, hebben ongetwijfeld den weg voor dezen beau-sabreur naar het hart der weduwvrouw gebaad. Hoe het ook zij, beide partijen waren

¹⁾ *Fragmenten*, I, blz. 183.

²⁾ Zie de huwelijksadvertentie *Javasche Courant Bijo.* 3 Dec. 1834.

³⁾ Hij werd later Pakhuismeester en Vendumeester te Batavia en hertrouwde met de Chineesche vrouw Lauw Kang Nio, bij den doop genaamd Sophia Bloemhof. Na haar dood huwde hij ten derden male met Louise Helena Boo, dochter van Roels Boo en de Inlandsche vrouw Niena. Uit het tweede huwelijk had hij 7 kinderen, waarvan de oudste dochter Jonkvrouw Helena Louise van Braam huwde met Jacob Carel Frederik Baron van Heerdt (later hertrouwd met Wilhelmina Henriëtte Arnold) en de jongste, Jonkvrouw Eva Charlotte van Braam, met David Tannat Montgomery Price, chef van de Firma John Price & Co. te Batavia. *Nederlands Adelsboek* 1906, *Van Braam*.

het spoedig met elkaar eens en het huwelijk werd in Juli 1844 voltrokken. De bejaarde bruid trouwde in gemeenschap van goederen, waardoor de laatste hoop der illégitimen op het fortuin der schatrijke zuster en tante vervlogen was. Zoo kwam het dan ook dat het land Tjitrap op Menu, met wien het militair element in het landhuis zijn intrede deed, werd overgeschreven ¹⁾.

De nieuwe landheer van Tjitrap was 17 Maart 1790 te Bergen-Op-Zoom geboren uit het huwelijk van Johannes Menu en Maria Smolders. Toen hij in 1817 hier voet aan wal zette, had hij zich reeds in Europa buitengewoon onderscheiden in Saksen en Bohemen tegen den hertog van Oels, toen hij bij het contingent van Westfalen was ingedeeld, daarna in Polen, Duitschland, Frankrijk en Nederland. Bij aankomst hier te lande werd hij benoemd tot Adjudant 2e klasse der Militaire Administratie en doorliep vervolgens snel alle rangen bij dezen tak van dienst tot den Inspecteurs-rang, nadat hij in 1839 door Koning Willem I benoemd was tot Ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw ²⁾. Toen Menu, die waarlijk geen alledaagsche persoonlijkheid was en op een zeer verdienstelijke militaire carrière kon wijzen, de weduwe Beijvanck huwde, was hij weduwnaar van Wendelina van Kempen ³⁾, bij wie hij vijf kinderen had, vier dochters en een zoon. Het portret ⁴⁾ van dezen landheer van Tjitrap, geschilderd door Raden Saleh, toont ons een deftig heer in de stemmige kleedij uit de 1e helft der vorige eeuw, getooid met de versierselen van de orde van den Nederlandschen Leeuw. Een streng gelaat, niet aangenaam van uitdrukking, met een barschen trek om den mond. Een militair, gewend te gehoorzamen en gehoorzaamd te worden. Kort na zijn huwelijk nam hij ontslag uit den militairen dienst en wijdde zich geheel aan het landelijk bedrijf.

De familie Menu, die zoo vaak als de omstandigheden het toelieten te Tjitrap vertoefde, woonde te Meester-Cornelis in het groote huis, dat thans nog staat aan het einde van de naar haar genoemde Gang Menu ⁵⁾. Hier wijdde Mevrouw Menu zich aan de opvoeding van haar stiefkinderen, voor wie zij een zorgvolle, toegewijde moeder moet geweest zijn ⁶⁾. Op Tjitrap bewoonde zij eerst het oude thans afgebroken huis, dat op de plaats van de tennisbaan stond en in de wandeling „Gedong Kramat” werd genoemd. Een kleine woning met vier kamers, welke tot de

¹⁾ Acte van 19 Februari 1845 nr. 148, R. v. J.

²⁾ Familiepapieren op Tjitrap (afschrift van zijn dienststaat uit het Militaire Stamboek).

³⁾ Zij was in Juli 1834 te Semarang overleden op 36-jarigen leeftijd. Haar moeder was weduwe en heette van zich zelve Elisabeth Reyndermans (zie annonce *Javasche Courant* 22 Maart en 9 Augustus 1834).

⁴⁾ In den linker-benedenhoek staat: Raden Saleh 1856. De Kolonel is hier afgebeeld op 66-jarigen leeftijd, 12 jaren na zijn pensionneering. Het portret is hoog 1,30 M. en breed 1,8 M.

⁵⁾ Het Gemeentehuis van Meester-Cornelis.

⁶⁾ Op het landgoed woont nog een 65-jarige grijsaard, Si Lapis genaamd, die in zijn jeugd „anak mas” was van Mevrouw Beijvanck. Hij is nog helder van geest en weet vele bij zonderhedente verhalen van het oude Tjitrap. Zoo beschrijft hij de eenige wettige dochter van Majoor Jantje als een krasse oude vrouw, die het Nederlandsch gebrekkig en bij voorkeur Maleisch sprak. Op lateren leeftijd was zij slecht ter been en liet zich in den grooten Biedermaier-leunstoel, welke nu nog in de achterzaal van het landhuis staat, voortduwen.

nevengebouwen van het heerenhuis van den Majoor had behoord en door de aardbeving was gespaard. Later verhuisde zij naar het tegenwoordige landhuis Tjitrap, dat toen echter nog zijn oud-Indischen vorm had. Deze Vrouwe van Tjitrap was zeer bemind, niet het minst omdat zijzelf vrijgevig en haar komst op Tjitrap voor alle opgezetenen steeds het sein was voor een vroolijken, onbezorgden tijd. Overal waar zij verscheen, strooide zij der traditie getrouw, met kwistige hand geld uit, zooals haar vader dat steeds placht te doen. Zij was begrijpelijkerwijs zeer aan Tjitrap gehecht. Als zij te Kampong Melajoe vertoefde, liet zij zich aldaar dagelijks het zuivere water van een kristalheldere bron op Tjitrap brengen. Dit transport geschiedde per ossen- of karbouwenkar waarop het vat met Tjitrapsch water geladen werd en ondervond groote bezwaren door den slechten staat der wegen. Mevrouw Menu heeft zich echter door deze moeielijkheden nooit laten weerhouden om haar geliefd bronwater dagelijks van Tjitrap te laten halen ¹⁾.

Agraphina Augustina Michiels, weduwe Menu, eerder weduwe Beijvanck, de eenige wettige dochter van den Majoor, stierf op 4 Februari 1875 op den hoogen leeftijd van 83 jaren. De rijke erfdochter der Michielsens werd op het kerkhof Tanah-abang ter ruste gelegd in den familiekelder, waarop een afzonderlijke gedenksteen verrees. Met haar stierf het bekende Mardijker geslacht in de wettige lijn uit.

Daar Tjitrap later overging op haar stiefdochters — haar stiefzoon overleed nog vóór zijn vader — is het noodig een oogenblik stil te staan bij den levensloop van de meisjes Menu. De oudste, Johanna Maria ²⁾, zette de militaire traditie van haar vader voort en huwde met Luitenant Johannes Jacobus Wilhelmus Eliza Verstege, die in 1834 te Ternate was geboren, waar zijn vader Kapitein en Militaire Kommandant was. Hij werd later Luitenant-Kolonel der Infanterie en terzake van krijgsverrichtingen in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo in 1861 begiftigd met het Ridderkruis der Militaire Willemsorde der 4e klasse. Als hoofdofficier in ruste heeft hij eenige brochures en werken op militair gebied geschreven, die destijds veel opgang maakten. Zijn „Militairhistorische terugblik bij den vijf en zeventigjarigen Gedenkdag van Waterloo” werd in de moederlandsche pers zeer geprezen ³⁾. Tevoren had hij het zeventigjarig bestaan der Militaire Willemsorde met een beschouwing herdacht. Een van hun kinderen was Maria Wilhelmina Augustina Verstege, die de echtgenoot werd van William Francis Loudon ⁴⁾.

De tweede, Adelaïde Elizabeth, werd echtgenoot van Johan Cornelis de Kock van Leeuwen, die van 1864—1866 Resident van Batavia is geweest. De

¹⁾ *Aanteekeningen*. De doodsannonce in de *Java-Bode* van 6 Februari 1875 vermeldt abusievelijk haar leeftijd als 32 jaren. Volgens haar grafschrift was zij 23 September 1792 geboren.

²⁾ Het is een vergissing van Dr. De Haan waar hij deze aanziet voor een dochter van Mevr. Beijvanck bij haar tweeden echtgenoot Menu (zie *De laatste der Mardijkers*, blz. 252).

³⁾ Met afbeeldingen in kleurendruk, 's Gravenhage, Gebr. J. & H. van Langenhuysen, 1890. Uit de familiepapieren op Tjitrap blijkt, dat exemplaren daarvan werden aangeboden aan Keizer Wilhelm II van Duitschland, Bismarck, Groothertog Frederik van Baden, den zoon van Hertog Bernhard van Saksen-Weimar en andere vorstelijke personen.

⁴⁾ *Nederland's Patriciaat* 1914, blz. 267.

derde dochter, Wendelina Geertruida, volgde het voorbeeld van haar oudste zuster en trouwde in 1852 met Luitenant Gustave Marie Verspijck, waarmede de derde militair in de familie Menu werd opgenomen. Deze was in 1822 geboren te Gent en de zoon van Abraham Claudius Jean Verspijck en Desirée Josine Piéron. Van hare zusters steeg zij het hoogst op de maatschappelijke ladder, want Verspijck wachtte een schitterende carrière: hij werd Luitenant-Generaal van het Nederlandsch-Indische Leger, Adjudant in buitengewonen dienst van Koning Willem III, met wien hij persoonlijk zeer bevriend was, Commandeur der Militaire Willemsorde, Ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw en Groot-officier in de Kroonorde van Siam, enz. Als Adjudant-generaal en Groot-officier van het Koninklijk Huis nam hij tijdens het Regentschap van Koningin Emma een voorname plaats aan het hof in. In 1881 volgde zijn verheffing in den Nederlandschen adel met het praedicaat Jonkheer en toen Koningin Wilhelmina aan de Regeering kwam, werd hij Haar Adjudant-generaal en Kanselier der Nederlandsche Orden ¹⁾.

Van hun zes te Batavia of te Bandjermasin geboren kinderen noemen wij zijn eenigen zoon Jonkheer Henri Gustave Verspijck, Jonkvrouw Gustavine Marie Verspijck gehuwd met William Marie Eugène Baron Taets van Amerongen en Jonkvrouw Elisa Verspijck, echtgenoot van Eduard Frederik van den Broek d'Obrenan, die in 1904 Administrateur was van de suikerfabriek Gemoe.

De vierde dochter, Margaretha Catharina Menu, werd echtgenoot van Mr. Hendrik Willem du Perron, die later President van het Hooggerechtshof werd en een zoon was van den Kolonel der Infanterie Louis du Perron, Ridder van de Militaire Willemsorde 4e klasse en van Johanna Lucretia du Quartel. Een van hun kinderen was Jeanne Marie du Perron, die in 1872 trouwde met Jonkheer Johan Cornelis van der Wijck, later Luitenant-Generaal, Commandant van het Ned. Indische Leger; hun oudste zoon Jonkheer Herman Pierre Henri van der Wijck stief op Tjitrap in 1904 toen hij 30 jaren oud was ²⁾. Een andere dochter was Louise Henriëtte du Perron, echtgenoot van Gijsbert Martinus van Hemert, die in 1897 gepens. Kapitein der Infanterie O. I. L. was.

Toen Petrus Henricus Menu op 2 November 1875 overleed op 85-jarigen leeftijd, dus slechts eenige maanden later dan zijn tweede vrouw, had hij bij testament ³⁾ zijn dochters die in gemeenschap van goederen getrouwd waren tot universeel erfgenenamen benoemd. Uit de betrekkelijke acte blijkt dat „het landgoed genaamd Tjitrap (Tjikias) of Nengewer met heerenhuis, bijgebouwen, stallen, remises, pakhuizen,

¹⁾ Zie zijn levensbeschrijving: S. KALFF, *Een Atjeh-generaal, De Indische Verlofganger*, 3 Juli 1925, met portret. *Nederland's Adelsboek* 1904, *Verspijck*, spreekt van Geertruida Wilhelmina Menu en noemt als hare moeder Wendelina Beunink.

²⁾ *Nederland's Adelsboek* 1904, *Van der Wijck*.

³⁾ 13 Juli 1875 no. 34 verl. voor notaris Johannes Rudolphus Kleyn, R. v. J. Hij werd begraven op Tanah-abang (Afd. I, no. 328), tezamen met zijn zoon H. J. B. Menu (7 November 1823 — 25 Mei 1875) en zijn dochter Margaretha Catharina (22 April 1829 — 10 Februari 1896). Volgens het grafschrift was hij gepens. Hoofdintendant der Militaire Administratie en 17 April 1790 geboren.

molens, administrateurs en opzichters woningen enz." was overgeschreven ten name van Margaretha Catharina Menu voor 2/8, Wendelina Geertruida Verspijck-Menu en Johanna Maria Verstege-Menu, elk voor 3/8 gedeelte ¹⁾).

Toen Verstege in 1890 stierf, werd zijn aandeel overgeschreven op den naam van zijn vrouw Johanna Maria Verstege-Menu en kinderen ²⁾). Het aandeel van hare zuster Margaretha Catharina du Perron-Menu werd in hetzelfde jaar overgeschreven op Vrouwe M. A. S. Steenstra Toussaint-de Pauly ³⁾), hetgeen echter bij Arrest van het Hooggerechtshof (1e Kamer) dd. 15 November 1894 nietig en van onwaarde verklaard werd. Eenige jaren later stierf zij en werd haar aandeel overgeschreven ten name van hare dochters Albertine Eugénie Henny-du Perron, Jeanne Marie van der Wijck-du Perron, hare zonen Louis Henri du Perron en Charles Emile du Perron en kleinkinderen ⁴⁾).

In dezen tijd hebben meermalen administrateurs w. o. Louis Henri du Perron het Huis Tjitrap bewoond, wanneer de eigenaren in Europa of elders vertoefden.

In 1900 kwam de Naamlooze Vennootschap de Landbouwmaatschappij Tjitrap tot stand, waarop alle deelgerechtigden van het land hun aandelen lieten overschrijven ⁵⁾). Later hebben de zonen van de weduwe Verstege, w. o. Gustave Charles, die Hoofdadministrator was van het land Tjitrap, gedurende lange jaren het heerenhuis bewoond, dat niet begrepen was in den aankoop van het land door het Gouvernement van Nederlandsch-Indië in 1922 ⁶⁾). De rechten van alle belanghebbers op het land werden toen afgekocht, terwijl het heerenhuis in het bezit kwam van Gustave Charles Verstege.

Toen deze in 1928 ongehuwd overleed, liet hij het Huis Tjitrap na aan de kinderen van zijn jongsten broeder Emile Henri, Henriëtte Louise Verstege en Emile Johan Rudolf Verstege. Daar de eerstgenoemde in gemeenschap van goederen is gehuwd met Anton Velberg en de tweede van zijn rechten heeft afstand gedaan, is het Huis Tjitrap thans het eigendom van het echtpaar Velberg, dat met hun kinderen van tijd tot tijd enkele dagen op Tjitrap doorbrengt.

Voorbij zijn de tijden, dat de reis van Meester-Cornelis naar het Huis Tjitrap per „kreta tenda" of „kreta karet" dan wel per „mylord" in drie étapes werd gedaan, dat bij Tandjong-Oost, Tjimanggis en Tjibinong van postpaarden

¹⁾ Acte van eigendom van 20 Maart 1876 nr. 341, R. v. J.

²⁾ Acte van 16 Februari 1891 nr. 226, R. v. J.

³⁾ Acte van 1 Juni 1891, nr. 591, R. v. J.

⁴⁾ Acte van 1 Februari 1897 nr. 101, R. v. J.

⁵⁾ Acte van 26 Maart 1900 nr. 168, R. v. J. Het land werd getaxeerd op f 388410,—.

⁶⁾ De nieuwe toestand van het Huis Tjitrap en aanhoorigheden vindt men in de meetbrieven 1927 nos. 282 en 283, verpondingsnr. 13 (Kadaster, Plaatselijke Dienst alhier).

werd verwisseld in vier uur tijds. Nog meer in het verleden liggen de dagen van Majoor Jantje, waaraan niets meer herinnert dan het lage logeergebouw, de Gedong Pandjang, en eenig oud huisraad dat eens voor zijn zoon Andries bestemd was geweest.

Het landhuis met de nevengebouwen ligt thans voor het grootste gedeelte van het jaar verlaten, maar niet vergeten. Een zorgende hand onderhoudt dit historische complex, eens het geliefde en druk bezochte rendez-vous van Majoor Jantje en later van de families Menu, Verstege, Verspijck, de Kock van Leeuwen, du Perron, Van der Wijck, Henny, Van Hemert en Loudon, bekende namen uit de Indische samenleving van een halve eeuw en langer terug, welke nu nog in de herinnering voortleven.

Michiels

AFBEELDINGEN

HET HUIS TJITRAP

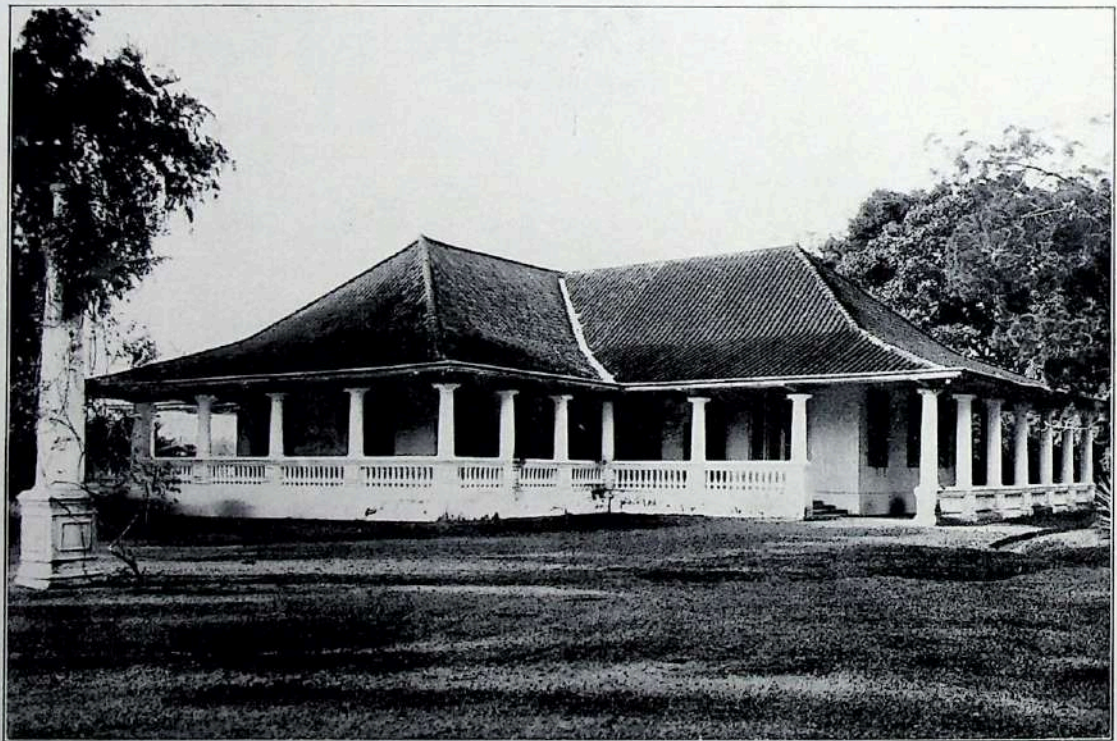

Omgeving.

HET HUIS TJITRAP

Voorgevel.

Van terzijde gezien.

HET HUIS TJITRAP

Achtergevel.

Lommerrijk plekje bij den vijver.

HET HUIS TJITRAP

Voorzijde van het logeergebouw.

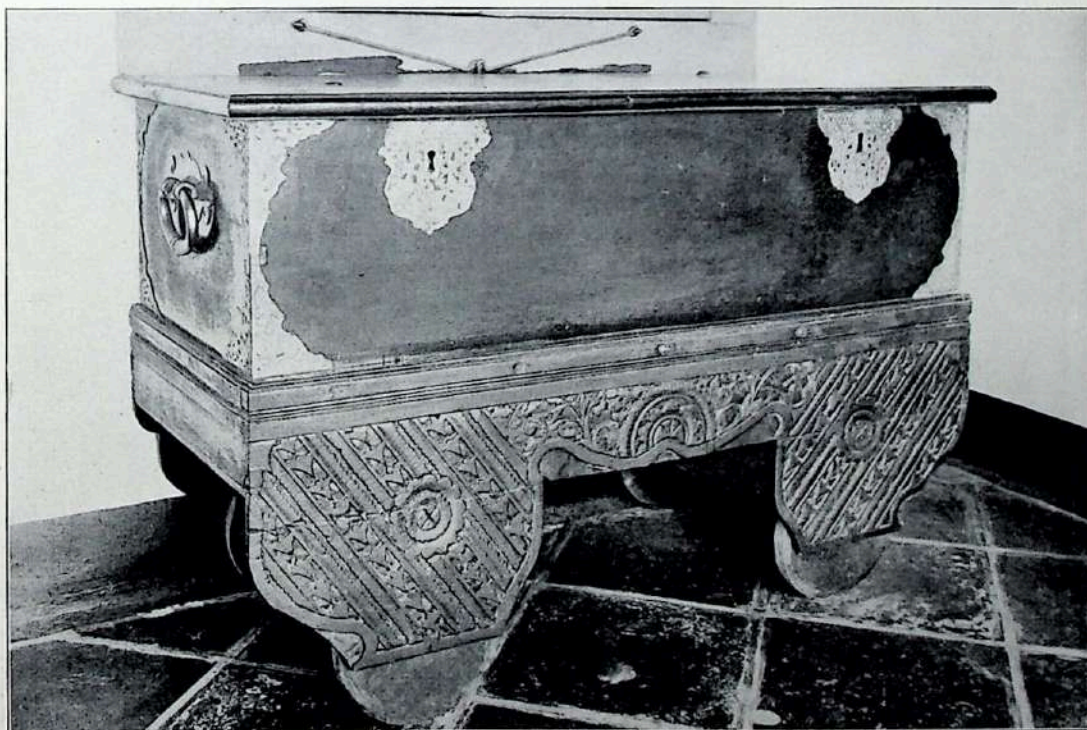

Achterzijde.

HET HUIS TJITRAP

Eetkamer in het logeergebouw (1929).

Compagnieskist.

HET HUIS TJITRAP

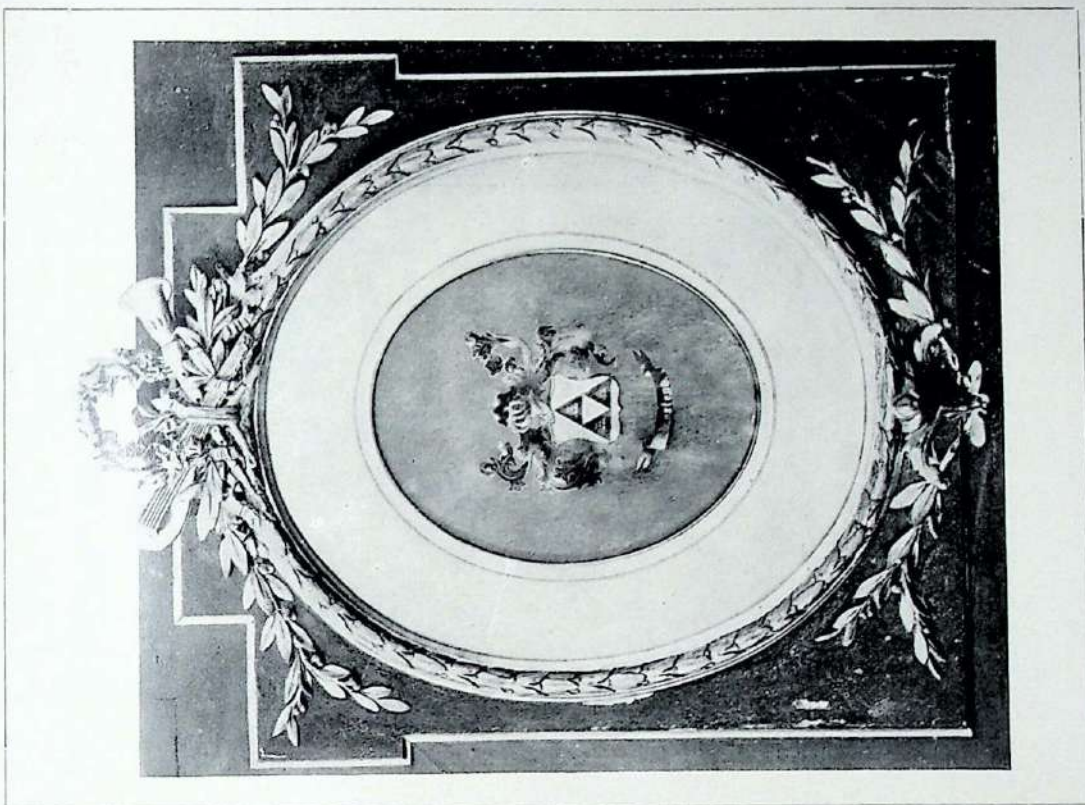

*Petrus Henricus Menu.
Naar een schilderij van Raden Saleh.*

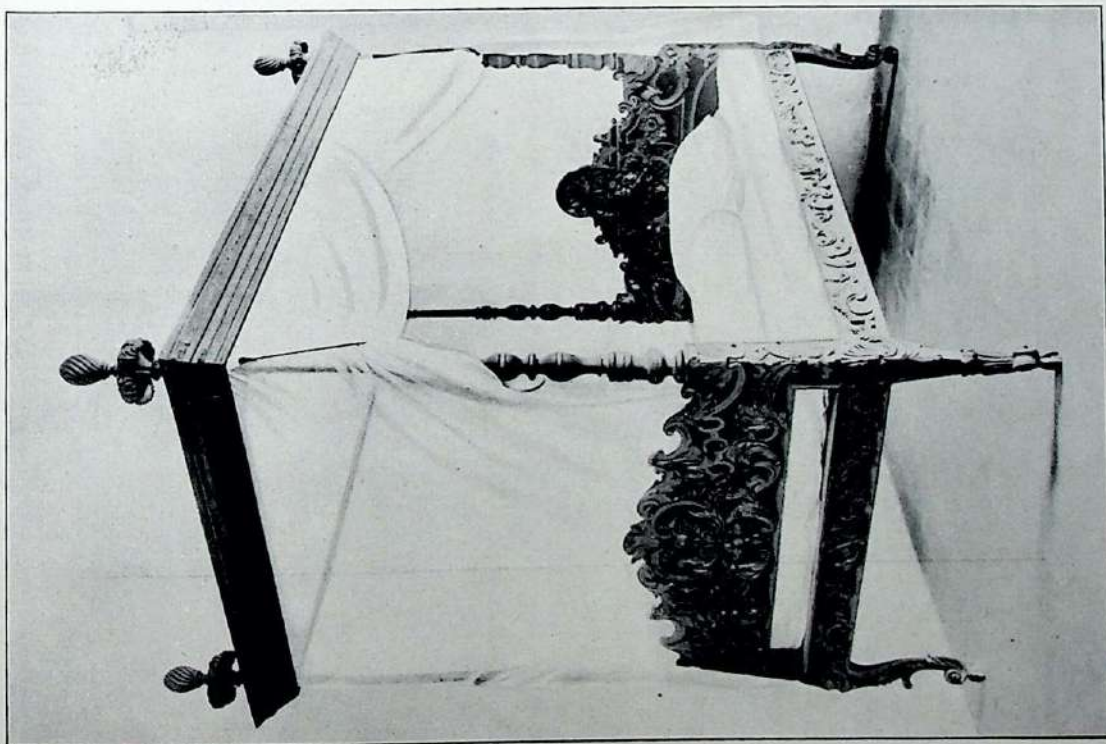

*Leonard Pierre Joseph Burggraaf du Bus de Gisignies.
Commissaris-Generaal (1825—1830).*

HET HUIS TJITRAP

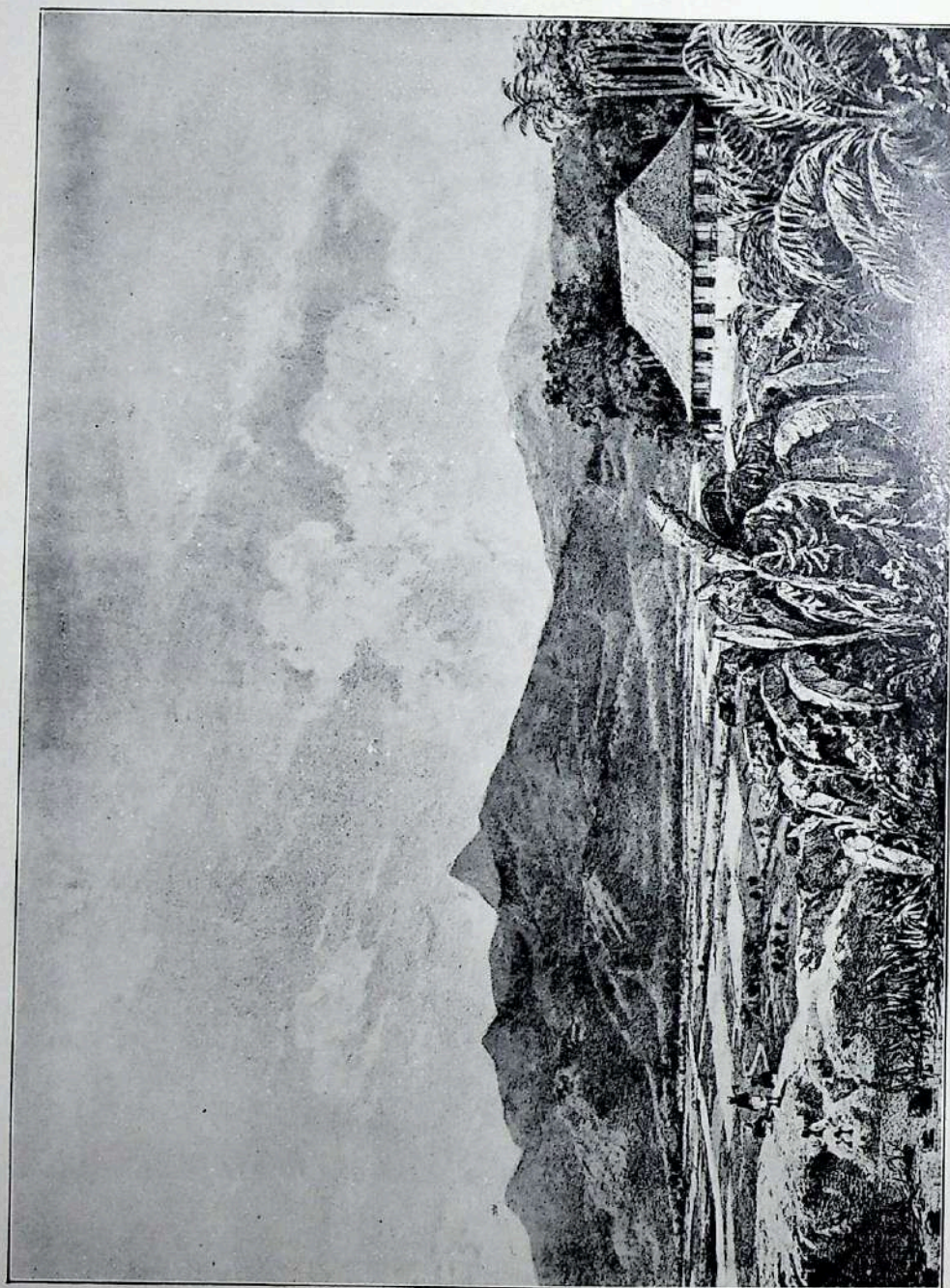

Wapenafbeelding Verstege.

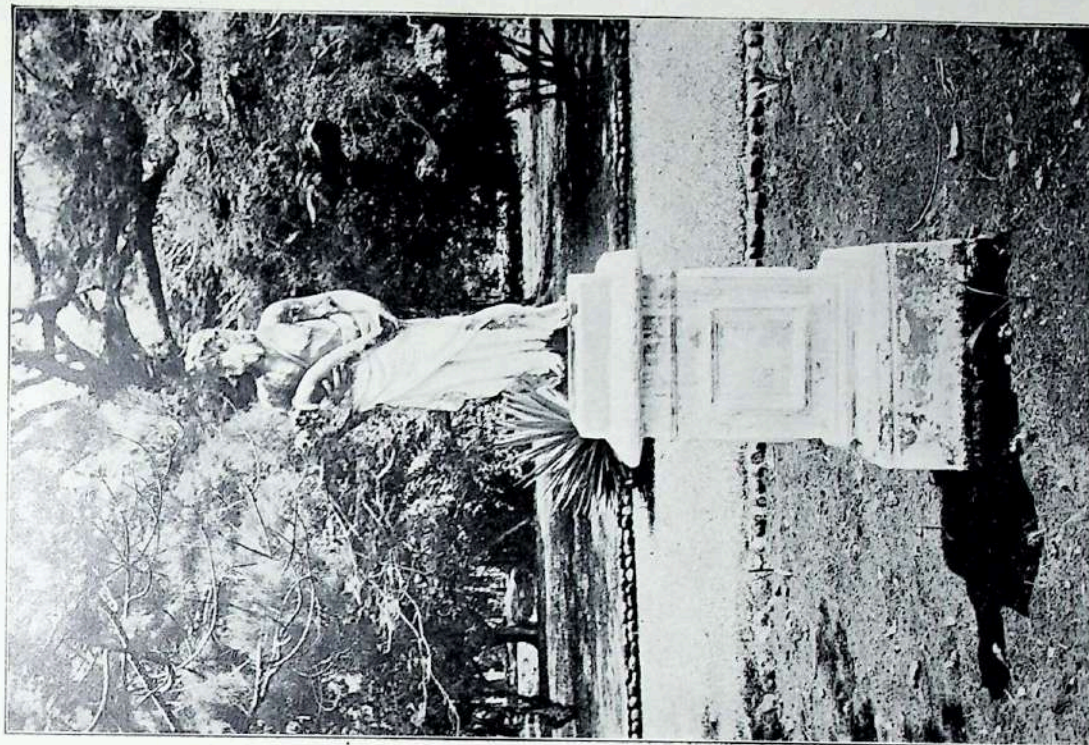
Gebeeldhouwd ledikant.

HET HUIS TJITRAP

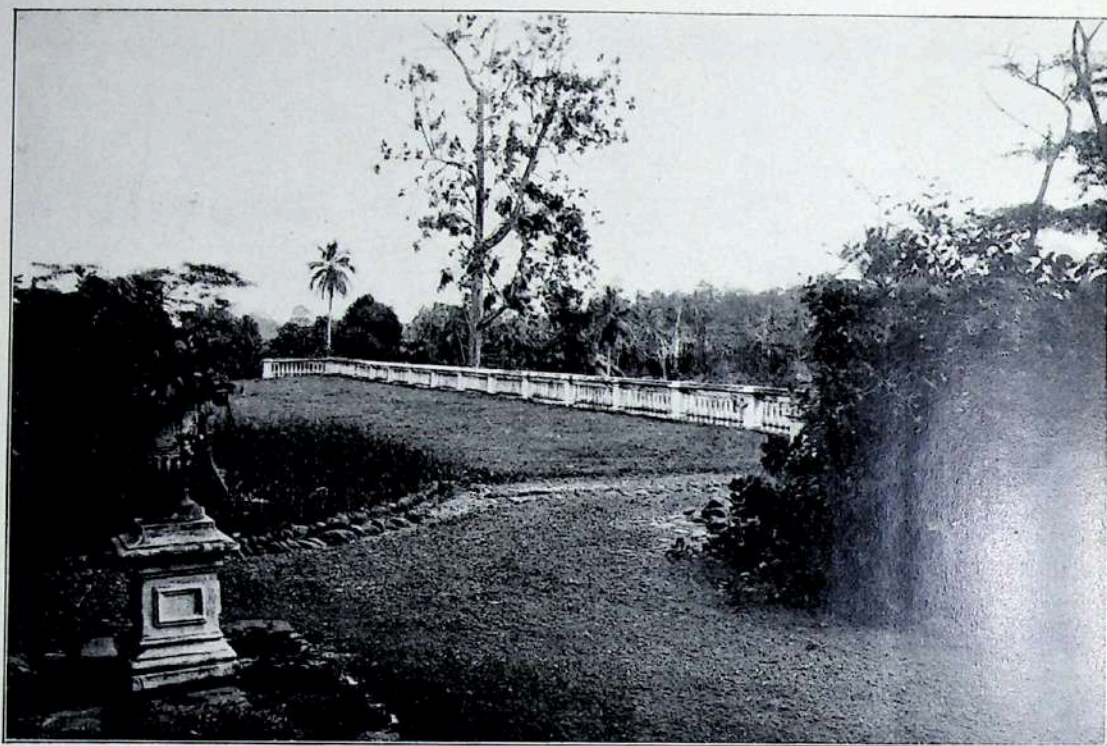
Gekleurde prent, voorstellende het landhuis omstreeks 1840, naar de schilderei van A. Salm.
Eigendom van Mr. Dr. G. G. van Buttingha Wichers, Batavia.

HET HUIS TJITRAP

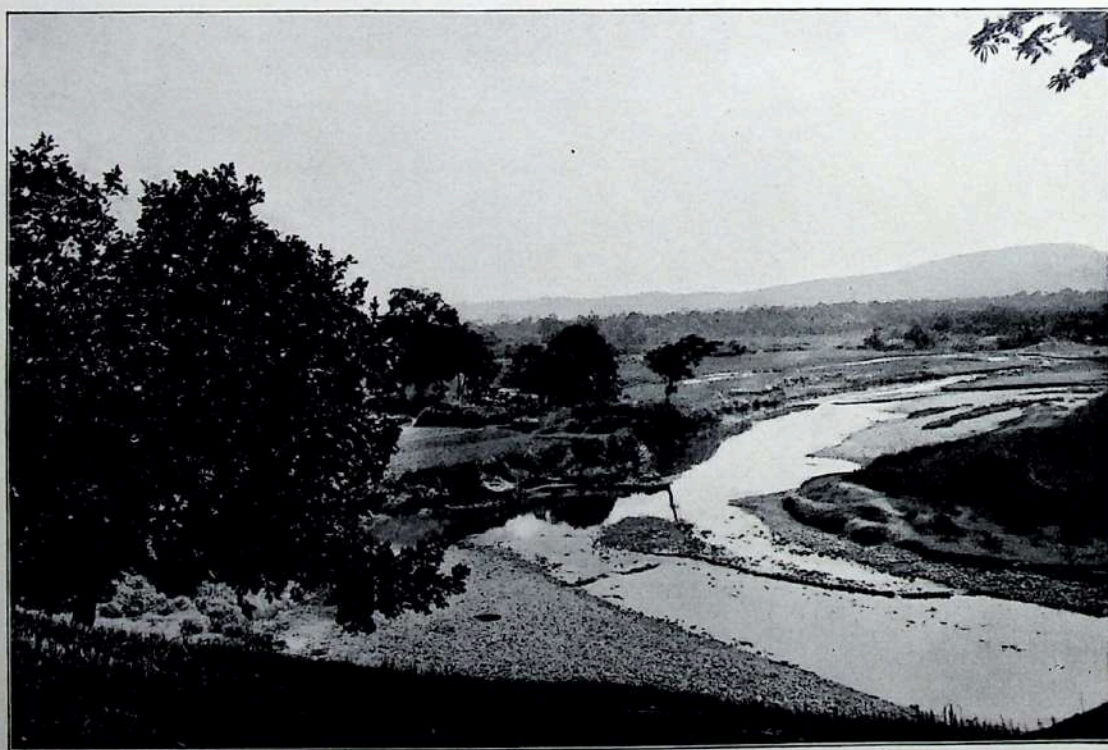

Marmeren beelden in de tuinen.

HET HUIS TJITRAP

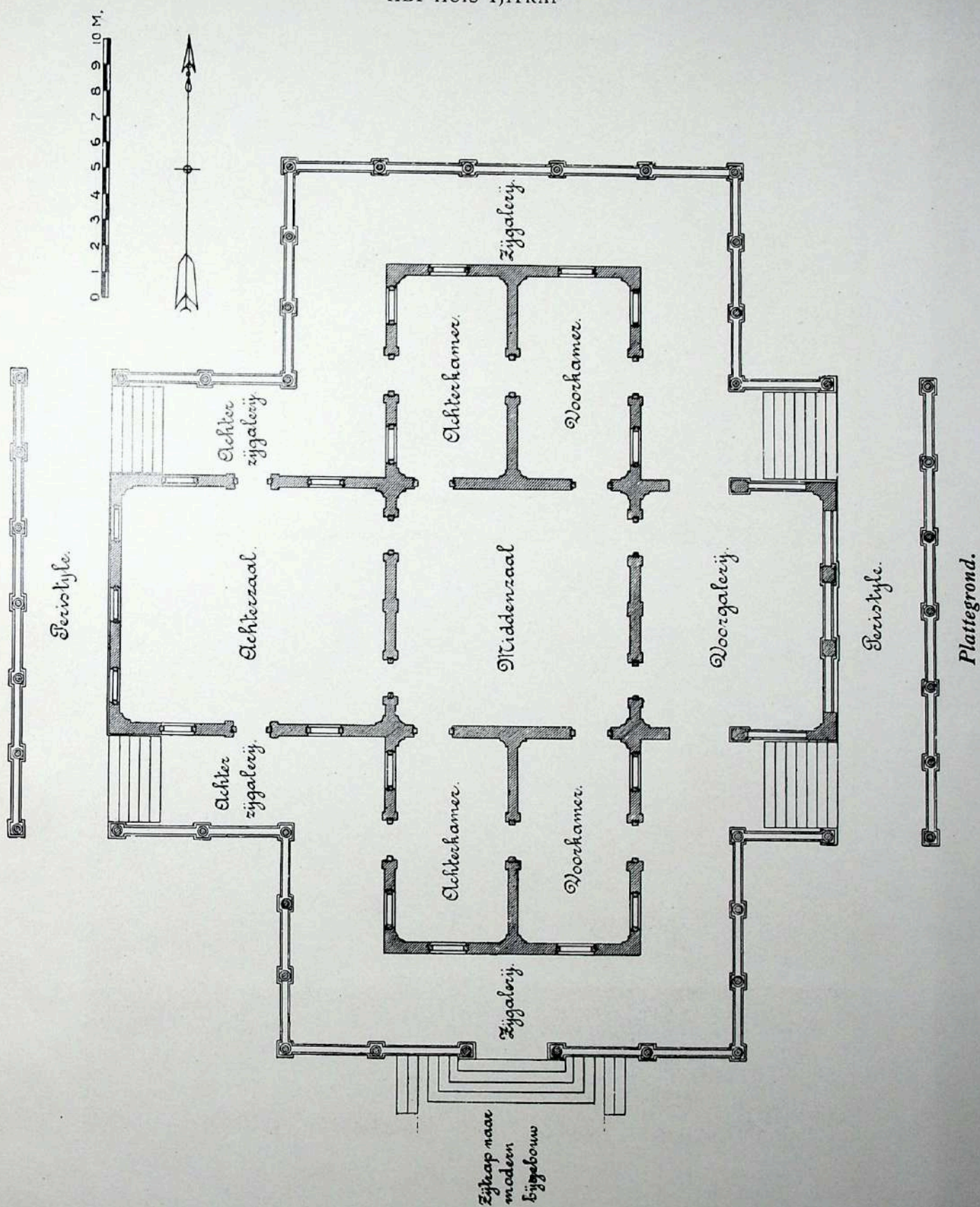

Terras in de tuinen.

Gezicht van het landhuis op de Tjiteureup.

HET HUIS TJITRAP

JOHAN ANDRIES BARON VAN HOHENDORFF 1717-1760
Koopt het land Tjitrap van de Compagnie in 1756,
dat zij tevoren respect. had afgestaan aan P. A. Poerbaja en
A. Soerawinata, terwijl R. Sakee zich op Tjitrap vestigde.

x
PHILIPPINA THEODORA MOSSEL 1731-1765

her x 1762

NICOLAAS HARTINGH † 1766

o.a.

Jacob Theodorus Hartingh † 1765

Na zijn dood wordt zijn vader uni-
verseel erfgenaam en verkoopt het

land Tjitrap in 1766 aan:

GERRIT WILDELAND

Deze verkoopt het land in 1772

voor de helft aan:

GEORGE BERTRAM TIMMERMAN, repatrieert in 1773.

Wordt in Juni 1773 eigenaar van het geheele land.

Hij verkoopt het in Augustus 1773 aan:

JAN HENDRIK DUIRVELD

Deze verkoopt in 1775 het land Tjitrap aan:

Mr. PIETER POELMAN † 1784

Het Huis Tjitrap wordt als zijn eigendom
vermeld in een reisjournaal van Radermacher, 1776.

Hij legt de tuinen aan van het Huis Tjitrap

her x 1767

ANN ROBERTS, wede van Andries Jan Zallé † 1800

Zij wordt na den dood van Poelman universeel

erfgename en verkoopt het land Tjitrap aan:

JOHAN SAMUEL HEINRICH WÜSTENBERG † 1802 en LEENDERT MIERO 1755-1834

Hij doet afstand van zijn
rechten op het land.

her x 1794

ANJELINA KATHARINA VALENTIJN ged. 1773-1817.

her x 1803

JOHANNES LOETZRICH † 1808

her x 1809

ADRIAAN MAARSCHALK

Uit haar boedel wordt het land Tjitrap

gekocht door

AUGUSTIJN MICHIELS ged. 1769-1833

Hij betreft meermalen 's jaars het Huis Tjitrap

x

1. 1788. Maria Wilhelmina de Bruijn † 1803.

2. 1819. Davida (Dakda) Elisabeth Augustijn † 1827.

ANDRIES MICHIELS † 1841
Een der geadopteerde kinderen.
Hij erft het land Tjitrap
na den dood van Augustijn
Michiels.

ex. 1

AGRAPHINA AUGUSTINA MICHIELS 1792-1875.

Na den dood van Andries Michiels

komt het land Tjitrap volgens de bepalingen
van het testament haars vaders in haar bezit.

Zij vertoeft dikwijls op het Huis Tjitrap.

x

1. 1809. Jacobus Anthonij Beijvanck 1780-1837

2. 1844. PETRUS HENRICUS MENU 1790-1875 wedr van Wendelina van Kempen † 1834

o.a.

ADELAÏDE ELIZABETH

MENU geb. 1825

x 1842

Johan Cornelis
de Kock Van Leeuwen
geb. 1820

MARGARETHA CATHARINA

MENU 1829-1875

x 1848

Mr. Henricus Wilhelmus
du Perron 1820-1900

5 Kinderen

GEERTRUIDA WENDELINA

MENU geb. 1830

x 1852

Jonkheer Gustave
Marie Verspijck 1822-1909

Kinderen

JOHANNA MARIA

MENU geb. 1832

x

1. 1854. Jan Welter geb. 1818
2. 1862. Johannes Jacobus
Wilhelmus Elize
Verstege 1834-1890

o.a.

ex. 2

JOHAN AUGUST VERSTEGE
† 1922

GUSTAVE CHARLES VERSTEGE 1866-1928
Hij bewoont en verfraait het Huis Tjitrap, dat
in zijn bezit overgaat. Universeel erfgenamen zijn
de kinderen van zijn broeder Emile Henri. Na
zijn dood is het Huis Tjitrap onbewoond.

EMILE HENRI VERSTEGE
† 1930

HENRIËTTE LOUISE VERSTEGE 1900-

x 1927

Anton Herman Eduard Vélberg 1901-

Kinderen

EMILE JOHAN RUDOLF VERSTEGE 1901-

Hij doet afstand van zijn rechten op het Huis
Tjitrap in 1929.

x 1931

Johanna Maria Wilhelmina van Bakergem 1914-

V. PERSONEN-REGISTER.

PERSONEN-REGISTER.

In dit register zijn alléén de namen van personen opgenomen, die in de geschiedenis der behandelde landhuizen op de een of andere wijze een rol hebben gespeeld, dus niet de namen van hen, die in algemeen verband vermeld worden. Ook de namen van de auteurs der geraadpleegde werken zijn in dit register opgenomen. Dit is gedaan om den omvang van het werk niet noodeloos te vergrooten en om het raadplegen daarvan te vergemakkelijken. Zoo worden ook alléén de namen in de genealogische tafels, welke niet in den tekst voorkomen, in dit register vermeld. Familienamen, welke op verschillende manieren gespeld worden, zijn onder één hoofd gebracht.

A.

Abeleven, Samuel Jan, 54.
 Abendanon, Mr. J. H., 20.
 Alderwerelt Houtuyn, Marinus Constantijn, Baron van, 53.
 Aletta, slavin, 50.
 Alimohamat, 84.
 Alting, Mr. Willem Arnold, 46, 47, 54, 55, 56.
 Amat, 9.
 Ament, Daniël Cornelis, 16, 28.
 Ament, Eduard Corneille Collette, 15, 17, 18, 25, 26, 28, 29.
 Ament-Burgemeestre, Mevrouw, 17.
 Ament, Tjalling Diederick Sjoerd Auke, Tafel II.
 Ament, Gustaaf Adolf, Tafel II.
 Ament, Mr. John Anton, Tafel II.
 Ament, Elize, Tafel II.
 Ament, Rosa, Tafel II.
 Ament, Hendrikus Michiel, Tafel II.
 Ament, Johanna Rosina Carolina, Tafel II.
 Ament, (familie), 19.
 Andrée Wiltens, Mr. Albert John, Tafel II.
 Appels, Adriana, 75.
 Aria Soerawinata, 75.
 Arnold, Johan Willem, 91, 95.

Arnold, Wilhelmina Henriëtte, 96.
 Arnold, (familie), 70.
 Aubree, Noach, 4.
 Augustijn, Davida (Dakda) Elisabeth, 88, 91.

B.

Bakergem, Johanna Maria Wilhelmina van, Tafel IV.
 Bangeman, Sophia Cornelia, 24.
 Bangeman, Pieter Joan, 21.
 Bangeman, Hendrik Pieter, 48.
 Baron-Michiels, Elisabeth, 90.
 Batelaan, Hugo, 52.
 Batelaan, Cornelis, 52.
 Baud, Jean Chrétien, 23, 31.
 Berckel Bik, Wijnand Willem van, 61.
 Berth, weduwe, 50, 51, 52.
 Bese van Boegis, slavin, 59.
 Bestbier, juffrouw, 51, 52.
 Beunink, Wendelina, 99.
 Beusechem, Jan Michiel van, 24, 86.
 Beusechem, Douairière Jan Michiel van, 23, 24, 26.
 Beijvanck geb. Michiels, Agraphina Augustina, 89, 90, 94, 95, 96.
 Beijvanck Jacobus Anthony, 90, 95, 96.
 Beijvanck, Jacobus Antonius, 90.
 Beijvanck, Anna Elisabeth Augustina, 96.
 Beijvanck (familie) 95, 96.

B.

Bik, Céline Marguérite, Tafel II.
 Bloemhof, Sophia, 96.
 Blok, Roelof, 7, 8, 9.
 Boekhoff, H. 88.
 Boesses, Adriaan, 48, 51, 52.
 Boo, Roels, 96.
 Boo, Louise Helena, 96.
 Borchardt, 69.
 Borchers, Barthold, 45.
 Bosboom H. D. H., 8, 9, 37, 40, 46, 54.
 Bosch, Anna Jacoba, 51.
 Boudaen, Susanna, 4.
 Boursse Wils, Hendrik Abraham, 53.
 Boutmy, Edouard Corneille Collette, 29.
 Boutmy, Gustave Adolphe, 26.
 Boutmy, Daniël Cornelis, Tafel II.
 Boutmy, (familie), 91.
 Braam, Jhr. George van, 89, 96.
 Braam, Jan Jacob van, 89, 94.
 Braam, Jonkvrouw Eva Charlotte van, 96.
 Braam, Jonkvrouw Helena Louise van, 96.
 Braam, Jhr. Aegidius van, 96.
 Brandes, Dr. J. L. A., 3.
 Breekpot, Johanna Henriëtte, 22.
 Breekpot, Cornelis, 22.
 Broek d'Obrenan, Eduard Frederik van den, 99.
 Broyel Spiering, Van, 53.
 Brumund, J. F. G., 9, 10, 11.
 Bruyn, Maria Wilhelmina de, 88, 89.
 Burg, Clara van der, 6.
 Burgemeestre, Johanna Rosina Carolina Elisabeth, 28, 29.
 Bus de Gisignies, Leonard Joseph, Vicomte du, 86—88.

C.

Castelijn (Castelein), Frans, 6, 53.
 Choumat, luitenant J. 19.
 Citters, Mr. Willem Aarnout van, 52.
 Citters, Mr. Willem van, 52.

Cole, Catharina, wed. Job, 47.
 Constantia, slavin, 50.
 Coop à Groen, Clasina Helena, 7, 20.
 Coop à Groen, Jacoba Martha, 7.
 Coop à Groen, (familienaam), 19.
 Coortzen, Jan Reinier, 48, 52.
 Coortzen-Bangeman, Johanna Maria, 52.
 Corner, 84.
 Coyett, Frederik, 4.
 Coyett, Balthasar, 4.
 Coyett, Frederik Julius, 1, 3, 5, 6, 10, 12.
 Craan, Petrus, 22.
 Craan, Jacobus Johannes, 21, 22, 23, 30.
 Craan, Catharina Margaretha, 22.

D.

Daendels, Gouverneur-Generaal, 32.
 Dekker, weduwe, 89.
 Depaty Wiratanoe Datan, 20.
 Dibbetz, Mr. Dirk Jan, 45.
 Diemont, 88.
 Dignori, 24, 32, 86.
 Djans, 84.
 Doren, J. B. J. van, 82, 83, 86, 94, 96.
 Duirveld, Jan Hendrik, 78.
 Dul Talie Abdul Rahim, 9.
 Dijk, Johannes op den, 48, 52.

E.

Ekenholm, Johannes, 57.
 Ekenholm, Mevrouw, 57.
 Engelhard, Pieter, 23.
 Engelhard, Nicolaus, 10.
 Engelhard, Mevrouw, 57.

F.

Fauconier, Sophia 5, 53.
 Filips, 84.
 Fortmeyer, Johannes Fredericus, 76.
 Fritze, 88.

G.

Gabriël, 70.
 Geugten, Van der, 77.

G.

Gevers, Jhr. Abraham, 89, 93, 94.
Girardin, 19.
Goepa, 84.
Goossens, Geertruida Margaretha, 6, 22
45.
Goossens, Johannes, 5.
Graaff, Gideon Mari van de, 26.
Graaff, Willem Jacob van de, 26.
Grebel, juffrouw, 57.
Greven, Hendrik, 4.
Groben, Elisabeth Anthoinetta van, 75.

H.

Haan, Dr. F. de, blz. 1, 2, 3, 6, 8, 9,
20, 21, 22, 23, 24, 43, 45, 57, 58, 59,
60, 75, 76, 78, 81, 88, 98.
Haas, Pieter Adrianus Hendrik van
der, Tafel II.
Hart, Elisabeth van der, 7.
Hartingh, Nicolaas, 76, 77.
Hartingh, Jacob Theodorus, Tafel IV.
Heerdt, Jacob Carel Federik, Baron van,
96.
Helvetius, Adriana Louisa, 22, 23.
Henny-du Perron, Albertine Eugénie,
100.
Henny, (familie) 101.
Hensy, 84.
Hemert, Gijsbert Martinus van, 99.
Hemert, (familie) Van, 101.
Hilgers, Giliana Wilhelmina, 77.
Hoeven, Margaretha Jacoba van der,
Tafel III.
Hogendorp C. S. W. Grave van, 86.
Hohendorff, Johan Andries, Baron van,
4, 75, 76.
Hohendorff, Douairière Philippina Theo-
dora van, 76.
Holle, Catharina Charlotte, 57.
Holsman, G. J. 23.
Hoorn (van Burgh), Johanna Margaretha
van, 53.

Hoorn, Pieter van, 6.
Hooyman, Ds. Jan, 23, 45, 46, 47, 48,
49, 50.
Houtman, Anna Elisabeth, 90.
Houque, Reinier, 48.
Huysers, Ary, 45, 46, 47, 48, 49, 50.

I.

Igel Igel, Awrom (Aron), 60.
Igel Igel, Gietel, 60.
Igel Igel, Smoel (Samuel), 60.
Igel, Jehoede Leip Jegiel, 57.
Igel, Juda Leo Ezechiël, 57.
Imhoff, Mr. Gustaaf Willem, Baron van,
3, 5, 6, 9, 10, 11, 29, 76.

J.

Jonge, De, 54.
Jonker, Andries, 23.
Josephe, Simon, 8.
Jubbels, Adriaan, 21, 22.
Julius, 84.
Julius, W., 88.

K.

Kalff, S., 99.
Kastele, Van de, 27.
Kate, Ten, 31, 70.
Kelman, Hendrik, 78.
Kempen, Wendelina van, 97.
Khouw Hong Liang, 8.
Khouw Tjangke, 8.
Klerk, Reinier de, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 54, 58, 59, 60, 62, 63,
64, 65.
Klerk geb. Westpalm, Mevr. Sophia
Francina de, 6, 44, 45, 47, 50, 51, 53,
54, 56, 60.
Klerk, Willem Cornelis de, 44, 47.
Klerk, Wilhelmina Cornelia de, 44, 47.
Klerk Dibbetz, Reinier de, 44, 45, 53.
Klinkert, 88.
Kloot, Van Rhede van der, 3, 6,
17, 20, 22, 23, 43, 45, 48, 55, 57, 75.
Knebel, 2.

K.

Kock van Leeuwen, Johan Cornelis de 98.
 Kock van Leeuwen, De (familie), 101.
 Krom, Prof. Dr. N. J. 5.
 Kruithof-Keizer, Mevr. 57.
 Kijdsmeir, Willem Martinus, 26.
 Kijdsmeir, Catharina Petronella, (weduwe Visser), 26, 27, 28.
 Kijdsmeir, Theodora Mariana, 26.
 Kijdsmeir, Catharina Johanna, 26.

L.

Lauw Nunco, 8.
 Lauw Kang Nio, 96.
 Leemans, 4.
 Lim Ki Englo, 8.
 Lim Theeko, 8.
 Lim Tjipko, 8.
 Limburg Stirum, Gravin Johanna Sara van, 57.
 Lindenberg, 84.
 Lingen, Aletta van der, 20.
 Liro (ten rechte Miero), 58.
 Loetzrich, Johannes, 80.
 Lons, Cornelis Antonie, 4, 5.
 Loudon, William Francis, 98.
 Loudon, (familie), 101.
 Lyclama à Nijeholt, Baukje Maria, 45.

M.

Maarschalk, Adriaan, 80.
 Mahoka, 84.
 Manies, slavin, 26.
 Maurisse, Mr. Pieter Simon, 57.
 Mea, 25.
 Medhurst, 9.
 Meertens, Hermina Alexandrina, Tafel II.
 Menu, Johannes, 97.
 Menu, H. J. B. 99.
 Menu, Petrus Henricus, 71, 72, 96—99.
 Menu, Johanna Maria, 98.
 Menu, Geertruida Wendelina, 99.
 Menu, Adelaïde Elizabeth, 98.

Menu, Margaretha Catharina, 99, 100.
 Menu, geb. Michiels, Agraphina, Augustina 97, 98.
 Menu, (familie), 71, 97, 98, 99, 101.
 Meyer, Joan Cornelis, 59, 60.
 Meyer, Lambertine Jeannette Elisabeth Adriana, 61.
 Mey, C. W. 9.
 Meyerhoff, Jan, 4.
 Merkus, Mr. Pieter, 94.
 Metzlar, Jacob Caspar, 47.
 Michil, 84.
 Michiels, Augustijn, (Majoer Jantje), 71, 72, 80, 81, 83—101.
 Michiels, geb. Augustijn, mevrouw, 91.
 Michiels, Jonathan, 86.
 Michiels, Andries, 90, 91, 94, 95.
 Michiels, Augustina, 90, 95.
 Michiels, Titus, 88, 89.
 Michiels, Wilhelmina, 90.
 Michiels, (familie), 86, 91, 96, 98.
 Miero, Leendert, 57, 58, 59, 60, 79, 80.
 Miero, Anthony, 59, 60.
 Miero, Johanna Susanna, 59, 60.
 Miero Mijer, J. C. 60.
 Miero, Adolphus Gustavus, 60.
 Miero, Joseph Michiel, 59, 60.
 Miero, Sewa Diena, 59, 60, 61.
 Moens, Adriaan, 51.
 Moerbeek, Anna Suzanna, 6.
 Moerbeek, Jeroen Barentsz., 6.
 Moes (Iconographia Batava), 18.
 Mossel, Jacob, 5, 8, 9, 46, 77.
 Mossel, Philippina Theodora, 75, 77.

N.

Nagel, G. H. 58, 59.
 Nasson, Johanna Henriëtte Sophia, 89.
 Naysan, 84.
 Neueck, Pijffer von, 59.
 Ni Hoe Kong, 20.
 Niena, 96.
 Niey Clasie, 52.
 Nji Safira, 50.

N.

Nji Soenting, 50.
Njonja Trijn, 50.
Noto Soeroto, 72.
Nupoort, Jan, 48.
Nijs Brouwer, Van de, 89.

O.

Olden, Charles van, 53.
Olivier, Johannes, 31.
Ongewassen, Margaretha Sophia, 22.

P.

Pangeran Aria Poerbaja, 75.
Panhuijs, Mr. Joan Hendrik van, 52.
Pauwlüttzen (Pauwlutsen), Elisabeth Cornelia, 78.
Pedersen, Hugo V. 88.
Perera, N. 9.
Perron, Louise Henriëtte du, 99.
Perron, Louis Henri du, 100.
Perron—Menu, Margaretha Catharina du, 100.
Perron, Charles Emile du, 100.
Perron, Mr. Hendricus Wilhelmus du, 99.
Perron, Louis du, 99.
Perron, Jeanne Marie du, 99.
Perron, Du, (familie) 101.
Pettenius, Maria Cornelia, 79.
Piekenbroek, weduwe, 21.
Piéron, Désirée Josine, 99.
Pierraedt, Constance, 4.
Poelman, Steven, 79.
Poelman, Mr. Pierre, 78, 79, 82.
Poelman, (familie), 78.
Price, David Tannat Montgomery, 96.
Pui, Cathérine Marie du, Tafel III.
Putten, W. L. van, 88.
Puy, De, 84.

Q.

Quartel, Johanna Lucretia du, 99.

R.

Rach, Johannes, 39, 43, 44, 54, 64.
Radder, Adriana Elisabeth, 78.

Raden Sakee, 71, 75, 78.
Raden Saleh, 71, 72, 73, 97.
Radermacher, Mr. Jacobus Cornelis Mattheus, 30, 45, 48, 51, 52, 53, 75, 79, 82.
Radermacher, Mr. Frans Reinier, 51, 52, 53.
Radermacher, Susanna Ignatia, 57.
Radin Salie, 84.
Raffles, 10.
Ratoe Sjarifa Fatima, 29.
Ravallet, (weduwe Berth) juffrouw Geertruida Sophia, 50.
Resandt, Wijnaendts van, 7, 78.
Reyndermans, Elisabeth, 97.
Reynst, J. C. 86.
Reynst, Maria Anna, 57.
Riemsdijk, Jeremias van, 18, 19, 22, 45, 46.
Riemsdijk, Willem Vincent Helvetius van, 24, 30, 31, 80, 86.
Riemsdijk, Daniël Cornelis Helvetius van, 19, 24, 25, 27, 29, 32.
Riemsdijk, Jr. Willem Vincent Helvetius van, 25.
Riemsdijk, Jacobus Johannes Helvetius van, 24.
Riemsdijk, Abraham Pieter van, 26.
Riemsdijk, Egnatia Cornelia Margaretha van, 23.
Riemsdijk, Theodora Jacoba van, 23.
Riemsdijk, Jacoba Mariana van, 26.
Riemsdijk, Catharina Johanna van, 23.
Riemsdijk, Scipio Ysbrand Helvetius van, 26.
Riemsdijk, Abraham Scipio Isibrandus van, 26.
Riemsdijk, Sophia Catharina van, 26.
Riemsdijk, Willem Martinus van, 26.
Riemsdijk, Dina Cornelia van, 26, 27, 28, 29.
Riemsdijk, Catharina Petronella van, 26.
Riemsdijk-Simans, Christina van, 26.
Riemsdijk, Sophia Wilhelmina van, 26, 27.
Rietstap, 15, 72.

R.

Roberts, Ann, 79.
 Rominken, 84.
 Roorda van Eysinga, P. P. 32, 82, 84.
 Rubens, Annatje Joseph, 59.
 Rudolph, M., 60
 Rijck, Gerhard Carolus van, 23.
 Rijswijck, Wilhelmina van, 51.

S.

Saartje, slavin, 50.
 Saartje van Batavia, slavin, 59.
 Saira, slavin, 59.
 Sapiero, 84.
 Senn van Basel, Mr. Willem Adriaan, 23.
 Senn van Basel, Wilhelmina Henriëtte, (Mevr. Baud), 23.
 Serrurier-ten Kate, Mevr. M. 40.
 Seyd Alie, 84.
 Schulp, Arnolda, 52.
 Siberg, Johannes, 54, 55, 56, 57.
 Siberg geb. Alting, Pieterella Gerhardina, 54, 56, 60.
 Siberg, Willem Arnold Alting, 56.
 Siberg, Jhr. Mr. Pieter Gerhard, 57.
 Siberg, Johannes Alting, 57.
 Siberg, Françoise Catharina Emilia Alting, 57.
 Siberg, Jhr. Pieter Gerhardus Alting, 57.
 Siberg, Paul Adriaan Alting, 57.
 Siberg, Mars Quintus Alting, 57.
 Siberg, Martha Maria Johanna Adriana Alting, 57.
 Siberg, Mr. Pieter Gerhard, 57.
 Siberg, echtpaar, 56.
 Simans, Christina, 25, 26.
 Sinjo Jantje, 95.
 Si Oako, 9.
 Smith, David Joan, 51.
 Smolders, Maria, 97.
 Snijders, Jehoede Leip Benjegichiel, 58.
 Stoop, Rachel, 78.
 Suchtelen, Henricus Jacobus van, 7, 20.
 Suermondt, Mary, 29.

Swart, Anna Anthonia, 78.
 Swieten, Pieter van, 24.

T.

Tan Kalong, 8.
 Tan Hok Nio, 90.
 Tan Soenko, 9.
 Tee Toanko, 8.
 Ternaten, A. van, 9.
 Teisseire, 30, 79, 82.
 Thalia, slavin, 90, 95.
 Thedens, Johannes, 6, 7.
 Thierens, Sophia Henriëtte, 96.
 Thorn, 30.
 Tiedja van Makasser, slavin, 59.
 Timmerman, George Bertram, 78.
 Titus, 90.
 Tjan, 84.
 Toutlemonde, Balthasar, 5.
 Tulleken, Maria Elisabeth, 59.
 Tung Inko, 9.

V.

Valentijn, Anjelina Catherina, 80.
 Velberg, Anton Herman Eduard, 100.
 Velberg-Verstege, Mevr. H. L., 71.
 Velde, Pieter van den, 7, 20, 29 30.
 Velde, Bartholomeus van den, 20
 Velde, Sara Jacoba van den, 21.
 Velde, Bartholomeus Gerard van den, 20.
 Verhuell, Quirijn Maurits Rudolph, 30.
 Verspijck, Jhr. Gustave Marie, 99.
 Verspijck-Menu, Geertruida Wendelina, 100.
 Verspijck, Abraham Claudius Jean, 99.
 Verspijck, Jhr. Henri Gustave, 99.
 Verspijck, Gustavine Marie, 99.
 Verspijck, Jonkvrouw Elisa, 99.
 Verspijck, (familie), 101.
 Verstege, Johannes Jacobus Wilhelmus Elize, 98, 100.
 Verstege-Menu, Johanna Maria, 81, 100.
 Verstege, Gustave Charles, 70, 73, 81, 100.

V.

Zeegers Veeckens, Lambertus, 57.
 Verstege, Emile Henri, 100.
 Verstege, Henriëtte Louise, 100.
 Verstege, Emile Johan Rudolf, 71, 81, 100.
 Verstege, Maria Wilhelmina Augustina, 98.
 Verstege, (familie) 101.
 Veth, 9, 70.
 Verijssel, Hugo, 45, 48, 51.
 Verijssel, Margaretha Sophia, 45, 51, 52.
 Vinju, Adrianus Anthony, 60, 89, 94.
 Visser (Visscher), Carel Marinus, 26, 27.
 Vosmaer, Gualtherus, 53.

W.

Wahatima, 84.
 Wargaren, Margaretha Catharina, 80.
 Wassink, Dr. Geerlof, 26.
 Weber, Dorothea, 77.

Westpalm, Mr. Jan, 48, 52.
 Westpalm, Sophia Francina, 6, 45.
 Westpalm, Geertruida Margaretha, 51.
 Westpalm, Geertruida Catharina, 52.
 Westpalm van Huzum, Michiel, 5, 45.
 Wildeland, Gerrit, 77, 78.
 Willems, I. F. 89.
 Wurmb, Frederik, Baron von, 30.
 Wüstenberg, Johan Samuel Heinrich, 79, 80.
 Wüstenberg, weduwe, 80.
 Wijck-du Perron, Jeanne Marie van der, 100.
 Wijck, Jhr. Johan Cornelis van der, 99.
 Wijck, Jhr. Herman Pierre Henri van der, 99.
 Wijck, (familie), Van der, 101.

Z.

Zallé, Andries Jan, 79.
 Zallé, Anna Maria, 79.

VI. ZAKEN-REGISTER.

ZAKEN-REGISTER.

In dit register zijn alléén de namen van zaken opgenomen, welke met de geschiedenis der behandelde landhuizen verband houden, dus geen zaken, welke in algemeenen zin genoemd worden. De namen der landgoederen, die op verschillende manieren gespeld worden, zijn onder één hoofd gebracht.

B.

Bantammerweg, 95.
 Batavia, 24, 26, 27, 28, 30, 46, 54, 58, 61, 64, 80, 81, 82, 92, 96, 98.
 Bataviasche Statuten, 22.
 Bataviasche Ommelanden, 23, 30, 77, 80, 82.
 Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, (Museum, Historische Zaal, Arch. Verzameling, Verhandelingen,) 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12, 30, 41, 43, 54, 62, 72.
 Bekasi (landgoed), 23.
 Binnen-Portugeesche Kerk, 7.
 Buitenzorg, 22, 24, 30, 32, 45, 59, 80, 92, 93, 95.

C.

Catalogus Historische Tentoonstelling, 3.
 Cheribon, 28.
 Chineesche Raad, 9, 12.
 College van Diakenen der Hervormde Gemeente, 60.
 Compagniesoudheden (Celebes), 7.
 Compagnieskamer, 40.
 Crocot (Krokot), 52, 62.

D.

Denambo (landgoed), 90, 95.
 Diaconie Weezen- en Armenhuis, 37, 39, 61, 62, 63.
 Dramaga (landgoed), 24, 75.
 Dregterland (landgoed), 20.
 Drosserspad, 9.

G.

Gang Ketapang, 61.
 Gang Menu, 97.
 Gang Tepekong, 1.
 Gedé, 70.
 Gedong Kramat, 71, 77.
 Gedong Loehoer, 71.
 Gedong Pandjang 71, 101.
 Gereformeerde Portugeesche Gemeente, 90.
 Gisignies, Paleis du Bus de, 93.
 Glodok, 24.
 Groote Rivier, 5, 9, 27, 45, 51, 59.
 Groote Roea Malakka, 80.
 Grissé, 76.

H.

Hambalang (onderneming), 69, 74.
 Hervormde Kerk, 50.
 Hindoe-beelden, 2, 4, 5, 8, 10, 11, 12.
 Historisch Genootschap, 5.
 Historische Tentoonstelling Batavia, 3.
 Hollandsche Kerk, 5, 7, 22, 45, 47, 48, 51, 54, 77.
 Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, 49.
 Hoofdbureau van het Mijnwezen, 37, 42, 61.
 Hotel du Chemin de Fer, 92.
 Huis van den Zoeten Inval, 83, 86.
 Huys de Kruyswijk (schip), 57.
 Huize Buitenzorg, 92.
 Huize Semper Idem, 85, 88, 89, 91, 92, 93.

J.

Jacatra (Jakkerta), 6, 8, 9, 10, 91, 93.
 Jacatrasche weg, 77.
 Japara, 22.
 Java's Noord-Oostkust, 43, 54, 76, 77.

K.

Kaapsche landhuizen, 2.
 Kalibata (landgoed), 21.
 Kampong Melajoe (landgoed), 46, 55, 90, 98.
 Kampong Melajoe, 90, 98.
 Kampong Noordwijk, 95.
 Karang Tjongok (landgoed), 23.
 Kartasoera, 4.
 Kasteel Batavia, 48, 61.
 Kawoengpandak (landgoed), 23.
 Kedong Alang (landgoed), 93.
 Kedoeng Badak (landgoed), 93.
 Ketjipit (landgoed), 24.
 Klapanoenggal (landgoed), 70, 81, 82, 85, 86, 90, 91, 93, 95.
 Kliphof (landgoed), 90, 91.
 Koripan (landgoed), 93.
 Krakatau, 15.
 Krangan (landgoed), 93.
 Kuwera, 12.

L.

Landbouwmaatschappij Tjitrap, 100.
 Landlust (landgoed), 27.
 Landsarchief, 1, 3, 6, 20, 38, 64.
 Lands-hutte (landgoed), 32.

M.

Makassar (landgoed), 32.
 Makassar (stad), 7, 22.
 Malabar, 22.
 Mandelawangi, 70.
 Mataram, 4.
 Mathys (landgoed), 20, 21.
 Meester-Cornelis, 20, 22, 61, 90, 95, 100.
 Megamendoeng, 69, 70, 74, 93.
 Meyegracht, 81.

Moearaberes (landgoed), 23.
 Molenvliet (Molenvlietsche dijk), 37, 44, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 59.

N.

Nederlandsche Oudheidkundige Bond, 40.
 Nengewer (landgoed), 23, 81, 90, 94, 99.
 Noesa Kembangan (landgoed), 24.
 Noordwijk, 6, 8, 9.

O.

Oengaran, 4.
 Onrust (eiland), 4, 6.
 Oudheidkundige Commissie, 2, 8, 12.
 Oudheidkundige Dienst, 1, 7, 46.
 Oudheidkundig Verslag, 7, 10, 46.

P.

Padang, 96.
 Paleis Rijswijk (portretten-galerij), 18, 43, 48.
 Panggerango, 70.
 Papisangan (landgoed), 23.
 Parapattan, 25, 26.
 Pasar Senen, 27.
 Pasar Baroe, 1, 11.
 Pasoeroean, 23.
 Pekajon (landgoed), 15, 17, 25, 26.
 Pengoemben (landgoed), 26.
 Pintoe Besie, 1, 10.
 Poerwokerto, 27.
 Pondok Gedeh (ketjil), landgoed, 58, 59, 60, 93.
 Pondok Terong (landgoed), 93.
 Pondok Tjina (landgoed), 93.
 Prambanan, 4.
 Prigie (Priegie), 20, 21.

R.

Roemah Merah, 45.
 Rombot (landgoed), 27.
 Rotterdam (fort), 7.
 Rotterdam, stadspoort, 80.
 Rustenburg (landgoed), 3, 11, 32.

S.

Sadeng (landgoed), 23.
 Sawangan (landgoed), 93.
 Sentiong (klenteng), 1, 9, 10, 11, 12.
 Semarang, 4, 10, 76, 97.
 Sindang Barang (landgoed), 24.
 Soekaradja (landgoed), 29, 80, 85, 90, 91, 95.
 Soeka Hati (landgoed), 32.
 Soerabaja, 76.
 Sonthar (landgoed), 90, 91.
 Struiswijk (landgoed), 46.
 Sumatra's Westkust, 54.

T.

Tanah-Abang (landgoed), 23.
 Tanahbaroe (landgoed), 81.
 Tanjong (Tandjong), landgoed, 20, 21, 30.
 Tandjong Priok (landgoed), 90, 91.
 Tandjong West (landgoed) 16, 31.
 Tibur (rivier), 79.
 Tjiampea (landgoed), 25, 26.
 Tjawan (landgoed), 21.
 Tjia Tiadas (landgoed), 21.
 Tjiandjoer (Chiandjoer), 20, 95.
 Tjibaroesa (landgoed) 81, 90, 91, 93, 95.
 Tjibinong (landgoed), 23, 24, 79, 80, 81, 100.
 Tjiboebroer (landgoed), 28, 29.
 Tjiboenboelang (landgoed), 23, 24, 26.
 Tjie Gon Seeng (landgoed), 20, 21.
 Tjie Jantong (landgoed), 20, 21.

Tjiekias (landgoed), 21, 78, 99.
 Tjietiadas (landgoed), 20.
 Tjikias (rivier), 79, 81.
 Tjilangkap (landgoed), 93.
 Tjileboet (landhuis), 18, 93.
 Tjileungsir (landgoed), 81, 82, 85, 90, 91, 93.
 Tjiliwoeng (Tjilibong), 19, 27, 31, 61.
 Tjiloeear (landgoed), 29.
 Tjimanggis (landgoed), 23, 27, 93, 100.
 Tjimapag (landgoed), 81, 82, 90, 95.
 Tjineri (landgoed), 93.
 Tjondet (landgoed) 27.
 Tjiomas (landgoed), 29.
 Tjipanas, 85.
 Tjipamingkis (landgoed), 81, 82, 85, 90, 91, 93, 95.
 Tjipinang (rivier), 27.
 Tji Sadeng Oost (landgoed), 24.
 Tjiteureup, 69, 74.
 Tijgersgracht, 7.

V.

Voorrij, 80.
 Vredestein (landgoed), 77.

W.

Weeskamer, 41.
 Weltevreden (landhuis), 46.

Z.

Zeeuwsch Genootschap, 49.
 Zuiderweg, 6, 9.

VII. AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN.

AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN.

AANVULLINGEN.

Blz. 4. e. v. De Hindoe-beelden in het Huis Goenoeng Sarie zijn grootendeels afkomstig van Midden-Java. Van twee Boeddha's is het zelfs zeker, dat zij gestaan hebben op het tempeldak van Tjandi Kalasan (Oudheidkundig Verslag 1e en 2e kw. 1929, blz. 9). Het Wiṣṇu-beeld en de drie trapvleugels echter vertoonen een Voor-Indischen, meer bepaald een Zuid-Indischen stijl en kunnen dus hier te lande zijn ingevoerd (Oudheidkundig Verslag 1930, blz. 229 e. v.). Mossel was onder de eigenaren van het Huis Goenoeng Sarie de eenige, die op een Voor-Indisch kantoor werkzaam is geweest. Op 17-jarigen leeftijd vertrok hij in 1721 naar Negapatnam aan de Kust van Coromandel, waar hij van Assistent opklom tot Gouverneur en Directeur in 1738. Zijn benoeming tot Raad-extra-ordinair volgde in 1740, tot Raad-ordinair in 1743 (Van Rhede van der Kloot, De Commissarissen-Generaal, enz.) Het is dus niet onmogelijk dat hij het Wiṣṇu-beeld en de trapvleugels naar Java heeft medegenomen. Toen hij in 1761 het landgoed Goenoeng Sarie kocht van Blok, lag het waarschijnlijk in zijn bedoeling, het weder aan de Chineezzen te verkoopen. Doordat hij echter kort daarop stierf, is van deze plannen niets gekomen. Nu kan het zijn, dat hij toen om het perceel in de oogen der Chineezzen nog waardevoller en aantrekkelijker te maken, de uit Voor-Indië medegebrachte oudheden naar het landhuis heeft doen overbrengen, waardoor de uit den tijd van Coyett afkomstige collectie Hindoebeelden niet onbelangrijk werd vermeerderd.

Blz. 26. Willem Martinus Kijdsmeir was Elève voor de Maleische Taal te Salemba, toen hij in 1837 met Catharina Petronella van Riemsdijk trouwde (Burgerlijke Stand Batavia).

Blz. 28. Daniël Cornelis Ament stond bij de oudere Batavianen bekend als de „Gouden Ament”, ter onderscheiding van zijn broeder Hendrikus Michiel Ament, dien zij den „Zilveren Ament” noemden. De jongere generatie bracht deze benamingen in verband met het fortuin der beide broeders, die in de Bataviasche samenleving uit dien tijd zeer populair waren. Zij werden echter in den volksmond zoo genoemd omdat het naambordje van Daniël Cornelis voor zijn woning, Koningsplein Oost 3, met gouden letters prijkte en dat van Hendrikus Michiel, Koningsplein Oost 17, met zilveren letters.

Blz. 29. De Heer E. C. C. Ament deelde mij nog mede, dat zich in het bezit der familie bevindt een drietal tegels van Delftsch porselein, waarop het familiewapen in de heraldieke kleuren is afgebeeld.

Blz. 31, noot 6). Voeg hierbij: blz. 61.

Blz. 57 noot 3). Voeg hieraan toe: Dit was de acte waarbij Zeegers Veeckens het huis had gekocht. Miero kocht het huis echter aan bij acte van 6 October 1819 pag. 533, R. v. J.

Blz. 98 e.v. De juiste opvolging in ouderdom van de dochters Menu is, zooals Tafel IV ook aangeeft, als volgt: Adelaïde Elizabeth, Margaretha Catharina, Geertruida Wendelina en Johanna Maria. Johanna Maria Menu was het eenige wettige kind uit het huwelijk van Petrus Henricus Menu en Wendelina van Kempen. De drie andere dochters waren door Menu buiten echt bij Wendelina van Kempen verwekt, die hij eerst omstreeks 1831 heeft gehuwd. Bij acte van legitimatie ddo. 14 October 1835 werden deze drie dochters gewettigd (Burgerlijke Stand Batavia).

Johan Cornelis de Kock van Leeuwen was eerste Commies bij de Generale Directie van Financiën toen hij Adelaïde Elizabeth Menu trouwde. Getuige bij dit huwelijk was o.a. zijn oom, het Lid van den Raad van Indië, Jonkheer Joan Cornelis Reynst, de latere wd. Gouverneur-Generaal (Burgerlijke Stand Batavia).

Geertruida Wendelina Menu was te Weltevreden geboren ten huize van Wendelina van Kempen, die toen ongehuwd en 27 jaren oud was. Getuigen bij haar huwelijk waren de Generaal-Majoor titulair Jan Jacob Perié en Jan Gerrit Beunink, Betaalmeester 1e kl. bij de Militaire Administratie te Bidara Tjina. Toen Verspijck haar trouwde, woonden zijn ouders te 's Hertogenbosch. Zij wordt in de acten betreffende het Huis Tjitrap, berustende bij den Raad van Justitie alhier, Wendelina Geertruida genoemd doch in haar geboorte- en huwelijksacte staat: Geertruida Wendelina, zooals Nederland's Adelsboek ten rechte vermeldt (Burgerlijke Stand Batavia).

Johanna Maria, die te Semarang werd geboren twee jaren voor haar moeders dood, was reeds eerder getrouwd geweest n.l. in 1854 met Jan Welter, 1e Luitenant der Artillerie in garnizoen te Weltevreden. Welter was toen 36 jaar oud en een zoon uit het huwelijk van Pieter Daniël Welter, rustend predikant, en Anna Theresia van der Pant te Utrecht. Zijn weduwe hertrouwde in 1862 met Johannes Jacobus Wilhelmus Elize Verstege, den 28-jarigen zoon van Johannes Jacobus Verstege en Perpetua Johanna Caspers, die op het tijdstip van zijn huwelijk reeds overleden waren. Getuigen waren o.a. zijn broeder Charles Matthieu George Arinus Marinus Ecoma Verstege, werkzaam bij het Departement der Inkomende en Uitgaande Rechten en wonende in Gang Chassé (Burgerlijke Stand Meester-Cornelis).

Lees voor H. J. B. Menu: Henricus Joannes Baptista Menu. Deze eenige zoon van Petrus Henricus Menu en Wendelina van Kempen, die te Batavia geboren was, stierf ongehuwd te Meester-Cornelis Cornelis als gepensionneerd ambtenaar (Burgerlijke stand Meester-Cornelis).

Blz. 100.

Nadere berichten melden, dat Henriëtte Louise Verstege en Anton Herman Eduard Velberg niet in gemeenschap van goederen maar met huwelijksche voorwaarden zijn getrouwd. Laatstgenoemde is dus geen mede-eigenaar van het Huis Tjitrap.

VERBETERINGEN.

- Blz. 18, noot 1), staat: Batavia, lees: Batava.
Blz. 20, noot 6), staat: 218, lees: 3575.
Blz. 21, 24, 48, 52 staat: Bangemann, lees: Bangeman.
Blz. 28, 11e r. v. o. staat: staa., lees: staat.
Blz. 39, 6e r. v.o. staat: bekransden, lees: bekransten.
Blz. 45, noot 5), staat: beschijving, levensbeschijving, lees: beschrijving.
Blz. 57, 18e en 19e r. v.b. staat: eenige dagen, lees: eenigen tijd.
Blz. 60, noot 4), staat: pag., lees: nr., noot 5) staat: pag. 142, lees: nr. 412.
Blz. 62, noot 2), staat: pag., lees: nr.
Blz. 69, 3e r. v.o. staat: onderwetschen, lees: ouderwetschen.
Blz. 70, 11e r. v.o. staat: met, lees: moet.
Blz. 72, noot 2) staat: Soeroeto, lees: Soeroto.
Blz. 80, noot 1) staat: 17, lees: 7.
Blz. 82, 5e r. v.b. staat: vogelnestjes, lees: vogelnestjes; 11e r. v.o. staat: Rademacher,
lees: Radermacher.
Blz. 98 e.v. staat: Wendelina Geertruida (Wilhelmina), lees: Geertruida Wendelina.
Pl. 40 staat: 1825, lees: 1826.

